

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
2020-YL-025

**AYDIN'DAKİ KIBRIS GAZİLERİNİN GÖZÜYLE 1974 KIBRIS
BARIŞ HAREKÂTI ÜZERİNE SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASI**

HAZIRLAYAN
Ahmet SARUHAN

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN

AYDIN-2020

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Tarih Ana Bilim Dalı Tarih Programı öğrencisi Ahmet SARUHAN tarafından hazırlanan “Aydın’daki Kıbrıs Gazilerinin Gözüyle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı Üzerine Sözlü Tarih Çalışması” başlıklı tez, 27.02.2020 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı ve Soyadı	Kurumu	İmzası
Prof. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	
Doç. Dr. Mustafa Serhan YÜCEL	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	
Doç. Dr. Ahmet TOKSOY	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet Can BAKKALCI
Enstitü Müdürü V.

T.C
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

27 / 02 / 2020

İmza

Ahmet SARUHAN

ÖZET

AYDIN'DAKİ KIBRIS GAZİLERİNİN GÖZÜYLE 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI ÜZERİNE SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASI

Ahmet SARUHAN

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN

ŞUBAT 2020 - XXVI + 159 Sayfa + 4 Harita

Dünya üzerinde bazı bölgeler her zaman küresel güçlerin dikkatini çekmiş ve stratejik olarak avantajlı olmuştur. Kıbrıs Adası da Doğu Akdeniz'de yer alan stratejik olarak önemi yadsınamaz bir noktadadır. Coğrafi olarak Anadolu'ya bağlı bulunan Ada, 1571 yılında Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiş ve 307 yıl boyunca insanları huzur içinde yaşamıştır. 1878 yılında İngiltere'ye geçtikten sonra ise bir daha aynı huzur ortamı sağlanamamış, özellikle Kıbrıs Türkleri için zulüm yılları başlamıştır. 1974 yılında Kıbrıs Adası'ndaki soydaşlarımızı kurtarmak için giriştiğimiz Kıbrıs Barış Harekâtı, hem tüm dünyaya bir meydan okuma hem de soydaşlarımıza bu zulümleri yapanlara, Türk askerinin cesaretini ve gücünü gösterme açısından bir onur meselesine dönüşmüştür.

Bu çalışmada öncelikle Kıbrıs Adasının tarihi, konumu gereği Adanın jeopolitik ve jeostratejik önemi, tarih boyunca geçirdiği evreler, Kıbrıs Barış Harekâtına giden süreç ve harekâtın nasıl gerçekleştiği incelenecektir. Diğer yandan sözlü tarih çalışmalarının tarih bilimine yaptığı katkı yadsınamayacak derecede büyüktür. Bu yüzden çalışmanın en önemli kısmını sözlü tarih çalışması yapılan Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'ne kayıtlı 15 muharip gazinin anıları oluşturacaktır.

Bu vatanı ve soydaşlarımızın yaşadığı toprakları korumak için canını ortaya koyan gazilerimize hepimizin minnet borcu var. Bu çalışmanın temel amacı, 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtına katılan Aydınli gazilerin anılarıyla harekâtın bilinmeyen yönlerini ortaya çıkarmak ve Aydınli gazilerimiz nezdinde tüm gazilerin yaşadıkları sorunları belirleyerek gazilerimizin sesi olmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Barış Harekâtı, Sözlü Tarih, Türk, Aydınli Gaziler, 1974

ABSTRACT

ORAL HISTORY STUDY ON CYPRUS PEACE OPERATION IN 1974 THROUGH THE EYES OF CYPRUS VETERANS IN AYDIN

Ahmet SARUHAN

Master Thesis, Department of History

Supervisor: Prof. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN

FEBRUARY 2020 - XXVI + 159 Pages + 4 Maps

Some regions in the world have always attracted the attention of global powers as they are strategically advantageous. It is an undeniable fact that the island of Cyprus is strategically significant in the Eastern Mediterranean. The island, which is geographically linked to Anatolia, came under the rule of the Ottoman Empire in 1571 and islanders lived in peace for 307 years. After it was taken by England in 1878, the same peace environment could not be maintained again, and the years of cruelty started for especially the Turkish Cypriots. The Cyprus Peace Operation, which we initiated in 1974 to save our cognates on the island of Cyprus, turned into a matter of honor both in terms of showing the courage and power of the Turkish soldiers to those who inflicted cruelty to our cognates.

In this study, first of all, the history of Cyprus Island, the geopolitical and geostrategic importance of the island, the stages it has passed throughout the history, the process leading to the Cyprus Peace Operation and how the operation was carried out will be examined. On the other hand, the contribution of oral history studies to history science is undeniably great. Thus, the most important part of the study will consist of the memories of 15 war veterans registered at Aydın Solidarity Association of Martyrs' Families and Veterans.

We all owe gratitude to our veterans who laid down their lives to protect this motherland and the lands where our cognates lived. The main purpose of this study is to reveal the unknown aspects of the operation with the memories of veterans who live in Aydın and participated in the Cyprus Peace Operation in 1974 and to identify the problems experienced by all veterans in the eye of the veterans in Aydın.

Key Words: Cyprus Peace Operation, Oral History, Turkish, Veterans of the Aydın, 1974

ÖNSÖZ

Kıbrıs Adası'nda coğrafi koşullar gereği birlikte yaşamak zorunda olan Türk ve Rum halkın ilişkileri, özellikle Ada'nın İngiliz yönetimine geçtiği 1878 yılından sonra farklı bir noktaya kaymıştır. Kıbrıs Türkleri üzerinde bu tarihten sonra artan baskı, 1974 yılına gelindiğinde Kıbrıs Barış Harekâtını kaçınılmaz kılmıştır. Bu çalışma Kıbrıs Adası'nın tarihsel süreci yanında Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'ne kayıtlı 15 muharip gazinin anıları dinlenerek hazırlanmıştır. Bu nedenle derneğin Başkanı Sayın İsmail Ece başta olmak üzere, sözlü tarih çalışmasına katılan tüm gazilerimize sonsuz saygılarımla teşekkürlerimi sunuyorum.

Sadece tez sürecinde değil, yüksek lisansa başladığım andan itibaren gerek eğitim hayatımda gerekse sosyal hayatımda akademik birikimi ve yönlendirmeleriyle bana her zaman yol gösteren, verdiği emeğin hayatıma kattığı değeri hiçbir zaman unutmayacağım değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN'a sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum. Bana olan sevgi ve güvenlerini her zaman hissettiğim, hayatım boyunca maddi manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, bugünlere gelmem için büyük fedakârlıklarda bulunan babam Osman SARUHAN ve annem Hatice SARUHAN başta olmak üzere tüm aile üyelerime sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca "Aydın'daki Kıbrıs Gazilerinin Gözüyle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı Üzerine Sözlü Tarih Çalışması" isimli Tez Projesi FEF-19012 numarasıyla, Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir. Bu çalışma Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'ne kayıtlı 15 muharip gazi başta olmak üzere tüm gazilerimizin hayatına küçük bir katkı sağlayabilmek amacıyla yapılmıştır. İstenilen amaca ulaşması dileğiyle...

Ahmet SARUHAN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ.....	xi
İÇİNDEKİLER.....	xiii
TABLolar DİZİNİ.....	xvii
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xix
GRAFİKLER DİZİNİ.....	xxi
HARİTALAR DİZİNİ.....	xxiii
KISALTMALAR DİZİNİ	xxv
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. KIBRIS ADASININ TARİHİ	3
1.1. Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi	3
1.2. Osmanlı Devleti İdaresinde Kıbrıs Adası (1571-1878)	6
1.3. Kıbrıs Adası'nın İlhak Edilmesi ve İngiliz Yönetimi	9
1.3.1. 1878 – 1914 Döneminde Kıbrıs	11
1.3.2. 1914 - 1923 Döneminde Kıbrıs	14
1.3.3. 1923 – 1950 Döneminde Kıbrıs	16
1.4. Kıbrıs Meselesinin Doğuşu ve 1950-1960 Arası Gelişim Süreci	21
1.4.1. Demokrat Parti'nin Kıbrıs Politikası (1950-1955).....	21
1.4.2. Kıbrıs Meselesinin Uluslararası Gündeme Taşınması	24
1.4.3. EOKA Örgütü'nün (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston) Kurulması.....	25

1.4.4. I. Londra Konferansı (29 Ağustos 1955).....	26
1.4.5. 6-7 Eylül Olayları (6 Eylül 1955 - 7 Eylül 1955).....	28
1.4.6. Türk Mukavemet Teşkilatının Kurulması (1 Ağustos 1958).....	30
1.4.7. Zürih ve Londra Anlaşmaları (6-11 Şubat 1959)	33
1.4.8. Garanti ve İttifak Anlaşmaları (11 Şubat 1959)	35
1.4.9. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması (16 Ağustos 1960).....	38
1.5. 1974 Yılına Kadar Meydana Gelen Diğer Olaylar.....	41
1.5.1. Akritas Planı (21 Aralık 1963)	41
1.5.2. Kanlı Noel Olayları (21 Aralık 1963).....	42
1.5.3. III. Londra Konferansı (15 Ocak 1964).....	44
1.5.4. Kıbrıs Meselesinin Birleşmiş Milletlere Taşınması	45
1.5.5. Türk Hükümeti'nin Müdahale Kararı ve Johnson Mektubu.....	46
1.5.6. Geçitkale ve Boğaziçi Olaylarının Başlaması (15 Kasım 1967)	49
1.5.7. 15 Temmuz 1974 Darbesi.....	50
İKİNCİ BÖLÜM.....	53
2. 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI	53
2.1. Kıbrıs Barış Harekâtı Kararının Alınması ve Harekâta Giden Süreç.....	53
2.2. Birinci Barış Harekâtı (20-22 Temmuz 1974)	56
2.3. Cenevre Konferansları (25 Temmuz 1974-14 Ağustos 1974)	64
2.4. İkinci Barış Harekâtı (14 Ağustos 1974-17 Ağustos 1974)	68
2.5. Harekâtın Sonuçları ve Harekât Sonrasında Yaşanan Gelişmeler	71
2.6. Amerikan Silah Ambargosu	73
2.7. Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin İlanı (13 Şubat 1975).....	75
2.8. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kurulması (15 Kasım 1983).....	78
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	80
3. AYDIN İLİNDEKİ GAZİLER İLE YAPILAN SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASININ ANALİZİ	80

3.1. Gazilerin Anlatımıyla Harekâttan Önce Türkiye'nin Genel Durumu.....	82
3.2. Harekât Kararının Alınması ve Gazilerin Ada'ya Sevki	85
3.3. Gazilerin Harekât Sırasındaki Görevleri.....	95
3.4. Harekât Sırasında Yeme, İçme, Sağlık ve Barınma Koşulları	101
3.5. Kıbrıslı Vatandaşların Türk Askerine Karşı Davranışları.....	104
3.6. Harekât Sırasında Gazilerin En Çok Etkilendikleri Olaylar	106
3.7. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Sona Ermesi ve Memlekete Dönüş	111
SONUÇ.....	117
KAYNAKLAR	120
EKLER	130
EK 1: Sözlü Tarih Çalışmasına Katılan Gazilerin Biyografileri.....	130
EK 2: Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'ne kayıtlı 90 Gazinin Listesi	145
EK 3: Sözlü Tarih Çalışması Yapılan Gaziler	147
EK 4: Gazilere Sorulan Sorular	148
EK 5: 6-7 Eylül Olayları Sebebiyle İlan Edilen Sıkıyönetimin Karar Metni (BCA,030\18.140.82.2.) (07.09.1955).....	149
EK 6: 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı Genel Seferberlik İlanı (BCA, 030\18.317.47.12.) (20.07.1974).....	150
EK 7: Kıroba Gazetesi (19 Şubat 1959).....	151
EK 8: Hüraydın Gazetesi (28 Kasım 1967)	152
EK 9: Milliyet Gazetesi (21 Temmuz 1974).....	153
EK 10: İsmail Ece'nin Kıbrıs Barış Harekâtı Milli Mücadele Madalyası	154
EK 11: Hidayet Bozdağ'ın Şerit Rozet Beratı	155
EK 12: Sözlü Tarih Çalışması Yapılan Gaziler Toplu Fotoğraf.....	156
EK 13: Aydın Valisi Sayın Yavuz Selim KÖŞGER, Kıbrıs Gazilerine Madalyalarını Takdim Ederken	158
ÖZGEÇMİŞ	159

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Devlet şeması.....	39
--	----

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 3.1. Hüseyin Doğan'ın arşivinden 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı.....	97
Görsel 3.2. Ali Barka'nın arşivinden 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı.....	99
Görsel 3.3. İsmail Ece'nin arşivinden 1974 Kıbrıs Barış Harekâtında barınma koşulları...	101
Görsel 3.4. Tuncer Ballıoğlu'nun arşivinden TCG Mareşal Fevzi Çakmak Muhribi.....	109
Görsel 3.5. Salih Akduman'ın son anda kurtulduğu, saldırıya uğrayan ambulans.....	111

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 3.1. Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'ne kayıtlı 63 gazinin ilçelere göre doğum yerleri	80
Grafik 3.2. Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nden alınan listeye göre 90 gazinin doğum yıllarına göre grafiği	81
Grafik 3.3. Sözlü tarih çalışmasına katılan Aydınlı 15 gazinin eğitim seviyeleri	82
Grafik 3.4. Sözlü tarih çalışmasına katılan Aydınlı 15 gazinin Ada'ya hangi yollardan sevk edildiğini gösteren grafik	94
Grafik 3.5. Sözlü tarih çalışmasına katılan 15 gazinin harekât sırasındaki görevlerine göre sınıflandırılması	100

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1.1. Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte, İngiltere'nin ticaret yollarının değişimi..	6
Harita 2.1. Birinci Kıbrıs Barış Harekâtında Türk Kuvvetlerinin kontrolüne giren bölge....	64
Harita 2.2. 25 Temmuz 1974 günü Türk askerinin zorunlu olarak ele geçirmek durumunda kaldığı bölge	66
Harita 2.3. İkinci Barış Harekâtı'nda Türk Kuvvetlerinin ele geçirdiği bölge.....	71

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.g.t	: Adı geçen tez
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
EOKA	: Ethniki Organosis Kyprion Agoniston - Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
M.Ö	: Milattan Önce
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MSP	: Milli Selamet Partisi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization - Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
RMMO	: Rum Milli Muhafız Ordusu
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

GİRİŞ

“Aydın’daki Kıbrıs Gazilerinin Gözüyle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı Üzerine Sözlü Tarih Çalışması” isimli bu tezde Kıbrıs Adası’nın tarihi, Osmanlı Devleti’nden İngiliz yönetimine geçişi ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtına giden süreçte yaşananlar incelenmiştir. Araştırmanın en önemli bölümünü ise Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği’ne kayıtlı Kıbrıs Barış Harekâtında aktif görev almış 15 muharip gazinin anıları oluşturacaktır. Gazilerin anılarını bilimsel bir teze aktarmak için en iyi yöntem sözlü tarih çalışması yapmak olacaktır. Sözlü tarih çalışmasının en önemli özelliği insan unsurunu kendisine temel bilgi kaynağı olarak almasıdır. Bu bakımdan sözlü tarih çalışması, kişilerin anılarından oluşmaktadır. Dönemi bire bir yaşayanlardan çok şey öğrenilmesi konusunda sözlü tarih çalışması mükemmel bir araçtır.

Aydın bereketli toprakları ile tarih ve uygarlığın izlerini taşıyan, köklü bir tarihi olan kadim şehirlerimizdendir. Bu konuyu seçmemizdeki temel amaç, Aydın’da daha önce böyle bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Çalışmanın nihai hedefi ise gazilerin günümüzde yaşadıkları sorunları belirlemektir. Aydın’da o dönemde yüzlerce asker Kıbrıs Barış Harekâtına katıldı. Her birinin isimleri bu çalışmada geçmese de ulaşabildiklerimizin literatüre geçmesi bakımından bu çalışma önem arz etmektedir. Çalışma boyunca Aydın iline bağlı 435 Kıbrıs gazisi olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu gaziler Aydın ilinin merkez ve ilçelerinde çeşitli derneklere kayıtlı olduğu gibi hiçbir yere kayıtlı olmayan gazilerimiz de mevcuttur. Ancak sayıca bu çoğunlukta bir grup ile görüşme yapmak uzun bir süreç alacağı için Aydın merkezde yer alan “*Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği*” üye defterine kayıtlı 90 gaziden 15’i ile sözlü tarih çalışması yapılarak çalışma sınırlandırılmıştır. Bu sınırlama ile özgün bir çalışma ortaya koymak hedeflenmiştir. Kıbrıs’ın tarihi ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtına giden süreçteki veriler Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, kaynak eserler, yerel ve ulusal gazetelerden toplanmıştır. Sözlü tarih çalışmasında ise tek tek gaziler ile görüşme yapılarak gazilerin de izniyle anıları ses kaydına alınmıştır. Daha sonra bu ses kayıtları öncelikle yazıya aktarılmış, en son da tek tek tasniflenerek tez çalışmamızda analiz edilmiştir. Ayrıca yerel ve ulusal gazeteler taranarak o dönemde çıkarılan haberler incelenmiştir. En büyük zorluk ise Kıbrıs Barış Harekâtı’nın yapıldığı dönemde Aydın’da çıkan yerel gazeteleri bulma konusunda yaşanmıştır. Aydın’da o dönemde yayımlanan yerel gazetelerden sadece Hüraydın, Kıroba ve Ses gazeteleri incelenmiştir.

Sözlü tarih çalışmalarının tarih bilimine yaptığı katkı yadsınamayacak derecede büyüktür. Araştırmanın odak noktasında Kıbrıs Barış Harekâtı'nın yaşayan tanıkları olan 15 muharip gazinin anıları olacaktır. Bu çalışmanın temel amacı, Aydın ilinde ikamet eden ve Kıbrıs Barış Harekâtına katılmış gazilerin anılarını dinlemek suretiyle literatüre katkıda bulunmak ve gazilerimizin günümüzdeki duygu, düşünce ve şikâyetlerini dinleyerek tüm gazilerin yaşadıkları sorunları belirleyip gazilerimizin sesi olmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KIBRIS ADASININ TARİHİ

1.1. Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

Kıbrıs Adasının jeopolitik¹ ve jeostratejik² açıdan önemi Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'in kapısı konumunda olmasından, Akdeniz ülkelerini kontrol altında tutabilmesinden ileri gelmektedir. Kıbrıs, Akdeniz'in kuzeydoğusunda, 38° 34' ve 35° 41' kuzey enlemleriyle 32° 20' ve 34° 35' doğu boylamları arasında bulunan 9282 km² yüzölçümü ile Akdeniz'in en büyük üçüncü Adası konumundadır.³ Adanın coğrafi konumu, Türkiye'nin milli güvenliği için hayati önem taşımaktadır. Ayrıca dünya gücü olmak isteyen devletler için de göz ardı edilemez bir koordinata sahiptir. Daha açık bir anlatımla Kıbrıs Adası; Güney Anadolu'yu, Suriye, Lübnan, Filistin ve Mısır'ı denizden ve havadan kontrol altında tutarken dünya petrol rezervinin %40'ından fazlasını elinde bulunduran Ortadoğu'ya ulaşımında bir mihenk taşı konumundadır. Yine aynı şekilde Doğu Akdeniz'i, Süveyş Kanalı'nı, bu bölgeden geçen bütün deniz ve hava yollarını, Kızıl Deniz ile Pers Körfezinin tamamını kontrol edebilecek bir konumda olması, Adanın önemini daha da arttırmaktadır.

Kıbrıs tarihine baktığımızda M.Ö. 4000 yıllarından itibaren Ada'da insanlık unsurlarına rastlanıldığı görülür. Anadolu'da yapılan kazılarda neolitik çağda Kıbrıs Adasının Anadolu'ya bağlı olduğu ve her ikisi arasında da kültürel ve yapısal benzerliklerin olduğu görülmüştür.⁴ Kıbrıs Adasının yeryüzü şekilleri ve iklim şartları Anadolu'nun orta ve güney sahillerine benzemektedir. Bu açıdan baktığımızda Anadolu'nun devamı niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür. Jeokronolojik zaman diliminden paleozoik (I. Zaman) dönemde Anadolu'nun Hatay bölgesiyle bitişik olan Kıbrıs Adası, ikinci ve üçüncü

¹ Jeopolitik: Coğrafi verilerle devlet yönetimi arasındaki ilişkileri analiz eden ve siyasi coğrafyanın devletlere sağladığı avantaj ve dezavantajları inceleyen bilim dalıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, İstanbul, Der Yayınları, 2000, s.398-399.

² Jeostratejik: Coğrafi gerçeklere dayanarak coğrafyayı güce dönüştürme, coğrafyayı bir güç olarak kullanarak strateji geliştirme sanatıdır. Bu açıdan bakıldığında Kıbrıs çok stratejik bir konumdadır.

³ Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*, Kıbrıs, K.K.T.C Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 8. ; Nuri Çevikel, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası (1570 - 1960)*, İstanbul, 47 Numara Yayıncılık, 2006, s.311.

⁴ Füzün Kinal, "İlk Çağlarda Kıbrıs", *Belleten*, Cilt XXVII, Sayı 111, İstanbul, 1964, s.386. (Erişim Tarihi: 12.10.2019) <https://www.ttk.gov.tr/yayinlarimiz/dergi/belleten-cilt-xxviii-sayi-111-yil-1964-temmuz/>

zamanda oluşan çökmelerle Anadolu kara parçasından ayrılmıştır.⁵ Ada, Yunanistan'a 965, Mısır'a 420, Suriye'ye 100 ve Türkiye'ye 65 km uzaklıktadır.⁶ Dolayısıyla Türkiye'ye bu denli yakın olması Türkiye için güneyden gelecek saldırı ve işgal girişimlerini önleme açısından önem teşkil etmektedir. Kıbrıs, sadece saldırıları bertaraf etmek için değil aynı zamanda Türkiye için ileri bir karakol görevi de görmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenliği için; Kıbrıs geçmişte olduğu gibi gelecekte de stratejik önemini korumaya devam edecektir. Ada'nın Türkiye için jeostratejik önemi, büyük asker ve devlet adamı Atatürk tarafından da vurgulanmış ve Kıbrıs için; *"Efendiler, Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır, Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için önemlidir."* demiştir.⁷

Kıbrıs'ın jeopolitik konumu sadece bir toprak parçası olarak değil deniz ve hava sahası ile birlikte değerlendirilmelidir. Adayı jeopolitik teoriler açısından incelediğimizde, dünyada üstün güç olma yolunun açık deniz hâkimiyetinden geçtiğini savunan Alfred Thayer Mahan'ın ortaya attığı *"Deniz hâkimiyet teorisine"* göre *"Denizlere egemen olan, dünyaya egemen olur."*⁸ demiştir. Bundan dolayı Dünyaya hâkim olmak isteyen bir devletin, Kıbrıs'ın, Akdeniz'in doğusunda bir ada olarak taşıdığı jeostratejik önemi deniz yollarına hâkimiyet açısından göz ardı etmesi mümkün değildir. *"Hava hâkimiyet teorisine"* göre de bir milletin dünya hâkimiyetini elinde tutabilmesi için havada üstünlük sağlayan güçlü bir hava filosuna sahip olması gerektiği kadar stratejik noktalarda hava üslerine de sahip olması gerekmektedir. Kıbrıs Adasını kullanan bir güç havadan her yere ulaşabileceği için stratejik bir bölgeyi de elinde bulundurmuş olur. Dünya haritasına bakıldığında, Kıbrıs Doğu Akdeniz'de bir uçak gemisi konumundadır.⁹ 1991 yılında Körfez Krizi'nde, İngilizlerin Irak'a yaptıkları hava harekâtlarında, Ada'daki Ağrotur ve Dikelya hava üslerini kullanmaları bunun en yakın örneğidir. Dünya egemenliğine soyunan bütün devletler Ortadoğu'ya girmek istedikleri zaman öncelikle Kıbrıs'ı ele geçirmeye çalışmışlardır. Jeopolitik ve jeostratejik açıdan tarih boyunca önemli bir bölge olan Doğu Akdeniz, son

⁵ İzzettin Çopur, *1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Anılar*, İstanbul, Kastaş Yayınevi, 2017, s.10.

⁶ Cumhur Evcil, *Yavru Vatan Kıbrıs'ta Zaferin Hikayesi*, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1999, s.1.

⁷ Etienne Copeaux ve Claire Mauss Copeaux, *Taksim! Bölünmüş Kıbrıs 1964-2005*, Çev. Ali Berkay, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.79. ; Derviş Manizade, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, İstanbul, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, 1975, s. 13.

⁸ Soyalp Tamçelik, *"Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi (The Importance Of Cyprus Island in Geopolitical Theories)"* (2011). Center for Turkish Studies Occasional Paper Series, (Erişim Tarihi: 18.10.2019) https://pdxscholar.library.pdx.edu/turkishstudies_occasionalpaper/3/

⁹ Anıl Çeçen, *"Kıbrıs: Dünyanın Ortasında Bir Uçak Gemisi"*, Aydınlanma 1923, (Erişim Tarihi: 18.10.2019) <http://www.aydinlanma1923.com/index.php/AYD23/article/view/196/196>

zamanlarda keşfedilen hidrokarbon enerji kaynaklarının artışı ve enerji nakil yollarının kontrol edilebileceğinin anlaşılmasıyla daha da önem kazanmıştır. Kıtasal ve küresel enerji güvenliği açısından Hazar Havzası ve Basra Körfezindeki petrol boru hatlarının, Akdeniz'e ulaşması ve güvenliğinin sağlanması ancak Adanın kontrolünün ele alınmasıyla sağlanabilir. Hazar bölgesinden petrol ve doğalgazın öncelikle Avrupa'ya, daha sonra dünya pazarlarına ulaştırılmasında Doğu Akdeniz'in ve dolayısıyla Kıbrıs Adasının stratejik değeri ön plana çıkmıştır.¹⁰ Zengin petrol yataklarının yanı sıra hem Türk boğazlarını hem de Süveyş Kanalı ve deniz ticaret yollarını kontrol etmesi bakımından Adanın tamamlayıcısı konumunda bulunan Girit Adası ile Akdeniz'deki tüm ticaret ve güvenlik unsurlarına erişim sağlanabilir. Bu açıdan hem Türkiye'nin milli güvenliğini sağlaması, hem de askeri bir üs ve ekonomik bir güç olarak kullanılması bakımından Ada, tüm devletlerin hâkim olmak istediği bir konumda yer almaktadır. Kıbrıs Adası, Türkiye'nin milli güvenliği açısından stratejik öneme sahiptir. Bu bağlamda ele alındığında Türkiye'nin güneyinden gelebilecek tehditlere karşı savunmasız kalmasına neden olabileceği için Ada, Türkiye Cumhuriyeti'nin kontrolü altında tutulmalıdır.

İngilizlerin Kıbrıs Adasını himaye altına alma isteği Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla daha da arttı. 1498 yılında Portekizlilerin doğuya Ümit Burnu'nu kullanarak seyahat etmeleri, dünya ticaretinin okyanuslara kaymasına neden oldu. Bu dönemde Kıbrıs Adası gibi diğer Akdeniz limanları önemini yitirdi. Ancak Akdeniz limanları çok da uzun olmayan bir aradan sonra 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla tekrardan stratejik olarak önemli bölgelerden biri haline geldi. Çünkü Batı İle Doğu'nun ticareti bu bölgedeki su yollarının kullanılmasıyla yürür duruma geldi. Zamanla gemi trafiğinin artması, hem bölgedeki limanların önemi arttırdı hem de ticareti canlandırarak bölgedeki ülkelere ekonomik refah getirdi. Bu dönemden sonra Kıbrıs Adası, İngiltere için çok stratejik bir nokta haline geldi. Harita 1.1'de de görüldüğü gibi Süveyş Kanalı, İngiltere'nin en büyük sömürgesi olan Hindistan'a ulaşımını binlerce deniz mili kısalttı. Aynı zamanda 20. yüzyılda yeni bir enerji kaynağı olarak petrolün kullanılmasıyla dünya petrol rezervinin %65'ini elinde bulunduran Ortadoğu'ya yakınlığı, Akdeniz'i ve özellikle Kıbrıs'ı bir cazibe merkezi haline getirdi. Bu dönemden sonra İngiltere, Kıbrıs Adasını ele geçirmek için çeşitli mücadeleler verdi.

¹⁰ Dursun Yıldız ve Doğan Yaşar, *Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç*, İstanbul, Truva Yayınları, 2012, s.44.

Harita 1.1. Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte, İngiltere'nin ticaret yollarının değişimi¹¹

1.2. Osmanlı Devleti İdaresinde Kıbrıs Adası (1571-1878)

Tarih boyunca güçlü devletler Kıbrıs Adası'na yakın ilgi göstermişlerdir. Eski çağlardan günümüze kadar gerek ticaret yollarını kontrol etmesi, gerek Doğu Akdeniz'deki konumu, gerekse petrol ve doğalgaz gibi zengin hidrokarbon yataklarına sahip olmasıyla Kıbrıs Adası her zaman stratejik bir nokta olarak görülmüştür. Milattan sonra Türk fethine kadar Ada'da sırasıyla; Doğu Romalılar (Bizanslılar), Müslüman Araplar, Memlükler, Lüzinyanlar ve Venedikliler hüküm sürmüşlerdir.¹² Osmanlı Sultanları Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında, 1456-1566 yılları arasında Ege Adaları fethedilerek bölge Türk denizine çevrilmeye başlanmıştır. Ancak bu dönemde Kıbrıs, yapılan fetihler sonucu Doğu Akdeniz'de Türk hâkimiyetinin dışında kalan tek Ada olmuştur.¹³ 1569 yılına geldiğimizde Kıbrıs Adası'ndaki Venedikli korsanlar, Osmanlı'nın Akdeniz ticaretini baltalamaya ve zarar vermeye başlamışlar, aynı zamanda Anadolu'dan giden hacı gemilerini de yağmalamışlardır. Sadece Venedikli korsanların saldırıları değil aynı zamanda Kıbrıs halkının ağır vergiler altında ezilmesi ve gördüğü zulüm de Osmanlı'dan yardım istemesine sebep olmuş, böylece Kıbrıs Adası'nın fethedilmesi kaçınılmaz bir hâl almıştır. Öncelikle Osmanlı idaresi meseleyi diplomasi yoluyla çözmek istemiş ancak sonuç alınamayınca

¹¹ Meltem O. Samani; Mete Oğuz; Sevinç Baki, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kıbrıs'ta İngiliz Dönemi Siyasi Tarihi*, Lefkoşa, K.T. Eğitim Vakfı Yayınları, 2007, s.11.

¹² Nuri Çevikel, "*Kıbrıs, Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası (1570 – 1878)*", İstanbul, 47 Numara Yayıncılık, 2006, s.29.

¹³ Nuri Çevikel, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası*, İstanbul, 47 Numara Yayıncılık, 2006, s.315.

Kubat Çavuş'la bir ulti­matom gönderilip Ada'nın savaşı­sız Türklere teslimi istenmiştir.¹⁴ Ancak Venediklilerin yanıtı olumsuz olunca 1570 yılının Mart ve Nisan ayında Lala Mustafa Paşa kumandanlığında Kıbrıs'ın fethine başlanmış ve 1 Ağustos 1571 tarihinde 50.000 asker şehit verilerek fetih tamamlanmıştır.¹⁵ Fetih tamamlanır tamamlanmaz da Ada'da Osmanlı idari teşkilatı oluşturularak Kıbrıs ayrı bir "beylerbeylik" yapılmıştır.¹⁶

Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ın fethinden sonra idari düzenin sağlanabilmesi için Müslüman Türkleri Kıbrıs'a yerleştirerek bölgede Türk nüfusun artmasını sağlamıştır. Bu yerleşimler kimi zaman sürgün yöntemi ile kimi zamanda Ada'nın ikliminin güzelliğinden ve verimli topraklarından bahsedilerek bir nev'i propaganda yöntemi ile yapılmıştır. Kıbrıs'ın Türkleşmesi için özellikle Güney ve İç Anadolu'dan sağlanan bu göçler, XVIII. yüzyılın sonlarına dek sürmüştür. Ada, bir taraftan Türkleştirildiği gibi, Ada'da yaşayan Hristiyan halkın da can ve mal güvenliği 7 Mayıs 1572 tarihinde çıkarılan bir fermanla korunmuştur.¹⁷ Hatta Venedikliler zamanında kiliseye bile gidemeyen Rum halkı, Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında rahatça ibadetlerini yerine getirmiştir.¹⁸ Ada'daki bu huzur ortamı 1640 yılına kadar devam etmiştir. 1 Ağustos 1669 tarihinde Osmanlı Padişahı IV. Sultan Mehmet zamanında Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından 25 sene süren ve 60.000 şehit verilen kanlı bir savaş sonucunda Girit adası fethedilmiştir.¹⁹ Böylece Girit savaşının başlamasıyla Kıbrıs Adasındaki sosyal dengeler hızla bozulmuş ve nüfus azalmaya başlamıştır. Ticari hayatın bozulması sonucu Ada'nın, beylerbeylik statüsü kaldırılarak Kaptan Paşalığa bağlanmıştır. Ancak Ada'daki sıkıntılar bitmedi, yeni dönemde vergi toplamakla yükümlü ağalar rekabet etmiş ve bu rekabet sonucu isyana kalkışınca Ada'nın statüsü tekrar değişmiş ve Ada bu kez vezir-i azama has olarak verilmiştir. 1785 yılına kadar bu statüsünü koruyan Kıbrıs Adası daha sonra vezir-i azamdan alınarak divan-ı hümayuna bağlı bir "muhassıllık" haline getirilmiştir. Tanzimat döneminde fermanın

¹⁴ Abdülhaluk Çay, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel – 1963*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1989, s.18.

¹⁵ Nuri Çevikel, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası*, s.316.

¹⁶ Kıbrıs'ın fethine müteakip adada kurulan idari düzen hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Recep Dünder, *Kıbrıs Beylerbeyliği (1570 - 1670)*, (Doktora tezi, İnönü Üniversitesi, 1998).

¹⁷ "Şeriatın (yasaların) uygulanmasında, vergilerin alınmasında, davaların görülmesinde, vesair hallerde, Ada halkına zulmedilmeyip, adaletle işlem yapılmalı ve onlar korunmalıdır... Yerli halk bize Allah'ın emanetidir. Onlara kimsenin zulmetmesine izin vermeyeceksiniz." Daha fazla bilgi için bkz. Mim Kemal Öke, *Yalnızlıktan Saygınlığa Demokrat Parti'nin Dış Politikası*, Ankara, Demokratlar Kulübü Yayınları, 2000, s.185-186. ; Erol Mütercimler, *Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri*, İstanbul, Yaprak Yayınevi, 1990, s.21.

¹⁸ Müge Vatanserver, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:12, Özel S., 2010, s.1491. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/756756> (Erişim Tarihi: 23.12.2019),

¹⁹ İzzettin Çopur, *1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Anılar*, İstanbul, Kastaş Yayınevi, 2017, s.12.

getirdiği yenilikler sonucu gayrimüslimler de yeni haklar elde etmiş ve Osmanlı Devleti'nin 1861 yılında yaptığı son bir değişiklik ile Kıbrıs, doğrudan İstanbul'a bağlı bir mutasarrıflık statüsüne sahip olmuştur.²⁰

Kıbrıs'ta yaşayan Rum halkı ve papazlar huzurlu bir yaşam sürmelerine karşılık Ada'nın Yunanistan'a ilhakı için bir takım isyan hazırlığına girişmişti. 1821 yılında Kıbrıs Başpiskoposu Kiprianu, Yunanistan'a ilhak için ayaklanma planları hazırlamış ancak Kıbrıs valisi Küçük Mehmet bunu haber alır almaz Başpiskoposu huzuruna çağırarak uyarmıştı. Ayrıca böyle bir şey tekrar ederse, idamına karar vereceğini bildirmişti. Başpiskoposun yemini üzerine de kendisini serbest bıraktı. Ancak birkaç ay sonra Başpiskopos tekrar planlar hazırlamaya başlamış, piskoposluktaki makamında isyan komitesi ile toplantılar düzenlemişti. Bunu duyan vali, kendisi de bu toplantılardan birini gözüyle görünce, Başpiskopos ve arkadaşlarının idamına hükmetti. Bu olay Rumlar arasında öyle bir korkuya sebep oldu ki olayın üzerinden yıllar geçmesine rağmen Rumlar, Türklerin gücünden ve kuvvetinden bahsederken “*Küçük Mehmet zamanı geçti*” diyerek birbirlerine cesaret vermeye çalışırlardı. Böylece bu adil ve otoriter Türk valisinin adı halen Ada Rumları arasında yaşamaktadır.²¹

Kıbrıs Adası'nın Türk topraklarına katılmasından sonra kurulan, ekonomik, siyasi, sosyal yönden sağlam temellere dayanan ve Adayı refah merkezi haline getirmeyi amaçlayan Osmanlı yönetimi, özellikle yerli Hristiyan halkın maddi ve manevi kalkınmasına büyük önem vermiştir. Osmanlı yönetimindeki 307 yıl boyunca Kıbrıs Adası'nda camiler, hanlar, kütüphaneler, kaleler, su kemerleri ve çeşmeler gibi pek çok imar ve iskân faaliyetleri yürütülmüştür.²² Kıbrıs'ta oluşturulan bu sağlam yapı ve hizmetler Adada yaşayan halk tarafından da hoşnutlukla karşılanmış ve Adaya yönelik göçü

²⁰ Ali Çakırbaş, “*Kıbrıs Sorunu (1950 - 1960)*”, (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2004), s.11.

²¹ **Manizade**, *a.g.e.*, 1965, s.33-34.

²² Zihni Turkan, *Kıbrıs'ta Osmanlı Döneminden Günümüze Türk Mimarisi Eserleri*, **The Turkish Online Journal of Design Art and Communication**, 2016, s.480-486.

(Erişim Tarihi: 15.11.2019) http://www.tojdac.org/tojdac/VOLUME6-ISSUE4_files/tojdac_v06i4111.pdf.

Camiler: Arabahmet Camii (17. y.y.), Lapta Aşağı Camisi (1870), Hala Sultan Tekkesi Camisi (1816), Zuhuri Tekke Camisi (1860), Bayraktar Camii (1820-21), Sarayönü Camii (1820-24), İplik Pazarı Camii (Kıbrıs Muhasılı Hacı Ahmet Ağa Camisi) (1826), Turunçlu Camii (1824-25), Tahtakale Camii (1827), Dükkânlarönü Camii (1816), Dali Camisi (Ziya Paşa Camisi – 1839). **Hanlar ve hamamlar:** Büyük Han, Kumarcılar Hanı, Ömerge Hamamı (16. y.y.), Cafer Paşa Hamamı (1601), Kızıl Hamam, Keltikli Hamamı, Hamam-ı Cedid (19. y.y.), Mehmet Bey Ebubekir Hamamı (1592). **Kütüphaneler:** II. Sultan Mahmut Kütüphanesi (1828). **Kaleler:** Larnaka Kalesi (1625), Baf Kalesi. **Su kemerleri:** Arabahmet Paşa Su Kemerleri (1584-1587), Silihtar Su Kemerleri (1796-1797), Cafer Paşa Su Kemerleri (1594), Lefke Su Kemerleri (1690), Lapta Su Kemerleri, Mehmet Bey Ebubekir Su Kemerleri (1592), Bekirpaşa Su Kemerleri (1747-1750) ve Arif Paşa Su Kemerleri.

arttırmıştır. 1877 yılında Larnaka'daki İngiliz Konsolosu Watkins tarafından yapılan nüfus sayımına göre Kıbrıs Adasında 67.000 Türk ve Müslüman, 133.000 Rum ve Hristiyan olmak üzere toplam 200.000 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir. 4 Nisan 1881 tarihinde yapılan resmi nüfus sayımında ise Türk nüfusu 45.458 olarak belirlenmiştir.²³ Bu düşüş Adanın İngiliz yönetimine geçmesinden sonra bozulan refah ortamını ve bunun sonucunda Türk nüfusun Ada dışına göç ettiğini göstermektedir. Kıbrıs halkı hiç şüphesiz tarihindeki en huzurlu dönemi Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında yaşamıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıl sonlarına doğru Çarlık Rusya'sı ile giriştiği savaş sonucunda yenik düşmesiyle, İngiltere 4 Haziran 1878 tarihinde Kıbrıs'ı Osmanlı'nın elinden almış ve Adadaki huzur ortamı bozulmaya başlamıştır. Ada, İngilizlerin eline geçtikten sonra hızla idari, hukuki ve kültürel değişimler yaşanmıştır. İngilizlerin idaresindeki ilk yılda cinayet oranları hızla artmış, hırsızlık, kadın kaçırma gibi olaylarda hükümet sert önlemler almıştır. Yaşanan olaylar sonucu Kıbrıs'ta can ve mal güvenliğinin sağlanması giderek kontrol dışına çıkmış kanun tanımazlık hızla artmıştır.²⁴ 1890'lı yıllara gelindiğinde Kıbrıs Türkleri ile Rum halkı arasında çatışmalar başlamış ve bunlar zaman zaman toplumlararası sorunlara dönüşmüştür. İngilizler Ada'yı himayelerine aldıktan sonra burayı Ermeni komitecileri yetiştirmek için de kullanmıştır. Ada'da bir Ermeni Okulu açılmış ve bu kurumda eğitilen öğrenciler isyan çıkarmak üzere Anadolu'ya gönderilmiştir. Bundan sonra Osmanlı İmparatorluğunda çıkan birçok isyan İngiliz himayesinde gerçekleşmiştir.²⁵

1.3. Kıbrıs Adası'nın İlhak Edilmesi ve İngiliz Yönetimi

İngiltere'nin Doğu siyasetinin temeli, en büyük sömürgesi Hindistan'a dayanıyordu. Kıbrıs Adası da Hindistan yolu üzerinde çok stratejik bir öneme sahipti. Hindistan yolunun güvenliği için mutlaka Kıbrıs Adası ele geçirilmeliydi. 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla, Hindistan yolu üzerindeki bu adanın önemi daha da arttı ve İngiltere'nin Ada'ya egemen olma düşüncesi güçlendi. Daha 1841 yılında bir İngiliz subayına göre Doğu Akdeniz'de çok stratejik bir noktada bulunan Kıbrıs Adasına sahip olmak, İngiltere'nin Akdeniz'deki elini güçlendirebilirdi. Zamanın İngiliz devlet adamlarından Benjamin

²³ Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, V\12, 2006, s. 106

(Erişim Tarihi: 16.11.2019) [https://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/pdf/cilt1sayi1/Makale_7_UlviKeser.pdf](https://ataturkilkileri.deu.edu.tr/pdf/cilt1sayi1/Makale_7_UlviKeser.pdf).

²⁴ Mehmet Demiryürek, *İngiliz Devrinde Kıbrıs'ta Eşkıyalar ve Devlet (1878-1896)*, İstanbul, Deniz Plaza Yayınevi, 2005, s.155.

²⁵ Mim Kemal Öke, *Ermeni Sorunu (1914-1923)*, İstanbul, İrfan Yayıncılık, 2012, s.144-145.

Disraeli'nin savunduğu “*Kıbrıs Yakın Doğu'nun anahtarıdır.*” görüşü çerçevesinde İngiltere, Adayı ele geçirmek için planlar yapmaya başladı.²⁶

Çarlık Rusya'sı ezelden beri takip ettiği “*sıcak denizlere inme*” hayâli için çare ararken Balkanlarda takip ettiği Panslavizm²⁷ politikası meyvelerini vermeye başlamış, 1875 yılında başlayan Hersek isyanı kısa sürede büyüyerek Çarlık Rusya'sının Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesine sebep olmuştur. İngiltere, savaş sırasında tarafsızlığını ilan etmiş hatta Osmanlı'ya silah satmayı bile reddetmiştir.²⁸ Halk arasında 93 Harbi olarak bilinen bu savaşta Osmanlı Devleti Balkan ve Doğu Anadolu cephelerinde başarısız olunca 3 Mart 1878 tarihinde büyük bir toprak kaybıyla Ayestefanos Anlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır.²⁹ Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü bu durum, İngiltere'ye Kıbrıs'ı elde etme düşüncesini gerçekleştirme fırsatı tanımıştır. Rusya, Ayestefanos Anlaşması ile Osmanlı Devleti üzerinde büyük haklar elde etmiş ve Orta Doğu'daki güç dengelerini bozmuştu. Bu durum İngiltere'nin işine gelmeyince öncelikle Ayestefanos Antlaşmasının Türklerin yararına değiştirilmesi için Berlin Kongresini toplanmasını sağlamıştı. Sonrasında ise Rus tehlikesini öne sürerek Osmanlı Devleti ile savunma anlaşmaları yapmak istedi. İngiltere Hükümeti, İstanbul'daki elçisi Sir Hanry Layard'a gönderdiği 30 Mayıs 1878 tarihli mektupta Kıbrıs Adasının istenme nedenlerini şu şekilde belirtti: “*Osmanlı orduları yenilmiştir. Rusya; Kars, Ardahan ve Batum'u işgal etmiş bulunmakta olup, Anadolu, Suriye halkını kıskırtıp Osmanlı ordusuna karşı ayaklandırabilir. Bu ise Osmanlı Devletinin sonudur. Osmanlı Devletinin, Asya'da devamı için bir koşul vardır; gelecekte Osmanlı Asyasına Rusya tarafından yönelecek bir saldırıyı silahla önlemek gücü olan bir devletin güvence vermesidir. İngiltere bu güvenceyi verebilir. Ancak, İngiltere teklif ettiği garantisinin yerine getirilebilmesi için Anadolu ve Suriye kıyılarına yakın bir yere sahip olması gerekmektedir. Kıbrıs, bu amaca en uygun yerdir.*” İngiltere, Kıbrıs Adasını Akdeniz'de bir üs olarak kullanma isteğini 25 Mayıs 1878 tarihinde Osmanlı Devleti'ne resmen başvuru yaparak ilettili. Ayrıca, teklifin reddedilmesi durumunda Adanın donanma kuvveti ile alınacağını tehdidinde bulundu. Osmanlı Devleti, bu teklifleri reddederse Berlin Kongresinde alınacak kararların Batılılar tarafından desteklenmeyeceğini de biliyordu. İngiltere, tehditlerinden sonra anlaşmanın en geç 3 Haziran 1878 akşamına kadar yapılması

²⁶ Çevikel, “*Kıbrıs, Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası (1570 – 1878)*”, s.140.

²⁷ Rusya'nın, özellikle Çarlık döneminde uyguladığı, Slav ırkından olanları kendi hâkimiyeti altında bir devlet halinde toplama siyasetidir. Daha fazla bilgi için bkz. Sönmezoglu, *a.g.e.*, s.563-564.

²⁸ Kemal H. Karpat, *Türk Dış Politikası Tarihi*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2017, s.44.

²⁹ Çakırbaş, *a.g.t.*, s.17.

için baskıyı arttırdı.³⁰ Baskılara dayanamayan Osmanlı Devleti Kıbrıs'ı İngiltere'ye, Padişahı Rus saldırılarına karşı koruması karşılığında yılda 92.000 altına kiraladı.³¹ Böylece Kıbrıs Adası üzerinde Türk egemenliğine fiilen son veren ve İngiltere'nin Adaya yerleşmesine yol açan Kıbrıs Anlaşması 4 Haziran 1878 tarihinde İstanbul'da imzalandı.³² Ancak Osmanlı'nın isteği doğrultusunda 1 Temmuz 1878 tarihinde ek bir anlaşma yapılarak İngiltere'nin, Kıbrıs'ta sürekli kalmayacağı, Adanın bir Türk toprağı olduğu resmi olarak tescil edildi. Kıbrıs Adasında askeri üsler kurma hakkını elde eden İngiltere, Osmanlı Devleti'nin Rusya ile barış yapmasından sonra dahi Adadan çıkarılmadı.

1.3.1. 1878 – 1914 Döneminde Kıbrıs

XIX. ve XX. yüzyıllarda “*üzerinde güneş batmayan imparatorluk*” olarak anılan İngiltere, sömürgecilik faaliyetlerini hızlandırmış, aynı zamanda sömürgelerine giden yollarda, güvenliği sağlamak için stratejik üsler aramaya başlamıştı. Hasta adam olarak nitelendirilen Osmanlı Devleti, 93 harbinden yenilgiyle çıkınca İngiltere bunu fırsat bilmiş ve Kıbrıs Adasını, Osmanlı Devletini Ruslara karşı korumak bahanesiyle kiralamıştı. Bu tarihten itibaren Kıbrıs Cumhuriyeti kurulana dek Adaya İngiltere hâkim olmuştu. İngilizler, Adanın idaresini ele aldıktan sonra 17 Temmuz 1878 tarihinde 400 kişilik bir Hint bölüğünü Malta'dan Larnaka limanına göndermişlerdi. Bu dönemde pek çok Yunan, İngilizlerin Adayı Yunan halkına devredeceğini düşünmüş ve “*Enosis*”³³ hayalinin gerçekleşeceği umuduyla yeni İngiliz yönetimini hoş karşılamıştı. 23 Temmuz 1878 tarihinde Kıbrıs idaresine “*Yüksek Komiser*” ve “*Başkomutan*” unvanları ile Sir Garnet Wolseley atanmıştır.³⁴ Wolseley Adaya geldiğinde onu Rum Ortodoks Kilisesi'nin önderi Başpiskopos Sofronis ve beraberindeki heyet karşılamıştı. Sofranis'in, “*Hoş geldiniz*” konuşmasındaki en önemli bölüm: “*Biz bu yönetim değişikliğini hoş karşılıyoruz. Çünkü İngiltere'nin, daha önce Yunan adalarını verdiği gibi, Kıbrıs'ı da Yunanistan'a,*

³⁰ Öke, a.g.e., 2000, s.186-187.

³¹ Ulvi Keser ve Gökhan Ak; *İntelijans, Strateji ve Güvenlik Cadı Kazanı Kıbrıs*, Ankara, Motif Matbaacılık, 2015, s.152.

³² Erhan Afyoncu ve Ali Ahmetbeyoğlu, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, İstanbul, Tatav Yayınları, 2001, s. 135.

³³ “*Enosis*” sadece Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki için güdülen bir siyasete verilen isim değildir. Lûgat manası ‘birleşmek’ olan bu kelimenin altında her Türkün yakından bilmesi gereken korkunç bir siyaset yatmaktadır. *Enosis*, tam anlamı ile Mora yarımadasına kurulan küçük Yunanistan'ın yavaşça genişleyerek Büyük İskender'in imparatorluğunu kurmak siyasetini ortaya koyan bir tabirdir. Rauf R. Denктаş, *12'ye 5 Kala Kıbrıs*, Ankara, 1966, s.14.

³⁴ Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-1923)*, Ankara, Berikan Yayınevi, 2013, s.314.

anavatanımıza bırakacağından eminiz."³⁵ cümleleriydi. Bundan sonra Rumlar "*Megalo İdea*"³⁶ hayalinin gereği olarak her fırsatta "*Enosis*" isteğini dile getirmiş ancak İngiltere stratejik konumu gereği Kıbrıs Adasını elinde tutmak üzere politikalar izlemişti. Hatta 13 Ekim 1907 tarihinde Kıbrıs'ı ziyaret eden İngiltere Sömürgeler Bakanı Winston Churchill, kendisinden Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını isteyen bir yetkiliye kısa ve net olarak şu cevabı vermişti: "*Kıbrıs Adası halen Osmanlı İmparatorluğu'na aittir.*"³⁷ Enosis taraftarı Rum ve Yunanlılar, İngiltere'nin bu hayallerine hizmet etmeyeceğini anlayınca İngilizleri de Adadan atmanın yollarını aramışlardı.³⁸

Wolseley, Adaya gelip Türk validen görevi devraldıktan sonra tüm Türk memurları görevden alarak yerlerine İngilizleri tayin etmişti. Bunun bir adım ötesi ise İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Sir Austen Henry Layard aracılığıyla, Adadaki üst düzey Türk yetkililerin görevden alınması için Osmanlı'ya baskı yapmak olmuştu. Osmanlı yönetimi bu baskılar sonucu Adadaki üst düzey görevli memurlarını geri çekmişti. İngilizler bu mevkilere önce İngiliz vatandaşlarını yerleştirmiş, boş kalanlara ise Adadaki Rum ve Kıbrıslı Ermenileri yerleştirmişti.³⁹ Bu şartlar altında Adada yaşayan Müslüman Türkler, İngiliz yönetimine karşı kendi ulusal ve dini kimliklerini korumak için büyük mücadeleler vermişlerdi. Önce işlerinden atılan Türkler, geçimlerini sağlamak için ellerindeki arazi ve emlakları satmak zorunda kalmış, sonrasında ise Kıbrıs Adasından göç etmek zorunda bırakılmışlardı. İngiliz yönetimi, 1882 yılında 9 Rum, 3 Türk ve 6 İngiliz delegeden oluşan "*Kavanin Meclisini*" oluşturdu. Bu Meclisin oluşturulması da adaletli bir idari düzenin getirilmesini sağlamadı. Aksine İngiltere, iki toplum arasında çıkan çatışmaları kendi idealleri için koz olarak kullandı.⁴⁰

1911 yılına gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu Trablusgarp Savaşı nedeniyle askeri, ekonomik ve siyasi açıdan zayıflamıştı. Bunu fırsat bilen İngiltere Adada baskı politikası izlemeye, o da yetmezmiş gibi Kıbrıs halkını Türk ve Rum olarak ikiye ayırıp

³⁵ Mehmet Belen, *Jeopolitik ve Jeostratejik Açısından Kıbrıs Sorunu*, (Yüksek Lisans Tezi, Gebze İleri teknoloji Enstitüsü, 2010), s.17.

³⁶ Kelime olarak "*Megalo İdea*", Yunanca "*Büyük Fikir*" anlamına gelir. Bu kavram, özellikle Yunanistan'ın doğusuna yönelik olarak, Rumların yaşadıkları yerleri Yunanistan bayrağı altında birleştirmeyi amaçlamaktadır. "*Megalo İdea*"nın temel fikri, Bizans İmparatorluğu ile Pontus Rum Devleti'nin yeniden ihyası, Büyük Helen İmparatorluğu'nun kurulmasıdır. ; Emruhan Yalçın, *Yunanların Bitmeyen İdeali: "Megali İdea"*, *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı:7, 2017, s.33.

³⁷ **Manizade**, a.g.e., 1965, s.35.

³⁸ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s. 24.

³⁹ Halil İ. Güzel, *1960-1983 Yılları Arasında Kıbrıs Meselesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2009), s. 13.

⁴⁰ **Çakırbaş**, a.g.t., s. 20.

klasik “*böl ve yönet*” taktiğini uygulamaya başladı. Rumların, 1894 yılında Baf’ta bir camiyi cuma namazı sırasında taşlamasıyla başlayan Türk-Rum çatışmaları, 1912 yılının Mayıs ayında Rumların, Leymasun’da Türklere saldırması ve bunun sonucunda ölümlerin yaşanmasıyla daha da alevlenmişti.⁴¹ İngilizlerin böl ve yönet politikası amacına ulaşmış, Ada halkı arasındaki çatışmalar, İngiltere’nin Adayı ilhak etme isteğine hizmet etmişti. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu’nun I. Dünya Savaşı sırasında Almanya’nın safında yer alması, Adaya yerleştiği ilk günden beri Kıbrıs’ı nasıl ilhak edeceğinin hesabını yapan İngiltere’ye bu fırsatı sunmuştu. İngiltere geçici olarak devraldığı Kıbrıs’ı 5 Kasım 1914 tarihinde yayınladığı tek taraflı bir bildiri ile ilhak ettiğini duyurarak, resmen kendi topraklarına katmıştı. Her yıl ödemesi gereken 92.000 altını da ödemeyi durdurmuştu. Hemen ardından İngiliz yönetimi, 4 Mart 1915’de The Cyprus Gazette’de* yayınladığı bir ilan ile Kıbrıs’taki bütün Osmanlı uyruklu Türklerin 4 Kasım 1914 tarihinden itibaren İngiliz uyruğuna geçtiklerini, bunu kabul etmeyenlerin İngiliz Yüksek Komiserine kişisel olarak başvurup 2 ay içerisinde Kıbrıs’tan ayrılmaları gerektiğini açıklamıştı.⁴² Hemen sonrasında ise İngiliz yönetimi, 27 Kasım 1917 tarihinde yayınladığı bir “*Krallık Konseyi Emri*” ile Adada yaşayan Kıbrıs Türk halkını ya topraklarını terk etmeye ya da iki yıl içinde İngiliz vatandaşlığına geçmeye mecbur kılmıştı. Bu emirnamenin maddeleri şu şekildeydi:

“1- *Osmanlı uyruğunda olup da Kıbrıs’ta oturan ve 5 Kasım 1914’de gerçekten Adada oturuyor olanlar,*

2- *Osmanlı uyruğunda olup da Kıbrıs’ta oturuyor olan ama 5 Kasım 1914’de geçici bir nedenle Adada bulunmayanlar,*

3- *Adada yerleşik olmayan ama 5 Kasım 1914’de Adada bulunan Osmanlı vatandaşlarından savaşın bitiminden sonraki iki yıl içinde Yüksek Komisere başvurarak bağlılık yemini eden ve yerleşiklik koşullarını yerine getirenler İngiliz vatandaşlığına alınacaklardır.”⁴³*

⁴¹ Mehmet Altun, *Kıbrıs Olayları (1960-1974) ve Gaziantep Kıbrıs Gazileri*, (Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, 2016), s. 35.

* Kıbrıs Hükümeti’nin resmi yayın organı.

⁴² Zafer Çakmak, “*Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk Göçü (1878-1938)*”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Cilt 14, Sayı 36, Erzurum, 2008, s. 207.

(Erişim Tarihi:05.12.2019), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2875/39445>

⁴³ Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Lefkoşa, 1992, s.15.

İngilizlerin Adayı Türklerden temizlemek için izlediği bu politika sonucu İngiliz vatandaşı olmak istemeyen 7-8.000 civarında Türk 1914'ten itibaren Anadolu'ya göç etmiş ve Türk nüfusu Adadaki Rum nüfusuna oranla giderek azalmıştır.⁴⁴

1.3.2. 1914 - 1923 Döneminde Kıbrıs

1914 yılında Birinci Dünya Savaşının çıkmasıyla beraber Osmanlı Devleti'nin, Almanya'nın yanında yer almasını bahane eden İngiltere tek taraflı bir bildiriyle Kıbrıs'ı ilhak ettiğini duyurmuştu. Osmanlı Devleti ise bu durumu, sadece 9 Kasım 1915 tarihinde verdiği bir nota ile protesto ederek cevapladı.⁴⁵ Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti için tam bir hezimet sahne olmuş ve Osmanlı, yenilenlerin safında yer almıştı. 3 Mart 1918'de Sovyet Rusya, Müttefik Devletler ile Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzalamış ve savaştan çekilerek Ardahan, Kars ve Batum şehirlerini Osmanlı Devleti'ne bıraktığını ilan etmişti. 1 Temmuz 1878 tarihinde İngiltere ile Osmanlı arasında imzalanan ek anlaşmanın 6. maddesi gereği; Rusya, Osmanlı'nın Doğu bölgesinden çekilecek olursa, İngiltere de Kıbrıs Adasını Osmanlı'ya iade edecek ve 4 Haziran 1878 tarihli Antlaşma yürürlükten kalkacaktı.⁴⁶ Ancak İngiltere, Adayı geri iade etmemiş aksine Osmanlı'yı, tek taraflı ilan ettiği ilhak kararını tanımaya zorlamıştı. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere, Rusya ve Fransa arasında imzalanan Sykes-Picot'un 4. maddesi gereği Kıbrıs Adasının, İngiliz yönetiminin tasarrufunda olduğu, ancak Fransa yönetiminin izni olmadan da Adayla ilgili herhangi bir müzakere başlatılamayacağı konusunda anlaşmaya varılmıştı.⁴⁷ Bu da İngiliz yönetiminin Kıbrıs Adasından asla vazgeçmeyeceğinin bir göstergesiydi.

Birinci Dünya Savaşının bitmesi ve Osmanlı'nın mağlup devletler arasında yer alması zorunlu bir şekilde Sevr Anlaşmasını kabul etmesine neden oldu. 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Sevr Anlaşması'nın 115, 116 ve 117. maddeleri Kıbrıs Adası ile ilgiliydi. Bu maddeler gereği Osmanlı Devleti, Kıbrıs Adasının İngiltere tarafından 1914 yılında ilhak edildiğini tanımış ve kabul etmişti.⁴⁸ Ancak Mustafa Kemal önderliğinde 1919-1922 yılları arasında sürdürülen Türk bağımsızlık mücadelesi başarı ile sonuçlandı ve Sevr

⁴⁴ Keser, a.g.m., 2006, s.107.

⁴⁵ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, Lefkoşa, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, 1998, s.60.

⁴⁶ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997, s.536.

⁴⁷ Mustafa Yahya Metintaş, "Sykes- Picot Antlaşmasından 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Kadar İngiltere ve Fransa'nın Kıbrıs Politikaları", *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi* s.45-46. (Erişim Tarihi: 07.12.2019), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/835944>

⁴⁸ Çakırbaş, a.g.t., s. 24.

Anlaşmasının getirdiği ağır şartlar tarihe gömüldü. Her ne kadar Sevr Anlaşması hükümsüz kalsa da milli mücadelenin verdiği yorgunluk neticesinde genç Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlı ve gerçekçi hedefleri (Misak-ı Milli) arasında Kıbrıs yoktu. Bu mücadele sonunda 20 Kasım 1922 günü İsviçre'de başlayan Lozan Konferansı 8 aylık bir süreçten sonra 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalandı.⁴⁹ Lozan Antlaşmasında Kıbrıs ile ilgili 16, 20 ve 21. maddeler mevcuttu.⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti 16. madde ile Kıbrıs'ın geleceği söz konusu olduğunda taraf olma hakkını saklı tutmuş, 20. ve 21. maddeler ile de İngiltere'nin 1914 ilhakını tanımıştı. Bu maddeler şu şekildedir;

Madde 16: *Türkiye, işbu Andlaşmada belirtilen sınırlar dışında bulunan topraklar üzerindeki ya da bu topraklara ilişkin olarak, her türlü haklarıyla sıfatlarından ve egemenliği işbu Andlaşmada tanınmış adalardan başka bütün öteki adalar üzerindeki her türlü haklarından ve sıfatlarından vazgeçmiş olduğunu bildirir; bu toprakların ve adaların geleceği, ilgililerce düzenlenmiştir ya da düzenlenecektir. İşbu maddenin hükümleri, Türkiye ile sınırdaş olan ülkeler arasında komşuluk durumları yüzünden kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümlere hâlel vermez.*

Madde 20: *Türkiye, İngiliz Hükümetince 5 Kasım 1914 tarihinde ilân edilen, Kıbrıs'ın [İngiltere'ye] katılımını tanıdığını bildirir.*

Madde 21: *5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs adasında yerleşmiş bulunan Türk uyrukları, yerel kanunun saptadığı şartlar içinde, İngiliz uyrukluğunu edinecekler ve bu kimseler Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Bununla birlikte, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak iki yıllık bir süre içinde, Türk uyrukluğunu seçme yetenekleri olacaktır; bu durumda, seçme hakkını kullandıkları tarihi izleyecek oniki ay içinde Kıbrıs adasından ayrılmaları zorunlu olacaktır. İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte Kıbrıs adasına yerleşmiş olup da, bu tarihte, yerel kanunun ön gördüğü şartlar içinde yapılmış başvurma üzerine İngiliz uyrukluğunu edinmiş bulunan ya da edinmekte olan Türk uyrukları da bu yüzden Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Şurası kararlaştırılmıştır ki, Kıbrıs Hükümetinin, Türk Hükümetinin rızası olmaksızın Türk uyrukluğundan başka bir uyrukluk edinmiş olan kimselere, İngiliz uyrukluğunu reddetme yeteneği olacaktır.⁵¹*

⁴⁹ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, s. 179-182.

⁵⁰ Keser, a.g.e., 2013, s. 314.

⁵¹ Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.6-8.

Bu maddelerden de anlaşıldığı üzere İngiltere 24 Temmuz 1923 tarihinden itibaren Kıbrıs Adasını resmi olarak topraklarına katmıştı. Lozan Antlaşması'nın 16, 20 ve 21. maddeleri gereği Türkiye, Kıbrıs ile resmi olarak yoları ayırmış olsa da, Ada'da yaşayan Türk halkıyla ilişkilerini sürdürmüştü. Ancak bu ilişki Ada'dan göç eden Türklerin Anadolu topraklarında iskân edilmesinden ileri gitmemişti. Uzun yıllar Atatürk'ün yanında bulunan Kıbrıslı Saffet Engin, Atatürk'e, Kıbrıs'ın geleceğini sorduğunda, Atatürk'ün cevabı: "*Onun da sırası gelecek Saffet*" olmuştu.⁵² Ancak Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunun ilk yıllarında uluslararası konjonktür gereği daha önemli problemleri olduğu için Kıbrıs Adası'nı ülke topraklarına katmak amacıyla bir girişimde bulunmamıştı. Türk yönetiminin resmi olarak Kıbrıs ile ilişkileri kesintiye uğrayınca bu durum hem Milli Mücadele sırasında Kuvay-i Milliye'ye yardımını esirgememiş, hem de yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yasalarını ve Atatürk devrimlerini Ada'da uygulayan Kıbrıslı Türkleri derinden sarsmıştı.

1.3.3. 1923 – 1950 Döneminde Kıbrıs

İngiltere Adayı daha önce Yüksek Komiserlik ile idare ederken, 10 Mart 1925'ten itibaren "*Taç Kolonisi*" şeklinde yönetmeye başlamış ve ilk valisini 1925 yılında Adaya göndermişti. Bu tarihten 1959 yılına kadar Ada, bu şekilde yönetilmişti. 1925 yılında resmi olarak İngiliz Krallık Kolonisi'ne geçen Kıbrıs Adası'nda, Kıbrıslı Türklerin tek amacı, Ada'nın Yunanistan'a ilhakını önlemek, dini ve ulusal kimliklerini korumak olmuştu. 1924 yılında Lefkoşa'da kurulan ve Kıbrıs Türklerini, alışılmış "*İslam*" ve "*Osmanlı*" kelimeleriyle tanımlamak yerine, ilk kez Ulusal ismiyle yani "*Kıbrıs Türk Toplumunu*" olarak tanımlayan "Kıbrıs Türk Cemaat-ı İslâmiyesi" isimli kurum da tüzüğünde belirtildiği gibi "*Adadaki Türk İslam toplumunun varlığını ve bu varlığın devamını, geliştirilmesini ve ilerleyişini olgunlaştırmak ve yükselmesini gerçekleştirmek*" amacıyla çalışmalarda bulunmuştu.⁵³ Lozan Antlaşması gereğince Kıbrıs Adasında yaşayan Türk halkın, İngiliz ve Türk vatandaşlığı arasında tercihe zorlanması sonucu Türkiye'yi tercih edenlerin, seçme haklarını kullandıkları tarihten itibaren 12 ay içinde Adadan ayrılmaları zorunlu kılınmıştı. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde yer alan bir belgede de Kıbrıs doğumlu Halil oğlu Salih'in, 1926 tarihinde Türk vatandaşlığına geçmek için Ada'daki Türk konsolosluğuna yaptığı müracaattan bahsedilmektedir.⁵⁴ Türk hükümeti, İngiliz uyuğuna geçmeyi kabul

⁵² Dilek Yiğit Yüksel, "*Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)*", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi** 8 (2009), s. 166. (Erişim Tarihi: 05.01.2020), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ctad/issue/25240/266870>

⁵³ Mehmet S. Emircan, *Kıbrıs Türk Toprağıdır Bütün Türklerin Vatanıdır*, Ankara, TÜRKAR, 2007, s.92.

⁵⁴ BCA, 272\12, 49, 97, 36 (24.07.1926)

etmeyip Anadolu'ya göç eden Türkleri 1920-1928 yılları arasında ülkenin çeşitli bölgelerinde iskân etmişti.⁵⁵ Bu göçler gün geçtikçe arttı ve Ada'daki Türk nüfusu, Rum nüfusu karşısında azalmaya başladı. Rum ve Türk halkı arasındaki çatışmalardan beslenen İngiliz yönetimi, Adadaki denge bozulunca Kıbrıslı Türklerin göç etmesini engellemeye çalıştı. Örneğin Sömürgeler Bakan Yardımcısı'nın Kıbrıs valisine gönderdiği bir raporda "Türkiye'ye göç etmek isteyenlere zorluk çıkartılması ve pasaport almak isteyenlerden teminat istenmesini" önerdiği bilinmektedir.⁵⁶ Buradaki amaç Enosis fikrini destekleyen Rumlar ile Enosis istemeyen Türkler arasındaki kaosu korumasıydı. Çünkü İngiliz sömürge politikası açısından bu durum yararlıydı ve aradaki denge bozulmamalıydı. Kıbrıs'ta kalan Türkler, Rumlar karşısında sayıca az konumdaydı bunun üzerine birde İngilizlerin Rumları desteklemesi, Türkleri Adada ezilen konumuna geçirmişti. İngilizler her ne kadar Türkler karşısında Rumları desteklese de, özerklik bekleyen Rumlar hayal kırıklığına uğramıştı. Bu sebeple Enosis taraftarı Rumlar birçok siyasal örgüt kurmuş, çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardı. Kıbrıs sorunu⁵⁷ da tam olarak bu noktada, Yunanlıların Enosis gereği Adayı kendi topraklarına katma ve buna karşın Türklerin direnmesiyle başlamıştı. 18 Ekim 1931 günü Adanın Kitiüm Papazı Mylonas, Kıbrıs'ta görev yapan İngiliz valiye gönderdiği mektupta, Kıbrıs'ı Yunanistan ile birleştirmek için, kan dökmek pahasına da olsa her şeyi yapacağını bildirmişti.⁵⁸ Hemen ardından 21 Ekim 1931'de Lefkoşa sokaklarında gösteriler başladı. Rumlar başlarındaki papazlarla birlikte, İngiliz valisinin konağına saldırıp yakarak büyük bir eylem yaptı.⁵⁹ Adanın diğer bölgelerinde de küçük çaplı olaylar oldu ancak Hükümetin aldığı sert önlemler sonucunda bu olaylar bastırıldı. Olaylar sonrasında polisin yetkileri arttırıldı ve sert önlemler alındı. İngiliz yönetimi bu isyanı Rumların çıkarmasına rağmen, aldığı sert önlemleri olaylarla hiçbir ilgisi olmayan Kıbrıslı Türk toplumuna da uyguladı. Bu durum tabiki Türkler arasında pek hoş karşılanmadı. Enosis taraftarı Rumların Türklere yönelik saldırıları, özellikle İngiliz valisinin konağının yakıldığı 1931 isyanından sonra arttı. İngilizlerin buna yönelik bir tedbir almaması üzerine Necati Özkan 1 Mayıs 1931'de Kıbrıs'ın her bölgesinden yaklaşık 200 delegeyi toplayarak, kendi

⁵⁵ BCA, 30\1, 12, 58, 18 (02.12.1924)

⁵⁶ **Samani ve diğerleri**, a.g.e., s. 39.

⁵⁷ Rauf Denktaş'a göre Kıbrıs sorunu, Kıbrıslı Türklerin bir başka milletin bayrağı altına girmek için verdikleri azmin sonucudur. 120 bin kişi için 32 milyonu harbe sürüklemek doğru mu diyenler için de Kıbrıs davasının 120 bin Türkün kurtarılması davası olmadığını, bu davanın Türkiye'nin geleceğine ışık tuttuğunu belirtmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. **Denktaş**, a.g.e., 1966, s.5-10.

⁵⁸ **Çopur**, a.g.e., s.18.

⁵⁹ **Mütercimler**, a.g.e., 1990, s. 37-38.

evinde 2. Kıbrıs Türk Ulusal Kongresini gerçekleştirdi.⁶⁰ Bu kongrede; “*Evkaf yönetiminin ve müftülüğün topluma devredilmesi, mahkemelerin yeniden düzenlenmesi, eğitimde serbestlik, müftünün göreve İngiliz yönetimi tarafından atanarak değil, Türk toplumu tarafından seçilerek getirilmesi, ayrıca kendisinin fetva emini olarak değil, müftü olarak tanınması*” gibi Kıbrıs Türklerinin arzularını yansıtan kararlar alındı.⁶¹

1939 yılına geldiğimizde İkinci Dünya Savaşının çıkmasıyla birlikte uluslararası konjonktür değişti. Bu durum Türkiye’yi denge politikası izlemek zorunda bıraktı. Batılı devletlerin desteğine ihtiyaç duyan Türkiye, İngiltere ile yakın diyalog içerisine girdi. Türkiye batılı müttefik arayışında olması nedeniyle hiçbir olayda Yunan ve İngiliz hükümetini karşısına almamaya özen gösterdi. Kıbrıs Türklerine yapılan zulümler karşısında sadece uyarı nitelikli mesajlar verdi. Ancak Yunanistan her platformda Enosis isteğini tekrar etmeye ve mücadelesini sürdürmeye devam etti. Savaşın çıkmasıyla birlikte Orta Doğu petrollerini kontrol etmek için büyük öneme sahip olan Kıbrıs Adasını kaybetmek istemeyen İngiltere, Ada halkına karşı aldığı sert önlemleri yumuşatmış ve Rumlara özerklik sözü vermişti. Ancak verilen bu söz de Rumları sakinleştirmemiş, Türklere karşı baskılar gün geçtikçe artmıştı. Bu baskılar sonucunda Kıbrıs Türkleri de kendi aralarında örgütlenerek 1942 yılının Nisan ayında, Avukat Fadıl Korkut başkanlığında “*Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu’nu*” (KATAK) kurmuşlardı.⁶² Bu siyasi örgüt bir yandan İngiliz sömürgecilerine karşı, diğer taraftan ise Enosis taraftarı Rumlar ile mücadele etmişti. 23 Nisan 1944 yılında ise Dr. Fazıl Küçük tarafından “*Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi*” kuruldu. Küçük, 25 Nisan 1944 tarihinde Halkın Sesi Gazetesine verdiği bir demeç ile partinin amacını: “*Bizim, yani bugünkü temelleri atılan Partinin tek bir gaye ve tek bir hedefi vardır ki, o da kanuni ve meşru yollardan yürüyerek cemaatimiz için salah ve refah çarelerini aramaktır.*”⁶³ şeklinde açıkladı. Bu parti daha sonra adını “*Kıbrıs Türk’tür*” şeklinde değiştirdi ve Kıbrıs Türkleri tarafından geniş bir taraftar kitlesiyle 10 yıl içinde hedeflerinin büyük çoğunluğunu gerçekleştirmişti.

Bu dönemde Sovyetler Birliği de sıcak denizlere inme politikası gereği Doğu Karadeniz’e girme fırsatı ararken, İngilizlerin bölgedeki faaliyetlerinden hiç hoşnut değildi. Ruslar özel olarak eğittikleri Rum Komünistleri Kıbrıs’a göndermiş ve Ada Rumlarını,

⁶⁰ Sabahattin İsmail, *İngiliz Yönetiminde Türk Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları*, Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği Yayını, s. 272-273.

⁶¹ **Emircan**, a.g.e., s.93-94.

⁶² Halil Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Ankara, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, 1998, s. 146.

⁶³ **Çakırbaş**, a.g.t., s. 37.

Yunanistan ile birleşmek için kışkırtmaya çalışmıştı. Bunun sonucunda 1942 yılında Kıbrıs Adasında AKEL (Anorthotikon Komma Ergazomenou Lau – Emekçi Halkın İlerici Partisi) adlı bir Komünist Partisi kuruldu. Bu partiyi destekleyen Enosis taraftarı halk ve “*Kıbrıs Kilisesi*” 1945 yılından itibaren faaliyetlerini hızlandırdı.⁶⁴ Yine İkinci Dünya Savaşı sırasında Yunanistan’ın İngiltere ile birlikte hareket etmesi, Rumları Kıbrıs konusunda ümitlendirmişti. Ancak Ortadoğu petrollerinin daha da kıymetlendiği bu dönemde İngiltere Adayı himayesinden çıkarmayı hiç düşünmemişti.

İkinci Dünya Savaşının 5 Mayıs 1945 tarihinde bitmesinden sonra 25 Mayıs 1945 tarihinde 59 milletin temsilcileri San Francisco’da Birleşmiş Milletler Antlaşmasını imzaladı. Dünya iki bloka ayrıldı. Türkiye yönünü batıya çevirdi ve demokrasiyi tercih ederek 1946 yılında çok partili hayata geçti. Doğu bloğunun başını çeken Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ise 26 Haziran 1945’te, 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Pakti’nin yenilenebilmesi için Türkiye’den, Kars ve Ardahan illerini istedi. İsmet İnönü ise “*Hiç kimseye, ne bir hak, ne de bir toprak borcumuz vardır...*” diyerek 4 Ağustos 1945 tarihinde bu küstah isteği reddetti.⁶⁵ Sovyetler tarafından, (her ne kadar 7 Kasım 1945 tarihine kadar geçerli olsa da) uluslararası konjonktüre uymadığı gerekçesiyle 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Pakti’nin feshedilmesi, Türkiye Cumhuriyeti’ni, ABD ve onun başını çektiği Batı Blokuna daha da yaklaştırdı.⁶⁶ 10 Şubat 1947’de imzalanan Paris Barış Anlaşmasınının 14. maddesi gereği Ege Adaları’nın Yunanistan’a bırakılması⁶⁷, Yunanistan’ın umudunu daha da attırdı. Yunanistan, Kıbrıs Adasını ilhak için faaliyetlerini hızlandırdı. Bu dönemde SSCB tehdidinin Doğu Avrupa ve Balkanlar üzerindeki etkisinin Yunanistan ve Türkiye’yi de çevrelemesi sonucu Sosyalizmin bu ülkelere de bulaşması korkusuyla Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye ve Yunanistan’a 22 Mayıs 1947 tarihinde yardım etme kararı aldı.⁶⁸ Türkiye, sadece Marshall Planı ile 1948-1952 yılları arasında 351 milyon 700 bin dolar tutarında yardım aldı.⁶⁹ Marshall Planı ve Truman Doktrinleri çerçevesinde gönderilen yardımlar Türkiye ile Yunanistan’ı aynı blok içerisinde yer almaya zorladı ve bu tarihten itibaren ABD şemsiyesi altında ortak düşman SSCB’ye karşı Türk-Yunan dostluğunun öne çıkarıldığı ve uyuşmazlıkların olabildiğince

⁶⁴ Mütercimler, a.g.e., 1990, s. 39

⁶⁵ Şevket S. Aydemir, *Menderes’in Dramı (1899-1960)*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2010, s.290-291.

⁶⁶ Aydemir, a.g.e., s.286.

⁶⁷ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (1919-1980)*, Cilt:1, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s.583.

⁶⁸ Füsun Türkmen, *Kırılğan İttifak’tan Model Ortaklığa: Türkiye-ABD İlişkileri*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2012, s.67.

⁶⁹ M. Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, İstanbul, Ülke Kitapları, 2001, s.67.

göz ardı edildiği bir döneme girildi. 1948 yılında İngiltere, Kıbrıs üzerinde uyguladığı sıkıyönetim politikalarından vazgeçerek Kıbrıs'a muhtariyet statüsü verdi. Bu amaçla yayınladığı Anayasa'ya göre 22 kişilik yasama meclisinde, üyelerin 18'i Rum, 4'ü Türk ve 4 kişiden oluşan yürütme kurulunun da 3'ü Rum, 1'i Türk olacaktı. Her ne kadar bir Anayasa ile Ada halkının hakları korunuyormuş gibi görünse de İngiltere hazırladığı; 1947 Lord Winster Planı, 1948 Jackson Planı, 1955 Mac Millan Planı, 1956 Radcliff Planı ve 1958 Spaak (NATO Genel Sekreteri) Planları ile Adada İngiliz egemenliğinin devamını amaçladı.⁷⁰ Rumlar ise Kıbrıs'ta bir halk oylaması yaparak, Kıbrıs Rum halkının kendi kaderini tayin etmesini ve bunun sonucunda Kıbrıs Adasını Yunanistan'a bağlamayı hedefledi. 15 Ocak 1950 tarihinde kilise bu plebisiti tertipledi. Rum halkı iki cümleden birini seçerek imzasını atmak suretiyle tarafını belli etmiş olacaktı. Bu cümleler: *"Yunanistan'la birleşmeği talep ederim."* ve *"Yunanistan'la birleşmeğe karşıyım."* idi. Dünyada eşi benzeri görülmemiş bu halk oylamasını Kıbrıs Türkleri 11 Aralık 1949 tarihinde düzenledikleri bir miting ile protesto etti. Kıbrıs valisi Sir Andrew Wright bu oylamada taraf olmadıklarını ve her türlü tedbirin alınacağını açıklasa da, kilise ısrarla bu oylamayı gerçekleştirdi.⁷¹ 29 Ocak 1950 günü sonuçlar açıklandı ve oylamaya katılan 224.700 Rum'dan, 215.000'inin, (yani %96'sının) Yunanistan'a katılmayı seçtikleri duyuruldu.⁷² Yunanistan bu oylama sonucu ile "Self-Determinasyon" isterken, Türkiye Cumhuriyeti olayların dışında kalacak açıklamalar yaptı. Cumhuriyet Halk Partisi yönetiminin Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak'ın, 23 Ocak 1950'de yaptığı *"Kıbrıs meselesi diye bir şey yoktur. Bunu çok önceden gazetecilere söylemişim. Çünkü bugün İngiltere'nin Kıbrıs'ı başka bir devlete devretmek niyetinde veya eğiliminde olmadığı hakkında kanaatimiz tamdır."*⁷³ açıklaması, hükümetin Yunanistan ile ikili ilişkilerini bozmak istememesine dayandırılıyordu. Türk Hükümeti Kıbrıs konusunda sessiz kalsa da, Türk kamuoyu Kıbrıs olaylarında sesini yükseltmeye başladı. Özellikle Kıbrıs'ta yapılan plebisitten sonra Ankara, İzmir ve İstanbul'da yükseköğrenim gören öğrenciler tarafından büyük mitingler düzenlendi ve bu mitinglerde, "Kıbrıs Türklerindir", "Emaneti Geri Almak Zamanı Gelmiştir.", "Elini Uzatma, Kıbrıs Türkündür", "Kıbrıs Türk'tür" gibi pankartlar ile Enosis taraftarı Rumların faaliyetleri protesto edildi.⁷⁴ Bu tarihten itibaren Yunanistan bu

⁷⁰ **Vatansever**, *a.g.m.*, s. 1498. (Erişim Tarihi: 23.12.2019), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/756756>

⁷¹ **Güzel**, *a.g.t.*, s. 18.

⁷² **Mütercimler**, *a.g.e.*, 1990, s. 39

⁷³ **Öke**, *a.g.e.*, 2000, s.198. ; İstiklal Gazetesi, (26 Ocak 1950).

⁷⁴ **Çakırbaş**, *a.g.t.*, s.48.

oylamayı uluslararası bir kampanyaya dönüştürdü ve ilk defa 1954 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na başvuru yaparak, “*Self-Determinasyon*” ilkesi gereği Kıbrıs'ı topraklarına katmak için harekete geçti. Bu tarihten itibaren Kıbrıs uyuşmazlığı milletlerarası bir hâl aldı. Kıbrıslı Rumların düzenlediği bu oylama Yunanistan'ın tezine göre, Ada halkının kendi kaderlerini tayin etmesi anlamına gelmekteydi. Türkiye her ne kadar o dönem İngiltere ve Yunanistan ile ikili ilişkilerinin bozulmasını istemese de Yunan hükümetini resmi yollardan uyardı. Birleşmiş Milletlerin bu konuyu 1 yıl süre ile erteleme kararı da Türkiye'yi memnun etti.⁷⁵

1.4. Kıbrıs Meselesinin Doğuşu ve 1950-1960 Arası Gelişim Süreci

Kıbrıs sorununun kökeni her ne kadar 1800'lü yıllara dayansa da, 1950 yılına geldiğimizde Adadaki olaylar ve tedhiş faaliyetleri artmıştı. Rumlar, Enosis isteğiyle hem İngiliz hükümetine baskı yapmışlar hem de Adada yaşayan Kıbrıs Türklerine karşı saldırılar düzenlemişlerdi. 23 Ocak 1950 tarihinde TBMM'de, Kıbrıs konusunda olağanüstü bir tartışma yaşanmıştı. Konuşmasını yapmak için kürsüye çıkan CHP milletvekili Cevdet Kerim İncedayı, elinde tuttuğu iki şişenin kendisine Kıbrıs'tan yollandığını belirterek, birinde Kıbrıs toprağı, diğerinde ise Kıbrıs Türklerinin kanı olduğunu söylemişti. Konuşmasının büyük bölümünde hükümeti Kıbrıs konusunda pasif bir tutum izlediği için eleştirmişti.⁷⁶ Hemen ardından söz alan CHP Hükümetinin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak ise şunları söylemişti: “*Kıbrıs sorunu diye bir şey yoktur. Çünkü bu ada Büyük Britanya'nın hükümranlığı altında ve yönetimindedir. İngiltere'nin, bu hakkını, başka bir güce devretmekte herhangi bir niyetinin olmadığını ve böyle bir temayülü hiçbir zaman göstermediğini biliyoruz ve bundan tamamıyla eminiz. Her ne çeşit olursa olsun, Kıbrıs'ta çıkacak bir kışkırtma, durumu değiştirmez.*”⁷⁷

1.4.1. Demokrat Parti'nin Kıbrıs Politikası (1950-1955)

14 Mayıs 1950 tarihinde yönetime gelen Menderes hükümeti doğal olarak kendini Kıbrıs meselesinin içinde bulmuştu. Başta uluslararası konjonktür gereği statükoyu korumak isteyen Menderes Hükümeti, İngiltere ve Yunanistan ile karşı karşıya gelecek girişimlerden kaçınmıştı. Hatta 1950 yılında Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte Kore'ye asker göndermesi,

⁷⁵ Mehmet Gönübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s.338-340.

⁷⁶ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 1990, s.103.

⁷⁷ Hüseyin Agun, *Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950 - 1960*, Ankara, Demokratlar Kulübü Yayınları, 1997, s.2.

NATO'ya kabul edilmelerinin yolunu açmıştı. Her iki ülke, 1951 yılında NATO'ya başvuruda bulunmuş ve 18 Şubat 1952 tarihinde resmen NATO'ya üye olmuşlardı.⁷⁸ Ancak Kıbrıs konusundaki anlaşmazlık yine de devam etmişti. Türk hükümeti bu dönemde NATO ve Balkan Paktında müttefik olduğu Yunanistan ile ikili ilişkilerini bozmak istememişti. Türkiye'nin Kıbrıs politikasını, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü 1951 yılının Şubat ayında şu sözlerle açıklamıştı: “Ülkemize nispetle coğrafi ehemmiyeti, oradaki soydaşlarımızın mühim bir kitle teşkil eylemesi ve tarihi bağlarımız dolayısı ile Kıbrıs'ın durumunun bizi çok yakından alakadar etmesi gayet tabiidir. Adanın bugünkü vaziyetinin değişmesi için bir sebep görmemekteyiz.”⁷⁹ Yunanistan ise Türk Hükümetinin bu pasif tutumu karşısında, ezelden beri takip ettiği Enosis politikasını sürdürerek Ada üzerinde hak iddia etmeye devam etmişti. Rauf Denктаş ise çok sonraları, bu yılları yorumlarken şöyle demişti: “... Kıbrıs Türkiye'nin aklında var, ama zaman müsait değil. Onun içindir ki, Yunanlılar Kıbrıs meselesi, Kıbrıs meselesi derken, İngilizlere karşı Fuat Köprülü: ‘Kıbrıs meselesi diye bir şey yoktur.’ demiştir. Biz bunu hep aleyhte yorumladık. ‘Denir miydi bu?’ Halbuki Türkiye o zaman ‘Kıbrıs meselesinde ben varım’ dese ve İngilizler dönüp de bunu Rumlar lehine halledecek olsa, Türkiye'nin gücü yok ki, buna engel olsun. Bu zorluklar vardı.”⁸⁰

16 Şubat 1951'de Yunanistan Başbakanı Sofokles Venizelos Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi için resmi açıklamalarda bulunmuştu. Bu açıklamalar Kıbrıs Türklerini de rahatsız etmiş, TBMM'ne, Başbakan'a ve siyasal partilere telgraf çekerek kendilerine sahip çıkılmasını istemişlerdi. Buna rağmen Türk hükümeti tavrını değiştirmemişti. Fuat Köprülü ise artan tepkiler üzerine Hükümetin resmi görüşünü, “Bu iki memleket arasındaki dostluğun bozulması için muayyen menbalardan (belirli kaynaklardan) sarfedilen gayretlerin, her iki devletin başında bulunan insanların iyi görüş ve niyetleriyle hiçbir tesir yapmayacağından eminim.” şeklinde açıklamıştı.⁸¹ 1952 yılının Temmuz ayında, Atina'da düzenlenen ve 50.000 kişinin katıldığı bir gösteri ile Kıbrıs Adası'nın, Yunanistan'a ilhaki istenmişti. Bu tarihten itibaren Kıbrıs sorunu, Türk ve Yunan hükümetleri arasında büyük bir anlaşmazlık konusu haline gelmişti.⁸² Demokrat Parti hükümeti iktidara geldiğinde, Adanın statüsünde bir değişiklik istemediğini açıklamıştı.⁸³ Ancak bu dönemden sonra Kıbrıs Türklerine de destekleri artmaya başladı. 29 Eylül 1952 tarihinde Kıbrıs Türklerini

⁷⁸ Türkmen, a.g.e., s.76.

⁷⁹ Mustafa Tarakçı, *Kıbrıs Barış Harekâtı*, İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2010, s.48.

⁸⁰ Öke, a.g.e., 2000, s.204.

⁸¹ Öke, a.g.e., 2000, s. 200.

⁸² Aydın Olgun, *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, Ankara, Demircioğlu Matbaacılık, 1993, s.10.

⁸³ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, İstanbul, Hil Yayın, 2010, s.518.

temsilen ilk defa yeni hükümet yetkilileriyle görüşen Faiz Kaymak, Fuat Köprülü'ye mevcut durumu anlatmış, buna karşılık *“Türkiye'nin düşmanı çok. Türkiye sağlam kaldıkça Kıbrıs Türkleri de sağlam kalır. Şimdi Yunan dostluğu vardır. Dostluklar zaruridir. Fakat sizinle alakamızı kesmeyeceğiz. Adada banka, sigara fabrikası ve gazeteler kurulmasına destek olacağız. Öğretmen göndereceğiz.”* cevabını almıştı.⁸⁴ 1953 yılında Yunanistan'da Papagos Hükümeti'nin iktidara gelmesiyle Enosis sesleri daha da artmıştı. Yunanistan Başbakanı olan Mareşal Papagos, İngiltere'den 22 Mayıs 1954 tarihine kadar Adayı Yunanistan'a devretmesini istemişti. Aksi takdirde Kıbrıs sorununu, Birleşmiş Milletler'e götüreceğini ve meselenin uluslararası bir sorun haline geleceğini belirtmişti.⁸⁵ Bu durum ise Türk Hükümetini endişelendirmişti. Çünkü sorunun uluslararası gündeme taşınması, Yunanistan ile korunmaya çalışılan dostluk ilişkilerini zedeleyebilirdi. Bunun önlenmesi için Hariciye vekili Fuat Köprülü, Yunanistan Dışişleri Bakanı Jean Politis ile yaptığı görüşmede: *“Birdenbire ortaya bir Kıbrıs Sorunu çıkartmaktasınız. Sizden çok rica ediyoruz, bunu yapmayın. Mareşal Papagos Yunan tarihine şanlı bir komutan, büyük bir devlet adamı olarak geçecektir. Sizden Atatürk ve Venizelos'un büyük ızdıraplar pahasına, tarihi yenerek kurdukları Türk-Yunan dostluğu adına yalvarıyorum, hiç yoktan ortaya bir Kıbrıs Sorunu çıkarmaktan vazgeçin. Çıkarırsanız bizi karşınızda bulacaksınız. Ve bütün Türkiye, tek bir vücut halinde, dimdik önünüze çıkacaktır. Bu, Türk-Yunan dostluğunun sonu olacaktır. Yapmayın bunu.”*⁸⁶ diyerek Türkiye'nin uluslararası arenada zor durumda kalmasını önlemeye çalışmış ama bir yandan da bu durum gerçekleşirse yüce Türk milletini karşılarında bulacaklarını belirtmişti. 1954 yılının sonlarına doğru, Rumlar, İngiliz yönetiminden bağımsızlık ve Enosis isteklerini arttırmıştı. Menderes Hükümeti'nin buna tepkisi sert oldu. Ayrıca Atina'daki Enosis gösterilerine tepki olarak Rum karşıtı bir gösteriye dönüşeceği bilindiği için Menderes; *“9 Eylül'ün kutsal anlamının herhangi bir siyasi kriz biçiminde istismar edilmesine imkân tanımanın milli vicdanımızı rahatsız edeceği fikrindeyim.”*⁸⁷ açıklamasıyla 9 Eylül İzmir'in Kurtuluş günü kutlamalarını yasakladı. Türkiye bu tarihlerden itibaren Kıbrıs meselesinde aktif bir rol oynamaya başladı. Özellikle 6-7 Eylül 1955 tarihinde gerçekleşen olaylardan sonra Kıbrıs sorunu uluslararası kamuoyunun da gündemine girdi. İngiltere, sorunu Rumların lehine çözülmesini istiyordu. Bunun için de önerdiği Self Determinasyon fikri Demokrat Parti tarafından reddedildi. 5 Temmuz 1956'da DP Meclis Grubu toplantısında konuşan Adnan Menderes İngiltere'nin

⁸⁴ Yüksel, a.g.m., s. 169. (Erişim Tarihi: 08.01.2020), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ctad/issue/25240/266870>

⁸⁵ Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, Ankara, İmge Yayıncılık, 1990, s.103.

⁸⁶ Bağcı, a.g.e., 2007, s.105.

⁸⁷ Ahmad, a.g.e., s.517-518.

tekliflerinin reddedildiği belirttikten sonra bunda ısrar edilecek olursa Batı Trakya'daki Türklerin de akıbetinin düşünülmesi gerektiğini söyledi.⁸⁸ Menderes hükümeti, iktidarının ilk beş yılında Ada'daki düzeni korumak isterken, Yunanistan'ın Enosis politikasını milli bir dava haline getirmesi ve olayların Kıbrıs Türklerinin aleyhine işlemesi sonucu 1955'den sonra aktif olarak Kıbrıs meselesinde yer aldı. Kıbrıs sorununun varlığını kabul eden Menderes, bu tarihten itibaren “*Kıbrıs asla Yunanistan'ın olmayacaktır.*” sözleriyle net bir şekilde tavrını ortaya koydu.⁸⁹

1.4.2. Kıbrıs Meselesinin Uluslararası Gündeme Taşınması

Yunanistan, Türk Hükümetinin tüm çabalarına ve dost tutumuna rağmen, Adayı kendi topraklarına katmak için 16 Ağustos 1954 günü “*Kıbrıs için kendi kaderini kendi tayin etme*” talebiyle konuyu Birleşmiş Milletler'e taşımıştı. İngiltere delegesi, “*Etnik gruplara kendi mukadderatını tayin etme hakkı tanınacak olursa, dünyanın her tarafındaki hudutların ihtilaf mevzuu olacağını*”⁹⁰ belirterek itiraz etse de bu itiraz reddedilmişti ve 24 Ağustos 1954'de konunun gündeme alınması kabul edilmişti. Böylelikle Kıbrıs meselesi artık uluslararası bir sorun haline gelmişti. Yunanistan, bu başvuruyu yaparken 1950 yılında kilisenin yaptığı referandumu gerekçe göstererek, Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ndeki “*halkların eşitliği ve kendi kaderlerini kendileri tayin etme prensibinin*” uygulanmasını istemişti. Ayrıca Kıbrıs'ın, eski Yunanlıların yerleşim alanı olduğu, bundan dolayı Yunanistan'ın kültürel etki alanı içerisinde kaldığını belirtmişti.⁹¹ 14 Aralık 1954 tarihinde sorun genel kurulda görüşülmeye başlanmıştı. 17 Aralık 1954 günü ise taraflar Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda tezlerini öne sürmüşlerdi. İngiliz baş delegesi Selwyn Lloyd ile Türkiye baş delegesi Selim Sarper şu gerekçelere dayanarak Birleşmiş Milletler'in Kıbrıs sorununu görüşmeye yetkili olmadığını savunmuşlardı:

- *Kıbrıs, tarihinin hiçbir döneminde Yunanistan'ın egemenliğinde bulunmamıştır.*
- *Kıbrıs'ta Rumların dışında 100.000 kişilik bir Türk Toplumunu vardır. Rum başvurusu bu toplumca benimsenmemektedir.*

⁸⁸ Yücel, a.g.e., s.122-123.

⁸⁹ Öke, a.g.e., 2000, s.211.

⁹⁰ Agun, a.g.e., s.17.

⁹¹ Bağcı, a.g.e., 1990, s.104.

- Yunanistan'ın esas niyeti Kıbrıs halkına kendi kaderini belirleme hakkını sağlamak değil, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamaktır.⁹²

Savunmalardan sonra Siyasi Komisyon, Ada'nın tartışmalı durumu, Türklerin yok sayılması ve İngiltere'nin de bu yöndeki istekleri sonucu Kıbrıs hakkındaki müzakerelere devam etmeme kararı almıştı.⁹³ Uluslararası gündemde bu konu varken bile Türkiye Yunanistan ile ikili ilişkilerini korumaya çalışmıştı. Hatta Demokrat Parti jest olarak 2 Mayıs 1954 genel seçimlerinde Rum asıllı Aleksandros Hacıpulos'u İstanbul ilinden aday göstermiş ve kendisi milletvekili olarak Meclis'e gönderilmişti.⁹⁴

1.4.3. EOKA Örgütü'nün (Ethniki Organosis Kypriou Agoniston) Kurulması

Birleşmiş Milletlerdeki girişimin başarısızlığa uğramasıyla Yunanistan, istediği sonuçları elde edememişti. Bunun üzerine Kıbrıslı Rumlar ayaklanmış ve silahlı olaylar artmıştı. Görüşmelerin bitmesiyle New York'tan 10 Ocak 1955 tarihinde Lefkoşa'ya dönen Makarios, Yunanistan'dan aldığı onay sonucu askeri yönetici Gergios Grivas⁹⁵ ile 1955 Ocak ayında EOKA adlı terör örgütünü Kıbrıs'ta kurmuştu.⁹⁶ Kurulan örgütün nihai hedefi, Adanın hem İngiliz egemenliğinden kurtarılması hem de Adada yaşayan Türklerin temizlenerek Adanın Yunanistan'a bağlanması olmuştu. Örgüt kuruluşundan sonra da amacını gerçekleştirmek için İngiliz Hükümeti'ne ve Türk toplumuna karşı terör faaliyetlerine başlamıştı. Kıbrıs'ın güneyindeki Trodos Dağları'nda üslenen bu örgüte, Yunanistan hükümeti de silah, cephane ve malzeme yardımı yapmıştı. Bu malzemeler Ada'ya Baf'ın Hlorca sahillerinden sokulmuştu.⁹⁷ Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra EOKA, ilk eylemini 1 Nisan 1955 günü Lefkoşa Radyoevini yakarak gerçekleştirmişti. Hemen ardından da Mağusa, Larnaka ve Limasol'da bombalı eylemler yapılarak, sokaklara ayaklanma direktifleri veren bildiriler atılmıştı. EOKA terör örgütü kurulduğu günden itibaren eylemlerinde her türlü yola başvuran eli kanlı bir örgüt olmuştu. Örneğin Grivas'ın

⁹² Şinasi Can, *Kurtarılmış Ada Kıbrıs ve 1974 Barış Harekâtı*, Ankara, Akademisyen Kitabevi, 2014, s.86.

⁹³ Agun, a.g.e., s.18.

⁹⁴ TBMM, Zabıt Ceridesi, Meclis Tutanakları: s.3. (Erişim Tarihi: 24.01.2020) <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c001/tbmm10001001.pdf>

⁹⁵ Georgios Grivas: 1919-1922 yılları arasında Yunanlar Anadolu'yu işgal ederken teğmen rütbesiyle işgal ordusunda görev yapmıştır. OHEN (Yer altı ordusu Hristiyan Ortodoks Gençlik teşkilatı), PEON (Pan Kıbrıs Ulusal Teşkilatı) ve EOKA'yı kurmuştur. 1974 yılında yapılan darbeden sonra da Kıbrıs'ta Hükümetin başına geçmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Harry Scott Gibbons, *Kıbrıs'ta Soykırım*, Ankara, Özyurt Matbaası, 2003, s.24.

⁹⁶ Can, a.g.e., s.87.

⁹⁷ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1992, s.12.

en yakın adamlarından Nikos Sampson, okulların dağılma saatinde İngiliz subaylarına suikast düzenler, silahı da önceden ayarlanan öğrencinin çantasına koyarak her seferinde işin içinden sıyrılırdı. Bu adam ancak dördüncü suikastinde tanıkların ifadeleri sayesinde yakalanabilmişti.⁹⁸ EOKA terör örgütü başlarda İngiliz askerini ve polisini hedef almıştı. Ancak yine en büyük zararı Türklere vermişti. Yunan radyosu ise bu eli kanlı teröristleri milli kahraman ilan etmekten çekinmemişti. Olaylarda İngiliz Hükümeti'nin de hedef alınması üzerine, EOKA'nın kurucusu ve katliamların arkasındaki isim olan Makarios, 9 Mart 1956 tarihinde İngiliz yönetimi tarafından sürgüne gönderilmişti. Daha sonraları 27 Mayıs 1957 tarihinde, İngiltere Başbakanı Harold Mc Millan'a (1957-1963) mektup yazarak Kıbrıs'a dönmek istese de bu talebi İngiltere tarafından reddedilmişti.⁹⁹ Makarios yönetiminde eli kanlı EOKA örgütünün başlattığı bu silahlı ayaklanma, İngiltere Başbakanı Anthony Eden'ı da (1955-1957) rahatsız etmiş ve Kıbrıs konusunu görüşmek üzere İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın katılacağı üçlü bir konferans planlamıştı. Çünkü Ada'daki Rum ayaklanması sonucu Yunanistan'ın tekrar Birleşmiş Milletler'e başvurarak, Ada'nın karışık durumundan faydalanıp kendi lehine karar aldrabileceğini düşünmüştü.

1.4.4. I. Londra Konferansı (29 Ağustos 1955)

İngiltere Başbakanı Eden'in üçlü konferans davetini Türkiye olumlu bir şekilde karşılayarak hemen hazırlıklara başladı. Menderes Hükümeti, Fatin Rüştü Zorlu'yu Kıbrıs sorunu ile ilgilenmesi için atadıktan sonra, hemen Dışişleri Bakanlığı'nda bir Kıbrıs Komisyonu kuruldu. Fatin Rüştü Zorlu başkanlığındaki komisyon; Genelkurmay İkinci Başkanı Rüştü Erdelhun, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Muharrem Nuri Birgi, Atine Büyükelçisi Settar İlksel, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Orhan Eralp ve Büyükelçi Mahmut Dikerdem'den oluşmaktaydı.¹⁰⁰ Bu komisyonun temel görevi, Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki resmi düşüncesini ve Menderes Hükümeti'nin stratejisini geliştirerek Londra Konferansı'ndan lehe sonuçlanacak bir karar ile çıkmaktı. Fatin Rüştü Zorlu'nun birinci hedefi Türkiye'nin Kıbrıs'ta aynı Yunanistan gibi hukuksal haklara sahip olduğunu tüm dünya kamuoyuna, belgeler ve dokümanlar ile kanıtlamaktı. Bunun için de hem İngilizce hem de Fransızca olarak Kıbrıs Adası'nın Türkiye için tarihsel, coğrafi, kültürel ve askeri politika açısından önemini anlatan "*Beyaz Kitap*" isimli bir belge, dört hafta içerisinde

⁹⁸ Can, a.g.e., s.87.

⁹⁹ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2004, s.448.

¹⁰⁰ Bağcı, a.g.e., 2007, s. 109.

hazırlandı.¹⁰¹ Komisyon hazırlıklarını tamamlarken Başbakan Menderes, 24 Ağustos 1955 akşamı yaptığı açıklamada, Kıbrıs'ta Rumlar tarafından 28 Ağustos'ta bir katliam yapılacağı haberlerine değinip, Adada Türklerin savunmasız kalmayacaklarını belirttikten sonra Ada'nın statükosunda bir değişiklik yapılmasına tahammülleri olamayacağı yönünde açıklamalar yaptı. Menderes konuşmasında ayrıca taksim tezine de karşı olduklarını ve Ada'nın, Anadolu'nun devamı olduğunu belirtti.¹⁰² Aynı gün Celal Bayar'da İstanbul'da, Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesini belirterek, Ada'da yaşayan iki toplum arasında bölünmesine izin vermeyeceklerini söyleyip, Türkiye'nin Kıbrıs politikasında kararlılığını gösteren açıklamalar yaptı.¹⁰³ Londra Konferansı, 29 Ağustos 1955 günü Lancaster House'da toplandı. İngiltere, egemenliğin kendisinde kalmak koşuluyla Kıbrıs Adası'na yerel özerklik vermeye razı olduğunu belirtti. Ayrıca Ada'nın savunmasında Türkiye ile Yunanistan devletlerinin de yer alabileceğini öne sürdü.¹⁰⁴ Yunanistan ise Kıbrıs halkına kendi kaderini kendi belirleme (Self Determinasyon) ilkesinin uygulanmasını istedi. Türkiye adına söz hakkı alan Fatin Rüştü Zorlu, her iki görüşe de karşı çıkarak yerel özerkliğin ancak birbiriyle iyi geçinen ve düşman olmayan halklar arasında uygulanabileceğini, self determinasyon ilkesinin ise Türkiye'nin güvenliğini sağlamasına olanak vermeyeceğini belirtti.¹⁰⁵ Sonrasında ise coğrafi yakınlık, Adadaki Türklerin varlığı, Adanın Türkiye ile olan ekonomik, kültürel ve tarihsel bağlarına değinip, Türkiye açısından Kıbrıs'ın stratejik önemini açıkladı. Kıbrıs'ı elinde bulunduran devlet aynı zamanda Türkiye'nin batısındaki Adaları da elinde bulunduruyorsa, Türkiye'yi etkinlikle çevreleyeceğini, hiçbir devletin kendi güvenliğini dost ve müttefiki de olsa bir başka devlete tamamen teslim edemeyeceğini, bundan dolayı mevcut durumun korunması gerektiğini belirtti. Eğer mevcut durum korunmayacaksa da Adanın asıl sahibine yani Türkiye'ye iadesini istedi.¹⁰⁶ Konferans bu şekilde sürerken 6-7 Eylül 1955 tarihlerinde İstanbul'da başlayan olaylar neticesinde erkenden sona erdi. Devletlerin görüşleri birbirinden çok farklıydı bu yüzden bir sonuca varılamadı. Başbakan Menderes, Kıbrıs Komisyonunu acele olarak Ankara'ya geri çağırdı. Heyet 8 Eylül 1955 günü geri dönerken Fatin Rüştü Zorlu uçakta Büyükelçi Dikerdem'e şu cümleyi söyledi: "*Bütün çabalarımız, Londra'da elde ettiğimiz başarı, bir gecede heba olup gitti.*"¹⁰⁷ Zorlu uçaktan iner inmez de gazetecilere, "*Noktai nazarımız*

¹⁰¹ Bağcı, a.g.e., 1990, s.106.

¹⁰² Albayrak, a.g.e., s.431.

¹⁰³ Altun, a.g.t., s. 49.

¹⁰⁴ Zafer Gazetesi, 31 Ağustos 1955.

¹⁰⁵ Can, a.g.e., s.93.

¹⁰⁶ Oran, a.g.e., s.602. ; Zafer Gazetesi, 4 Eylül 1955.

¹⁰⁷ Bağcı, a.g.e., 1990, s.109.

konferansın başında ne ise hitamında da aynı kalmıştır. Türkiye, söylediklerinin ve istediklerinin beynelmilel akitlere ve prensiplere tamamiyle uygun mahiyeti haiz olduğuna kaani bulunmaktadır."¹⁰⁸ şeklinde bir açıklama yaptı.

1.4.5. 6-7 Eylül Olayları (6 Eylül 1955 - 7 Eylül 1955)

5 Eylül 1955 Pazartesi günü Selanik'te, Atatürk'ün doğduğu ev ile Türkiye'nin Konsolosluk binası arasında bir ses bombası patlatılmıştı. Hemen ertesi gün İstanbul Beyoğlu'nda toplanan kalabalık olayları protesto ederken bazı provokatörler sebebiyle olaylar akşam 19.00'dan itibaren nitelik değiştirip şiddet olaylarıyla birlikte toplumsal olaylara dönüşmüştü.¹⁰⁹ Tabii bu olayı manşetten duyuran İstanbul Ekspres gazetesinin, olayların büyümesinde büyük bir etkisi olmuştu. İddiaya göre, İstanbul Ekspres'in sahibi Mithat Perin ve Yazı İşleri Müdürü Gökşin Sipahioğlu, Selanik'te bu bomba olayının olacağını önceden bildikleri için kâğıt stoku bile yapmış, günlük baskı sayısı 30.000 olan gazete o gün 300.000 basılmıştı.¹¹⁰ Bombanın Türk kamuoyuna duyurulmasından sonra İstanbul'da başlayan şiddet olayları çığ gibi büyümüş ve Ankara ile İzmir'e de sıçramıştı. Büyük galeyana gelen halk, özellikle azınlıkların yaşadığı semtlerde mağazaların camlarını indirmiş ve yangınlar çıkararak büyük zararlar vermişlerdi. Bir süre sonra ise bu olaylar yağmaya dönüşmüştü. Yine aynı şekilde Rumların kiliseleri ve mezarlıkları da tahrip edilmişti. Menderes Hükümeti için ciddi bir sınav haline gelen bu olaylara ilk 4 saat içinde ordu müdahale etmiş ve olaylar kontrol altına alınmaya çalışılmıştı. 7 Eylül günü, Anayasa'nın 86. maddesi gereği sıkıyönetim ilan edilerek, gece saat 23.00 - 00.05 arası sokağa çıkma yasağı konmuştu.¹¹¹ Bu sıkıyönetim ilanı Tan gazetesinde, "*Hükümet Örfi İdare İlan Etti*"¹¹² şeklinde manşetten verilmiş, Zafer gazetesinde ise "*İstanbul ve İzmir'de örfi idare*"¹¹³ şeklinde duyurulmuştu. Halk yatıştırılıp olaylar kontrol altına alındıktan sonra, Başbakan Adnan Menderes 12 Eylül 1955 tarihinde Meclis'te şu konuşmayı yapmıştı: "*Muhterem Arkadaşlarım; 6-7 Eylül hadiselerinin bir milli felâket olduğunu ifade ederek, hepimize ve Türk Milleti'ne geçmiş olsun demekle söze başlıyorum. Şurasını katiyetle ve sarahatle arz edeyim ki, karşısında bulunduğumuz hadise, Kıbrıs meselesinden doğan bir milli galeyanın ortaya koyduğu bir takım tahrikâtтан ibaret değildir. Katiyetle*

¹⁰⁸ *Zafer Gazetesi*, 9 Eylül 1955.

¹⁰⁹ **Yücel**, a.g.e., s.109-110.

¹¹⁰ Gürhan Gürcan, *6-7 Eylül 1955 Olayları*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2006) s. 69.

¹¹¹ *BCA*,030.18.02.140.82.2 ; Daha fazla bilgi için bkz. **Albayrak**, a.g.e., s.433.

¹¹² *Tan Gazetesi*, 7 Eylül 1955.

¹¹³ *Zafer Gazetesi*, 7 Eylül 1955.

ifade ediyorum ki, şekilleriyle hazırlanmış olan büyük bir komünist darbesinin karşısında bulunuyoruz. (...) Bir an bile gaflete düşmeden memleketin karşısında bulunduğu büyük bir tehlikeyi önlemek, maddi manevi bütün zararları telafi etmek için bütün gayretimizi sarf edeceğiz.”¹¹⁴ Olaylar yatıştırıldıktan sonra da TBMM sıkıyönetimi 6 ay uzatmıştı.¹¹⁵

6-7 Eylül olaylarında resmi Türk kaynaklarına göre 4.214 ev, 1.004 işyeri, 73 kilise, 1 sinagog, 2 manastır, 26 okul ve aralarında otel, fabrika gibi yerlerin bulunduğu 5.317 tesis saldırıya uğramıştı.¹¹⁶ Ayrıca bu olaylarda yüzlerce kişi yaralanmış ve birkaç Rum öldürülmüştü. Maddi hasarın 300.000.000 doları bulduğu bu olaylarda asıl olan Türkiye'nin uluslararası arenadaki prestijine olmuş ve “*Barbar Türkler*” söylemi yayılmıştı.¹¹⁷ Taşkınlıklar hızla kontrol altına alındıktan sonra olayların düzenleyicisi olarak görülen “*Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti*”nin merkez ve şubeleri kapatılmıştı.¹¹⁸ Ayrıca Milli Savunma Bakanlığı 9 Eylül'de yayınladığı bir bildiri ile İstanbul'da görevli 3 generali açığa almış, İç İşleri Bakanı Namık Gedik istifa etmişti. Bazı kaymakam ve emniyet görevlilerinin yerleri değiştirilirken, İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay yerinde kalmıştı. Olayların başladığı ve en çok zararın verildiği Beyoğlu'nda ise Kaymakam Hayrettin Nakiboğlu İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne getirilmişti.¹¹⁹ 6-7 Eylül olaylarında mal ve cana verilen zararların yanında inanç merkezlerinin de tahrip edilmesi, yönünü Batıya çevirmiş demokrasi ülkesi Türkiye'yi, modern Avrupa ve dünya kamuoyunda zor duruma sokmuştu. 6-7 Eylül olayları, iç politikada Menderes Hükümeti'nin yıkılışını ateşleyen fitil olduğu gibi, dış politikada da Türkiye'yi uluslararası arenada zor duruma düşürmüştü.¹²⁰ Bu dönemde Yunanistan ile ilişkiler tamamen gerilmiş ve artık ortak bir paydada buluşulması zorlaşmıştı. 1956 yılından itibaren Kıbrıs'ta Yunan Hükümetinin yardımları ve kışkırtmalarıyla şiddet olayları tekrar başlamıştı. Bu dönemden sonra Yunan tezini destekleyen ve Türk tezine aykırı bulunan her türlü yayının Bakanlar Kurulu'nun 23 Kasım 1956 tarihinde aldığı karar ile yurda sokulması da yasaklanmıştı.¹²¹

İngiliz hükümeti ise bu olaylar karşısında Ada'ya özerklik vermek için çalışmalarını hızlandırmıştı. 19 Aralık 1956'da İngiltere Koloniler Bakanı Lennox-Boyd bir açıklama

¹¹⁴ **Agun**, *a.g.e.*, s. 29-30.

¹¹⁵ *Zafer Gazetesi*, 13 Eylül 1955.

¹¹⁶ **Gürcan**, *a.g.t.*, s. 89-90.

¹¹⁷ **Oran**, *a.g.e.*, s.601.

¹¹⁸ Hüseyin Şeyhanlıoğlu, *Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti*, Ankara, Kadim Yayınları, 2011, s.211.

¹¹⁹ **Yücel**, *a.g.e.*, s.110.

¹²⁰ **Albayrak**, *a.g.e.*, s.438.

¹²¹ BCA, 030.18.01.02.144.94.19.

yaparak Adanın taksimini desteklediklerini bildirmişti. İktidara geldikten sonra Ada'nın statüsünün korunması gerektiğini düşünen ve Kıbrıs'ın statüsünü değiştirmek için bir politika oluşturmayan Menderes Hükümeti de bu andan itibaren taksim tezini desteklemeye başlamıştı. 28 Aralık 1956 günü TBMM'de Cihat Baban ve üç arkadaşının Kıbrıs konusunda soru önergesi vermesi üzerine söz alan Adnan Menderes, önce soru önergelerine karşılık açıklayıcı cevaplar vermiş ardından da hükümetin yeni Kıbrıs politikasının taksim tezi olduğunu belirten şu konuşmayı yapmıştı: *“Taksim sorunu hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. Türk Hükümeti, taksim sorununu dikkate alınabilecek bir öneri olarak değerlendirmektedir. Ada'nın taksimi sorununda 120.000 kişilik nüfusumuzu yabancı devletlere bırakamayız. Kıbrıs'ta, Türkiye'nin güvenliği açısından ileri karakolumuzun bulunmasını zorunlu görüyoruz. Ada'nın tümünü bize verilmesini istemek, uluslararası gerçeklerle bağdaşmaz. Bu nedendir ki, biz, Ada'nın taksimine taraftarız. Kimse Ada'yı taksim etmekten başka bir çözüme Türkiye'yi mecbur bırakmayı aklından bile geçiremez.”*¹²² Rauf Denktaş ise 1966 yılında yazdığı eserinde taksim tezinden şu şekilde bahsetmişti: *“Taksim tezi haksız bir tez değildi ve gerçekten Türkiye ile Kıbrıs Türklerinin bir fedakârlığı neticesinde temin edilebilen makul ve realist bir uzlaşma zemini idi.”*¹²³ Taksim tezine muhalefet lideri İsmet İnönü de destek vermişti. Türkiye 1956-1958 yılları arasında taksim tezi doğrultusunda hareket etmişti. Ancak Yunanistan taksim tezine yanaşmamış Self Determinasyon ilkesine aykırı olduğunu öne sürmüştü. Bu dönemde de EOKA'nın kanlı eylemleri tüm şiddetiyle sürmüştü.

1.4.6. Türk Mukavemet Teşkilatının Kurulması (1 Ağustos 1958)

Ada'daki EOKA militanı Rumlar, şiddet eylemlerini arttırdıkça, Kıbrıslı Türkler de örgütlenerek savunma yapabilecekleri gruplar oluşturdu. İlk olarak *“Volkan”* ve *“9 Eylül Cephesi”* adıyla yerel direniş grupları oluşturan Türk halkı hızla organize olarak, bu saldırılara karşı direnişe geçti. Ancak çok geçmeden İngiliz Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd'un¹²⁴ açıkladığı rakamlardan da anlaşılacağı gibi EOKA şiddet eylemlerini tırmandırdı. Bunun sonucunda örgütlü, disiplinli ve siyasi iradeyle uyum içinde

¹²² Hüner Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2012, s.55-56. ; Daha fazla bilgi için bkz. Halil Erdemir, *Açıklama ve Değerlendirmelerle Adnan Menderes'in Konuşmalarında Kıbrıs (1956-1959)*, İzmir, EBS Basımevi, 2006, s.12-22.

¹²³ **Denktaş**, a.g.e., 1966, s.18.

¹²⁴ İngiltere Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd, 1956 Haziran ayında yaptığı açıklamaya göre Nisan 1955'den bu yana EOKA terör örgütünün yaptığı saldırıların bilançosu şu şekildeydi: Türk polisi: 7 ölü, 12 yaralı; Sivil Türkler: 1 ölü, 22 yaralı; İngiliz askeri: 39 ölü, 154 yaralı; İngiliz polisi: 1 ölü, 6 yaralı. Bu terör rakamları giderek yukarı tırmanacak, 1958'in sonunda 109 Türk daha katledilmiş, 33 Türk köyü boşaltılmış olacaktı. Daha fazla bilgi için bkz. **Can**, a.g.e., s.96.

çalışabilecek bir örgüt kurma gereksinimi duyuldu. 23 Kasım 1957 akşamı Kemal Tanrısevdi'nin evinde toplanan Rauf Denktaş ve Burhan Nalbantoğlu, yeni bir yeraltı teşkilatı olarak Türk Mukavemet Teşkilatı'nı kurdu. O gece ilk bildiriye yazan bu üç kurucu tarafından, bildiriler Ada halkına 26 Kasım 1957 günü dağıtıldı. Bu bildiri şu şekildeydi: *“Kıbrıs Türk Halkına, Volkan, 9 Eylül Cephesi ve buna benzer teşkilatlar lağvedilmiştir. Bunun yerine, Kıbrıs Türkü'nün bağrından çıkmış, gerek Emperyalist Sömürge İdaresi'ne gerekse Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak yolunda Enosis'i temine çalışan Rum sürülerine karşı Kıbrıs Türklerini savunma görevini üstlenmek üzere yeni bir teşkilat kurulmuştur. Bu bir savunma teşkilatıdır. Bütün Kıbrıs Türklerini bu teşkilata destek olmaya ve bu teşkilat içinde yer almaya çağırıyoruz. Türk Mukavemet Teşkilatı Merkez Komitesi.”*¹²⁵ Önceki kurulan yerel örgütleri de bünyesine katan *“Türk Mukavemet Teşkilatı”* 1 Ağustos 1958 günü resmi olarak Rauf Denktaş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi tarafından kuruldu.¹²⁶ Türk Mukavemet Teşkilatı'nın birinci görevi savunmaydı, sonrasında ise EOKA saldırılarına karşılık verilmesi ve en nihayetinde Ada'daki Türk köylerini koruyarak Türklerin varlığının devamını sağlamaktı. Nitekim TMT kısa süre içinde Ada'daki Türk halkını örgütledi ve çok büyük de bir destek sağladı.¹²⁷ TMT ilk büyük çatışmasını ise 27-28 Ocak 1958 tarihlerinde yaşadı. Bu dönemde hem EOKA'cılar hem de sömürge yönetimi, TMT üyesi olduğunu tahmin ettikleri kişileri, yani savunmasız sivil halkı vurmaktaydı. 28 Ocak günü, bir önceki gün yaşanan olayları protesto eden masum Türk halkına yeniden saldıran İngiliz askerleri masum insanları öldürmekten çekinmiyordu.¹²⁸

Kıbrıs Adası'nda Rum ve İngiliz yönetimi tarafından Türk halkına karşı yapılan saldırılar devam ederken, bu dönemde İngiltere'nin Kıbrıs Adası ile ilgili politikası da değişti. İngiltere, 1956 yılında Süveyş savaşında başarısız olunca Kıbrıs Adası'na yönelik izlediği politika değişikliğe uğradı. İngiltere bu savaşın kaybedenleri tarafında yer alınca, bölgede etkin güç olma konumunu yitirdi ve 1957 Eisenhower Doktrini¹²⁹ ile bölgede

¹²⁵ Can, a.g.e., s.96.

¹²⁶ Tuncer, a.g.e., 2012, s.56.

¹²⁷ TMT'ye katılanlar şu andı etmektedir: *“Kıbrıs Türkü'nün yaşayış ve hürriyetine, canına, malına ve her türlü anane ve mukaddesatına her nereden ve kimden olursa olsun, vaki olacak tecavüzlere karşı koymak için kendimi Türk milletine adadım. Ölüm dahi olsa, verilen her türlü vazifemi yapacağım. Bildiğim, gördüğüm, işittiğim ve bana emanet edilen her şeyi canımdan aziz bilip sonuna kadar muhafaza edeceğim. Gördüklerimi, işittiklerimi, hissettiklerimi ve bana emanet edilenleri hiç kimseye ifşa etmeyeceğim. İfşaatın bir ihanet sayılacağı ve cezanın ölüm olacağı biliyorum. Yukarıda sıralanan hususları harfiyen tatbik edeceğimi, şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine söz verir ant içerim.” Yüksel, a.g.m., s. 325-326. https://dergipark.org.tr/pub/aamd/issue/40613/489683#article_cite (Erişim Tarihi: 14.01.2020)*

¹²⁸ İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, s.14.

¹²⁹ Eisenhower Doktrini, ABD Başkanı Dwight Eisenhower'ın 5 Ocak 1957'de Kongre'ye gönderdiği yetki talebi isteğidir. Dwight Eisenhower, bu doktrin ile Orta Doğu ülkelerine askerî ve ekonomik yardımda

batının çıkarlarını kollama görevini ABD'ye devretti. Artık Kıbrıs'ın İngiltere için stratejik değeri azalmıştı. Ada'da sadece üs bulundurmaları askeri açıdan yeterliydi.¹³⁰ Bu politika doğrultusunda İngiltere, 18 Haziran 1958 tarihinde McMillan Planı'nı duyurdu. Planın en önemli kısmı Ada'daki toplumların yanında Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın da katkılarıyla bir anayasa hazırlanacaktı. Bu plana göre:

- *Kıbrıs, İngiltere ve İngiliz Uluslar Topluluğu ile olduğu gibi Yunanistan ve Türkiye ile de bağlara sahip olacaktı. Böylelikle Kıbrıslılar, İngiliz vatandaşlığının yanı sıra Türk ve Yunan vatandaşlıkları da kazanmış olacaktı.*
- *İki toplumun ve Türkiye ile Yunanistan'ın görüşleri alınarak temsili hükümet ve özerklik getiren yeni bir anayasa yapılmasına başlanacaktı. Kıbrıs anayasası şu hususları içerecekti:*
- *Her iki toplumun da ayrı temsilciler meclisi olacak,*
- *İki toplumun, iç işleri ve iç güvenlik dışındaki konularda yetkili olan bir konseyi kurulacak, bu konseyin başkanlığını vali yapacak,*
- *Konsey, Türk ve Yunan Hükümetlerinin temsilcileriyle seçilmiş 4 Rum ve 2 Türk üyeden oluşacaktı.*
- *Plan uyarınca, Ada'nın statüsü 7 yıl değiştirilmeyecek, yani İngiliz egemenliği sürdürülecekti.*
- *Bu sürenin sonunda İngiltere, Ada'da üs edinme karşılığında Ada'nın egemenliğini Türkiye ve Yunanistan ile paylaşacaktı.¹³¹*

Görüldüğü gibi bu plan yedi yılın ardından Ada'nın egemenlik haklarının İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında taksim edilmesini içeriyordu. Türkiye plana uyup temsilcisini Ada'ya gönderirken, Yunanistan bu plana Self Determinasyon ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle karşı çıktı ve konuyu Birleşmiş Milletler'e taşıdı. Ancak Genel Kurul bu başvuruyu reddedince Yunanistan çaresiz İngiltere ve Türkiye ile görüşmeye karar verdi.¹³² 7 Eylül 1958 tarihinde Makarios, Enosis isteğinden vazgeçerek bağımsızlık formülünü kabul edeceğini açıkladı. Ancak bu bağımsızlık, Türk toplumunu, Rumların çoğunluğu karşısında haklarından yoksun bir azınlık durumuna sokmanın ilk adımı olacaktı.

bulunulmasını planlanmaktaydı. Plana göre bu yardım sayesinde Orta Doğu'da komünizmin yayılması önlenecik ve Batı'nın çıkarları korunacaktı. Daha fazla bilgi için bkz. **Oran**, *a.g.e.*, s.564-568.

¹³⁰ **Oran**, *a.g.e.*, s.604.

¹³¹ **Can**, *a.g.e.*, s.101.

¹³² Bu görüşmeleri Türkiye adına yürütmesi için Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu görevlendirilmiştir. Başbakan, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'ya bu görüşmelerdeki başarısı ve çıkan karar neticesindeki memnuniyetini gönderdiği bir telgraf ile bildirmiştir. BCA, 030.01.0.0.62.385.10

Yunan hükümeti tarafından da desteklenen bu görüşe Kıbrıs Türk toplumu karşı çıktı. Türk hükümeti de Fatin Rüştü Zorlu'nun şu konuşmasıyla Makarios'un önerisine resmi olarak cevap verdi: “*Ada, Yunanlılara ait zannediyorlar. Türkleri inkâr ediyorlar. İstiklal arazilere değil, halklara tanınır. Ada'da iki cemaat vardır. Türklere istiklal tanınırsa, istiklali kabul ederiz.*”¹³³

1958 yılının Aralık ayında yapılan NATO toplantısında da gündemi Kıbrıs konusu meşgul etti. NATO'nun güney kanadında yer alan Türkiye ve Yunanistan arasındaki bir çatışma, NATO'yu zayıflatabilirdi. Her iki ülke de ekonomik ve askeri olarak Batıya bağlı olduğu için NATO'nun çıkarları ön planda tutularak ulusal çıkarlardan vazgeçildi. Bu nedenle sürpriz sayılmayacak bir şekilde her iki ülke de bağımsızlık formülü üzerinde anlaştı.¹³⁴ 18 Aralık 1958'de, Türkiye İngiltere ve Yunanistan'ın Dışişleri Bakanları Paris'te bir araya geldiler. Bu toplantının olumlu geçmesi sonucu Ocak 1959 tarihinde bir kez daha bir araya gelen üçlü, Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyet kurulması fikrinde anlaştı ve bu toplantı Zürih Antlaşması'na giden yolda büyük bir mihenk taşı oldu.

1.4.7. Zürih ve Londra Anlaşmaları (6-11 Şubat 1959)

Her iki devletin de Dışişleri Bakanları Kıbrıs'ta bağımsız bir devletin kurulması için ön çalışmalara başladı. Hazırlıkların tamamlanmasıyla Türk Başbakanı Adnan Menderes, Yunan Başbakanı Karamanlis, Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Yunan Dışişleri Bakanı Averof, 6 Şubat 1959 tarihinde Zürih'te bir araya geldiler. Zürih görüşmeleri genel anlamda olumlu geçerken Dışişleri Bakanları arasında yaşanan bir anlaşmazlık toplantının dağılma noktasına gelmesine sebep oldu. Bu anlaşmazlığın nedeni Türkiye'nin ortak bir komutanlık kurmak, Ada'da üs edinmek ve Ada'da bulundurulacak Türk askeri personelin sayısında artış istemesiydi. Neyse ki Yunanistan ortak komutanlığı kabul etti, Türkiye ise üs isteğinden vazgeçti. Ada'da bulundurulacak Türk askerinin sayısı ile ilgili tartışmada ise Adnan Menderes, “*Ben buraya Ada'da bir merasim kıtası bulundurmaya gelmedim.*”¹³⁵ diyerek Fatin Rüştü Zorlu'ya hazırlıkları bitirmesi emrini verdi. Böylece sorun çözüldü.¹³⁶ İngiltere ise Ada üzerindeki egemenliğini, kendisine bırakılan çeşitli bölgelerdeki tesisler ve

¹³³ Tuncer, a.g.e., 2012, s.61-62.

¹³⁴ Oran, a.g.e., s.607-608.

¹³⁵ Agun, a.g.e., s.67-68.

¹³⁶ Oran, a.g.e., s.608.

Ağrotur, Dikelya¹³⁷ üsleri karşılığında Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ne bıraktı. 6 Şubat 1959 günü Menderes ve Karamanlis;

- Zürih'te imzalanan belgelerin içerik ve anlamını açıklayan, uygulamanın kolaylaştırılması için tanımlara yer veren bir "*Centilmenler Anlaşması*"
- "*Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı*" anlaşması
- Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında imzalanan "*Garanti Anlaşması*"
- Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan "*İttifak Anlaşması*"¹³⁸

olmak üzere 4 anlaşmaya imza attılar. 11 Şubat 1959'da Türk ve Yunan Başbakanları arasında tam anlamıyla uzlaşma sağlandıktan sonra, bu belgelerin İngiltere ve Kıbrıs'taki iki toplumun temsilcileri tarafından da kabul edilmesi maksadıyla 12 Şubat 1959'da Londra konferansı toplandı. Konferans'ta Türk tarafını Dr. Fazıl Küçük, Rum tarafını ise Makarios temsil ediyordu.¹³⁹ Bu konferansın sonucunda Zürih'te kabul edilen üç belgenin (Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel yapısı, Garanti Antlaşması ve İttifak Antlaşması) bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ni oluşturacağı kabul edildi.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısı Anlaşması şu maddeleri içermektedir:

- *Başkanlık sistemiyle yönetilecek Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı, Rum seçmenler tarafından seçilecek bir Rum vatandaşı olacak, Cumhurbaşkanı'nın yardımcısı ise Türk seçmenler tarafından seçilen bir Türk olacaktır.*
- *Devletin Türkçe ve Rumca olmak üzere iki resmi dili olacak.*
- *Yürütme yetkisine sahip olan Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı, yürütme görevini 7 Rum ve 3 Türk Bakandan oluşan konsey ile birlikte yapacak ve Konseyin kararlarını Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı ayrı ayrı veto edebileceklerdir.*
- *Yasama yetkisi, 50 üyenin %70'i Rum %30'u Türklerden oluşan ve iki toplum seçmenleri tarafından ayrı ayrı seçilen bir Temsilciler Meclisi ile Rum ve Türk toplumlarının kendi işlerinde yetkili olan iki ayrı Cemaat Meclisi tarafından kullanılacaktır.*

¹³⁷ Ağrotur ve Dikelya üsleri, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na göre "bağımsız devlet" statüsündedir. Ağrotur isimli İngiliz üssü, devletler hukuku açısından tanınmış olan bir devlettir ve adı da "Akrotiri"dir. Bu devletin garantörü İngiltere'dir ve sınırları içerisinde de İngiliz ordusu bulunmaktadır. Devlet'in başkanı, 16 Ağustos 1960'dan beri İngiltere Kraliçesidir. Ortadoğu ülkelerine yapılan her hava harekâtında, bu üsler hem Amerika hem de İngiltere tarafından kullanılmaktadır. **Tuncer**, a.g.e., 2012, s.66.

¹³⁸ **Tuncer**, a.g.e., 2012, s.63-64.

¹³⁹ **Öke**, a.g.e., 2000, s.237.

- *Anayasanın temel maddeleri dışında kalan hükümleri ancak Meclis'in Rum ve Türk üyelerinin ayrı ayrı üçte iki çoğunluğu sağlamaları halinde değiştirilebilecektir.*
- *Beş büyük kentte (Lefkoşa, Mağusa, Limasol, Lefke ve Baf) iki toplumda ayrı belediyelere sahip olacaktır.*
- *Kamu hizmetlerinin her kademesinde görevlerin %30'u Türklere, %70'i Rumlara verilecektir.*
- *Ordu 2000 kişiden oluşacak ve bu sayının %60'ını Rumlar, %40'ını ise Türkler oluşturacaktır.¹⁴⁰*

Menderes yapılan bu antlaşma ile Türk-Yunan dostluğunun sağlanacağından emindi. Anlaşmadan duyduğu mutluluğu şu sözlerle belirtti: *"Kıbrıs'ı alamadık, fakat Kıbrıs'ı vermedik. Hiç kimsenin menfaatine taaddi etmedik. Fakat memleketimizin menfaatleri bakımından zerre kadar dahi fedakârlıkta bulunmadık. Şimdiye kadar ilan ettiğimiz Taksim prensibinden de şekil itibariyle netice almış sayılmaz isek de, mahiyet ve mana itibariyle aynı prensibi tahakkuk ettirmiş olduğumuzu metinlerin okunması neticesinde takdir edeceğinizden ve büyük itimat ile ve huzuru kalp ile tasvip ve tasdik edeceğinizden emin olarak huzurunuzda bulunmaktayım..."¹⁴¹*

1.4.8. Garanti ve İttifak Anlaşmaları (11 Şubat 1959)

Bu antlaşmalar, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki ilişkileri düzenleyen anlaşmalardı. Bu antlaşmalardan Garanti Anlaşması, anayasal düzen ile Kıbrıs Cumhuriyeti'ni korumayı taahhüt ediyordu. Eğer bu anayasal düzen bozulur ve tekrar kurulamazsa da, üç devleti anayasal düzeni kurmak ve yerleştirmek için yetkili kılıyordu. Ayrıca anlaşmada süre belirtilmemesi anlaşmanın süresiz olduğu anlamına geliyordu. Garanti Anlaşması şu maddeleri içeriyordu:

- *Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve güvenliğinin idamesini ve aynı zamanda Anayasasına riayet edilmesini sağlamayı taahhüt eder. Kıbrıs Cumhuriyeti, herhangi bir devlet ile tamamen ve kısmen, birleşmeyi veya Ada'nın taksimini doğrudan doğruya veya dolayısıyla, teşvik edecek her nevi hareketi yasak ilan eder.*
- *Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, aynı şekilde kendilerini ilgilendirdiği nispette, Kıbrıs'ın herhangi diğer bir devlet ile birleşmesini veya Ada'nın taksimini, doğrudan*

¹⁴⁰ Can, a.g.e., s.106-107.

¹⁴¹ Albayrak, a.g.e., s. 457-458.

doğruya veya dolayısıyla, teşvik etmek gayesini güden herhangi bir harekâtı yasak etmeyi taahhüt eder.

- *Bu antlaşmanın hükümlerine bir riayetsizlik halinde Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, bu hükümlere riayeti sağlamak için gereken teşebbüsler veya tedbirler hakkında birbirleriyle istişare etmeyi taahhüt ederler. Müşterek veya anlaşarak hareket mümkün olmadığı takdirde, garanti veren üç devletin her biri, bu anlaşma ile ihdas edilen nizamu tekrar kurmaya münhasır maksadı ile harekete geçmek hakkını muhafaza eder.¹⁴²*

Diğer bir anlaşma olan İttifak Anlaşması'nda ise Ada'nın ortak savunmasında tarafların birlikte hareket etmesi ve ortak savunma yapılması için "Üçlü Karargâh" kurulması kararlaştırılmıştı. İttifak Anlaşması'nın içeriği ise şu şekildeydi:

- *Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye, ortak savunmaları için işbirliği yapacaklar ve bu anlaşma ile söz konusu savunmanın ortaya çıkardığı meseleler hakkında kendi aralarında danışmalarda bulunmayı üstlenirler.*
- *Yüksek Akit Taraflar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve ülke bütünlüğüne karşı doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yöneltilen herhangi saldırı veya tecavüzlere karşı koymayı üstlenirler.*
- *Bu ittifakın ruhuna uygun olarak ve yukarıda sözü edilen gayenin gerçekleşmesi maksadıyla, Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinde bir Üçlü Karargâh kurulacaktır.*
- *Yukarıdaki maddede sözü edilen Karargâha, Yunanistan 950 kişilik bir subay astsubay ve er birliği ve Türkiye 650 kişilik bir subay, astsubay ve er birliği ile katılacaklardır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Yunan ve Türk birliklerinin artırılma veya azaltılmasını Yunan ve Türk Hükümetlerinden birlikte isteyebileceklerdir.*
- *Yukarıda sözü edilen Yunan ve Türk subayları, Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun talim ve terbiyesini temin edeceklerdir.*
- *Üçlü Karargâhın komutanlığı, Yunanistan ve Türkiye Hükümetlerinin veya Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı veya Cumhurbaşkanı Yardımcısının atayacağı Kıbrıslı, Yunan ve Türk bir General tarafından bir yıl müddetle ve sıra ile üstlenilecektir.¹⁴³*
- *İngiltere 31 bölgede çeşitli tesislere, 11 bölgede ise eğitim ve atış alanlarına sahip olacaktır. İngiltere'ye ait egemen üs bölgeleri 3576 mil²'lik Ada yüzölçümü içinde 99 mil² olacaktır.¹⁴⁴*

¹⁴² Agun, a.g.e., s.73.

¹⁴³ http://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi-zurich_11-subat-1959_tr.mfa (Erişim Tarihi: 25.01.2019)

İmzalanan bu antlaşmalar ile artık Enosis ve taksim tezleri ortadan kalkmıştı. İki uluslu, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti doğmuştu. Anlaşma sağlandıktan sonra belgelerin diğer temsilciler tarafından da imzalanıp ilan edilmesi için İngiltere Başbakanı Mac Millan, Menderes ve Karamanlis'i Londra'ya davet etmişti. Ancak Menderes bu davete icabet ederken büyük bir kaza geçirmişti. 17 Şubat 1959'da Başbakan Menderes, beraberindeki heyetle Türk Hava Yolları'nın Viscount tipi "Sev" isimli uçağı ile Londra'ya doğru yola çıkmıştı. Fakat o sırada olumsuz hava koşulları nedeniyle Londra Heathrow havalimanının kapatılmasıyla Menderes'in uçağı, İkinci Dünya Savaşında askeri uçaklar tarafından kullanılan eski Gatwick havalimanına yönlendirilmişti. Ancak uçak ne kulenin ne de doğru düzgün ışıkların olduğu bu alana iniş yaparken önce ağaçlara çarpmış ardından da yere çakılmıştı.¹⁴⁵ Ertesi gün Ulus gazetesinde bu olay "Heyetimizi taşıyan uçak mecburi iniş yaparken parçalandı" şeklinde manşetten duyuruldu.¹⁴⁶ Tüm yurttaki gibi Aydın'da da bu olay üzüntüyle karşılandı. Yerel bir gazete olan Kıroba gazetesinin 19 Şubat 1959 günü yayımlanan sayısında "Başvekilimiz ve beraberindekilerin atlattıkları kaza şehrimizde de büyük bir teessür yarattı" manşetiyle verilmiş ve 14 kişinin yaşamını kaybettiği bildirilmişti.¹⁴⁷ Menderes, şans eseri uçaktan yaralı çıkmış ve hemen yakındaki Newgate Chaffold Çiftliğinde çalışan Weller ve Bailey aileleri tarafından çiftlik evinde ilk tedavisi yapıldıktan sonra Londra Klinik'e götürülmüştü.¹⁴⁸ Menderes, Londra Klinik'te tedavisinin yapılmasından sonra Zürih'te kararlaştırılan belgeleri, 19 Şubat 1959 günü, Lancaster House'da, İngiltere ve Yunan Başbakanları ile 65 dakikalık bir görüşmeden sonra imzalamıştı.¹⁴⁹ Böylece anlaşma 24 Şubat 1959 günü resmen ilan edilmişti.¹⁵⁰ Hemen ardından da 1959 yılının Mart ayında, Kıbrıs Adası'nda geçici bir hükümet kurulmuştu. Aynı zamanda komisyonlar kurularak Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasa tasarısı ile Ada'daki yönetimin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devredilmesini hazırlamak için çalışmalar yürütülmüştü. Bu çalışmalarda Türkiye'yi Prof. Dr. Nihat Erim ve beraberindeki heyet temsil etmişti.¹⁵¹ Ayrıca bu geçici komisyonun çalışmalarını istihbarat dairesinde yürüteceği haberi, Bozkurt gazetesinin 7 Mart 1959 tarihli baskısında manşetten verilmişti.¹⁵²

¹⁴⁴ Tuncer, a.g.e., 2012, s.66.

¹⁴⁵ Agun, a.g.e., s.69.

¹⁴⁶ Ulus Gazetesi, 18 Şubat 1959

¹⁴⁷ Kıroba Gazetesi, 19 Şubat 1959.

¹⁴⁸ Yücel, a.g.e., s.135.

¹⁴⁹ Ulus Gazetesi, 20 Şubat 1959.

¹⁵⁰ Albayrak, a.g.e., s.458.

¹⁵¹ BCA, 030.10.01.153.44.16.

¹⁵² Bozkurt Gazetesi, 7 Mart 1959.

Bu süreçte imzalanan anlaşmalar, 28 Şubat 1959 günü TBMM’de tartışılmaya başlanmıştı. Hükümet en büyük eleştiriyi, Meclis daha yeni taksim konusunda karar kılmışken, birden Ada’nın bağımsızlığı üzerine anlaşma imzalamasıyla almıştı. Muhalefet partilerinin eleştirileri devam ederken, uzun tartışmalar sonucu 4 Mart 1959 tarihinde yapılan oylamada, 487 üyenin 347’sinin olumlu reyyle birlikte, Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti anlaşmaları onaylanmıştı. Ancak 1 yıl sonrasında 27 Mayıs darbesiyle birlikte bu anlaşmaları hazırlayan ve onaylayanlar değil, eleştiren ve ret oyu veren kişiler anlaşmanın uygulayıcısı olmuşlardı.¹⁵³ 27 Mayıs 1960 darbesinde asker, “*Milli Birlik Komitesi*” adı altında yönetime el koymuş ve sıkıyönetim ilan etmişti. MBK, Kıbrıs konusunda yapılan bütün anlaşmaları tanımıştı. İlk 27 Mayıs Hükümeti de, programını açıklarken, Kıbrıs sorunu çözüldüğünde Türk-Yunan ilişkilerinin daha da gelişeceğini ümit ettiklerini ve Türk Hükümeti olarak, Kıbrıslı Türklere, Kıbrıs Cumhuriyeti sınırları içerisinde daima destek vereceklerini belirtmişti.¹⁵⁴ Hatta 12 Ağustos 1960 tarihinde, Kıbrıs’a büyükelçi olarak Emin Dırvana atanmış ve dört gün sonra Kıbrıs bağımsızlığını ilan eder etmez, Türk büyükelçisi olarak Makarios’a güven mektubunu sunan ilk beş büyükelçiden biri olmuştu.¹⁵⁵

1.4.9. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kurulması (16 Ağustos 1960)

13 Aralık 1959 günü seçimlerin yapılmasıyla, Kıbrıs Cumhurbaşkanlığı’na III. Makarios, Cumhurbaşkanı Yardımcılığına ise Dr. Fazıl Küçük seçildi.¹⁵⁶ İngiliz Parlamentosu, 21 Temmuz 1960’ta Kıbrıs’ın bir Cumhuriyet olmasıyla ilgili kanun tasarısını kabul etti. Böylece Kraliçe’nin onayıyla 3 Ağustos 1960 tarihinde “*Kıbrıs Cumhuriyeti Emirnamesi*” çıkarıldı. Bu emirnameye göre, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, 16 Ağustos 1960’dan itibaren geçerli olacak ve devlet, Tablo 1.1’de gösterilen düzen ile yönetilecekti. Son Kıbrıs Valisi Sir Hugh Foot da 15 Ağustos günü radyodan yaptığı konuşmasında; “*Bu akşam bir İngiliz Kolonisinde uyuyacak, fakat yarın sabah bağımsız bir cumhuriyette uyanacaksınız.*” demek suretiyle Cumhuriyet’in kuruluş tarihini ilan etti. 16 Ağustos 1960 sabahı da Ada’dan ayrıldı.¹⁵⁷ Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı’nın imzalarıyla 16 Ağustos 1960 günü dünyada eşi benzeri olmayan ve uluslararası hukukta sui generis (kendine özgü) bir devlet olarak bağımsızlığını

¹⁵³ **Oran**, a.g.e., s.613-614.

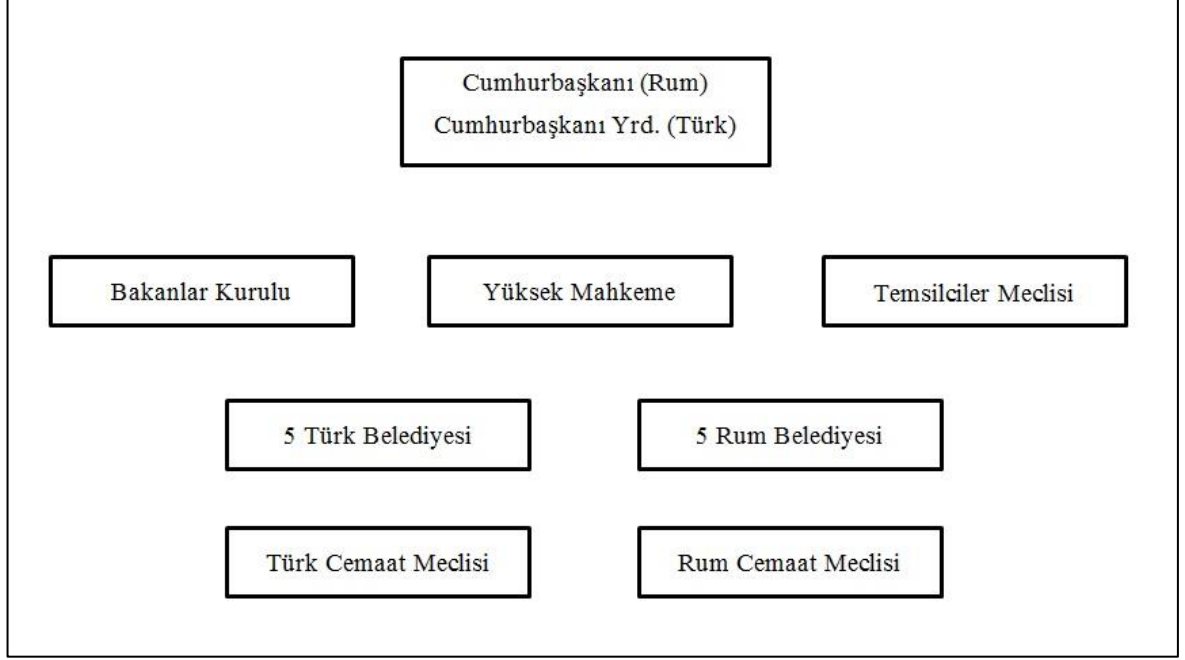
¹⁵⁴ Melek M. Fırat, *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1997, s.74.

¹⁵⁵ BCA, 030.11.1.0.283.18.13. (12.08.1960) ; **Fırat**, a.g.e., s.74.

¹⁵⁶ **Can**, a.g.e., s.108.

¹⁵⁷ **Tarakçı**, a.g.e., s.57.

ilan etti.¹⁵⁸ Kıbrıs'ın bağımsız bir cumhuriyet olmasını, daha anlaşmalar kesin olarak imzalanmadan duyuran Hüraydın gazetesi 21 Şubat 1959 günü yayımladığı sayısında “Kıbrıs Bağımsız Bir Cumhuriyet Oldu” manşetiyle duyurdu.¹⁵⁹

Tablo 1.1. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Devlet şeması¹⁶⁰

Cumhuriyet'in ilan edildiği gün Türk ve Yunan askerleri karaya çıktılar. Anlaşmalarda belirtildiği gibi Türk askeri 650, Yunan askeri ise 950 kişilik bir gruptan oluşuyordu. Mağusa Limanı'na önce 10.30'da Yunan personelini taşıyan üç gemi geldi ama saat 12'ye kadar kimse karaya çıkmadı. Çünkü Türk ve Yunan askerlerinin aynı anda karaya ayak basmaları kararlaştırılmıştı. Yunan gemilerinin ardından Türk askerini getiren vapur limana yanaştı. Türk askerini taşıyan vapur limana yanaşırken Mağusa surlarını dolduran genciyle yaşlısıyla binlerce Kıbrıs Türk'ü “Yaşa, Varol” gibi tezahüratlar ederek Türk askerini coşkuyla karşıladı. Yunan askerlerini ise sadece bir avuç kalabalık karşılamaya gelmişti. Türk ve Yunan askerleri saat 12.00'da Ada'ya çıktılar. Böylece 82 yıl önce Ada'dan ayrılan Türk askeri, yeniden bu stratejik vatan toprağını korumak için geri dönmüş oldu. Türk askeri karaya çıkıp askeri düzene geçtikten sonra da Kurmay Albay Turgut Sunalp komutasında, İstiklal Marşı ile bayrak törenini icra etti.¹⁶¹

¹⁵⁸ Oran, a.g.e., s.613.

¹⁵⁹ Hüraydın Gazetesi, 21 Şubat 1959.

¹⁶⁰ Can, a.g.e., s.109-108.

¹⁶¹ Can, a.g.e., s.109-110.

Cumhuriyet'in ilanı ile bağımsızlığına kavuşan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde anayasal düzene bağlı huzurlu bir ortam olması beklenirken maalesef çok geçmeden anlaşmazlıklar patlak vermeye başladı. Türk ve Rum toplumları arasındaki ilk görüş ayrılıkları belediyeler konusunda çıktı. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 173'ncü maddesi ile güvence altına alınan Lefkoşa, Limasol, Magosa, Larnaka ve Baf'ta bağımsız Türk belediyelerinin kurulması kararına karşı çıkan Makarios, 1 Ocak 1963 tarihinden itibaren vergi toplama, silahlı kuvvetleri oluşturma ve diğer bütün belediye hizmetlerinin hükümet tarafından yapılacağını açıkladı.¹⁶² Bunu Rum esnafların Türk çarşısına geri dönme isteklerinden doğan anlaşmazlıklar izledi. Türkiye 3 Ocak 1963 günü verdiği bir nota ile Makarios'tan bağımsız belediyeler konusundaki anlaşma hükümlerini aynen uygulamasını istese de bir sonuç alamadı. Anayasanın çiğnendiği bir diğer sorun ise kamu hizmetinde oranların belirlenmesiydi. Kıbrıs Anayasası'nın 123. maddesine göre kamu görevlilerinin %70'i Rum, %30'u Türk olacaktı ancak komisyonda bu konu tartışılırken Rum temsilciler, Türklerin nüfus oranının %18-20 oranlarında olduğunu belirterek %30'luk oranın uygulanmasını istemediler. Karar alma konusunda sayıca Rumların üstün olduğu komisyon ve Cumhurbaşkanı birleşerek Anayasayı çiğnedi ve bu madde uygulanmadı.¹⁶³ Bu durum doğal olarak Türklerin ayaklanmasına sebep oldu. Böylece kısa zaman içinde Kıbrıs patlamaya hazır barut fıçısı haline geldi. Yine bu dönemde OPEK (Kıbrıs Rumlarını Koruma Teşkilatı) isimli gizli örgütün Türklere mal satan Rumları cezalandıracağını duyurduğu bildiriler dağıtması ve "Pan Kıbrıs Mücahitler" adlı bir örgütün eski EOKA'cılarını Türklere karşı birleşmeye çağırması olayların fitilini ateşleyen gelişmeler oldu. 1962 yılından beri katlanarak gelen şiddet olayları ve toplumlar arası sorunlar bu dönemde iyice arttı. 25 Mart 1963 günü Lefkoşa'daki Ömeriye ve Bayraktar camilerine beş bomba atıldı. 17 Eylül'de ise Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denktaş'ın bürosunda da bir bomba patlatıldı. Cumhurbaşkanı Makarios ise bu eylemleri kınayan mesajlar yayınladı. Aynı yıl Makarios 22-26 Kasım tarihlerinde Türkiye'ye resmi ziyarette bulundu. Başbakan İnönü ile yaptığı görüşmelerin en can alıcı kısmı Kıbrıs Anayasasından şikâyet etmesi oldu.¹⁶⁴ Makarios'un amacı 23 Mart 1963'te *Cyprus Mail* gazetesine verdiği şu demeçten anlaşılabilir: "Beni bilen her Rum, bir 'Kıbrıs ulusu' yaratmak için uğraşmayacağını çok iyi bilir. Anlaşmalar bir devlet yaratmıştır, fakat bir ulus değil."¹⁶⁵ Daha Cumhuriyet kurulurken bunu Enosis'e

¹⁶² Olgun, a.g.e., s.20.

¹⁶³ Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım Kıbrıs Cumhuriyeti (1960-1963)*, Ankara, Genel Kurmay Başkanlığı ATASE, 2014, s.117.

¹⁶⁴ Fırat, *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1997, s.120.

¹⁶⁵ Can, a.g.e., s.109-112.

giden yolda bir atlama taşı olarak gören Makarios, ilk ciddi adımını 30 Kasım 1963'te Anayasanın şu 13 maddesinde değişiklik yapmak isteyerek attı.

1. *Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcısının veto hakları kaldırılmalı ve her ikisi de Temsilciler Meclisinin yapacağı ortak seçimlerle seçilmeli.*
2. *Cumhurbaşkanı hariçte iken ona Cumhurbaşkanı yardımcısı vekâlet edebilmeli.*
3. *Temsilciler Meclisi başkan ve yardımcısının toplumlar tarafından ayrı ayrı değil bütün milletvekillerinin katılımı ile gerçekleşmesi.*
4. *Temsilciler Meclisi başkanına yardımcısının vekâlet edebilmesi.*
5. *Bazı kanunların yapılabilmesi için Kıbrıs Anayasasında öngörülen ayrı çoğunluğun istenmesinin kaldırılması.*
6. *Adalet mekanizması birleştirilmeli.*
7. *Bazı vergilendirme yasalarına ayrı veto uygulaması kaldırılmalı.*
8. *Ayrı belediyeler lağvedilmeli,*
9. *Adli sistem ile polis, jandarma ve güvenlik güçleri birleştirilmeli.*
10. *İdari yapı ve ordu içindeki görevlerin sayısal dağılımı nüfus oranına uygun olarak yapılmalı.*
11. *Polis ve orduda görevlerin sayısal dağılımı yasayla belirlenmeli.*
12. *Kamu Hizmetleri Komisyonu kararlarını basit çoğunlukla almalı.*
13. *Cemaat Meclisleri ilga edilmeli.¹⁶⁶*

Makarios bu maddeler ile Kıbrıs Türklerinin Anayasa ile korunan haklarını ortadan kaldırarak Türkleri azınlık durumuna düşürmek istedi. Dolayısıyla bu değişiklik önerileri Türk halkı tarafından 6 Aralık 1963'de ret edildi. Makarios Anayasa değişikliği ile yapamadığını bu sefer kan dökerek yapmayı planladı ve Akritas Planını devreye soktu.

1.5. 1974 Yılına Kadar Meydana Gelen Diğer Olaylar

1.5.1. Akritas Planı (21 Aralık 1963)

Akritas Planı; Cumhurbaşkanı Makarios, İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis, EOKA komutanlarından Nikos Koçış, Glafkof Klerides ve Çalışma Bakanı Papadopoulos tarafından 21 Aralık 1963 tarihinde hazırlanmıştı.¹⁶⁷ Planın amacı 1960 anlaşmalarından

¹⁶⁶ İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, s.123-125.

¹⁶⁷ Hande Erol, *Kıbrıs Politikalarında Lider Rauf Denktaş'ın Rolü*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014), s.53.

kurtulmak, Türkleri önce azınlık konumuna getirmek hemen ardından da katletmek yoluyla Ada'dan çıkarmaktı. Rum lideri, Kıbrıslı Türklerin bağımsızlık mücadelesini askeri güç kullanarak yok etmek için 21 Aralık 1963 tarihinden itibaren Adayı bir silah deposu haline getirmiş, zorunlu askerlik yasasıyla silah altına aldığı Rum gençlerini tepeden tırnağa silahlandırarak Türklere saldırmıştı.¹⁶⁸ Böylece Enosis yolu açılacak ve Rumlar hayaline kavuşacaktı. 21 Nisan 1966 tarihinde Ada'da yayınlanan Patris Gazetesinde plan ayrıntılarıyla duyurulmuştu. Bu plan uyarınca;

- *Garanti ve İttifak Anlaşmaları yürürlükten kaldırılacak,*
- *Anayasanın “Rumların aleyhine olan” maddeleri değiştirilecek,*
- *Böyle bir değiştirme çabasını önleme amacı güden herhangi bir dış müdahale haksız ve gereksiz sayılacak,*
- *Türklerin anayasa değişiklikleri karşısında gösterecekleri tepki ise şiddet kullanılarak bastırılacak, Türkler birkaç gün içinde bertaraf edilebilirse bir dış müdahale mümkün olamayacak ve böyle bir müdahale haklı görülemeyecek,*
- *Çatışmaların Ada'ya yayılması durumunda ise derhal Enosis ilan edilecekti.¹⁶⁹*

Bu plan kamuoyuna ancak 21 Nisan 1966'da duyurulduysa da şiddet ve insanlık dışı uygulamalar 20 Aralık 1963'de başlayıp 1964 yılının ilk aylarına kadar sürmüştü. Özellikle ilk on gün boyunca süren bu saldırılarda 99 Kıbrıs Türkü öldürülmüş, 470'i yaralanmış ve 154 kişi kayıp olmuştu.¹⁷⁰ Akritas planına göre Türkleri imha eylemi yeraltında faaliyetlerini sürdüren EOKA örgütü tarafından gerçekleştirilecekti. 1959 Zürih ve Londra Anlaşmalarından kısa bir süre sonra 'Agonitis' (mücadeleci) adıyla önce Atina'da sonra da Kıbrıs'ın çeşitli bölgelerindeki EOKA'cılara gönderilen gizli Rum gazetesiyle, EOKA militanları örgütleniyordu.¹⁷¹

1.5.2. Kanlı Noel Olayları (21 Aralık 1963)

Olaylar 1963 yılının 20 Aralık gecesini başladı. Lefkoşa'nın bir Türk mahallesinde devriye atan Kıbrıslı Rum polis, evlerine gitmekte olan Kıbrıslı Türklerin bulunduğu bir arabayı durdurarak aramak istedi. Türklerin karşı çıkması üzerine ise ateş açtı ve Zeki Halil

¹⁶⁸ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosisin Ayak Sesleri*, Lefkoşa, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, 2007, s.521.

¹⁶⁹ **Can**, a.g.e., s.112.

¹⁷⁰ **Fırat**, a.g.e., s.125.

¹⁷¹ **İsmail**, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, s.125.

ile Cemaliye Emiralı isimli iki Türk bu ateşte öldü.¹⁷² Olaya başka TMT mensubu Türklerinde karışmasıyla çıkan çatışmalarda birçok Türk yaralandı. Rauf Denктаş'ın da dediği gibi bu dökülen kanların sebebi “Kıbrıs'ı vatan bilmiş ve vatan yapmak için yılmadan mücadele eden Türkün, yabancı bayrak altına girmeme azmiydi.”¹⁷³ Bu olayın ardından 21 Aralık günü EOKA militanı Rum polisleri, Lefkoşa Türk Lisesi'nde bu olayı protesto eden Türk öğrencilere ve Atatürk büstüne gelişi güzel ateş açtı. Türklerinde eldeki imkânlarla karşılık vermesi üzerine çatışmalar bütün Ada'ya yayıldı. 23 Aralık günü çarpışmalar bütün şiddetiyle devam etti ve yalnız o gün Türkler 6 şehit ve 50 yaralı verdi.¹⁷⁴ 1 Ağustos 1958 tarihinde kurulan TMT teşkilatı bütün gücüyle Rum saldırılarına karşılık verdi. Aynı zamanda 1960 anlaşmaları uyarınca Ada'da bulunan Türk askeri, Lefkoşa-Gönyeli hattında savunmaya geçerek bu bölgeyi kapattı. Böylece Lefkoşa iki bölgeye ayrıldı. Kıbrıs Rum güçleri, Kıbrıs Türklerine ait tüm köy ve mahalleleri izole edip bölgeye yardım girmesini önlemeye çalıştı. Rumların en vahşice saldırısı 24 Aralık günü gerçekleşti. Kumsal bölgesine saldıran Rumlar, Kıbrıs Türk Alayı Komutanlığı doktorlarından Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi Mürüvet İlhan ile çocukları Murat, Kutsi ve Hakan'ı vahşice katlettiler.¹⁷⁵ Olaya tanık olan bir kişi, 15 Şubat 1964 tarihinde yayımlanan *Daily Mail* gazetesine verdiği demeçte, “Bir banyo küvetinde bir anne ve üç çocuğun cesetlerini gördüm. Tek suçları, babalarının bir Türk subayı olmasıydı.”¹⁷⁶ diyerek Rumların kadın, çocuk demeden Türk halkına karşı giriştiği soykırımını dile getirdi. EOKA militanları özellikle 24-25 Aralık günü yaptıkları katliamlar ile bu günlerin tarihe “Kanlı Noel” olarak geçmesine neden oldu. Yunan Alayı'nın da Rum çetelere katılması ve saldırıların şiddetlenerek devam etmesi üzerine Türkiye Cumhuriyeti 24 Aralık 1963 gecesi İsmet İnönü başkanlığında acil koduyla toplandı ve Garanti Anlaşmasının 4. maddesine dayanarak tek taraflı müdahale kararı aldı. İnönü, sabah olur olmaz jet filolarının Ada üzerinde ihtar uçuşu yapmasını, çatışmalar durdurulmadığı takdirde bombardımana başlaması emrini verdi.¹⁷⁷ Böylece 25 Aralık günü Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı jet uçakları, Lefkoşa üzerinde ihtar uçuşlarına başladı. Aynı zamanda Gölcük'te bulunan Türk Donanması da 25 Aralık günü Doğu Akdeniz'e doğru yola çıktı. Türk jetlerinin Kıbrıs üzerinde ihtar uçuşları yaptığı haberi Aydın ilinde Ses

¹⁷² Olgun, a.g.e., s.25.

¹⁷³ Denктаş, a.g.e., 1966, s.5.

¹⁷⁴ *Hürriyet Gazetesi*, 22 Aralık 1963.

¹⁷⁵ Ulvi Keser, “21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 11, Sayı 23, 2011, s.101. Erişim Tarihi: (26.01.2020) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/233457>

¹⁷⁶ Ahmet Tolgay, *Kanlı Noel Kıbrıs Türkü'nün Ateşle Snavı*, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1993, s. 7.

¹⁷⁷ Fırat, a.g.e., s.125-126.

gazetesinin 26 Aralık 1963 günü yayımlanan sayısında manşetten duyuruldu.¹⁷⁸ Türk jetlerinin ihtar uçuşları, EOKA militanlarını korkuttu ve çatışmalara son vermek zorunda kaldılar. 25 Aralık gecesini 23.00’de Yunanistan Dışişleri Bakanı Sofokles Venizelos ve Savunma Bakanı Petros Garofalyas’ı arayan Makarios, onlardan “*Ana Yunanistan’ın, çocuklarını desteksiz bırakmamasını*” istedi. Ancak Makarios, Venizelos’dan “*Ben Yunanistan’ı sizin hatalarınız yüzünden savaşa sürükleyemem*” cevabını aldı. İsteddiği desteği bulamayan Makarios, 26 Aralık 1963 günü çaresiz bir toplantı talep etti. Türk tarafını temsilen Dr. Fazıl Küçük, Osman Örek ve iki Türk Bakanın katıldığı bu görüşmelerde Rumları Makarios, Yorgacis ve Klerides temsil etti.¹⁷⁹ Bu toplantının sonunda da Makarios ateşkes anlaşmasını imzaladı. Ayrıca Lefkoşa’da “*yeşil hat*”¹⁸⁰ adıyla bir ateşkes hattı çizildi. Ateşkesin başlamasıyla 27 Aralık tarihinde İngiliz bir generalin komutasında “*Barışı Koruma Kuvveti*” adı altında üç garantör ülkenin askerleri göreve başladı. Ancak 27 Aralık günü Lefkoşa’dan Türkiye’ye gönderilen şu mesaj tehlikenin hala geçmediğini gösteriyordu: “*Dün Türkiye Büyükelçiliği’nde İngiliz Yüksek Komiseriyle Türk ve Yunan Büyükelçileri ve üç garantör devletin askeri temsilcileri arasında yapılan ‘Ateşkes’ anlaşmasından sonra Lefkoşa’da sükûnet avdet etmiş, ancak güvenlik tam manasıyla henüz sağlanamamıştır. Türk Alayı mevzilendiği mahallerde hazır vaziyette beklemektedir.*”¹⁸¹ Kıbrıs’ta yaşanan saldırılar halk tarafından da sert bir tepkiyle karşılandı. Aydın’ın yerel gazetesi olan Ses gazetesinde yer alan habere göre Aydın ilinde de halk mitingler düzenledi ve yaşanan saldırıları protesto etti.¹⁸² Ayrıca bu dönemde Kıbrıslı Türklere destek olmak için Aydın ilinde yardım toplandı ve Adaya gıda desteği gönderildi.¹⁸³

1.5.3. III. Londra Konferansı (15 Ocak 1964)

Makarios 1 Ocak 1964 günü diğer Dünya liderlerine bir telgraf göndererek, Türk Hükümeti’nin 25 Aralık 1963 günü saat 14.30’da Lefkoşa üzerinde, çok alçak mesafeden, ses hızını aşan savaş jetlerini uçurduğunu, Türk Deniz Kuvvetleri’nin Kıbrıs’a doğru yola çıktığını bildirdi ve bu şartlar altında Türkiye’ye müdahale hakkı veren Garanti Anlaşması

¹⁷⁸ *Ses Gazetesi*, 26 Aralık 1963.

¹⁷⁹ **Keser**, a.g.e., 2013, s.281.

¹⁸⁰ Sınır, yeşil bir kalem ile çizildiği için “Yeşil Hat” ismini almıştır.

¹⁸¹ **Keser**, a.g.e., 2013, s.283.

¹⁸² *Ses Gazetesi*, 28 Aralık 1963.

¹⁸³ *Hüraydın Gazetesi*, 11 Ocak 1964.

ile Kıbrıs'ta asker bulundurmasını sağlayan İttifak Anlaşmasını feshettiğini duyurdu.¹⁸⁴ Türkiye Başbakanı İsmet İnönü ise 4 Ocak 1964 günü Makarios'un iddialarını cevaplayan başka bir telgraf gönderdi. Taraflar arasında anlaşmazlık sürerken İngiltere, Kıbrıs'ta barış ve istikrarın sağlanması amacıyla Londra'da bir toplantı düzenlenmesini sağladı. 15 Ocak 1964'te gerçekleşen bu toplantıda İngiltere üçlü garantörlük hakkının, Birleşmiş Milletler'e verilmesi gerektiğini savunurken, Türk tarafının çözüm önerisini Rauf Denktaş dile getirdi: *"1960 çözümü Kıbrıslı Türklerin güvenliğini sağlayamamıştır ve fiili güvencelere gereksinim duyulmaktadır. Bu çerçevede içinde de tek çözüm, coğrafi olarak ayrılmış ve zorunlu nüfus mübadelesini gerçekleştirmiş iki toplumlu federal bir devletin kurulmasıdır."*¹⁸⁵ Yunanistan ise, nüfusun çoğunluğuna göre hazırlanan ve kolay uygulanabilir bir anayasa yapılması gerektiğini savundu. Konferans sonunda ise İngiliz bir subay komutasında 10.000 kişilik NATO kuvvetinin Ada'daki düzen ve güvenliği sağlaması tüm taraflarca kabul edildi. Ancak Makarios, konferanstan çıkan bu kararı onaylamadı.

1.5.4. Kıbrıs Meselesinin Birleşmiş Milletlere Taşınması

Bu dönemde EOKA lideri Yorgi Grivas da Türk düşmanı olmadığını belirtiyor ve meselenin Birleşmiş Milletlere götürülmesi gerektiğini belirtiyordu.¹⁸⁶ Londra Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra İngiltere 15 Şubat 1964'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne başvurarak Kıbrıs sorununun görüşülmesini istedi.¹⁸⁷ İngiltere'nin amacı Ada'daki güvenliği Birleşmiş Milletlere devrederek kendi askerlerini ateş hattından çekmekti. Bir takım görüşmelerden sonra Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964'te 186 sayılı kararı aldı. Bu kararda, *"Kıbrıs'ta durumu kötüleştirecek davranışlardan kaçınılması, barışın korunması, bu amaçla Birleşmiş Milletler Barış Gücü kurulması ve bir arabulucunun tayini istenmiş, Kıbrıs hükümetinden de şiddet ve kan dökülmesini önleyecek her türlü tedbirin alınması"* istendi.¹⁸⁸ Ayrıca görev süresi 3 ay olarak belirlenen Birleşmiş Milletler Barış Gücü, çarpışmaların önlenmesi, kanun ve düzenin korunması amacıyla 27 Mart 1964'te göreve başladı. Ama BM gücünün Ada'ya gelmesinden sonra bile Rum saldırıları devam etti. Baf, Yayla, Bozalan, Larnaka ve Kazafana köylerine saldıran Rumlar kahramanca direnen Türk halkını şehit etti. EOKA lideri Grivas, Türklerin yoğun olarak bulunduğu Erenköy'e saldırdı. Erenköy'e saldırılmasının bir amacı vardı. Türklere

¹⁸⁴ Gazioglu, a.g.e., 2007, s.7.

¹⁸⁵ Oran, a.g.e., s.724.

¹⁸⁶ Hüraydın Gazetesi, 27 Ocak 1964.

¹⁸⁷ Fırat, a.g.e., s.125-128.

¹⁸⁸ İsmail, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974), s.128.

Anadolu'dan gönderilen silahların Erenköy limanından ulaştırıldığı düşünülüyor ve bu bölge ele geçirilerek silahların kullanılması önlenmeye çalışılıyordu. 6 Ağustos tarihinde Erenköy limanını ablukaya almak için başlayan saldırı girişimine Türk mücahitler ateşle karşılık verince çatışmalar yaşandı. Bu sırada Ada'daki BM gücü olaylara müdahale etmedi. BM ve NATO'ya başvuran Türk hükümetinin kararıyla 7 Ağustos günü Türk jetleri ihtar uçuşu yaptı ancak Grivas geri çekilmedi. Çünkü daha önceki gibi Türk hükümeti Ada'ya müdahale kararı olsa dahi bunun engelleneceği düşünülüyordu. Erenköy'e kadar çekilen Kıbrıslı Türkler burada sıkışıp kaldı. Rauf Denктаş, Türkiye ile irtibata geçip acil yardım talebinde bulundu. Erenköy'deki Türklerin çaresizliğini Denктаş'ın Ankara'ya 8 Ağustos'ta gönderdiği şu telsiz mesajı bütün açıklığı ile bildiriyordu: *"Saldırı bütün şiddeti ile devam etmektedir. Rumlar kesin sonuç almak kararındadır. Yarın sabaha kadar direnebiliriz. Yardıma gelmezseniz, bunu engelleyen büyük bir milli neden olduğuna inanarak öleceğiz. Vatan sağ olsun."*¹⁸⁹ Bu mesajdan sonra 8-9 Ağustos'ta Türk jetleri daha kapsamlı operasyonlar düzenleyerek Grivas'ın birliğini bombaladı. 64 Türk jetinin katıldığı bu operasyonlarda 33 Rum öldü 230'u ise yaralandı.¹⁹⁰ Bu operasyonlar sırasında maalesef Türklerin de çok önemli bir kaybı oldu. 8 Ağustos'ta yapılan sortilerin birinde 4. Filo Komutanı Pilot Yüzbaşı Cengiz Topel'in idaresindeki jet düşürüldü. Yaralı olarak Rumlara esir düşen Yüzbaşı, Rumlar tarafından işkencelerle şehit edildi. Barış gücünün bu tür vahşice işlenen cinayetleri önleyememesi üzerine Türkiye; ABD ve İngiltere'ye birer nota vererek, her an Ada'ya çıkartma yapabileceğini belirtti. 16 Mart 1964'te de TBMM, hükümete, gerektiğinde Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunma yetkisi verdi.¹⁹¹

1.5.5. Türk Hükümeti'nin Müdahale Kararı ve Johnson Mektubu

Makarios, yönetimi tamamen ele geçirmiş ve Hükümetteki Türk Bakanları, Milletvekillerini ve memurları görevden uzaklaştırmıştı. Bu tarihten itibaren EOKA militanları saldırılarını daha da yoğunlaştırdı. Bu saldırılar nedeniyle halkın dörtte biri evlerini terk etti ve 11 yıl boyunca en kötü şartlarda Ada'nın %3'lük bir bölümüne sıkıştırılarak yaşadı. 103 köy yerle bir edildi, 600 şehit, yüzlerce malul gazi verildi ve 203 kişi kayboldu.¹⁹² Yüzlerce Türkün hayatına mâl olan bu saldırılardan sonra Makarios'un

¹⁸⁹ Çağatan TAŞKIN ; Cem TUNCEL, "Kıbrıs Türk Milli Mücadelesinde Erenköy Direnişi: Bir Sözlü Tarih Çalışması", **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 18, Sayı 23, 2017, s.574. (Erişim Tarihi:26.01.2020) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/351241>

¹⁹⁰ **Oran**, a.g.e., s.729.

¹⁹¹ **Gazioğlu**, a.g.e., 2007, s.164.

¹⁹² Rauf R. Denктаş, *Yeniden 12'ye 5 Kala*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2005, s.19.

birde Kıbrıs'ta zorunlu askerliği kabul etmesi bardağı taşıran son damla oldu. Rumlar ise yaptıkları saldırılar sonucu Türkiye'nin müdahalede bulunacağını biliyor ve Ada'nın çeşitli yerlerine mayın döküyorlardı.¹⁹³ Nitekim Türk Hükümeti, TBMM'nin verdiği yetkiyle Kıbrıs'a çıkarma yapmak için karar aldı. Ada'daki Kıbrıs Türklerinin gördüğü zulümler üzerine, Türkiye Cumhuriyeti Garanti Anlaşmasının 4. maddesi gereği Ada'ya müdahale edeceğini ilgili taraflara bildirdi.¹⁹⁴ Müdahale tarihi olarak 6 Haziran düşünülüyordu. Başbakan İsmet İnönü 4 Haziran'da ABD Başkanına bir mektup göndererek durumdan haberdar etmek istedi. İnönü'nün amacı NATO'nun Doğu Akdeniz'de müttefikler arası bir çatışmayı göze alamayarak Yunan hükümetine baskı yapmasıydı.¹⁹⁵ Ancak 5 Haziran'da ABD Başkanı Lyndon Baines Johnson'ın İsmet İnönü'ye gönderdiği ultimatoma niteliğindeki mektup harekât kararını engelledi. Türk siyasal yaşamında bomba etkisi yaratan bu mektup, ilk zamanlar Türk kamuoyuna açıklanmadı. Hatta mektubun içeriği ve İnönü'nün cevabı, 7 Ocak 1966 tarihinde TBMM'de Kıbrıs meselesinin konuşulduğu oturumda milletvekillerinin verdiği önerge ile açıklanması istendi.¹⁹⁶ Türkiye, o dönemde mektubun varlığını Beyaz Sarayın yaptığı bir basın açıklaması sonucu öğrendi. Johnson, böyle bir çıkarmaya mani olacağını ima ettiği mektubunda söze şöyle başlıyordu: “*Sayın Bay Başbakan, Türkiye Hükümetinin, Kıbrıs'ın bir kısmının askeri kuvvetle işgal etmek üzere müdahalede bulunmaya karar vermeyi tasarladığı hakkında Büyükelçi Hare vasıtasıyla sizden ve Dışişleri Bakanınızdan aldığım haber beni ciddi surette endişeye sevk etmektedir. En dostane ve açık şekilde belirtmek isterim ki geniş çapta neticeler tevhit edebilecek böyle bir hareketin Türkiye tarafından takip edilmesini, Hükümetinizin bizimle evvelden tam bir istişarede bulunmak hususundaki taahhüdü ile kabili telif addetmiyorum. Büyükelçi Hare, görüşlerimi öğrenmek üzere birkaç saat tehir etmiş olduğunuzu bana bildirdi.*”¹⁹⁷ Özetle 6 ana başlıkta mesaj veren bu mektupta şunlardan bahsedilmekteydi.

1. *Türkiye ABD'nin en sağlam müttefiklerinden biridir. ABD'ye danışılmadan çıkartma kararı verilmemelidir.*
2. *Türkiye Garanti Anlaşmasına dayanarak Kıbrıs'a bir müdahalede bulunabileceğine inanmaktadır. Fakat Türkiye taraf olan diğer devletler ile görüşme imkânlarını tüketmeden, müdahalede bulunmamalıdır.*

¹⁹³ *Hüraydın Gazetesi*, 14 Mayıs 1964.

¹⁹⁴ BCA, 030.18.1.2.176.14.18.

¹⁹⁵ **Fırat**, a.g.e., s.125-130.

¹⁹⁶ *Hürriyet Gazetesi*, 8 Ocak 1966.

¹⁹⁷ **Can**, a.g.e., s.121.

3. *Müdahale iki NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan'ı karşı karşıya getireceği için böyle bir çatışma NATO tarafından istenmemektedir.*
4. *Bu müdahale, Rusya'nın müdahalesine yol açar. Böyle bir durumda NATO Türkiye'yi savunmak yükümlülüğüne girmeyebilir.*
5. *Türkiye'nin Ada'ya tek taraflı müdahalesi BM'nin arabulucu rolünü sekteye uğratar.*
6. *12 Temmuz 1947 yılında yapılan Yardım Anlaşması gereği verilen silah ve teçhizatlar ABD'nin onayı olmadan bu müdahalede kullanılamaz.*

Bu istekler, ABD'nin Türkiye tarafından Kıbrıs Adasına çıkartma yapılmasına müsaade etmeyeceğini gösteriyordu. 13 Haziran 1964 tarihinde İnönü cevaben: “Mesajınız gerek yazılış tarzı, gerek içeriği bakımından Amerika ile ittifak ilişkilerine her zaman ciddi bir dikkat göstermiş bulunan Türkiye gibi bir müttefikinize karşı hayal kırıcı olmuş, ittifak ilişkilerine değinen muhtelif konularda önemli görüş ayrılıkları belirtmiştir. Gerek bu ayrılıkların, gerek mesajın genel havasının sadece çok sıkışık bir zamanda acele toplanmış görüşlere dayanarak yapılmış iyi niyetli bir girişimin telaşından doğmuş konulardan ibaret olmasını yürekten dilerim(...)”¹⁹⁸ diyerek başladığı mektubunda kısaca, Türkiye'nin aldığı her müdahale kararını ABD'ye bildirdiğini, Türkiye'nin BM prensiplerine saygı duyduğunu ancak Ada'daki BM gücünün düzeni sağlayamadığını, Yunanistan ile yapılan görüşmelerin sonuçsuz kaldığını belirtti. Ayrıca ABD Başkanı Johnson'ın davetini kabul ederek 22 Haziran 1964 yılında Washington'a gitti ve bir dizi görüşmelerde bulundu.¹⁹⁹ Türkiye bu mektup üzerine bir kez daha Ada'ya kuvvet yollama kararından vazgeçti. Türkiye bu olaydan sonra artık sarsılmaz müttefiki olarak gördüğü ABD'nin uluslararası alandaki girişimlerini desteklemeden önce, dış politikadaki amaç ve ilkelerine uyup uymadığı sorgulamaya başladı. Yine bu mektuptan sonra çıkartma gemilerinin yetersizliği tespit edildi ve “Millet Yapar” kampanyalarında toplanan paralarla askeri araçlar ve silah sanayinde çalışmalara başlandı.²⁰⁰ Johnson mektubu bir nevi Türkiye'nin uyanmasını sağladı ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtının öncesinde Türkiye'nin askeri teçhizat yönünden hazırlık yapmasını sağladı. Johnson'ın mektubu ve İnönü'nün verdiği cevap ise hükümet tarafından resmi olarak 15 Ocak 1966 tarihinde açıklandı.²⁰¹

¹⁹⁸ Oran, a.g.e., s.687.

¹⁹⁹ İnönü ile birlikte bu görüşmeye Dışişleri Bakanı Cemal Erkin, özel kalem müdürü Necdet Calp, özel doktoru Zafer Baykoç ve beraberindeki heyet katılmıştır. BCA, 030.18.1.2.178.34.3.

²⁰⁰ Sina Akşin, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, s.419.

²⁰¹ *Hürriyet Gazetesi*, 16 Ocak 1966.

1.5.6. Geçitkale ve Boğaziçi Olaylarının Başlaması (15 Kasım 1967)

10 Ekim 1965 seçimlerinde Türkiye’de Adalet Partisi çok güçlü bir oy oranıyla tek başına iktidara gelmiş, Süleyman Demirel başbakanlık koltuğuna geçmişti. 15 Temmuz 1965’te de Yorgo Papandreu iktidardan düşürülmüş, bir buçuk yıllık bir geçiş sürecinden sonra da 1967 yılında albaylar cuntası hükümeti ele geçirmişti. Böylece her iki ülkede de ABD’nin desteklediği hükümetler kurulmuştu. Yunanistan’da darbeden sonra başbakanlığa getirilen Konstantin Kollias, hükümet programını açıklarken Kıbrıs meselesine değinmiş ve barışçıl yollardan çözüleceğini belirtmişti. Ancak bu barışçı yöntemin Kıbrıs’ta azınlık haklarına saygı duyularak Enosis’i gerçekleştirme gayesi olduğu çok geçmeden anlaşılmıştı. Zaten Yunanistan tarafından 1964 yılından itibaren Kıbrıs Adası’na 20.000 asker ve el altından silah yollanmıştı.²⁰² Hükümetler, siyasiler değişse de, değişmeyen tek şey Enosis isteğiydi. Her iki başbakan da Kıbrıs konusunda diplomasiyi sonuna kadar kullanmışlardı. Yunanistan Başbakanı Kollias ile Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel, 9 Eylül 1967’de Keşan’da, 10 Eylül 1967’de de Dedeoğaç’ta bir dizi görüşme yapmışlardı.²⁰³ Ancak yapılan bu görüşmeler de Yunanistan’ın Enosis politikasından taviz vermemesi üzerine sonuçsuz kalmıştı.

1964’ten beri Ada’ya girmesi yasak olan Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denктаş, 30 Ekim 1967’de bir tekne kiralarak tekrar Ada’ya çıktı. Ancak ertesi gün yakalanan Denктаş 12 gün tutuklu kaldıktan sonra Türkiye’nin baskısı ve tehditleri sonucu serbest kalarak geri Türkiye’ye döndü.²⁰⁴ Denктаş’ın yurda dönüşü, Hürriyet gazetesinin 13 Kasım 1967 günü yayımladığı sayısında “*Sert çıkışımız üzerine serbest bırakılan Denктаş yurda döndü*” manşetiyle duyuruldu.²⁰⁵ Hemen ardından da Erenköy saldırısından beri Çekoslovakya’dan ağır silahlar alan Makarios saldırı emrini verdi. 15 Kasım günü Grivas yönetimindeki Rum birlikleri Türk köylerini basmaya başladı. Geçitkale ve Boğaziçi köylerine saldıran Rum ve Yunan birlikleri adeta köye top ve havan ateşi ile mermi yağdırdı. Zırhlı araçların desteğiyle yapılan bu saldırılarda 30 masum sivil katledildi ayrıca köyün erkekleri tutsak tutuldu. Ada’da bu katliamlar başlar başlamaz Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil derhâl saldırıların durdurulması için Birleşmiş Milletler Barış Gücü’ne başvurdu ama maalesef Grivas yönetimindeki Rum birlikleri Barış Gücü askerlerini etkisiz hale getirmiş, silahlarını almış, telsizlerini kırmıştı. 16 Kasım günü Demirel Hükümeti,

²⁰² Fırat, a.g.e., s.125-140.

²⁰³ BCA, 030.01.0.0.16.89.10.

²⁰⁴ Olgun, a.g.e., s.28.

²⁰⁵ Hürriyet Gazetesi, 13 Kasım 1967.

katliam durmadığı takdirde müdahalede bulunacağını bildirdi. Hemen ertesi gün de TBMM, Hükümete Kıbrıs'a çıkarma yapma konusunda yetki verdi.²⁰⁶ Tüm yurttaki olduğu gibi Aydın ilinde de askeri hazırlıklar yapıldı. Hüraydın gazetesinin 28 Kasım 1967 günü çıkan sayısında “*Hükümetin vereceği emri bekliyoruz*” manşetiyle Aydın halkının da bu müdahaleye katılmak için hazır olduğu bildirildi.²⁰⁷ ABD ise yine Türkiye'nin böyle bir müdahalede bulunmasını önlemek için hemen çalışmalara başladı. 24 Kasım'da toplanan NATO Bakanlar Kurulu konuyu görüştü ve Türkiye'nin müdahaleden vazgeçmek için öne sürdüğü şu istekler kabul edildi:²⁰⁸

- *Grivas Ada'dan çekilecek,*
- *Yunanistan, gizlice Ada'ya soktuğu 12.000 Yunan askerini geri çekecek,*
- *Denктаş'ın Ada'ya girmesi serbest bırakılacak,*
- *İşgal edilen köyler boşaltılacak, esirler serbest bırakılacak,*
- *Türk köylerine uygulanan kuşatma ve barikatlar kaldırılacak,*
- *Milli Muhafız Ordusu dağıtılacak,*

Bu isteklerin kabul edilmesiyle Türkiye müdahale kararından bir kez daha vazgeçti. Türkiye'nin müdahale kararından vazgeçmesinin asıl önemli sebebi ise bu dönemde hala Ada'ya çıkarma yapmak için yeterli bilgi ve teçhizata sahip olmamasıydı. 1967'den sonra Türkiye askeri planlar yapmaya başladı. Kıbrıs'ın deniz derinliğini gösteren haritalar üzerinde çalışıldı. Çıkarma gemilerinin inşaatına hız verildi. Amerika, Fransa ve İtalya'dan ise 15.000 adet paraşüt alındı.²⁰⁹ NATO'da Türkiye'nin istekleri kabul edildi ancak sonrasında Milli Muhafız Ordusu dağıtılmadığı gibi 20.000'lik Yunan ordusundan da çok azı geri çekildi. Böylece müdahale tehlikesi ortadan kalkınca Rumlar tekrar anlaşmayı ihlal etti. Rauf Denктаş'ın Ada'ya dönmesiyle 28 Aralık 1967'de “*Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi*” kuruldu ve Ada'daki iki toplum birbirinden ayrıldı. Yeni yönetimin başkanlığına Dr. Fazıl Küçük, Başkan Yardımcılığına ise Rauf Denктаş seçildi.²¹⁰

1.5.7. 15 Temmuz 1974 Darbesi

1974 yılına geldiğimizde Makarios Kıbrıs Rum toplumunun desteğini kazanmış, Yunan halkı tarafından da saygı gösterilen bir lider konumuna gelmişti. Ama maalesef

²⁰⁶ Can, a.g.e., s.132.

²⁰⁷ Hüraydın Gazetesi, 28 Kasım 1967.

²⁰⁸ İsmail, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974), s.353-354.

²⁰⁹ Fırat, a.g.e., s.229-230.

²¹⁰ Tuncer, a.g.e., s.85.

Yunan hükümeti ile aynı ilişkiye sahip değildi. Yunanistan'daki cunta yönetimi bir an önce Enosis'i gerçekleştirme planları yaparken, Makarios, bunu zamana yayma düşüncesiyle hareket etmekteydi. Yunan hükümeti 1971 yılında Albay Georgios Grivas adındaki milliyetçi subayı Ada'ya tekrar geri göndererek EOKA-B örgütünü kurmasını istemişti. EOKA-B'nin amacı Kıbrıs Adası'nda Türklere ve Makarios yönetimine saldırılar düzenlemektir. 1971'den 1974 yılına kadar Ada'daki Rumlar Makariosçular ve Grivasçılar olmak üzere iki kampa ayrılmıştı. Makarios, bunun Enosis davasına zarar verdiğini düşünerek 21 Şubat 1972 tarihinde Grivas'a bir mektup göndermişti: "*Halkımız bugün Makariosçular ve Grivasçılar olmak üzere ikiye bölünmüştür. Yani biz bir bölünmenin sembolleri haline geldik. Oysa ki halkın birlik ve beraberliğinin sembolleri olmalıyız. Ben şuna inanıyorum ki milli davamızın yararına olmak üzere çok kuvvetli bir cephe yaratmak için anlaşabilir ve işbirliği yapabiliriz.*"²¹¹ Ama bu işbirliği isteği Grivas ölene kadar gerçekleşmemişti. Ada'daki terör olayları devam ederken 27 Ocak 1974 günü Grivas'ın ölüm haberiyle Makarios EOKA-B örgütünü yasadışı ilan etti. Ayrıca Kıbrıs'taki devlet temellerini yıkma çabalarını Yunan subaylara mâl eden Makarios, 2 Temmuz 1974'te Yunan Cumhurbaşkanı General Gizikis'e bir mektup göndererek memnuniyetsizliğini ilettili. Mektubun en önemli noktası ise "*kendisinin Yunanistan'ın Kıbrıs'a atadığı bir vali değil, Helenizmin büyük bir bölümünün seçtiği bir önder olduğunun*" anlaşılması gerektiği kısmıydı.²¹² Atina hükümeti ise yanıtını Afrodit Planını²¹³ devreye sokarak verdi. 14 Temmuz 1974 günü Tuğgeneral Mihail Georgitsiz komutasında bir grup subayı Lefkoşa'ya gönderen Yunanistan, ertesi gün "*Makarios Hastaneye Girdi*" mesajıyla darbeyi başlattı.²¹⁴ 15 Temmuz 1974 sabahı Makarios'un Başkanlık Sarayının bombalanmasıyla uygulama konulan Afrodit Planı ile EOKA üyesi Nikos Sampson devlet başkanı ilan edildi.²¹⁵ Makarios bu bombalamadan şans eseri kurtuldu ve Adadaki Ağratur İngiliz üssüne sığındı. Daha sonra da İngiliz uçağı ile Londra'ya geçen Makarios 19 Temmuz günü BM Güvenlik Konseyi'nde konuştu.²¹⁶ Vatan gazetesi haberi, "*Kıbrıs'taki Yunan subayları Makarios'a karşı darbe yaptı, darbeciler başpiskoposun öldüğünü bildirirken Türk Bayrak Radyosu ile*

²¹¹ **İsmail**, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, s.386.

²¹² **Oran**, *a.g.e.*, s.740.

²¹³ Makarios'a yönelik üç suikast girişimi de başarısız olunca hükümeti ele geçirmek için ortaya atılan darbe planıdır. Darbeyi Yunanistan Cumhurbaşkanı Fedon Gizikis, Yunanistan Başbakanı Adamandias Andruçopulos, Cunta Lideri Dimitri İoannidis ve Silahlı Kuvvetler Başkanı Grigori Bonanos planlamıştır.

²¹⁴ **Keser**, *a.g.e.*, 2013, s.289.

²¹⁵ **Türkmen**, *a.g.e.*, s.128.

²¹⁶ *Makarios BM'deki konuşmasında bu durumu "Darbe, Rum Milli Muhafız Ordusunu yöneten Yunan subaylarının işidir. Darbede çok kan dökülmüş ve bir çok insan yaşamını yitirmiştir. Kıbrıs'ta geçen Pazartesi sabahından beri yaşanan olaylar gerçek bir trajedir..."* diyerek ifade etti. **Keser**, *a.g.e.*, 2013, s.289.

gizli bir Rum radyosu sağ olduğunu bildiriyor."²¹⁷ şeklinde yayımlarken, Milliyet gazetesi bu darbeyi 16 Temmuz 1974 günü yayımladığı gazetesinde "Kıbrıs'ta darbe oldu Makarios'un akıbeti meçhul" manşetiyle duyurdu. Ecevit'in ilk açıklaması ise "Bu bir Yunan müdahalesidir" oldu.²¹⁸ Rauf Denктаş ise anılarında 15 Temmuz sabahını şu sözlerle anlatıyordu: "Sabahın 8.15'i. Rum tarafından silah sesleri... Rum radyosundan marşlar... Kemal Aşık'tan telefon. Makarios öldürülmüş. İlk reaksiyonum: Kanla gelen, kanla gider."²¹⁹ Makarios ölümden kıl payı kurtulmuştu ama darbeyle yönetime gelen azıllı EOKA üyesi Nikos Sampson yönetimi ele geçirdikten sonra durmadı darbenin ilk 4 gününde binden fazla insan tutuklandı.²²⁰ Nikos Sampson, 7 günlük iktidarı sırasında ise binlerce Makarios taraftarını öldürttü.²²¹ Sadece darbe sırasında 150 kişi öldü, 500'den fazla kişi yaralandı. Ancak "Omorfo Kasabı" olarak nitelendirilen Sampson, sonraki günlerde de Makarios'un destekçilerini öldürtmeye devam etti.²²² Lefkoşa'daki Rum Ortodoks mezarlık memuru Papatsestos, 1976 yılında Kıbrıs Rum Gazetelerinde yayımlanan açıklamasında, darbeden hemen sonra 127 kişiyi gömdüğünü, yalnızca 17 Temmuz günü 77 kişiyi birden toplu olarak gömmeye zorlandığını; gömülenlerden birinin de canlı olduğunu belirtti.²²³

²¹⁷ *Vatan Gazetesi*, 16 Temmuz 1974.

²¹⁸ *Milliyet Gazetesi*, 16 Temmuz 1974.

²¹⁹ Rauf R. Denктаş, Rauf Denктаş'ın Hatıraları 9 (1973-1974), İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1999, s.362.

²²⁰ *Milliyet Gazetesi*, 19 Temmuz 1974.

²²¹ **Olgun**, a.g.e., s.36.

²²² **Can**, a.g.e., s.145.

²²³ Erol Mütercimler, *Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekâtı*, İstanbul, Arba Yayınları, 1998, s.155-156.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI

2.1. Kıbrıs Barış Harekâtı Kararının Alınması ve Harekâta Giden Süreç

Azıllı bir EOKA üyesinin, Rum İktidarının başına geçmesiyle Kıbrıslı Türklerin akıbetinin ne olacağı belliydi. Rauf Denктаş, Türk hükümetine mesaj yollayarak Kıbrıs'a müdahale yapılmasının zorunlu hale geldiğini bildirdi. Diğer yandan ise Kıbrıs Türklerinin telaşa kapılmamaları için *"Bu Rumlar arası bir olaydır sakın karışmayınız"* şeklinde radyo yayınları yaptı. Yönetimi ele geçiren Nikos Sampson ise Rauf Denктаş'a haber yollayarak kendisini Cumhurbaşkanı muavini olarak gördüğünü belirtti. Sampson'un amacı dünya kamuoyuna Türkler ile de iletişimde olduğunu, görüşmeleri devam ettireceğini gösterip tüm devletler tarafından tanınmaktı.²²⁴ Uluslararası açıdan bakıldığında ise diğer bir garantör devlet olan İngiltere, darbecileri tanımadığını bildiren açıklamalar yaptı. ABD ve SSCB ise statükonun bozulduğunu ve bunun kabul edilemeyeceğini belirtti ve savaş gemilerini Akdeniz'e yolladı.²²⁵ Başbakan Bülent Ecevit o tarihte Amerikan baskısı sonucu konulan haşhaş ekim yasağının kaldırıldığının müjdesini vermek için Afyon'daydı. Gazetelerde ise Ecevit'in *"Nerede ne ekeceğimize kimse karışamaz"* sözleri yayımlanıyordu.²²⁶ Türkiye bu dönemde harekât düzenlemek için askeri açıdan hazır olduğu kadar siyasal olarak bu müdahaleye izin verecek bir iktidara sahipti. Haberi alır almaz Ankara'ya geçen Bülent Ecevit, Milli Güvenlik Kurulunu topladı ve ilk açıklama yapıldı: *"Bu bir Yunan müdahalesidir. Adadaki anayasal düzen yıkılmış, gayrimeşru bir askeri yönetim kurulmuştur. Türkiye bunu antlaşmaların ve garantilerin ihlali saymaktadır."*²²⁷ 15 Temmuz 1974, Türkiye Cumhuriyeti'nde Başbakanın emriyle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin alarma geçtiği tarih oldu.²²⁸ Tüm askeri hazırlıklar devam ederken ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, Bülent Ecevit'e mesaj göndererek, Türkiye ile Yunanistan arasında savaş çıkmasını istemediklerini, çözümün barışçıl yollardan yapılması gerektiğini söyledi. Ecevit ise cevap olarak, *"Garanti Anlaşmasının 4. maddesi gereği İngiltere ile görüşeceğini ama anlaşmayı ihlal eden Yunanistan ile görüşmeyeceğini, tüm diplomatik yolları deneyeceğini"*

²²⁴ Denктаş, a.g.e., 1999, s.362-365.

²²⁵ Milliyet Gazetesi, 17 Temmuz 1974.

²²⁶ Milliyet Gazetesi, 16 Temmuz 1974.

²²⁷ Oran, a.g.e., s.741.

²²⁸ Bu alarmin gereği olarak Genelkurmay başkanlığı personelin ihtiyaçlarının karşılanması maksadıyla özel çağrı planları oluşturmuştur. BCA, 30.18.1.2.317.47.3

sonuç alınmazsa Türkiye'nin gerekeni yapacağını” belirtti. 16 Temmuz'da ise Türkiye, İngiltere'ye bir nota vererek Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını garanti eden anlaşmalar gereği ortak harekât önerisinde bulundu.²²⁹ 17 Temmuz'da Başbakan Ecevit İngiltere'ye giderek Başbakan Harold Wilson ile görüştü. Ecevit, önce Ada'daki bozulan dengeyi anlattıktan sonra şunları söyledi; *“Kan dökülmesini ve NATO'da tamir edilemeyecek bir yara açılmasını istemiyorsanız harekâtı birlikte yürütelim. Türk ordusunun Kıbrıs'taki İngiliz üslerinden faydalanmasını kabul edin. Üslerinizden Ada'ya girersek harekât kansız olur. Sizi Garanti Anlaşması uyarınca göreve çağırıyorum.”*²³⁰ Türkiye'nin ortak harekât talebine sıcak bakmayan Wilson, Kıbrıs konusunda barışçıl bir çözüm yolunun silah kullanılmadan sağlanması gerektiğini belirtti. Aynı gün NATO Daimi Konseyi de bir toplantı yaptı ve iki NATO üyesi arasındaki bir çatışmayı önlemek amacıyla Yunan subayların derhal Ada'dan çekilmesini öngören bir karar aldı.²³¹ Ecevit burada istediği sonucu alamayınca 19 Temmuz'da yurda döndü. Diplomatik zemin hazırды. Ankara gerekeni yaptı ancak diplomatik yoldan çözüm bulunamadı. ABD Başkanı ise savaşın önlenmesi için yardımcısı Joseph Sisco'yu görevlendirdi. Sisco, Londra'da 17 Temmuz günü Bülent Ecevit ile görüştü. Ecevit bu görüşmede, Kıbrıs'ta darbe öncesi statükoya geri dönülmesini istedi. Sisco daha sonra Atina'ya giderek orada da savaşı önlemek ve Ecevit'in isteklerini gerçekleştirmek için bir dizi görüşmelerde bulundu. 19 Temmuz Cuma günü de Türkiye'ye geldi. Sisco ile yaptığı görüşmede Başbakan Bülent Ecevit, daha önceki olaylarda Türkiye, ABD'nin kararlarına uyduğu halde Kıbrıs'ta durumun düzelmediğini belirtti. Yapılan görüşmeden sonra Joseph Sisco harekâtın kaçınılmaz olduğunu anladı.²³² Anlar anlamaz da hava sahasının kapatılacağını bildiği için dosyalarını toplayıp havaalanına hareket etti. Ecevit ise: *“Sizi böyle aceleyle göndermek istemedik, ancak harekâtın başlangıcında bulunmamanız daha faydalı...”* sözleriyle kendisini uğurladı.²³³

15 Temmuz günü başlayan askeri hazırlık hızla devam ediyordu. 1964 olayından sonra Türk Genelkurmayı askeri açıdan güçlenmişti. Donanmaya yeni çıkarma gemileri katılmış uçak ve helikopter sayısı arttırılmıştı. 19 Temmuz 1974 gününe gelindiğinde Türk Silahlı Kuvvetleri iki seferde bir paraşüt tugayını²³⁴ atma, bir seferde 1000 komandoyu helikopter

²²⁹ *Milliyet Gazetesi*, 18 Temmuz 1974.

²³⁰ Gürhan Yelice, *20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nı Hazırlayan Koşullar*, (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007), s.102.

²³¹ *Olgun, a.g.e.*, s.39-40.

²³² *Oran, a.g.e.*, s.742.

²³³ M. Ali Birand, *30 Sıcak Gün*, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1984, s.126.

²³⁴ Tugay, alaydan büyük, tümenden küçük askeri taktik birimdir. Personel sayısı ihtiyaca göre değişmekle beraber 5.000 askerden oluşmaktadır.

ile indirme yeteneğine kavuşmuştu. Genelkurmay Başkanlığının emrinde Adana’da bulunan 6. Kolordu Komutanlığı, Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Komutanlığı adını alarak harekâtın icrasına tayin edildi. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Kıbrıs’a yapılacak çıkarma harekâtı için Harp Filosunu ve Deniz Piyade alayını görevlendirdi.²³⁵ Hava Kuvvetleri Komutanlığına verilen emir ise: “*Müstakil hava harekâtı ve silahlı keşif yapılmayacak, çıkarma ve indirme bölgelerindeki hedeflere İleri Hava Kontrolörleri yönetiminde yakın hava desteği sağlanacaktır.*” şeklindeydi. Harekâtın hava desteği için 8’i silahlı keşif uçağı olmak üzere 115 savaş uçağı tam yüklü olarak hazırdu.²³⁶ Tuğgeneral Sabri Demirbağ’a da haber 15 Temmuz günü verildi. Kıta’sına güvenen Tuğgeneral Demirağ, emrindeki Komando Tugayı ile birlikte 16 Temmuz’da Bolu’daki birliğinden çıktı ve 280 araçla 1100 kilometrelik yolu kat ederek 19 Temmuz sabahı Taşucu’nun güneyinde, Kıbrıs’a en yakın bölge olan Ovacık’a geldi. Bu arada bölge halkı da askerleri yollarda sevgi seliyle karşılıyor ve ellerindeki erzakları araçlardaki askerlere veriyordu.²³⁷ Tuğgeneral Sabri Evren’in emrindeki Hava İndirme Tugayı da tüm hazırlıklarını tamamlamış 20 Temmuz sabahı Kayseri Erkilet Havaalanından harekete geçmek için hazırdu.

19 Temmuz 1974 günü saat 8.30’da harekâta katılacak tüm su altı ve su üstü savaş gemileri Mersin limanında toplandı. Daha önce verilen emirler gereği harp filosu demir aldı ve Mersin limanının dışına çıkmaya başladı. Saat 10.45’de ise 5 muhribin koruması altında 33 çıkarma gemisi Kıbrıs’a doğru hareket etti. Aynı zamanda Mersin’de bulunan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Harekât Başkanı Tümamiral Nejat Serim düşmanı yanıltmak için sahte bir çıkartma konvoyu hazırladı. Bu konvoyun görevi düşmanın dikkatini Mağusa kıyılarına çekmekti.²³⁸ Aynı gün akşam saatlerinde de Türkiye Büyükelçisi Asaf İnan, Rauf Denктаş’ı yanına çağırdu. Rauf Denктаş yanına gider gitmez, “*Gel bakalım Denктаş bey, beklediğin gün geldi*” diyen Asaf İnan, Türkiye’nin yarın sabah 05.00’de geleceğini belirtip tüm hazırlıkların yapılmasını istedi.²³⁹ Rauf Denктаş hazırlıklara başladı. Türk Kuvvetleri Alayı mevzilere geçerek atma ve indirme bölgelerini işaretledi. Gönyeli ve Ortaköy’de ilk yardım istasyonları açıldı. Beşparmak dağları üzerindeki Atak Tepe’ye telsiz cihazı

²³⁵ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bu harekâta, 5 muhrip (TCG Kocatepe, Mareşal Fevzi Çakmak, TCG Adatepe, TCG Tınaztepe, TCG İçel), 2 denizaltı (TCG 1. İnönü ve Cebre), 1 refakat muhribi (TCG Berk), 2 karakol botu (TCG Akhisar, TCG Demirhisar), 3 lojistik destek gemisi (TCG Ertuğrul, TCG Bayraktar, TCG Sancaktar), 12 LCM, 11 LCU ve 12 LCT olmak üzere 48 gemi ile katılmıştır.

²³⁶ **Can**, a.g.e., s.146-147. ; BCA, 30.18.1.2.317.47.4.

²³⁷ **Mütercimler**, a.g.e., 1998, s.162-163.

²³⁸ **Can**, a.g.e., s.146-161.

²³⁹ **Denктаş**, a.g.e.,1999, s.367-368.

yerleştirilerek birlikler arasındaki irtibat sağlandı. Harekât için tüm önlemler alındı ve hazırlıklar yapıldı.

2.2. Birinci Barış Harekâtı (20-22 Temmuz 1974)

Çıkarma harekâtı 20 Temmuz 1974 günü saat 05.00’de resmen başladı.²⁴⁰ Harekât üç adımda icra edilecekti. İlk olarak hava ve sahil bölgelerine çıkarma yapılarak bölge güvenliğe alınacak sonrasında Ada’ya çıkan ve havadan indirilen birlikler birleşecek son adımda ise harekât alanı genişletilecekti.²⁴¹ İlk olarak Kıbrıs semalarını 04.49 sularında Türk savaş jetleri selamladı. Jetler bombalarını Beşparmak dağlarına ve Lefkoşa civarına boşalttı.²⁴² Belirlenen noktalar bombalandıktan sonra sıra Kayseri Erkilet Havalimanı’ndan havalanan nakliye uçaklarındaydı. Hava İndirme Tugayı’nın 1. ve 2. Paraşüt Taburları Kıbrıs’a ulaştığında saat 06.05’di. Bu saat aynı zamanda Türk askerinin Adaya ilk ayak bastığı saatti.²⁴³ Başbakan Ecevit o sıralarda Ankara radyosundan şu açıklamayı yapıyordu: *“Türk Silahlı Kuvvetleri’nin, Kıbrıs’a indirme ve çıkarma harekâtı başlamış bulunuyor. Allah milletimize, bütün Kıbrıslılara ve insanlığa hayırlı etsin. Bu şekilde insanlığa ve barışa büyük hizmette bulunmuş olacağımıza inanıyoruz. Öyle umuyorum ki, kuvvetlerimize ateş açılmaz ve kanlı bir çatışma olmaz. Biz aslında savaş için değil barış için; yalnız Türklere değil, Rumlara da barış getirmek için Ada’ya gidiyoruz. Bu karara ancak tüm politik ve diplomatik yolları denedikten sonra mecbur kalarak vardık. Bütün dost ülkelere, bu arada son zamanlarda yakın görüşmelerde bulunduğumuz dost ve müttefiklerimiz Birleşik Amerika’ya ve İngiltere’ye meselelerin müdahalesiz halledilmesi, diplomatik yollardan halledilmesi için gösterdikleri iyi niyetli çabalar için şükranlarımı belirtmeyi borç bilirim. Eğer bu çabalar sonuç vermediyse, elbette sorumlusu bu iyi niyetli gayretleri gösteren devletler değildir. Tanrının milletimizi ve bütün insanlığı felaketlerden korumasını dilerim...”*²⁴⁴ Aynı anda Kıbrıs Türk Yönetiminin Radyosu Bayrak’ta Rauf Denktaş’ın şu sözleri yayınlanıyordu: *“Bu anda Kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs’ın her yanında,*

²⁴⁰ Aynı gün Bakanlar Kurulu, Harekâtın devamında doğması muhtemel bir savaşta muhtemel ihtiyaçları karşılamak amacıyla ek kararlar almıştır. BCA, 30.18.1.2.317.47.12

²⁴¹ Kıbrıs Barış Harekâtı’na 6’ncı Kolordu Komutanlığı emrinde; 28’inci Motorlu Piyade Tümeni, 39’uncu Piyade Tümeni, Hava İndirme ve Komando Tugayları, Gösteri ve Tatbikat Alayı, Amfibi Deniz Piyade Alayı, Jandarma Komando Taburları, Deniz ve Hava Kuvvetleri birlikleri, Bayraktarlık emrindeki Mücahit Birlikleri, 650 kişilik Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı ile idari ve lojistik destek birlikleri katılmıştır. <http://muharipgaziler.org.tr/kibris-baris-harekati/> (Erişim Tarihi: 26.01.2020)

²⁴² Birand, a.g.e., s.130.

²⁴³ İbrahim Artuç, *Kıbrıs’ta Savaş ve Barış*, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1989, s.161.

²⁴⁴ Artuç, a.g.e., s.162.

havadan ve denizden çıkarma yapmaktadır. Gazanız kutlu olsun."²⁴⁵ Bu sıralarda Türk Savaş Muhriplerinden TCG Çakmak, Piladini Plajı'na çıkarma yapan botları korumak için sahildeki düşman unsurlarına ateş ediyordu. 30 kişiden oluşan SAT ve SAS Komandoları²⁴⁶ 06.30'da çıkarma plajına ulaştıklarında hızla gruptan ayrılarak bölgeyi mayın ve diğer engellerden temizleyerek kontrol altına aldı.²⁴⁷ Kıyıda 3-4 km uzakta bulunan çıkarma gemileri böylece kıyıya doğru yanaşmaya başladı. Truva gemisi önderliğinde 6 adet ticaret gemisinden oluşan sahte çıkarma konvoyu ise Magosa Plajında sahte bir rotada hareket halindeydi.²⁴⁸ Bu sahte konvoy sayesinde Rum birlikleri şaşırılmış, Pladini plajına çıkarma yapan birlikler hiç zorlanmadan Ada'ya girmişti. Tuğgeneral Süleyman Tuncer komutasındaki Çakmak Özel Görev Kuvveti'ni²⁴⁹ taşıyan çıkarma gemileri saat 07.00 sularında plaja yanaşarak askeri birlikleri Adaya indirdi. Yarbay Neşet İkiz'in emrindeki Deniz piyade alayı karaya ayak basar basmaz süratle ilerleyerek plajın önündeki Girne-Lapta-Karava yolunu kesti. Görev planına göre daha sonraki hedef ise plajın güneyindeki ilk hâkim tepeler olan Beşparmak dağlarıydı. İkinci dalga olarak kıyıya çıkan Albay İbrahim Karaoğlanoğlu komutasındaki 50. Piyade Alayı'nın 1. Taburu batıya (İncesu), 2. Taburu güneye (Ilgaz-Beşparmak dağları), 3. Taburu da doğuya doğru ilerleyecekti.²⁵⁰ Bu çıkarmalar öğle saatine kadar sürdü ve düşman birliğinin zorlamasıyla karşılaşmadı. Bunda sahte çıkarma filosunun düşmanın dikkatini Magusa bölgesine çekmesinin çok faydası oldu. Bu sırada herhangi bir saldırıya karşı havada Türk savaş uçakları ve denizin açıklarında muhrip gemiler hazır bekliyordu. Rum birlikleri ancak çıkarma bittikten sonra toplanabildi. Rum Milli Muhafız Kuvvetleri Ordusu saat 13.00'den itibaren topçu ve havan ateşleri ile Çakmak Özel Kuvvetlerine karşı saldırıya geçti. Bu saldırılara açıkta bulunan Türk savaş gemilerinin ateşleriyle karşılık verildi. Bu sırada Girne yolundan 3 Lapta-Karava yolundan T-34 tipi 4 Rum tankı taarruza geçti. Askerlerimiz 106 mm'lik toplar ve roketatarlar ile burada çok büyük bir çatışmaya girdi.²⁵¹ Bu çarpışmalardan dolayı Çakmak Özel Kuvvetleri fazla ilerleyemedi ama mevzilerini korumayı da başardılar. Plajda çıkarma harekâtı sürerken

²⁴⁵ **Olgun**, *a.g.e.*, s.41.

²⁴⁶ SAT (Su Altı Taarruz) ve SAS (Su Altı Savunma) komandoları 1963 yılında Deniz Kuvvetleri'ne bağlı olarak kurulan, düşman gemilerine sabotaj, kıyı tesislerinin ele geçirilmesi, karada veya denizde patlamamış durumda olan mayın ve bomba gibi maddeleri etkisiz hale getiren özel yetenekli birliklerdir. ; **Mütercimler**, *a.g.e.*, 1998, s.172.

²⁴⁷ **Birand**, *a.g.e.*, s.131-132.

²⁴⁸ **Mütercimler**, *a.g.e.*, 1998, s.130.

²⁴⁹ Bu birlik; deniz piyade alayı ve 50. Alay ile bir topçu taburu (12 top), bir tank bölüğü (15 tank), bir kobra bölüğü (tank karşı kullanılan silah), bir istihkâm bölüğü ve muhabere, ordonat ile sıhhiye müfrezelerinden oluşmaktadır. ; Hüner Tuncer, *İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası (1971-1980)*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2014, s.44.

²⁵⁰ **Can**, *a.g.e.*, s.168.

²⁵¹ Said Arif Terzioğlu, *Kan Gözyaşı ve Barış*, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1989, s.74-75.

Ecevit ikinci açıklamasını yapıyordu: *“Türkiye’nin Kıbrıs’ta barış, kardeşlik ve özgürlük için giriştiği harekât bu sabahın erken saatlerinde başlamıştır. Çok sayıda Türk birlikleri şimdiden Kıbrıs’a esenlikle ulaşmışlardır. Kıbrıs topraklarındaki görevlerinin başındadırlar. Başka birliklerimiz de dalga dalga Kıbrıs’a doğru akmaktadırlar. Türk Silahlı Kuvvetleri ateş açılmadıkça, ateş etmeyeceklerdir. Savaş için değil barış için Kıbrıs’tadırlar...”*²⁵²

Çıkarma harekâtına paralel olarak gerçekleştirilen Hava İndirme Harekâtı da başarıyla ilerliyordu. İlk iki taburun sabah erken saatlerde Ada’ya ulaşmasından sonra diğer iki tabur da 11.30’a kadar Ada’ya indi. İlk inen birlikler herhangi bir düşman ateşiyle karşılaşmadı. Uçakların 3. ve 4. dalgalarında paraşütle inen birlikler ise yoğun bir ateşle karşılaştı. Hava İndirme Tugayı’nın 1. Paraşüt Taburu Türk Mukavemet Teşkilatının Boğaz Sancağı ve Doğruyol-Karatepe arasındaki bölgeye ilerleyerek kontrol altına aldı. 2. Paraşüt Taburu Kırnı bölgesini savundu, 3. Paraşüt Taburunun görevi ise Albayrak Tepeyi ele geçirmektir, 4. Paraşüt Taburu da Hamit Mandırası bölgesinde toplanarak Türk Kuvvetleri Alay Komutanlığının emrine girdi.²⁵³ Ovacıktan kalkan ve aralarında 6. Kolordu Komutanı Nurettin Ersin’in de bulunduğu 1. Komando Taburu da 74 helikopter ile Kırnı Havalimanı’na indi. Komutayı ele alan Ersin ilk olarak Adana’daki Kara Kuvvetleri Komutanlığına, mücahitlerin telsizi aracılığıyla sağ salim vardığı mesajını gönderdi. Özellikle komuta merkezlerinin kurulması ve telli telsiz bağlantılarının yapılarak haberleşmesinin sağlanmasında yaşanan gecikmelerden dolayı Nurettin Ersin diğer birlikler ile irtibat kuramadı. Paraşüt birlikleri ise Lefkoşa ile Beşparmak dağları arasındaki ovalara indikleri için tanımadıkları bu arazide birleşmeleri çok zaman aldı. İlk inen birliklerle baskına uğrayan Rumlar şaşkındı ama helikopterlerin ikinci sortisinde gelen 2. Komando Taburu Rumların yoğun ateşlerine maruz kaldı. Bu yüzden helikopterler yere inmeden askerler 1.5 metre yükseklikten atladı. Bu sıralarda çıkarma kuvvetlerini boşaltan gemiler tekrar asker almak için Mersin limanına geri döndü. Harekâtın ilk günü Rum Milli Muhafız Ordusu birlikleri beklemedikleri bir şekilde baskına uğradı ve Türk birliklerine karşı müdahalede bulanamadı.

Harekâtın başladığı andan itibaren gazetelerde de manşetler atılarak kamuoyuna duyurulmaya başlandı. Milliyet ilk baskısında *“Çıkarma gemilerimiz Akdeniz’e açıldı”* manşetini atarken ikinci baskısında askerlerimizin Kıbrıs’a çıktığı haberini veriyor aynı gün

²⁵² **Birand**, a.g.e., s.132-133.

²⁵³ **Tarakçı**, a.g.e., s.137.

üçüncü baskısında ise Kıbrıs'ta operasyonun başarıyla ilerlediğini bildırıyordu.²⁵⁴ Vatan gazetesi ise ilk baskıdan “*Kıbrıs kontrolümüz altına girdi*” manşetiyle kamuoyuna operasyonun başarıyla ilerlediğini duyuruyordu.²⁵⁵

Harekâta ilk gün Deniz Kuvvetleri tarafından Girne bölgesine çıkarma, Hava Kuvvetleri aracılığıyla da Lefkoşa bölgesinde hava indirme görevi icra edildi. Türk birlikleri 50 yıldır sınır ötesi operasyon yapmamıştı uzun yıllar sonra ilk defa böylesi bir çıkarma yapıldığı için gerekli koordinasyon sağlanamadı ve belirlenen hedeflerin hepsi ele geçirilemedi. Özellikle Beşparmak dağlarının ele geçirilememesi Türk askerini çok zorladı. Düşman 87.6 milimetrelik İngiliz obüslerine sahipti ve etkili atışlar yapıyordu. Harekâtın ilk günü beklenenden daha az zayıat verilerek tamamlandı en önemli amaç havadan inen birlikler ile denizden çıkan kuvvet kollarının birleştirilmesiydi. Hava karardığında artık Türk jetleri görevlerini başarıyla yerine getirmiş bir vaziyette üslerine geri dönüyordu. Rumlar ise jetlerin çekilmesini fırsat bilip 18.00 sularında taarruza geçtiler, saat 20.00'e geldiğinde ise bu saldırılar şiddetlendi.²⁵⁶ 21 Temmuz gece saat 03.00 sularında şimdiki Karaoğlanoğlu şehitliğinin yakınlarında bulunan bir villada karargâh kuruldu. Bu karargâhta Piyade Alayının Komutanı Albay Halil İbrahim Karaoğlanoğlu, Yardımcısı Yarbay Cevdet Ayken, Havacı Binbaşı Fehmi Ercan ve diğer yetkili subaylar bulunuyordu. Düşman kuvvetleri gün içinde fazla bir şey yapamamıştı ama havanın kararması ve Türk jetlerinin birliklerine geri dönmesiyle harekete geçtiler. RMMO kuvvetleri, indirme bölgesinin her yanından hücumla geçerken Yunan Alayı, Ortaköy-Gönyeli arasında mevzilenen Türk kuvvetlerine karşı şiddetli bir taarruza geçti. Bu taarruzlar sırasında Albay Halil İbrahim Karaoğlanoğlu ve Fehmi Ercan şehit oldular.²⁵⁷ Olay sırasında orada bulunan Yarbay Hasan Tek olayın oluş şeklini şöyle anlatmaktadır: “*50. Piyade Alayı 20 Temmuz günü Kıbrıs'a çıktı. Alay Komutanı forsu açık ciple dolaşıyordu. Rumlar daha baştan beri yerimi saptamışlardı. Gerçi forsu kapattım, aracın önündeki alay komutanı aracı olduğunu belirten forsu da çamurla örttüm. Ama yinede iş işten geçmişti. Rumlar karaya çıktığından beri alay komutanını izlemişlerdi ve karargâhı öğrenmişlerdi. Karargâh çok güzel bir villadaydı. Taburum Girne yönündeydi. Gece çok şiddetli bir taarruza uğradık. Ateşin şiddetinden 'şimdi neredeyse mevzilerimize girecekler' diyordum. Çarpışmaların en şiddetli olduğu bir anda, alay karargâhının olduğu tarafta birden bire aydınlık oldu. Bu ancak geri tepmesiz*

²⁵⁴ *Milliyet Gazetesi*, 20 Temmuz 1974.

²⁵⁵ *Vatan Gazetesi*, 20 Temmuz 1974.

²⁵⁶ **Birand**, *a.g.e.*, s.158.

²⁵⁷ **Artuç**, *a.g.e.*, s.203

*bir topun yapabileceği bir etkiydi. İlk anda komutanın ölmüş olabileceğini düşünmedim. Daha sonra karargâha gittiğimde öğrendim. O zaman gördüm ki Alay Komutanı'nı şehit eden mermi bir geri tepmesiz top mermisiydi. Binadaki hasar da bunu gösteriyordu.”*²⁵⁸ O gece Gönyeli bölgesini savunan Hava İndirme Tugayı, 1. Tabur ve Yeşil hatla birlikte diğer kesimleri savunan mücahitler de zor durumdaydı. RMMO birlikleri biliyordu ki sabah hava aydınlanır aydınlanmaz Türk savaş uçakları tekrar gelecek ve üstünlüğü ele alacaktı. Bu yüzden gece boyunca tüm kuvvetleri ile her yerden taarruza geçtiler. Türk askeri ve Kıbrıslı mücahitler ise düşmanın üstün silahlarına ve sayıca fazlalığına rağmen kırık dökük silahlar ile canlarını dişine takıp buldukları mevzileri koruyorlardı. Aynı gece Beşparmak dağlarındaki ormanların arasından, 33. Rum Komando Taburu Boğazdaki mücahit mevzilerine sızdı. Boğazın batısındaki Doğruyol Tepesi'nde mevzilenen 26 mücahidi baskın ile şehit ederek tepeyi ele geçirdi. Bu baskından yaralı olarak kurtulan bir mücahit ise St. Hilarion kalesindeki Mücahit Tabur Komutanına haberi ulaştırmasıyla harekete geçen Türk Komando Taburları karşı taarruza geçti ve Doğruyol tepesini tekrar geri aldı. O gece Ankara'da da çok hareketli saatler yaşanıyordu. Telsiz bağlantılarının sağlıklı olmaması nedeniyle her birlikten haber alınamıyor ve durum değerlendirmesi yapılamıyordu. Genç bir astsubay tarafından bildirilen “*Kıbrıs Türk Alayı kuşatılmak üzere, imha tehlikesi ile karşı karşıyayız*” haberi mücahitlerin komutanı Bayraktar Arif Eryılmaz tarafından Genelkurmay'a bildirildi ve ne olursa olsun hava desteğinin sağlanmasını istedi. Hemen durum görüşüldükten sonra sabaha karşı 04.00 sularında bir jet filosu Kıbrıs'a doğru yola çıktı. Kıbrıs semalarına ulaştıklarında önce aydınlatıcı fişekler ile Yunan Alayının bulunduğu yer saptandı daha sonra yerdeki birliklerin de yönlendirmesiyle başarılı bir bombalama görevi icra edildi. Yunan birlikleri dağıldı, sabah hava aydınlanırken tüm cephelerde düşman hücumları durdu. Yunan Alayı Gönyeli yamaçlarındaki tanklarını da bırakarak eski mevzilerine çekildi.²⁵⁹ Kıbrıs Barış Harekâtında kırılma noktası sayılabilecek ve en kanlı muharebelerin geçtiği 20 Temmuz gecesi başarıyla atlatıldı. Ertesi gün ise Milliyet gazetesi gece boyu yaşanan saldırıları, “*Yunan alayının ani saldırısı püskürtüldü*” manşetiyle duyurdu.²⁶⁰

21 Temmuz günü genel olarak sakin geçti. 4. Paraşüt Taburu da Ada'ya ulaşmıştı. Çıkarma gemileri de askerleri almak için tekrar Mersin Limanına döndü. Türk kuvvetleri

²⁵⁸ Can, a.g.e., s.169-170.

²⁵⁹ Mehmet Yıldırım, *Bütün Yönleriyle 1974 Kıbrıs Harekâtı*, (Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, 2004), s.94-96.

²⁶⁰ *Milliyet Gazetesi 2. Baskı*, 21 Temmuz 1974.

tekrar toplanmış ve gecenin şokunu atlatmışlardı. Durum sanıldığı kadar kötü değil, her şey yolundaydı. Harekât planı başarıyla ilerliyordu. Rum birliklerine ise Yunanistan tarafından 6 adet takviye uçağı gönderildi. Bu uçaklar Rum birliğinin ihtiyaç duyduğu malzemeleri ve 300 personelden oluşan bir komando birliğini getiriyordu.²⁶¹ Aynı gün dünya kamuoyu da Türklerin Kıbrıs'a çıktığının yankılarıyla çalkalanıyordu. Yabancı basın ve televizyonlar genel anlamda bu müdahaleye Yunan askeri cuntası ve Sampson darbesinin sebep olduğu konusunda fikir birliğine varan yayınlar yapıyordu ki bu yayınlar Kıbrıs'ta darbe yapıldığı gündün beri Yunanistan'ı kınama konusunda hemfikirdi.²⁶² Yunanistan ise sıkıyönetim ilan ederek Türkiye'ye karşı savaş açmaya hazırlanıyordu. Diğer yandan gecedün beri bir Yunan filusunun Kıbrıs'a doğru yol aldığı dedikoduları dolaşıyordu. Genelkurmay'ın eline ulaşan hava keşif raporlarına göre 5 gemiden oluşan bir filo Ege Denizi'nde Kıbrıs'a doğru hareket halindeydi. Ecevit durumun ciddiyetini bildiğı ve Türk-Yunan savaşının resmen başlamaması için ilk olarak Amerikan Dışişleri Bakanı Dr. Henry Kissinger ile iletişime geçti. Kissinger ise Ecevit'e, *“Yunanlıların böyle bir konvoydan haberi yok”* cevabını verdi.²⁶³ Genelkurmay'da bu filonun acilen durdurulması yoksa Kıbrıs'taki birliklerin büyük bir zayiata uğrayacağı konusunda karar alındı. Yunanistan'dan yapılan açıklama ise şöyleydi: *“Kıbrıs'a doğru giden hiçbir Yunan gemisi yoktur. Bulurlarsa Türkler batırabilirler.”* Yunanistan'ın bu açıklaması Genelkurmay tarafından bir şaşırtmaca taktiğı olarak görülüyordu. Çünkü bu filonun batırılması hayati öneme sahipti ve deniz keşif uçaklarımız tarafından Yunan savaş gemileri desteğindeki şileplerin Baf'a doğru yol aldıkları rapor ediliyordu. Uzun tartışmalardan sonra Deniz Kuvvetleri Komutanı Kemal Kayacan bu konvoyun deniz keşif uçağı tarafından da saptandığını belirtti.²⁶⁴ Konvoyun varlığı kesinleştikten sonra Hava ve Deniz Kuvveti Komutanları bir araya gelip bir saldırı planı yaptılar. Yapılan hesaplamalara göre Yunan konvoyu 21 Temmuz günü öğle saatlerinde Baf kıyılarına ulaşacaktı. Türk Hava Kuvvetlerine mensup jetler de bu saate göre kalkış yapacak ve konvoy limana yanaşıp yavaşladığı anda bombalanacaktı. Daha sonrasında ise muhrip gemilerimiz tarafından yakın atış desteğıyle konvoy batırılacaktı. Taarruz kararı Ankara tarafından da onaylanınca ilk keşif uçağı *“Panter 7”* kod adıyla havalandı. O mevkide 6'lı ve 5'li iki grup gemi gördüğünü rapor ettikten sonra *“yakıtım kalmadı”* diyerek üssüne geri döndü. Daha sonra görevi devralan *“Panter 8”* ve *“Panter 9”* kod adıyla havalanan jetler düşman unsurlarını göremediklerini rapor ettiler. Daha sonraki

²⁶¹ **Can**, a.g.e., s.188.

²⁶² *Milliyet Gazetesi*, 17 Temmuz 1974.

²⁶³ **Tarakçı**, a.g.e., s.161.

²⁶⁴ **Mütercimler**, a.g.e., s.234-236.

sortilerde “Panter 10” Kıbrıs’ın güney kesiminde hareket eden 10 tane gemi saptadığını ilettiler. Görevi “Panter 11” devraldığı anda ise bu uçak radarı olmadığı için gemilerle temas kuramadı gözle taramada da sonuç alamayınca göremediğini iletip üsse geri döndü.²⁶⁵ Deniz Kuvvetleri Komutanı da TCG Mareşal Fevzi Çakmak, TCG Adatepe ve TCG Kocatepe’yi bölgeye gönderdi. 3 muhripten oluşan birlik Baf’ın 60 mil batısında olduğu bildirilen Yunan konvoyuna karşı yola çıktı. Bu gemiler Arnavutburnu’na kadar İskenderun Hava Radarı ile irtibatlıydı ancak sonrasında Anamur Radarı ile irtibat kurulamadı. Aynı zamanda bu muhriplerde Türk Bayrağı olduğu gibi geminin kıç bölümüne uçak tanıtım panoları serildi. Saat 14.10’da keşif uçağından Adana’ya rapor geçildi: “Yunan gemilerinin Yeri Baf’a göre 240° yönünde. Türk gemileri Arnavutburnu’na göre tam batıda 270° derece 8 mildedir.”²⁶⁶ 14.15’de “Kalk” emrini alan 111. Filo 16 uçak ile tam yüklü olarak kalkış yaptı. 15.03’de ise 181. Filonun 12 çelik kartalı gökyüzündeydi. Bölgeye geldiklerinde pilotların bazıları altlarındaki muhriplerdeki panoları ve Türk bayraklarını gördü ama bazıları göremedi. Daha öncede bölgeye gelen kol lideri Rumların çok iyi Türkçe konuştuklarını biliyordu ve bunun bir aldatmaca olabileceğini düşündü. En sonunda bu işin ucunda vatan haini damgası yemekte var diye düşünerek ateş emrini verdi. İlk bombayı TCG Kocatepe muhripi yedi ardından da diğer 2 muhrip saldırı altına alındı. Bu sırada Çakmak gemisinden Ankara’ya, “Drepano Burnu 270 koterizinde 10 mil mesafedeyim. Uçak taarruzuna uğradık. Destek yollayın.”²⁶⁷ mesajı gönderildiğinde Harekât merkezi buz kesti. Hemen ardından uçakların kendi gemilerimize saldırdığı anlaşıldı ve taarruzun kesilmesi emri verildi. Ama ilk 15 dakikada savaş uçakları gemilerimizi darma dağın etmişti. TCG Mareşal Fevzi Çakmak’ta bir pilot bulunuyordu. Bir gün öncesinde denizden kurtarılan Pilot Üsteğmen Sadık Dülger bu uçakların bizim uçaklarımız olduğunu anladı ve hemen frekansını verip uçaklar ile iletişime geçti. Ancak taarruzdaki pilotun sorduğu parolayı bilemedi. Böylelikle lider pilot bu kişilerin çok iyi Türkçe konuşan Rumlar olduğuna bir kez daha kanaat getirdi. Saldırıları 15.22’de ara verildi. 111. ve 118. Filoya bağlı savaş uçakları alana inip durumu öğrendiklerinde kahroldular. Ancak durum bir süre sonra tekrar karıştı bu gemilerin Yunan gemileri olduğu söyleniyordu. Bu sefer Eskişehir’deki Mürted üssünden kalkan F-104 uçakları saldırıya devam etti. Pilotlar Yunan gemilerinin bordo numaralarının gövde kısmında yer aldığını biliyorlardı ancak bu kargaşada fark edemediler. Tekrar saldırı başladı. Bu sefer TCG Kocatepe’de uçakların yaklaşmasını önlemek için ateş etmeye

²⁶⁵ Mütercimler, a.g.e., s.239-241.

²⁶⁶ Can, a.g.e., s.196.

²⁶⁷ Birand, a.g.e., s.202.

başladı. Pilotlar gemi ile iletişime geçtiklerinde parolanın tutmadığını gördüler. Ama telsizden çok temiz bir Türkçe ile küfürler ediliyordu. Pilotlar bir ara Rumlar ne kadar Türkçe bilirse bilsin bu kadar ince küfür edemeyeceklerini düşündüler. Uçaklar durumu Anamur Radarına sordu. Gelen yanıt ise: “*Yunan gemileri, ateş edin.*” oldu. Adatepe ve Mareşal Fevzi Çakmak kuzeye doğru çekilirken Kocatepe batmak üzereydi. Yanlış bir istihbarat ile başlayan bu felaket, aynı binada olmalarına rağmen Hava Kuvvetleri ve Deniz Kuvvetleri Komutanlıklarının iletişim kopukluğu yüzünden o gün akşam 20.00’e kadar uçakların taarruzları devam etti. Sonuç olarak ise TCG M. Fevzi Çakmak ve TCG Adatepe muhrabi ağır hasarla kurtulurken TCG Kocatepe battı. Bu olayda 3 subay 14 astsubay ve 37 er olmak üzere 54 şehit verildi.²⁶⁸ Denize atlayıp sal ile kuzeye doğru çıkmaya çalışan askerlerimizi ise bir İsrail gemisi buldu. İsrail gemisinin kaptanı askerlerimizi gemiye aldı. Daha sonra çevrede arama yaparak 2 sal daha bulundu böylelikle 42 askerimiz İsraili kaptan sayesinde kurtuldu. İngiliz ve Lübnan gemilerinin kurtardığı kişiler ile birlikte 184 kişi bu olaydan sağ çıktı. Bu olay olduktan sonra iletişimin daha kuvvetli sağlanması için tüm gemilerde Hava İrtibat Subayı görevlendirildi.²⁶⁹

21 Temmuz gününden itibaren Rumların üzerinde üstünlük kuran Türk askeri başarıyla ilerledi. Türk kuvvetleri Ada’da hâkim konuma geldi ve birlikler birleşmeyi sağladı. Daha sonrasında ise ilerleyiş doğu ve batı yönünde sürdürülerek Girne-Lefkoşa yolu tamamen ele geçirildi. 22 Temmuz gününe geldiğimizde ise Türk birlikleri hedefledikleri hatta ulaşımlardı. İngiltere ve ABD ise ivedilikle ateşkes kararı alınması için diplomatik yollardan Ecevit’i sıkıştırıyordu. Bu politik ilişkiler sonrasında Birleşmiş Milletler Türkiye’ye ateşkes kararı alması için baskı yapmaya başladı. Bunun sonucunda da BM Güvenlik Konseyi’nin aldığı 353 sayılı kararlar tarafları ateşkese, Ada’daki bütün yabancı kuvvetlerin Ada’dan çekilmesine ve Kıbrıs’ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeye çağırdı. Kararı kabul eden Türkiye ise 22 Temmuz 1974 saat 17.00’den itibaren Ada’da ateşkes ilan etti.²⁷⁰ Ancak Türk askeri henüz yeteri kadar ilerleyememiş Harita 2.1’de görüldüğü gibi dar bir alanda sıkışmıştı.

²⁶⁸ **Birand**, *a.g.e.*, 1984, s.216.

²⁶⁹ **Can**, *a.g.e.*, s.189-206.

²⁷⁰ **Tuncer**, *a.g.e.*, 2014, s.44-45.

Harita 2.1. Birinci Kıbrıs Barış Harekâtında Türk Kuvvetlerinin kontrolüne giren bölge²⁷¹

Ateşkes ilan edildikten sonra da Genelkurmay ikinci harekâtın hazırlıklarını yapıyordu. Harekâta elde edilen toprak Türk toplumu için yeterince güvenli değildi. Türkiye; ateşkesi, çıkarma sonucunda elde ettiği bölgeyi diplomatik yollarla genişleteceğini düşünerek kabul etti. Ecevit'in amacı kendi kendine yetebilen bağımsız-federal bir Kıbrıs yaratmaktı. Bunun için ise önünde iki alternatif vardı: ya ikinci harekât ile bölgesini genişletecek ya da istediklerini konferans masasında alacaktı.²⁷²

2.3. Cenevre Konferansları (25 Temmuz 1974-14 Ağustos 1974)

Dünyayı ayağa kaldıran üç günlük çıkarma harekâtı Yunanistan'ın da demokrasiye dönüşünü sağladı. Cunta yönetimi istifa ettikten sonra uzun yıllardır sürgünde olan Konstantin Karamanlis yönetimi devraldı. Kıbrıs'ta ise 24 Temmuz günü Nikos Sampson Cumhurbaşkanlığından istifa etti, yerine Rum Temsilciler Başkanı Glafkos Klerides geçti.²⁷³

²⁷¹ *Milliyet Gazetesi*, 24 Temmuz 1974.

²⁷² **Birand**, a.g.e., s.278-279.

²⁷³ **Oran**, a.g.e., s.743.

Bu iki güzel haberi Milliyet gazetesi 24 Temmuz günü çıkardığı sayısında “*Sampson’da devrildi Yunan hükümeti de*” başlığıyla verdi.²⁷⁴ Karamanlis’in hükümeti kurmasından sonra I. Cenevre Konferansı 25 Temmuz 1974 günü başladı. Konferans üç garantör ülkenin Dışişleri Bakanlarının katılımıyla gerçekleşti. 23 Temmuz günü alınan karar ile Cenevre Konferansında Türkiye’yi, Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Turan Güneş’in başkanlığında diğer yetkililerin katıldığı heyet temsil etti.²⁷⁵ İngiltere’yi James Callaghan temsil ederken, Yunanistan’ı ise Dışişleri Bakanı Yorgos Mavros ve heyeti temsil etti. Ayrıca bu görüşmelere BM temsilcisi gözlemci olarak katıldı.²⁷⁶ Konferansta ilk gün Mavros, Sampson darbesinin Yunanistan’ın iç sorunu olduğunu, Türklere karşı yapılmış bir saldırı bulunmadığını belirterek “*bunun için Ada’ya askeri müdahale yapmaya gerek var mıydı ?*” şeklinde bir soru yöneltti. Turan Güneş ise hiç tartışmaya girmeden yapılacak deklarasyona odaklanmıştı. Günün sonunda heyetler, Kıbrıs Cumhuriyeti’nde barışın kurulması yolunda hem fikir olduklarını belirtti. Aynı gün Kıbrıs’ta Türk askeri, Rumların kendilerine sürekli ateş açarak taciz ettiği Harita 2.2’de gösterilen bölgeyi zorunlu olarak ele geçirdi. Ertesi gün bu konu konferansta uzun tartışmalara neden oldu. Yunanistan basın açıklamasında, “*Türkiye geniş ölçüde toprak işgal ediyor... Bundan sonraki birkaç saat içinde olup bitenlerin sorumluluğu Türk hükümetine aittir. İşgaller ve ateşkes ihlalleri devam ederse topyekûn savaş ilan ederiz.*” şeklinde tehditler savurdu. Turan Güneş ise bu tepkilere: “*Biz Kıbrıs’a istila için çıkmadık. Ancak birçok Türk köyü katliam tehlikesi altındadır. Onların güvenlikleri sağlandığı anda Türk Kuvvetleri duracaklardır.*” sözleriyle karşılık verdi.²⁷⁷

²⁷⁴ *Milliyet Gazetesi*, 24 Temmuz 1974.

²⁷⁵ *BCA*, 30.18.1.2.\318.49.10.

²⁷⁶ *Can*, a.g.e., s.220.

²⁷⁷ *Birand*, a.g.e., s.283-290.

Harita 2.2. 25 Temmuz 1974 günü Türk askerinin zorunlu olarak ele geçirmek durumunda kaldığı bölge²⁷⁸

Birinci Cenevre Konferansı'nda, uzun tartışmalardan sonra Kıbrıs Rum Toplumu ve Kıbrıs Türk Toplumu olmak üzere 2 otonom idare kurulması kararlaştırıldı ve şu maddeler üzerinde anlaşma sağlandı:

1. Kıbrıs'ta bir güvenlik bölgesi kurulacaktır;
2. Yunan ve Rum askerleri tarafından işgal edilmiş bulunan bütün Türk bölgeleri derhal boşaltılacaktır;
3. Göz altına alınmış bulunan asker ve sivil personel ya mübadele edilecek ya da serbest bırakılacaktır;
4. Kıbrıs'ta barış sağlanması ve anayasaya uygun hükümetin yeniden kurulması için görüşmelere devam edilecektir.²⁷⁹

Ayrıca Konferans'ta Türk askerinin 30 Temmuz gününe kadar ele geçirdiği bölge resmi olarak Türk denetiminde kabul edildi. Bu da burada yer alan Türk askerine rahatça ikmal

²⁷⁸ Birand, a.g.e., 1984, s.285-286.

²⁷⁹ H. Fikret Alasya, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1987, s.48.

yapılabileceği anlamına geliyordu. Cenevre Konferansı'ndan, 5 günlük görüşmelerin sonucunda siyasi bir zaferle çıkan Türkiye, hem Kıbrıs'a yapmış olduğu askeri harekâtı meşru bir zemin üzerine oturttu, hem askerini geri çekmesinin koşullarını onaylattı hem de Kıbrıs Türk toplumunun özerk olduğunu kabul ettirdi.²⁸⁰ I. Cenevre Konferansında imzalanan 30 Temmuz 1974 tarihli Protokol'de ayrıca Kıbrıslı Rum ve Türk temsilcilerin katılımıyla 8 Ağustos 1974 günü II. Cenevre Konferansının yapılması kararlaştırıldı.

II. Cenevre Konferansı'nda konuşulması kararlaştırılan konu Kıbrıs'ın anayasal statüsüydü. Ancak, Ecevit her ihtimali göz önünde bulunduruyordu. Heyet II. Konferans için yola çıkarken Ecevit; Turan Güneş'e, masada istenen sonuç alınamazsa ikinci harekâtın başlatılacağını bildirdi. Bu arada Ada'da halen çatışmalar sürmekteydi. Rumlar yer yer Türk halkına ateş açıyor, katliamlar yapıyordu. Rum askeri I. Konferans'ta alınan kararların hiçbirine uymadı. Yunan askerleri Türk bölgelerinden çekilmediği gibi yüzlerce Türkü esir aldı. Özellikle Muratağa, Atlılar, Sandallar ve Taşkent bölgelerinde yaşayan savunmasız Türkleri katliama tabi tuttular.²⁸¹ Türk birlikleri ise halkı korumak ve güvenli bölge oluşturmak için buldukları alanı sürekli genişletti. 2 Ağustos günü Beşparmak dağında son Rum direniş bölgesi de ele geçirildi. Orgeneral Akıncı, *"Beşparmaklar tümüyle kontrolümüzde"* dedi.²⁸²

8 Ağustos günü başlayan II. Cenevre Konferansı, Rum birliklerin saldırılarından dolayı çok gergin bir ortamda başladı ve başından da anlaşma sağlanamayacağı belliydi. Türkiye'yi Turan Güneş, Yunanistan'ı Yorgo Mavros, İngiltere'yi James Callaghan temsil etti. 10 Ağustos'ta ise Kıbrıslı Türkler adına Rauf Denктаş, Rumlar adına ise Glafkof Kleridis görüşmelere dâhil oldu. II. Cenevre Konferansı tam anlamıyla tarafların aksi yönde isteklerine sahne oldu. Türkiye, Kıbrıs Türklerinin güvenliğini sağlayan, coğrafi esaslara dayanan ikili otonom idare kurulmasını isterken, İngiltere ve Yunanistan 1960 anayasasına dönülmesi gerektiğini belirtti. Bunun üzerine söz alan Rauf Denктаş, bir saatlik konuşmasında 1960-1963 arası yaşanan kanlı saldırıları anlattıktan sonra, *"1960'a dönelim diyorlar. O devrede neler çektiğimizi biz biliriz... Biz coğrafi esasa dayanan, güvenlik içinde yaşayabileceğimiz bir bölge ve idarede de ayrı hak ve yetki istiyoruz..."* diyerek sözlerine son verdi.²⁸³ Aynı gün akşam saatlerinde Turan Güneş, James Callaghan'a, *"kantonal çözüm"* şeklinde özetlenebilecek son bir teklif sundu. Bu teklife göre Kıbrıs

²⁸⁰ **Oran**, *a.g.e.*, s.745-746.

²⁸¹ **Alasya**, *a.g.e.*, 1987, s.49.

²⁸² **Denктаş**, *a.g.e.*, 1999, s.384.

²⁸³ **Denктаş**, *a.g.e.*, 1999, s.391.

Cumhuriyeti içinde 6 kantonlu özerk bir Kıbrıs Türk bölgesi oluşturulacaktı. Bir ana bölge ile Lefke, Baf, Poli, Larnaka ve Karpas'ı kapsayacak bu bölge, Ada topraklarının %34'ünü geçmeyecekti. Ancak Mavros ve Klerides bu teklifi ülkelerine danışmak için 36 saatlik bir süre istedi.²⁸⁴ Durum ortadaydı. İngiltere'nin desteklediği Yunanistan ve Kıbrıs Rum temsilcisi resmen askeri birliklerinin Kıbrıs'a intikalinin tamamlanması ve Türk Silahlı Kuvvetlerine karşı harekâta hazır hale gelmesi için zaman kazanmaya çalışıyordu. Bu durumu kabul etmeyen Turan Güneş tarafların tam yetkili olduğunu ancak süre isteyerek zaman kazanmaya çalıştıklarını belirtti ve “*Aldığım cevaplar olumsuzdur. Bence artık burada görevimiz bitmiştir*” diyerek toplantıyı terk etti.²⁸⁵

2.4. İkinci Barış Harekâtı (14 Ağustos 1974-17 Ağustos 1974)

Birinci Barış Harekâtı sona erdiğinde Türk askeri hala tetikteydi. Genelkurmay da askeri planlamalara hızla devam ediyor Adaya asker ve zırhlı birlik sevkiyatını sürdürüyordu. Nitekim ateşkes ilan edildikten sonra İskenderun'daki 39. Tümen, Ankara'dan Mersin'e intikal eden 28. Tümen ve bir tank alayı daha Kıbrıs'a sevk edildi. Bu takviyelerle birlikte Birinci Barış Harekâtında yer alan Çakmak Özel Kuvvetleri, Hava İndirme Tugayı, Komando Tugayı ve Kıbrıs Türk Alayı dâhil Türk askeri personelin sayısı 40.000, tank sayısı ise 150'yi buldu. Bu kadar birliği Adaya yığmanın tek sebebi Cenevre görüşmelerinden istenen sonuç alınmadığı takdirde silahlı mücadele ile “*Attila Hattını*” oluşturmaktı.²⁸⁶ Nitekim de Cenevre görüşmeleri, iki tarafın anlaşamaması üzerine dağıldı. Cenevre görüşmelerinde bu denli çıkmaza girilmesinin nedeni Rumların oyalama taktiğiyle yeni planlar peşinde koşmalarıydı. Turan Güneş, bunu fark edip konferansı terk ettikten sonra saat 04.30 sıralarında Ecevit'e, “*Ayşe tatile çıkabilir*” mesajını gönderdi. Turan Güneş'in kızı olan Ayşe aynı zamanda İkinci Barış Harekâtı'nın da parolasıydı.

İkinci Barış Harekâtının planları 8 Ağustos'ta tüm birliklere dağıtılmıştı. Korgeneral Nurettin Ersin'in imzasıyla yayınlanan plan ana hatlarıyla şöyleydi: “*Emir verilir verilmez Kuzeyden itibaren Çakmak Tugayı, 39. Tümen ve 28. Tümen, Doğu istikametinde taarruz ederek Magosa ve tüm Kuzey Kıbrıs'ı kontrol altına alacaklardır. Bu taarruz yapılırken Girne'nin Batısındaki Komando Tugayı ve Lefkoşa bölgesindeki Türk Alayı savunmada kalarak taarruz eden birliklerin gerisini ve Güney yanını koruyacaklardır. Savunmadaki bu*

²⁸⁴ Oran, a.g.e., s.747.

²⁸⁵ Denктаş, a.g.e., 1999, s.399.

²⁸⁶ Artuç, a.g.e., 1989, s.302.

birlikler, aynı zamanda kendi bölgelerinde bir taarruza da katılacak şekilde hazır bulunacaklardır. Harekât “Zafer” kod adı ile bildirilecektir. Harekâtın yürürlükten kaldırıldığını gösteren kod adı ise “Temel” olacaktır.”²⁸⁷

Ankara, Turan Güneş’in “Ayşe tatile çıkabilir” mesajını aldıktan sonra Kıbrıs’taki birliklere, “Zafer kodunu uygulayın” talimatını verdi. 14 Ağustos 1974 sabahı 05.30’da “Zafer” kod adı ile birlikte Türk askeri; Doğu’da Magosa’ya, Batı’da ise Lefke’ye doğru ilerleyerek harekât alanını genişletmeye başladı.²⁸⁸ Milliyet gazetesi de aynı gün çıkardığı üçüncü baskıda “Konferans dağıldı harekât başladı” manşetiyle durumu kamuoyuna duyurdu.²⁸⁹ Dünya basını ise ilk olarak Amerikan UPI Ajansının yayınıyla durumu öğrendi: “Alaca karanlıkla birlikte Türk Kuvvetleri her yönden harekete geçmişlerdir. Londra saatiyle 04.30’da başlayan harekâta Türk Hava Kuvvetleri önemli Rum mevzilerini bombalamaya, Türk tankları büyük bir hızla ilerlemeye başlamışlardır. Ada’nın her tarafında çarpışmalar görülmektedir.”²⁹⁰ Türk jetleri stratejik noktaları bombaladıktan sonra zırhlı birliklerin desteğiyle ilerleyen piyade ve komandolar, Rum birlikleri ile kanlı çatışmalara girdi. Ateşkes zamanında Rum birlikleri de hazırlık yapmış, askeri personelin sayısı 30.000’i bulmuştu. Ancak işin içine tank ve savaş uçakları girdiğinde Rumlar tamamen yenilgiye mahkûmdu. Saat 07.30’da 14. ve 39. Piyade Alayları taarruza geçerek hedeflerine ilerlemeye başladı. Bu birlik en çok kaybı İngiliz tepe ve Karatepe mevkiinde verdi. Bu bölgede düşman mukavemeti kırılmadı. Bölge ancak tank ve topçu desteğiyle 10.15 sularında kontrol altına alındı. Karatepe’nin düşmesiyle düşman da silahlarını bırakarak kaçmaya başladı. Hemen ardından da 49. Piyade Alayı, Bayrak Tepe’yi hâkimiyeti altına aldı. Harekât, tüm şiddetiyle sürerken saat 11.30 sıralarında Başbakan Bülent Ecevit de harekâtın nedenlerini belirten şu açıklamayı yaptı: “Cenevre Konferansından bir sonuç alınamayacağı, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyince bu konferansta çizilen amaçların Yunan hükümeti ve Kıbrıs Rum yönetimi tarafından engellendiği ve engelleneceği anlaşılmıştır. Bu sabah Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs’ta kendilerine düşen görevi yerine getirmeye başlamıştır... Allah, Türk Silahlı Kuvvetlerini bu barışçı ve insanca harekâtında başarılı kılsın.”²⁹¹ dedi. Bülent Ecevit açıklamasını bitirdiği sıralarda Kıbrıs’ta 28. Tümen Doğuda; Timbu, Dilekkaya ve Lisu bölgelerini ele geçirirken, Batı’da ise 39. Tümen Serdarlı bölgesini ele geçirdi. Taarruzun ilk günü son olarak Magosa

²⁸⁷ Artuç, a.g.e., s.304.

²⁸⁸ Tarakçı, a.g.e., s.189.

²⁸⁹ Milliyet Gazetesi, 14 Ağustos 1974.

²⁹⁰ Birand, a.g.e., s.481.

²⁹¹ Mütercimler, a.g.e., 1998, s.347-349.

ve Lefke bölgeleri kaldı. Aynı gün saat 16.15'te Genelkurmay şu açıklamayı yaptı: “*Rumlar tarafından tahkim edilen ve mayınlanan sahaları temizleyerek geçen birliklerimiz, Timbu ilçesini ve havaalanını, Meriç bölgesini ele geçirmişlerdir. Kara, deniz ve hava kuvvetlerimizin yakın işbirliği ile yürütülmekte olan askeri harekât, yapılmış olan plana tam bir intibak ile her istikamette uygulanmakta ve geliştirilmektedir. Yillardır Rumların insafına bağlı olarak kuşatılmış durumda yaşayan Serdarlı Türk sancağı ile birliklerimiz birleşmiştir.*”²⁹²

15 Ağustos günü akşama kadar süren kanlı çatışmalardan sonra saat 12.00'da Boğazköy, 16.00'da Magosa alındı.²⁹³ 15 Ağustos günü yaşananları Vatan gazetesi şöyle aktardı: “*Türk kuvvetleri dün sabah Magosa'yı savunan Rum kuvvetlerini yarıp geçerek Hisar içinde bulunan mücahitlerle birleşmiştir. Bayrak radyosu, Rum direnmesinin tamamen ezildiğini ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin, en önemli hedeflerinden birini ele geçirdiğini belirtmiştir. Tank harekâtının başlamasından önce, sabahın erken saatlerinde, Türk topçu bataryaları Rum mevzilerine ateş kurmaya başlamıştır. Aynı dakikalarda, damları sıyrırcasına alçaktan uçak Türk jetleri, Rum mevzilerini ve özellikle Rum polis merkezini yerle bir etmişlerdir.*”²⁹⁴ Türk askerinin büyük bir özveriyle ve kahramanca çarpışarak yürüttüğü harekât sonucunda 16 Ağustos gününün ilk saatlerinde Karaoğlan hattı çizildi. Rauf Denктаş saat 11.00'de, “*Bugün Kıbrıs'ta fiilen federe bir Türk devleti kurulmuştur. Türk yönetiminin hudutları çizilmiştir. Bu bölgelerimiz içinde isteyen Rumlar da kalabilirler...*”²⁹⁵ açıklamasını yaptı. Türk birliklerinin tek amacı ateşkes ilan edilmeden hedefledikleri noktaları kontrol altına almaktı. Türk Silahlı Kuvvetleri, bunun için harekâtın ağırlığını batı cephesine kaydırды. 16 Ağustos sabahı Omorfo bölgesine hücum eden birlikler Gaziviran'da denize ulaştılar. Burada iki gruba ayrılan birliklerin bir bölümü Kormacit Burnu'na kadar kıyıyı ele geçirirken diğer bölüm Lefke'ye hücum etti. Böylece Tümgeneral Fazıl Polat'ın doğuda, Tümgeneral Adnan Doğu'nun ise batıda harekâtı tamamlamasıyla Kıbrıs'ın kuzeyini ikiye bölen Lefke-Lefkoşa-Magosa hattı kontrol altına alınmış oldu.²⁹⁶ Üç günlük harekât sonucunda Türk Silahlı Kuvvetleri ilk harekâta ele geçirdikleri 130 km²lik alanı 4000 km² ye çıkardı. Böylece Ada'nın %38'i ele geçirilerek “*Attila Hattı*” oluşturulmuş oldu.²⁹⁷ 16 Ağustos akşamı Birleşmiş Milletler Güvenlik

²⁹² Tarakçı, a.g.e., s.205-206.

²⁹³ Mütercimler, a.g.e., 1998, s.351-352.

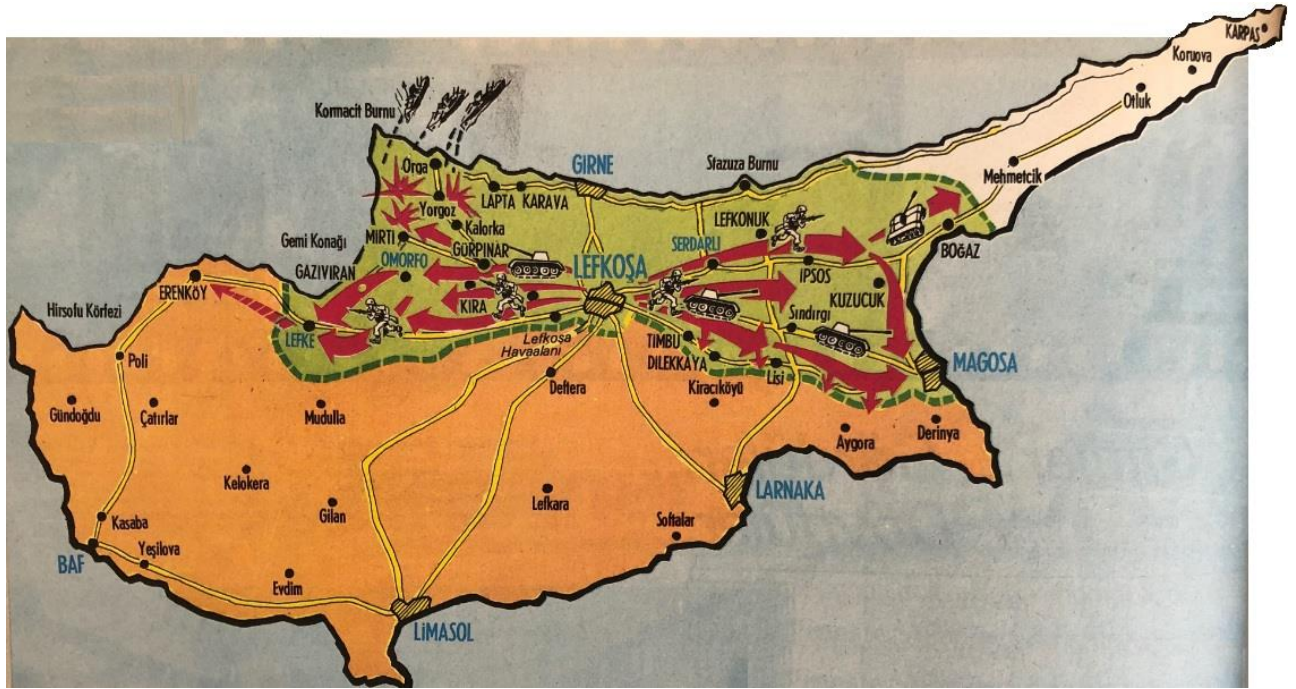
²⁹⁴ Vatan Gazetesi, 16 Ağustos 1974.

²⁹⁵ Denктаş, a.g.e., 1999, s.401.

²⁹⁶ Tarakçı, a.g.e., s.209.

²⁹⁷ Olgun, a.g.e., 1993, s.43.

Konseyi'nin aldığı 360 sayılı kanun gereği ateşkes kabul edildi.²⁹⁸ Korgeneral Haydar Saltık'ın emriyle saat 19.00'da Türk birlikleri çatışmalara son verdi.

Harita 2.3. İkinci Barış Harekâtı'nda Türk Kuvvetlerinin ele geçirdiği bölge²⁹⁹

2.5. Harekâtın Sonuçları ve Harekât Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Kıbrıs Barış Harekâtı, Türk askerinin görevini başarıyla ifa ettiği bir harekâtı. Kıbrıs Barış Harekâtının her iki safhasında, değerleri hiçbir şeyle ölçülemeyecek 411 karacı, 5 havacı, 13 Jandarma, 56'sı Kocatepe muhribinden olmak üzere 69 denizci, toplam 498 vatan evladı şehit düştü.³⁰⁰ Türk birlikleri, Kıbrıs Türklerinin özgürlüğü için kahramanca çarpıştı ve İkinci Barış Harekâtı sonucunda Ada'nın %38'lik kısmını ele geçirdi. Böylece ileride kurulacak olan Kuzey Kıbrıs Türk Devleti'nin sınırları aşağı yukarı çizilmiş oldu. Aynı zamanda Rumların 1816 yılından beri fiili olarak takip ettikleri Enosis hayali de son buldu. Ancak Türkiye, bu harekât ile birlikte Dünya kamuoyunun gözünde işgalci bir devlet olarak lanse edildi. Bunun 3 temel sebebi vardı:

1. *Türkiye'nin ilk harekâtı Enosis tehlikesine karşı haklı ve meşru görülürken, İkinci harekât bir işgal girişimi olarak değerlendirildi. Çünkü Yunanistan'da Karamanlis*

²⁹⁸ Tuncer, a.g.e., 2014, s.47.

²⁹⁹ Milliyet Gazetesi (17 Ağustos 1974)

³⁰⁰ Tarakçı, a.g.e., s.239.

hükümeti kurulmuştu ve demokrasiye dönülmesi sonucunda sorun masada halledilmeliydi.

2. *Türkiye, ikinci harekâtı Cenevre görüşmeleri sürerken başlatmıştı.*
3. *Ada'nın fiilen ikiye ayrılması sonucunda 1960'ta kurulan ve BM üyesi olan Kıbrıs Cumhuriyeti ortadan kalkmıştı.*³⁰¹

Ancak Cenevre görüşmelerinde Türkiye'nin istekleri insancıl duygularla değerlendirilseydi savaşa gerek kalmayacaktı. Yunan ve Rum temsilciler her planı reddederek ve işi yokuşa sürerek resmen savaşı davet ettiler. Cenevre konferansında tarafların anlaşamaması üzerine Türkiye'nin hızla harekâta devam etmesi sonucu İngiltere Batı'yı ayaklandırdı. İngiltere, diğer ülkeleri kışkırtırken Türkiye'nin Cenevre'de ortaya attığı barışçıl çözüm planlarını ve bu planların diğer garantör devletler tarafından reddedildiğini, ayrıca karşı harekât için zaman kazanmak maksadıyla kullanıldığını kimse bilmiyordu. İngiltere, bu planlardan özellikle bahsetmediği gibi Dışişleri Bakanı James Callaghan yaptığı basın toplantısında, *“Türkiye bunu ödeyecek”* tehdidini savurdu. Türkiye'nin ilk müdahalesi Yunan cuntasının darbesi ve Enosis tehlikesi altında uluslararası kamuoyu tarafından haklı ve yasal bulunurken ikinci harekât kızgınlıkla karşılandı. Dünyanın dört bir yanında Türkiye kınandı ve bu girişim işgal olarak değerlendirildi.³⁰² Oysa Türkiye'nin garantör bir devlet olarak, Garanti Anlaşmasının 4. maddesi gereği Kıbrıs'ta gerçekleştirdiği çıkarma harekâtının işgal olarak değerlendirilemeyeceği, aksine orada yaşayan Kıbrıs Türklerini Rum zulmünden koruma maksatlı yapıldığı, Yunanistan Yüksek Mahkemesi'nin 21 Mart 1979 tarih ve 2658/79 sayılı kararıyla onaylandı. Bu kararda, *“Temmuz 1974'te Kıbrıs Anayasası'nı çiğneyen asi Yunan subayları tarafından Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un devrilerek yerine Nikos Sampson'ın getirilmesi üzerine Türkiye'nin gerçekleştirdiği askeri müdahale yasal haktır.”* denilmek suretiyle bu harekâtın meşruluğu kabul edildi.³⁰³

Türk askeri görevini yerine getirdikten sonra ateşkes kararına uydu. Ancak harekât son bulduktan sonra bile Rumlar, birçok yerde katliamlar yaptı. 20 Ağustos 1974 günü TSK'nın aldığı ihbar üzerine Atlılar köyüne gitmesiyle köyde 57 masum vatandaşın katledildiği ortaya çıktı. Yine aynı şekilde 1 Eylül 1974 günü Muratağa ve Sandallar köyünde toplu olarak gömülmüş 88 masum sivil bulundu. Bu ölüm çukuru Milliyet gazetesinin 2 Eylül 1974 tarihli gazetesinde şu şekilde anlatıldı: *“Kıbrıs'ta Rumların ikinci*

³⁰¹ **Oran**, *a.g.e.*, s.748.

³⁰² **Can**, *a.g.e.*, s.230-231.

³⁰³ **Keser**, *a.g.e.*, 2013, s.414.

*bir katliamı daha ortaya çıkarıldı. Muratağa ve Sandallar köyünde çocuk, kadın ve ihtiyar olmak üzere 88 kişinin öldürülüp yakılarak bir çukura gömüldüğü anlaşıldı. Kazı sırasında katliam kurbanı soydaşlarımızın tek tek el ve ayakları bağlandıktan sonra ayrı bir iple de birbirine bağlandıkları, çoğunun bu şekilde kafasından kurşunlandıktan sonra gömüldüğü anlaşıldı.*³⁰⁴ Bu katliamları tüm dünya basını da yerinde görerek yayınladı. Ancak Türkiye'nin İkinci Barış Harekâtını yapmakta ne kadar haklı olduğunu gösteren bu katliamlar dünya kamuoyu tarafından yeterince gündem yapılmadı. Vatan gazetesinin 18 Ağustos günü yayımladığı sayısında da Rum vahşetlerinin durmadığı manşetten verildi: *“Türk birlikleri ateş kesti ama Klerides'in sözü geçmiyor. Rumların vahşeti hala devam ediyor. Baf'ta bazı soydaşlarımız gene bir stadyuma toplandı. Birçok vatandaş kurşuna dizildi.”*³⁰⁵ Yine Milliyet gazetesi 19 Ağustos günü çıkardığı sayısında ateşkesin zaman zaman bozulduğunu Rumların ateşine Türk birliklerinin karşılık verdiğini yazdı.³⁰⁶

Uluslararası kamuoyunun tepkisi sonucu 1 Kasım 1974 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 3212 sayılı kararı aldı. Kararda kısaca bütün devletlerin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine ve bağımsızlığına saygı duyması gerektiği, Ada'daki yabancı askeri kuvvetlerin geri çekilmesi gerektiği ve göçmenlerin güvenlik içinde evlerine dönebilmesi için bir takım önlemler alınması gerektiği belirtildi. Ayrıca Kıbrıs'ta, anayasa sisteminin Türk ve Rum topluluklarının arasında eşitlik ilkesine uygun bir şekilde çözüme kavuşturulması için görüşmelerin başlaması kararı alındı. Bu kararda Kıbrıs hükümetinden söz edilmemesi ve Ada'da iki eşit toplumun varlığının kabul edilmesi Türkiye açısından olumlu karşılandı.³⁰⁷ Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda ortaya yeni bir düzen çıktı. Kuzey tarafında Türkler için güvenli bölge oluşturulduktan sonra BM gözetiminde 27-28 Ocak 1975 tarihlerinde nüfus mübadelesi gerçekleşti. Böylece güneyde kalan Türkler de sığındıkları İngiliz üslerinden ve mahsur kaldıkları köylerden kuzeye geldi.³⁰⁸

2.6. Amerikan Silah Ambargosu

Kıbrıs'ın kuzeyinde Türk halkı yavaş yavaş yaralarını sararken Rumlar, uluslararası camiada da Türkiye'nin cezalandırılması için destek arıyorlardı. 12 Ağustos 1974 günü Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nda bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda ABD'nin eski Kıbrıs

³⁰⁴ *Milliyet Gazetesi*, 2 Eylül 1974.

³⁰⁵ *Vatan Gazetesi*, 18 Ağustos 1974.

³⁰⁶ *Milliyet Gazetesi*, 19 Ağustos 1974.

³⁰⁷ **Oran**, *a.g.e.*, s.748.

³⁰⁸ **Mütercimler**, *a.g.e.*, 1998, s.368.

Büyükelçisi Robert McCloskey, Türkiye ikinci bir harekâta kalkılırsa bu ülkeye yapılan askeri yardımın kesilmesi gerektiğini söyledi. Dışişleri Bakanı Kissinger ise bu öneriye karşı çıkarak Başkan Gerald Ford'a, "*Türkiye ile Yunanistan'ın savaşmasını elbette arzu etmiyoruz ama öyle bir durumda Türkiye bizim için daha önemli... Türkler tekrar bir harekâta girişirlerse Güvenlik Konseyi'nde aleyhlerinde karar çıkacaktır ve Sovyetler bunu onlara karşı kullanacaktır. Bazı meslektaşlarım, onlara yardımı kesmek istiyor. Bu tek kelimeyle bir felâket olur. Türklerin, Kıbrıs'ın üçte birine sahip olmaması için Amerika açısından bir neden yok.*" diyerek bu ambargonun Türkiye-ABD ilişkilerini bozacağını belirtti. Kissinger'a göre Türkiye soğuk savaş boyunca Amerika'nın sadık ve sağlam bir müttefikiydi. Ancak Türkiye, ikinci harekâtı başlattığında Yunanistan protesto amaçlı NATO'nun askeri kanadından çekildiğini açıkladı. Aynı zamanda bu dönemde Yunanistan'ın demokrasiye dönmesi Amerika'daki Rum-Yunan lobisini harekete geçirdi. Özellikle Rum asıllı senato üyeleri Olympia Snowe, John Brademas ve Tom Eagleton'ın başını çektiği bu lobi Türkiye'ye karşı yaptırım uygulanması için Kongre nezdinde yoğun bir çaba harcadı. Nitekim Senato ve Temsilciler Meclisi üyelerinin çoğunluğu da, Türkiye'nin birinci harekâtını insancıl bulurken, ikinci harekâtın hiçbir meşruiyeti bulunmadığı ve harekât sırasında Amerikan silahlarının kullanılmasının "*Amerikan Dış Yardım Yasası*"na aykırı olduğu görüşünden hareketle tek çarenin ambargo olduğu konusunda birleşti. Başkan Gerald Ford, her ne kadar ambargonun Türkiye'yi Batı'dan uzaklaştırarak Sovyetlere yakınlaştıracığı ve NATO'nun güneydoğu kanadında Türk ordusunun caydırıcı gücünün zayıflayacağı düşüncesiyle bu karara karşı çıksa da, "*Türkiye'ye Yapılan Silah Satışlarının ve Verilen Askeri Kredilerin Durdurulması*" kararı 19 Eylül 1974'te Senato'da ve 24 Eylül günü de Temsilciler Meclisi'nde kabul edildi. Başkan Ford her ne kadar alınan kararları veto etse de kamuoyunun da etkisiyle 17 Aralık 1974 tarihinde Senato 43'e karşı 49 oyla ve Temsilciler Meclisi 189'a karşı 209 oyla Türkiye'ye parası ödenmiş teçhizat dâhil tüm silah sevkiyatını durdurma kararı aldı. Nitekim bu karar 30 Aralık günü Gerald Ford'un imzasıyla yasalaştı. Bunun sonucunda 5 Şubat 1975'te Türkiye'ye verilmesi öngörülen 200 milyon dolarlık askeri yardım askıya alındı.³⁰⁹ Başbakan Bülent Ecevit ise daha ambargonun ilk söylentileri ortaya çıktığında Associated Press Ajansı'na verdiği demeçte, "*Türkiye ile Amerika'nın dostluğu yardımıla*

³⁰⁹ **Türkmen**, a.g.e., s.133-137. Ayrıca daha fazla bilgi için bkz. **Oran**, a.g.e., s.704-710.

ölçülmez. Amerika'nın Türkiye'ye askeri yardımı kesmesi Türkiye'nin Kıbrıs politikasını etkilemeyecektir.” şeklinde beyanatta bulundu.³¹⁰

Türkiye, uluslararası kamuoyunda tepki almaya devam ederken o dönemde anlaşmazlığa düşen CHP-MSP koalisyon hükümeti 19 Eylül 1974'te istifa etti. İç politikadaki karışıklık Süleyman Demirel'in 31 Mart 1975 tarihinde yeni hükümeti kurmasıyla son buldu. Yönetime geçen Süleyman Demirel hükümeti, kamuoyundan gelen tepkiler sonucu 25 Temmuz 1975 tarihinde ABD ile yapılan “1969 Ortak Savunma ve İşbirliği Anlaşması” ile buna bağlı diğer ikili anlaşmaları tek taraflı olarak feshetti. Bunun sonucunda İncirlik üssündeki NATO faaliyetleri dışında bütün ortak savunma tesislerinde yürütülen faaliyetler TSK'nın denetimine girdi. Böylelikle Türkiye silah ambargosuna etkili ve sert bir karşılık verdi. Amerikan Savunma Bakanlığı da Türkiye'deki tesislerin kullanım dışı kalmasıyla Sovyet silah sistemlerinin izlenmesinde %15, güneybatı SSCB'deki askeri faaliyetlerin izlenmesinde ise %50 istihbarat kaybına uğranıldığını rapor etti.³¹¹ Nitekim bu ambargo 1976 seçimlerinde iktidara gelen Jimmy Carter'ın yoğun çabaları sonucu 12 Eylül 1978 tarihinde yürürlükten tamamen kalktı. Amerika'nın bu ambargo kararı Türkiye'de Amerikan karşıtlığının artmasına sebep oldu. Aynı zamanda giyeceğinden silahına, aracından mermisine kadar ordusunu bir başka ülkeye muhtaç kılan Türk hükümetine ders oldu. Özellikle ordu bir daha böyle bir durumla karşı karşıya kalmamak için hükümetlerin yerli silah sanayiine önem vererek yatırım yapması yönünde baskı kurdu.

2.7. Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin İlanı (13 Şubat 1975)

Amerikan silah ambargosunun ana hedefi Türkiye'yi Kıbrıs konusunda geri adım attırmaktı ancak amacına ulaşamadı. Türkiye barış harekâtından sonra uluslararası camiada yalnızlaştı. Ancak her ne olursa olsun sahada kazanılan zafer masada kaybedilmeyecekti. Türk Silahlı Kuvvetleri Ada'dan çekilmeye başladığında diğer ülkelerin de eski düzene dönülmesi yönünde yaptıkları baskılar arttı. Türkiye, Kıbrıs'ın kuzeyinde askeri olarak denetimi ele geçirdi ancak hukuki olarak uluslararası konjonktürde bir zemin sağlayamadı. Aralık 1974'de Makarios tekrar Kıbrıs'a dönerek Cumhurbaşkanı oldu. Türkiye ve Kıbrıslı Türkler de 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni ilan etti. Doğal olarak tüm dünyada Türkiye kınandı. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, 20 Ağustos 1976'da Türkiye'yi kınayan bir karar çıkardı. İslam ülkeleri bile 10-18 Mayıs 1976'da İstanbul'da

³¹⁰ *Vatan Gazetesi*, 8 Eylül 1974.

³¹¹ **Türkmen**, *a.g.e.*, s.138.

düzenlenen konferansta Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin desteklenmesini kararlaştırdığı halde, aynı ülkeler 2 Ağustos'ta Colombo'da düzenlenen Bağlantısızlar Konferansı'nda Türkiye'yi kınayan kararların altına imza attılar.

Bu arada KTFD Anayasası, Türk toplumunun en seçkin hukuk otoriteleri tarafından hazırlanarak 8 Haziran 1975 günü oylamaya sunuldu. Büyük bir oy çoğunluğuyla kabul edilen Anayasa yeni seçilecek Cumhurbaşkanı ve Millet Meclisinin 5 yıl süreyle görev yapmalarını öngörüyor ve son derece geniş yasama yetkileri veriyordu.³¹² Kuzey Türk Federe Devleti'nde anayasa ilan edildikten sonra en büyük sorun, sosyal yaşamın bozulmuş olmasıydı. Harekât öncesinde 234.000 kişinin yaşadığı bölgede nüfus 70.000'e inmişti. Üstelik bunun da 20.000'ini evlerini terk etmeyen Rumlar oluşturuyordu. Harekât sırasında bütün köyler dağılmış her yer bombaların etkisiyle harap olmuş ve ekonomik hayat durmuştu. İlk çözüm fikri olarak 2 Mayıs 1975 tarihinde bir yönetmelik yayınlandı ve Türkiye'den 40.000 kişilik bir nüfus getirilerek ekonomik hayat yeniden düzene sokulmaya çalışıldı. Hemen ardından da toplumlar arası görüşmeler başladı. BM Güvenlik Konseyinin 367 sayılı kararıyla Viyana'da başlayan görüşmelerde sadece “*Nüfus Mübadelesi Anlaşması*” imzalanabildi. Bu anlaşmaya göre de BM Barış Gücü'nün gözetiminde kuzeyde bulunan Rum nüfus güneye, güneyde bulunan Türk nüfusu da kuzeye geçti. Onun dışında sınırlar konusunda ve havaalanlarının açılması konusunda somut bir adım atılamadı.³¹³ Görüşmeler sırasında Türkiye kamuoyuna uzlaşmaz bir tutum sergiliyor gibi lanse edilirken Süleyman Demirel, 9 Ocak 1977'de Makarios'a bir mektup göndererek görüşme önerisinde bulundu. Makarios'un bu isteği kabul etmesiyle Viyana'da görüşmeler tekrar başladı. İki görüşmelerin sonucunda 12 Şubat 1977'de Denктаş ve Makarios, BM Genel Sekreteri'nin gözlemciliğinde 4 maddelik bir anlaşmayı kabul etti. Bu anlaşma şu maddelerden oluşuyordu:

1. *Bağımsız, bağlantısız, iki toplumlu bir Federal Cumhuriyet'in kurulması esastır.*
2. *Her toplumun yönetimi altında olacak topraklar, toprak ve verimliliği ile toprak mülkiyeti ölçütleri ışığında görüşülmelidir.*
3. *Dolaşma, yerleşme özgürlüğü ve mülkiyet hakkı gibi ilke sorunları görüşmelere açıktır. Bunların görüşülmesinde iki toplumlu federal sistem ve Türk toplumu yönünden doğabilecek güçlükler de dikkate alınacaktır.*

³¹² Olgun, a.g.e., s.59.

³¹³ Oran, a.g.e., s.763-766.

4. *Federal Hükümet'in görev ve yetkileri, devletin birliğini ve iki toplumlu niteliğini koruyacak biçimde olacaktır.*³¹⁴

“Dört ilke Anlaşması”nın imzalanmasıyla iki toplum arasındaki görüşmeler hızlandı. 31 Mart-7 Nisan 1977 tarihleri arasında iki tarafın da kendi önerilerini ortaya koyduğu bir dizi teklifler yapıldı. Ancak taraflar henüz bir anlaşma zemini bulamadan 3 Ağustos 1977 günü Makarios öldü. 26 Ocak 1978’de Kipriyanu, yeni Cumhurbaşkanı olarak seçildi. Ama Kipriyanu görüşmelerde işi yokuşa süren ve çözüm önerilerinden kaçan taraf oldu. Rumlar ekonomik olarak güçlü oldukları için ayrıca dünyanın kendilerini “Kıbrıs Hükümeti” olarak tanımalarının verdiği özgüvenle hiçbir anlaşmaya yanaşmadı. Diğer yandan ABD, bu dönemde Türkiye’ye uyguladığı silah ambargosunu kaldırdı. İki toplum arasındaki görüşmeleri olumlu sonuçlandırmak amacıyla da 13 Kasım 1978’de bir Kıbrıs planı sundu. Bu plana göre Türkiye elinde bulundurduğu toprakların büyük bir kısmından feragat edecek, mecliste Rum ve Türk topluluğu nüfus oranına göre temsil edilecek ve Kıbrıs Cumhuriyeti asker ve silahtan arındırılacaktı. Bu plan, her iki toplum tarafından da reddedildi.³¹⁵ Çözüm önerileri reddedilirken Denktaş ile Kipriyanu 18-19 Mayıs 1979’da tekrar bir araya gelerek bir dizi görüşme gerçekleştirdi. Bu görüşmeler sonucunda “On Nokta Anlaşması” imzalandı. Bu anlaşmada:

1. *“Toplumlararası görüşmeler 15 Haziran 1979’da yeniden başlatılacaktır.*
2. *Görüşmelerin temelini, 12 Şubat 1977’de varılan Denktaş-Makarios Anlaşması ve Kıbrıs sorununa ilişkin BM kararları oluşturacaktır.*
3. *Cumhuriyet’in tüm yurttaşlarının insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmelidir.*
4. *Görüşmeler, tüm toprak ve anayasa sorunlarını kapsayacaktır.*
5. *Toprak ve Anayasa sorunlarını çözebilmek amacıyla başlatılan görüşmelerde, Maraş’ın BM gözetiminde yeniden yerleşime açılması konusunda bir anlaşmaya varıldıktan sonra, Kıbrıs sorununun diğer yönleri ile ilgili görüşmelerin sonucu beklenmeden bu Anlaşma uygulanacaktır.*
6. *Görüşmelerin sonucunu olumsuz biçimde etkileyecek hareketlerden kaçınılması ve iyi niyeti, karşılıklı güveni ve olağan koşullara dönüşü kolaylaştırabilecek uygulamaya yönelik önlemlerin alınması kararlaştırılmıştır.*

³¹⁴ Tuncer, a.g.e., 2012, s.95-96.

³¹⁵ Tuncer, a.g.e., 2014, s.50-52.

7. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin askerden arındırılması ve buna ilişkin konuların görüşülmesi öngörülmüştür.
8. Cumhuriyet'in bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü ve bağlantısızlığı, bir başka ülke ile kısmen ya da bütün olarak birleşmesine ya da taksimine karşı güvence altına alınmalıdır.
9. Görüşmeler, gecikmelerden kaçınılarak sürekli ve temelli bir biçimde sürdürülecektir.
10. Toplumlararası görüşmeler Lefkoşa'da yapılacaktır.” şeklinde kararlar alındı.³¹⁶ Ancak alınan bu kararlar da Kıbrıs sorununun çözümünde bir ilerleme sağlamadı. 1980-1983 yılları arasında yapılan tüm görüşmeler sonuçsuz kaldı. Ortak bir anlaşmanın sağlanamaması konusunda Kipriyanu'nun, “Merhum büyük önderimiz ve Cumhurbaşkanımız Makarios'un siyasetini her alanda izleyeceğim.”³¹⁷ sözlerinden de anlaşılacağı gibi Rumlar halen Enosis düşüncesiyle iyi niyetli her iki toplumu da gözetken bir anlaşmadan kaçmaktadır.

2.8. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kurulması (15 Kasım 1983)

Rumların ortak zeminde adil bir anlaşmadan kaçmasıyla çözüme ulaşmayan bu görüşmeler sürekli BM gündemini de meşgul ediyordu. BM Genel Kurulu, 13 Mayıs 1983'te, Ada'da yaşanan Türk toplumunun eşitlik haklarını yok sayan ve Ada'dan tüm işgal kuvvetlerinin çekilmesini isteyen 37/253 sayılı kararı aldı. Bu karar KTFD ve Türkiye tarafından reddedildi. Hemen ardından da Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisi, 17 Haziran 1983'te yayımladığı bir bildiri ile Kıbrıs Türk toplumunun “Self Determinasyon” hakkını kullanacağını ilan etti.³¹⁸ Kıbrıs Türk halkı, bu hakkını kullanarak 15 Kasım 1983 günü Federe Meclis'in oybirliği ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan ettiğini açıkladı. Alınan bu tarihi kararın metni şöyleydi : “Kıbrıs Türk halkının özgür iradesini temsil eden, doğuştan hür ve eşit olan bütün insanların hür ve eşit yaşamalarına inanan, Kıbrıs Adasındaki iki halkın kendi milli benliklerini koruyarak, kendi kesimlerinde huzur ve güven içinde yaşamaya ve kendilerini yönetmeye hakları olduğuna inanan, aynı Ada'da yanyana yaşamaya mecbur bulunan bu iki halkın aralarındaki bütün sorunları, eşit düzeyde müzakerelerle, barışçı, adil ve kalıcı bir çözüme ulaştırmanın mümkün ve zorunlu olduğu görüşüne sınıksız bağlı bulunan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanının iki eşit halk arasında ortaklığın bir federasyon çatısı altında yeniden kurulmasını ve sorunların

³¹⁶ Tuncer, a.g.e., 2012, s.96-97.

³¹⁷ Artuç, a.g.e., s.343.

³¹⁸ Tuncer, a.g.e., 2012, s.99.

çözümlemesini engellemeyip, kolaylaştırabileceğine kani olan, iki halk arasındaki bütün sorunların barışçı ve uzlaşıcı bir politika ile çözümlenmesi için Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin gözetimi altında eşit düzeyde müzakereler yürütülmesini yürekten dileyen ve önerilmiş bulunan zirve toplantısının bu açıdan yarar sağlayacağına inanan Meclisimiz, Kıbrıs Türk halkı adına, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ve Bağımsızlık Bildirisi'ni onaylar.³¹⁹ Böylece Kıbrıs'ta Türk toplumu, "Geçici Türk Yönetimi", "Kıbrıs Türk Yönetimi", "Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi" ve "Türk Federe Devleti" aşamalarını geçtikten sonra 15 Kasım 1983'de gerçek anlamda bağımsız bir Türk devleti olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan etti.³²⁰

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilk tanıyan devlet Türkiye oldu. Bu karar karşısında Yunanistan ise Türkiye'ye nota vermekle yetindi. BM Güvenlik Konseyi de 18 Kasım 1983 tarihli ve 541 sayılı kararında KKTC'nin kuruluşunun geçersiz olduğunu belirtip KKTC'nin ilanının geri alınmasını istedi. Aynı zamanda tüm devletlere "Kıbrıs Cumhuriyeti" dışında başka hiçbir Kıbrıs Devleti'ni tanımamaları çağrısında bulundu.³²¹ Ancak 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile başlayan süreç, Kıbrıs Türklerinin özgürce yaşayacağı bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Devleti'nin kurulmasıyla son buldu ve bu noktadan sonra asla geri adım atılmadı. KKTC ilan edildikten sonra Kurucu Meclis, hazırladığı yeni anayasayı 5 Mayıs 1985'de halk oyuna sundu. Bu anayasa %70.18 evet oyuyla kabul edildi. Bir ay sonra yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de Rauf Denktaş Cumhurbaşkanı seçildi. Milletvekili seçimi ile de 50 üyeden oluşan yeni bir Meclis oluşturuldu.³²²

³¹⁹ Artuç, a.g.e., s.347-348.

³²⁰ Olgun, a.g.e., s.63.

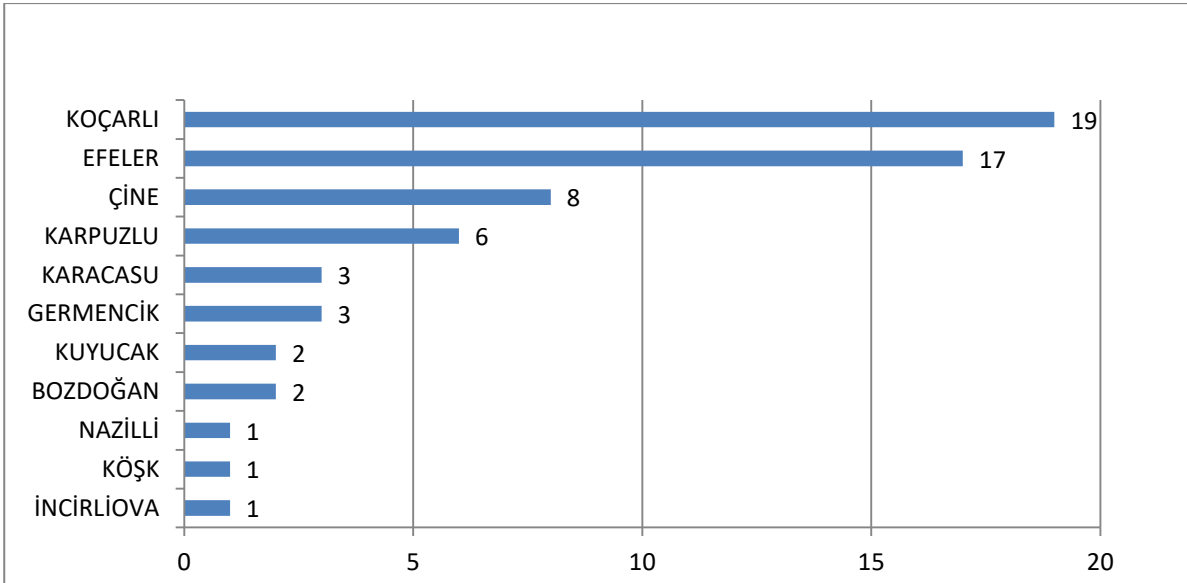
³²¹ Tuncer, a.g.e., 2012, s.105.

³²² Artuç, a.g.e., s.349.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AYDIN İLİNDEKİ GAZİLER İLE YAPILAN SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASININ ANALİZİ

1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı başladığında Türkiye’de silahlı kuvvetler alarm halindeydi. Memleketin her köşesinden, her birlikten askerler gerek hava araçlarıyla gerekse deniz yoluyla Kıbrıs Adası’na sevk edildi. Kıbrıs Barış Harekâtı başladığında Aydın’lı gaziler de memleketin çeşitli yerlerinde vatani görevlerini icra etmekteydi. Bazıları askerlik görevine yeni başlamışken bazıları askerliğini zaten Kıbrıs Adası’nda bulunan Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı’nda yerine getirmekteydi. Aydın iline kayıtlı 435 gazi vardır.³²³ Bu çalışma özellikle Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği’ne kayıtlı Kıbrıs Barış Harekâtına katılan 90 gazi özelinde yapılmıştır. Bu gazilerin 19’u Koçarlı, 17’si Efeler (Merkez), 8’i Çine, 6’sı Karpuzlu, 3’ü Germencik, 3’ü Karacasu, 2’si Bozdoğan, 2’si Kuyucak, 1’i İncirliova, 1’i Köşk ve 1’i de Nazilli olmak üzere Aydın’ın ilçelerinde doğmuştur. Ayrıca 27 gazimiz de farklı şehirlerde doğmuş olup hepsi Aydın’da yaşayan Kıbrıs Barış Harekâtı gazileridir.

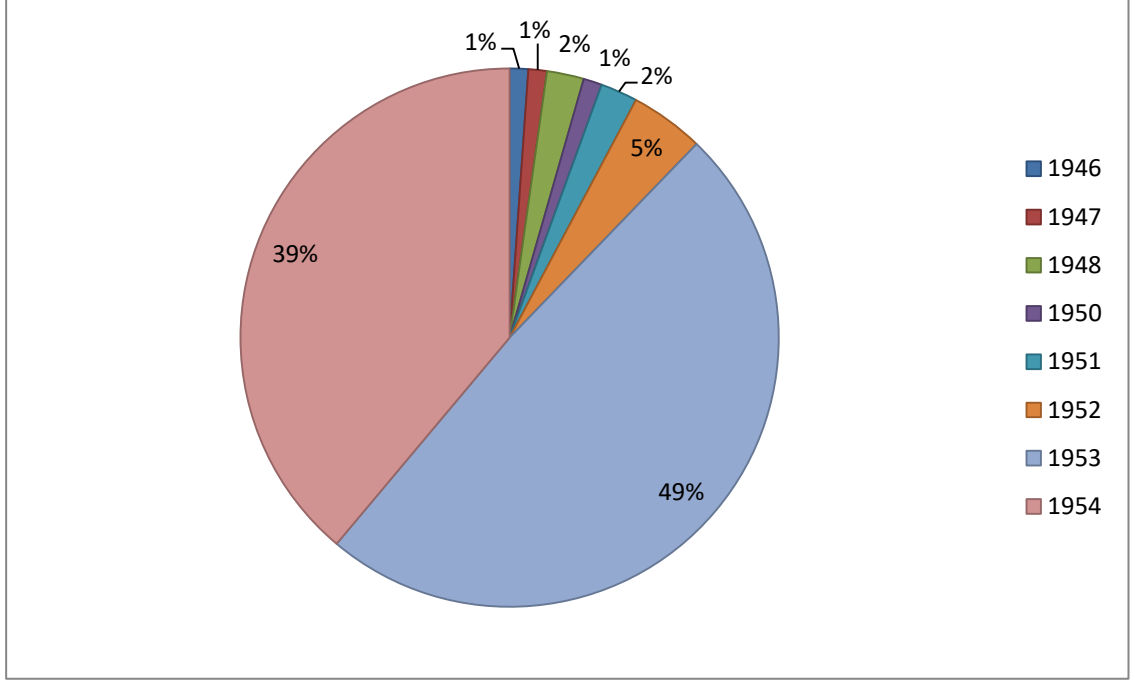

Grafik 3.1. Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği’ne kayıtlı 63 gazinin ilçelere göre doğum yerleri

Bu bölümde 7 başlıkta gazilerimiz ile yapılan sözlü tarih çalışmasının analizi yapılmıştır. Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği’ne kayıtlı 90 gazinin her biriyle sözlü tarih çalışması yapmak uzun bir zaman alacağı için 15 gazi ile sözlü tarih çalışması yapılmış ve veri kaybını önlemek amacıyla görüşmeler, katılımcıların da izniyle ses kaydına alınmıştır. Gazilere açık uçlu 23 ayrı soru sorulmuş ve cevaplamaları

³²³ T.C. Aydın Valiliği Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü.

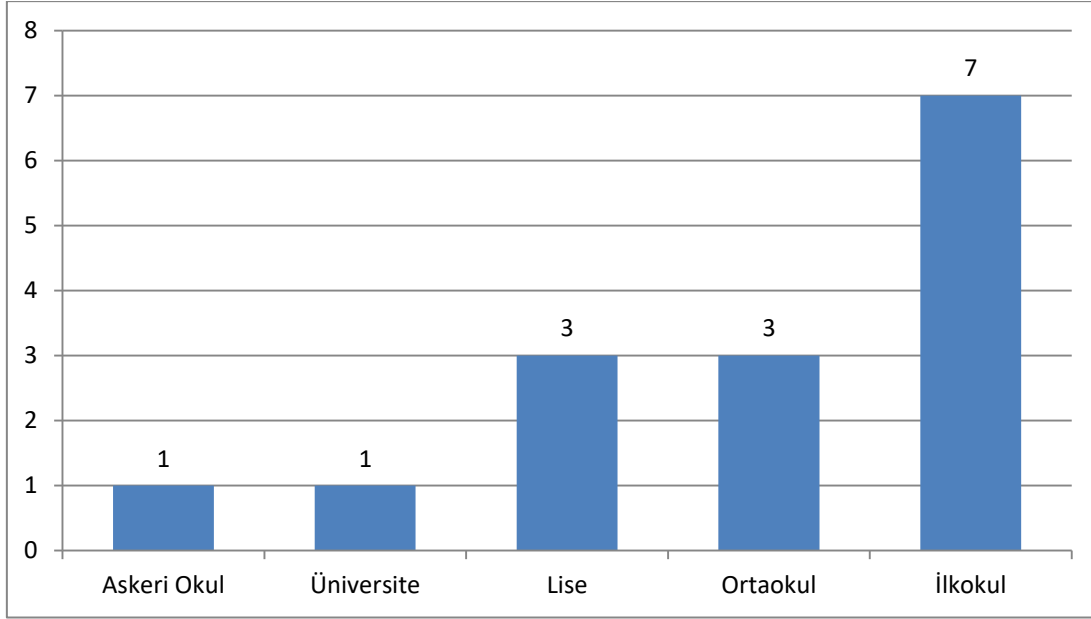
istenmiştir.³²⁴ Gazilerimizin yaşları itibariyle her bilgiyi doğru hatırlamaları zor olacağı için bu bölümde; bulguların doğruluğu, geçerliliği saptanıp, tezin gerçekçi bir bakış açısıyla yazılması amacıyla yazılı kaynakların ve gazilerimizin anlattıklarının doğruluk derecesi, güvenilirliği, aynı olaydan söz eden farklı kaynaklar arasında uyum ve uyumsuzluk gibi etkenler göz önünde tutularak değerlendirme yapılmıştır.

Grafik 3.2. Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nden alınan listeye göre 90 gazinin doğum yıllarına göre grafiği

Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'ne kayıtlı 90 gazinin büyük bölümü Grafik 3.2'den de anlaşılacağı gibi 1953-1954 yıllarında doğmuştur. Kıbrıs Barış Harekâtı başladığında gazilerimiz 21-22 yaşlarındaydı.

³²⁴ Sorular için s. 148'e bakınız.

Grafik 3.3. Sözlü tarih çalışmasına katılan Aydınlı 15 gazinin eğitim seviyeleri

Ayrıca sözlü tarih çalışması yapılan 15 gazinin eğitim seviyelerini incelendiğinde 1 kişi askeri okul, 1 kişi üniversite, 3 kişi lise, 3 kişi ortaokul ve 7 kişinin de ilkokul mezunu olduğu görülmüştür.

3.1. Gazilerin Anlatımıyla Harekâttan Önce Türkiye'nin Genel Durumu

Gazilerle yapılan görüşmeler esnasında o dönemde Türkiye'nin genel durumu ile ilgili olarak İsmail Ece³²⁵, “Türkiye’de o dönemde ailene askerden telefon dahi açmak istesen sıraya yazılırdın” şeklindeki beyanatından sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: “Benim gençlik dönemimde Türkiye, belki o dönem için çok gelişmiş bir ülke değildi, fakirdi ama hiç kimse kimseye muhtaç değildi. İnsanlar mutluydu, gelenekler görenekler çok güzeldi. İnsanlar birbirine saygılıydı. Özellikle siyasiler gözümün önüne geliyor. Ben hiçbir zaman aşağılayıcı bir ifade söylediklerini duymadım. Yüksek standartlar yoktu belki ama dünyada da yoktu zaten. Türkiye daha da nasibini almış bir ülkeydi herkes kazandığıyla yetebilen, birlik olarak yaşayabilen bir toplumdur.”³²⁶ Sözlerine özellikle o dönemdeki siyasetçilerin birbirinin rakibi de olsa yaptıkları konuşmalarda birbirlerine karşı çok nazik olduklarını eklemiştir. Aynı şekilde Hüseyin Doğan³²⁷ da siyasilerin aynı masada yemek yiyebilen insanlar olduğunu, ağızlarından hiçbir zaman hakaret içeren sözler çıkmadığını belirtmiştir. Ayrıca o dönemi ekonomik açıdan değerlendirdiğinde ise insanların çiftçilikle

³²⁵ Biyografisi için bkz. s. 130.

³²⁶ İsmail Ece, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 02.05.2019, kişisel görüşme.

³²⁷ Biyografisi için bkz. s. 133.

dahi uğraşsa sattığı ürünler ile kendi kendine yaşamını sürdürebildiğini, ancak şunda insanların arabası, evi dahi olsa bankalara büyük bir borçluluk oranına sahip olduklarını ilave etmiştir. Mehmet Çoban³²⁸ da bu ifadeleri destekler nitelikte sözlerle kendi gençliğinde geleceğe daha güvenle baktıklarını, iş imkânlarının daha çok olduğunu, sürekli yeni projeler ürettiklerini belirtmiştir. Gazilerimizden Ali Erkan³²⁹ ise gençlik dönemini gözlerinin önüne getirdiğinde, o dönemde Türkiye'nin durumunun daha iyi olduğunu, insanların mutlu olduğunu, birbirlerine misafirlığe giderek hoş sohbet ettiklerini belirtip, Mehmet Çoban'ın sözlerini destekler nitelikte iş imkânlarının fazlalığından bahsetmiştir. Kendisinin de lise mezunu olarak tek bir sınavla PTT kurumuna memur olarak atandığını beyan etmiştir. Tuncer Ballıoğlu³³⁰ ise muhrip gemilerde çalışan bir astsubay olarak Türkiye'nin önceden kendi gemisini yapmadığını belirtip, bu dönemden sonra yerli muhrip gemi yapımına başladığını söylemiştir. Ayrıca kendi kullandıkları gemilerin mühimmatlarının dahi NATO'ya bağlı Yunan Adalarındaki cephaneliklerde bulunduğunu ilave etmiştir. O dönemde Deniz Kuvvetleri'nin zaman zaman Amerika'dan gemi alımı yaptığını belirten Ballıoğlu, kendisinin de genç bir astsubay olarak 1973 yılında bu seferlerden birine katıldığını belirtip bu gemilerin Türkiye'ye gelme sürecini şöyle anlatmıştır: *“Personel hazırlanır 3 grup halinde uçaklar ile Amerika'ya gider orada gemiyi teslim alıp eğitim seferleri yapıldıktan sonra gemi durumuna göre orada bir müddet fabrikada tamir görüp Türkiye'ye dönerdi. Mesela bazı personeller 10 ay geminin overall denilen tamirinde kalırlardı. Bizim gemi daha faal bir gemiydi biz gittik gemiyi teslim aldık Küba'da ve Newport'da çalışmalar yaptıktan sonra toplam 2.5 ay içinde gemiyle Türkiye'ye döndük. Gemi artık donanmaya katıldı. Deniz Kuvvetlerinin rutin programları olurdu mesela kışın Karadeniz'de 15 gün tatbikat, Ege'de Deniz kurdu tatbikatı, Akdeniz'de Çakabey tatbikatı gibi.”*³³¹ Türkiye aslında 1964 ve 1967 yıllarında Kıbrıs Adası'na müdahale etmek istemiş ama siyasi nedenler olduğu kadar askeri araç ve silah yetersizliğinden dolayı da bu harekâtları gerçekleştirememiştir. Tuncer Ballıoğlu'nun da ifade ettiği gibi o dönemlerde diğer ülkelerden askeri araçlar alındığı kadar *“Millet Yapar”* kampanyalarında toplanan desteklerle de askeri teçhizatlara yatırım yapılmıştır. Gazilerimizden Mehmet Sami Sarıoğlu³³² da o dönemde halkın sosyal yaşamında ekonomik durumun daha iyi olduğuna dikkat çekerek şu katkıları yapmıştır: *“Bizim gençliğimizde*

³²⁸ Biyografisi için bkz. s. 134.

³²⁹ Biyografisi için bkz. s. 142.

³³⁰ Biyografisi için bkz. s. 131.

³³¹ Tuncer Ballıoğlu, Aydın'da kendi işyeri, 16.05.2019, kişisel görüşme.

³³² Biyografisi için bkz. s. 132.

Türkiye çok güzeldi. Para değerliydi az para kazanıyorduk ama o az para ile çok şeyler yapabiliyorduk. Ferdi Tayfur'un, Orhan Gencebay'ın, Cem Karaca'nın ve Barış Manço'nun şarkılarıyla büyüdük biz. Kazandığımız para ile ailecek iki hafta üst üste İzmir Fuarına gittiğimizi bilirim. O yıllar daha güzeldi. Şimdi çok para var belki ama aynı şekilde yaşantı da pahalı, alım gücü düşük.”³³³ Ancak Sarioğlu'nun bu konudaki olumlu yaklaşımının aksine Ali Barka,³³⁴ o dönemde Türkiye'nin durumuyla ilgili şu bilgileri vermiştir: “Ben askere gitmeden önce Türkiye'nin durumu şöyleydi; Aydın-Denizli yolu daha topraktan bir yoldu asfalt falan yoktu. Ben oralarda çok koyun sürüsü yatırdım şuanda yapabilir misin? Kıtık vardı, insanlar açtı. İlkokula giden çocuklara anaları çaputtan bir çanta dikiverirlerdi çok zenginlerinde tahtadan çantası olurdu. Ayakkabı desen zaten yok.”³³⁵ Gazilerimizin verdiği bilgiler göstermiştir ki, yaşadıkları bölge, ailelerinin ekonomik durumu ve gazilerimizin büyüdüğü ortam o döneme yönelik izlenimlerinin farklı olmasına yol açmıştır. Aynı şekilde gazimiz İsmail Yılmaz³³⁶ da kendilerinin o dönemde çiftçilik ile uğraştıklarını ve kendi ihtiyaçlarını anca karşılayabildiklerini belirtmiştir. Mehmet Şahin³³⁷ eğitimle ilgili değerlendirmede bulunmuş ve kendi doğduğu köye, okulun 1965 yılında geldiğini, kendisinin 12 yaşında okula başlayabildiğini beyan etmiştir. Sözlerine ayrıca, o dönemde insanların birbirine güvendiğini şuanda olduğu kadar dolandırıcılık olaylarının olmadığını da ilave etmiştir. Bir diğer gazimiz Sami Uzun³³⁸ ise terör olaylarına ve dış güçlerin Türk halkı arasında çıkardığı ayrılıkçı düşüncelere dikkat çekerek “Gençliğimde Türkiye'nin durumu daha iyiydi. Ben kamyonla doğu kentlerine gider gelirdim. O dönemde ne sağ-sol davası ne de terör faaliyetleri vardı. 1980'li yıllardan sonra karıştı bu işler. Dış güçler tarafında önce sağ-sol davası çıkarıldı sonra alevi-sünni meselesi en son da Türk-Kürt ayrımını çıkardılar devamlı bizi bölmek için uğraşıyorlar.”³³⁹ dedi.

Gazilerimizin verdiği bilgiler ışığında Türkiye'de halkın o dönemde maddi olarak yeterli gücü olmasa da insanların günlük sosyal yaşamda mutlu bireyler oldukları anlaşılmıştır. Gazilerin anlatımları ışığında siyasi partiler arasında anlaşmazlıklar olsa da liderlerin birbirine hitap şeklinin düzgün ve nazik olduğu görülmüştür. Aynı zamanda

³³³ Mehmet Sami Sarioğlu, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 06.05.2019, kişisel görüşme.

³³⁴ Biyografisi için bkz. s. 138.

³³⁵ Ali Barka, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 16.05.2019, kişisel görüşme.

³³⁶ Biyografisi için bkz. s. 143.

³³⁷ Biyografisi için bkz. s. 144.

³³⁸ Biyografisi için bkz. s. 139.

³³⁹ Sami Uzun, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 09.05.2019, kişisel görüşme.

Türkiye 1974 yılı ve öncesinde askeri açıdan dış ülkelere bağımlı olsa da ordu güçlendirilmeye çalışılmış ve askeri teçhizatlara yatırım yapılmıştır.

3.2. Harekât Kararının Alınması ve Gazilerin Ada'ya Sevki

15 Temmuz 1974 günü Makarios'a yapılan darbe aynı zamanda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin alarma geçmesine neden olmuştu. Türkiye Cumhuriyeti'nin harekât kararı almasıyla bütün birlikler hazır hale getirildi. Bu tarihlerde gazilerimizin her biri farklı birliklerde görev yapmaktaydı. Gazilerimizden Hüseyin Doğan, vatani görevini havacı birliğinde yerine getirmekte olan bir askerdirdi. Kıbrıs Adası'na helikopterden atlama yöntemiyle ayak basan Doğan, bu süreci şöyle anlatmıştır: *“Usta birliğimi yaptığım Kayseri Hava İndirme Komando Tugayı'nda tam 24 gün paraşüt kursu aldım. Cuma günü eğitim bittikten sonra bölük olarak bir alanda toplanır komutanlara tekmil verirdik. O sırada Tugay Komutanı “Arkadaşlar, hayırlı olsun yarın sabah Kıbrıs'tayız, herkes ailesine mektubunu yazsın hazırlansın. Kıbrıs'a gidiyoruz.” dedi. Herkes mektubunu yazdı hazırlıklarını yaptı. Gece saat 03.00 gibi yola çıktık havaalanına gittik. O zaman 4 tabur vardı bizim. Çoğu arkadaşımız paraşütle atladı, bizde hazırız ama yeterli paraşüt olmadığı için bizim grubu 20 Temmuz'un sabah ilk saatlerinde 09.30 gibi helikopterler ile yolladılar. Biz indiğimizde harekât başlamıştı. Kıbrıs'a vardığımızda yerden sürekli uçaksavarlar ile ateş ediyorlardı. Biz boğazın Gönyeli bölgesine indik uçaklar o sırada ateş desteğiyle bizi korudu. Bu şekilde iner inmez de kendimizi savaşın içinde bulduk.³⁴⁰ Gazilerimizin her biri farklı birliklerde ve farklı zaman dilimlerinde harekâta katılmıştır. I. Harekât başlayıp bittiğinde henüz acemi birliğini yeni bitirdiğini ifade eden İsmail Ece, sonrasında usta birliği olarak I. Harekâtın icrasında görevli Adana 6. Kolordu Komutanlığı'na atandığını bildirmiştir. Acemi birliği bittiğinde ise Kıbrıs Adası'na nasıl sevk edildiğini şu sözlerle anlatmıştır: *“Ben Kıbrıs Barış Harekâtından önce Ankara Mamak Muharebe okulundaydım. 01 Ağustos 1974 tarihinde okulum bitti. Kura çektik Adana 6. Kolordu Muharebe Bölüğü'ne tayin oldum. 2 Ağustos'ta Adana 6. Kolordu Muharebe Bölüğü'ne intikal ettim, orada görüştüğüm kişiler benim birliğimin Kıbrıs'a gittiğini, benimde Mersin'e gidip herhangi bir gemiye binip birliğimi bulmamı söylediler. Aileme alelacele bir telgraf çektim “Ben Adana'ya geldim ama birliğim Kıbrıs'ta, bende Kıbrıs'a gidiyorum hakkınızı helal edin.” Bu kadar. Ondan sonra Mersin'e geldim. O gün Mersin'de 2 Ağustos akşamını hiç unutamiyorum çünkü oraya gittiğimde benim görev yapacak olduğum Adana 6. Kolordu**

³⁴⁰ Hüseyin Doğan, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 07.05.2019, kişisel görüşme.

Muharebe Bölüğü'nün bir timi bir üsteğmen eşliğinde gitmemiş ve bir şekilde orada kalmış. Ben onlarla karşılaştım bütün evraklarımı verdim ve görev sürecim başlamış oldu.”³⁴¹

Mersin'e intikalinden sonra tüm halkın orada olduğunu belirten Ece, o anları anlatırken duygularına hâkim olamamıştır. Sonrasındaki süreci ise şu sözlerle anlatmıştır: “*O gün Mersin limanında mahşeri, olağanüstü bir kalabalık vardı. Malum yaz ayındaydık insanlar sel gibi geliyordu karpuz getiren, soğuk su getiren, ekmek getiren aklınıza gelen hangi gıda maddesi varsa askere veriyorlardı. Askeri araçlar da vinçlerle geminin içerisine yerleştiriliyordu. Biz gece 23.00 sularında geminin güvertesine geçtik. Gemi alacağını aldı kalk emri geldi ve muazzam bir düdükle çalarak harekete geçti. Halktan gelen çığlıkları unutamıyorum “Yaşa Türk Askeri” şeklinde tezahüratlar yapılıyor, sevinç gösterileri yapılıyor, arkandayız, birlikteyiz mesajları veriyorlar bizi coşturmaya çalışıyorlardı. Bizim birlik 15 kişiydi ama gemide diğer birliklerle tankçısı, ulaştırmacısı, levazımcısı falan 200 kişi vardı. Yolculuk sırasında bir ara kendimizden geçmişiz. Güvertede bir gürültüler falan duyduk, meğer Kıbrıs'ta çıkartma limanına yanaşmışız gemi demir atıyormuş. Şafak sökmek üzereydi gözümü açtığımda şunları gördüm: o Beşparmak dağları birinci harekâta bombalarla falan yanmış simsiyahtı. Orada iki dağın arasına devasa bir Türk bayrağı asmışlar. Tabi daha çok heyecanlandık. Karaya ayak bastığımda ise her yerde kurşun ve kan izleri olduğunu gördüm.”³⁴²*

Gazimiz Mehmet Şahin'de İsmail Ece gibi I. Harekâta katılmamış, Harekât bittiğinde Ada'ya sevk edilen birlikler arasında yer almıştır. Kıbrıs Barış Harekâtına katılım sürecini ise şu şekilde aktarmıştır: “*Erzurum\Kandilli 6. Zırhlı Tugay Birliği'nde usta askerken, terhis olmama 7 ay kala, Kıbrıs'ta hareketlilik başladı. Usta Birliğindeyken; topçunun ateş idare kısmında görevliydim. Ben, onbaşı, bir çavuş ve birde er olmak üzere 3 kişi görev yapıyorduk. Çavuşun üzerinde zimmetler vardı diğer arkadaş yeni gelmişti fazla bir şey bilmiyordu o yüzden komutanlar Kıbrıs'a göndermek için beni seçti. Zaten böyle konularda biz ölümden olsa seve seve gideriz. Biz öyle yetiştik öyle gördük. Biz ilk harekâta katılmadık. 20 Temmuz 1974 tarihinden sonra yola çıktık. Yani Kıbrıs'a birinci ile ikinci harekâtın arasında bir zaman diliminde vardık. Diğer arkadaşlarımın anlattığı gibi yollarda vatandaşlar uğurladı bizi. Dua ederek gönderdiler. Mersin'e kadar o şekilde yol aldık. Sayımızı şuan tam hatırlamıyorum ama çok kalabalıktık. Mersin'de ailemize mektup yazdık vatandaşın biri topladı ben gönderirim dedi para dahi almadı. Bizim insanımız o kadar merhametli fedakâr kişilerdi. Yolculuğumuz 12 saat sürdü.*

³⁴¹ İsmail Ece, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 02.05.2019, kişisel görüşme.

³⁴² İsmail Ece, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 02.05.2019, kişisel görüşme.

*Girne'ye vardığımızda direk Beşparmak dağlarına çıktık.*³⁴³ Gazilerimizden Tuncer Ballıoğlu ise o dönemde Deniz Kuvvetleri'nde asker olduğunu ve Deniz Astsubay Çavuş rütbesiyle donanmada görev yapmakta olduğunu belirtmiştir. Kendisinin gemi makinaları üzerine uzmanlaştığını anlatan Ballıoğlu, Harekât'a katılım sürecini şu şekilde anlatmıştır: *"Biz Mareşal Fevzi Çakmak muhribi olarak bir tatbikatta Akdeniz sularında Ege'ye yakın bir bölgedeydik. 19 Temmuz gecesi gemiye "Kıbrıs çıkarması hazırlıkları yapılınsın" diye bir mesaj geldi. O mesajla birlikte biz Mersin'e doğru intikale geçtik. Mersin'den de 20 Temmuz sabah ezanı vakitlerinde çıkarma gemilerinin önünde Kıbrıs Adasına, Girne'nin önlerine geldik. Girne'nin ışıkları yanıyordu. Bir ara kaportayı açıp geriye doğru baktığımda ay ışığının altında; çıkarma gemileri, sivil gemiler, Truva feribotu gibi içinde askerlerin olduğu bir sürü geminin olduğunu gördüm. Devamlı kulağımda telsiz kulaklıkları olurdu. Kurmay Albay Atilla Erkan, "Düşmana karşı fiili harekât başlamıştır herkese başarılar dilerim. Gazanız mübarek olsun" şeklinde bir anons yaptı. Böylece bizim için harekât başlamış oldu."*³⁴⁴ Gazilerimizin, Harekâtın yapılacağı haberini alış şekli ve Ada'ya sevkleri çok farklı yollardan olmuştur. Kendisine verilen emir gereği Harekâta katılan ama emir verilmeseydi de seve seve gönüllü olarak katılacağını belirten Mehmet Sami Sarioğlu ise bu süreci şu sözlerle aktarmıştır: *"Hatay Dörtyol'da usta birliğinde askerlik vazifeme devam ederken bir gün, içinde silah parçalarının olduğu revo model bir aracı bana zimmetlediler. Ben üzerime tulumlarımı giydim tam zimmetleri teslim alacakken çavuş geldi. "Sami Sarioğlu'nu komutanımız çağırıyor" dedi. Ben üzerimi giyindim silahımı aldım tam teçhizatlı şekilde koşa koşa yüzbaşının yanına gittim. Ben gidene kadar komutan etrafına 50-60 tane askeri toplamış. Biz çok fazla çakmıyoruz ama o dönem bir gerginlik var savaş çıkabilir yani. Hatta yemek duasında komutan bizi motive ediyordu. "Düşmanımız kim?" diye bağırır biz tüm askerler "Yunan!" diye bağırarak karşılık verirdik. Orada komutanımız Yüzbaşı Tahsin Ulu, "Kıbrıs'ta savaş belirtisi var hazırlık yapacağız" dedi. Bana, silah kademe sana ait dediler. Aracın bakımını yap hazırla ikinci bir emre kadar şoförler araçların başından ayrılmayacak dediler. Gece sabaha kadar aracın başında bekledik. Bu arada bize de birer kasa mermi verdiler. Sabah oldu, güneş doğduktan sonra bir kahvaltı yaptık, bölüğün radyosunu dinliyorduk. Şarkı, türkü çalıyordu. Birden türkü yayını kesildi, Başbakan Bülent Ecevit, Kıbrıs Barış Harekâtının başladığına dair bir konuşma yaptı. Ardından bize emir geldi "Kıbrıs'a gidecek olan bütün askerler hazır bulunsun" denildi. 20 Temmuz akşamı saat 17.00 sularında biz konvoy olarak Dörtyol'dan askeri birlikten yola*

³⁴³ Mehmet Şahin, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 09.05.2019, kişisel görüşme.

³⁴⁴ Tuncer Ballıoğlu, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 16.05.2019, kişisel görüşme.

çıktık. Halk sağlı sollu yollarda sıralanmış şekilde bizi coşkuyla uğurladı. Herkes “Türkiye Türkiye” diye tezahürat yapıyor, biz heyecanlanıyorduk. Ertesi gün sabah ezanı okunurken Adana'nın içinden geçtik. Oradaki halk uyumamış, karpuz, su, üzüm, kasa kasa ne ararsan arabaların içine atıyorlardı. Sabah 08.00'de Mersin'e geldik limana girdik. Gemilere önce tankları aldıkları için biz o gün orada kaldık. Ailemize telgraf çektik. Sonrasında gece olunca gemiye binip yola çıktık, hatta geminin numarası C110'du. Biz Kıbrıs'a vardığımızda o dağlar alev alev yanıyordu.”³⁴⁵ Gazilerimizden Mehmet Çoban, o dönemde Tuğgeneral Sabri Demirbağ'ın emrindeki Bolu Komando Tugayı'nda askerlik vazifesini yapıyordu. 16 Temmuz'da Bolu'daki birliğinden çıkan tugay, 280 araçla 1100 kilometrelik yolu hiçbir kaza ve olumsuz olay yaşamadan kat ederek 19 Temmuz sabahı Taşucu'nun güneyinde Kıbrıs'a en yakın bölge olan Ovacık'a geldi. Gazimiz harekât haberini almasını ve sonrasında katılım sürecinde yaşadıklarını, “Bolu Komando Tugayı'nda askeri eğitimimiz devam ederken bir gün bizi topladılar. Bir durum değerlendirilmesi yapıldı. O gün itibariyle çarşı izinleri ve yıllık izinler kapatıldı, eğitimler sıklaştı. Subayların her şeyden haberleri vardı ama henüz bize söylememişlerdi. Sadece durumun vahametini eğitimlerin ağırlaşmasından anlıyorduk. Bir gün sudan geçiş eğitimi vardı. Eğitimi tamamladıktan sonra Bölük Komutanı hepimizi topladı, “Arkadaşlar Türkiye'nin güneyini emniyete almak için bize bir görev düştü. Hemen hazırlıklara başlayacağız.” dedi. Akşam vakti araçları yüklemeye başladık. Yükleme işi sabaha karşı 03.00 sıralarında bittikten sonra koğuşlarımıza dağıldık. Bölük komutanı “sadece botlarınızı çıkarın o şekilde yatın” dedi. Ertesi gün 12.00 sıralarında revo kamyonlarla Bolu Komando Tugayı'ndan, bir tugay, yani yaklaşık 1800 kişi olarak Mersin'e gitmek üzere yola çıktık. Bir gece Ankara'da konakladık. Bir gece de Mersin Mut arasında kamyonları şarampollere çekip uyuduk. Sonrasında Mersin'e varıp Ovacık ilçesinde dağların arasında konuşlandık. Çamların arasında bir açık alan vardı, Yarbay Zeki Doğdu tüm taburu oraya topladı. Biz o dağlarda nerelere mevzileneceğimizi söyleyeceğini zannederken Tabur komutanımız “Çocuklar bize bir görev verildi hazır mıyız?” dedi. Biz hep beraber “hazırız” diye bağırдық. O dağlar çınladı. Çünkü biz Atatürk'ün askerleriydik. Daha sonra tabur komutanımız, “Yarın helikopterler ile Kıbrıs'a geçeceğiz” dedi. Konuşma bitti dağıldık. Ben 3. takımdaydım. 20 Temmuz 1974 Cumartesi günü öğleden sonra 14.30'da helikopterler ile Mersin Ovacık'tan havalandık. Önce helikopterler denize çok yakın uçtu sonra baktık karşıdan Kıbrıs görünüyor her taraf yanıyor. Helikopterler Gönyeli bölgesinde dağlık bir alana bizi 15.15 sularında indirdi.

³⁴⁵ Mehmet Sami Sarioğlu, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 06.05.2019, kişisel görüşme.

Helikopterlerin ayakları yere değmiyordu zaten çünkü indiğimiz bölge küçük küçük tepeciklerin olduğu engebeli bir araziydi ve sürekli ateş altındaydı.”³⁴⁶ sözleriyle anlattı. Gazilerimizin her biri Türk askerinin cesaretini yansıtan duygular ile Kıbrıs Barış Harekâtına katılmıştır. Komutanının, katılmaması yönündeki ısrarlarına rağmen harekâta zorla katılan Selim Hülako³⁴⁷ yaşadığı süreci şöyle aktarmıştır: “*Ben Sarıkamış’ta usta birliğindeyken kardeşim Hüseyin Hülako ile birlikte askerlik yapıyordum. O, 57. Hava Komando Alayı’ndaydı. Ben ise 17. Piyade Alayı’ndaydım. Devlet bizi oraya göndermeyi uygun gördü bizde gittik. Hoş görevlendirme olmasa biz yine giderdik. Hatta ikimizde gidecek olunca bölük komutanı, “oğlum biriniz kalın” dedi. Ben komutana, “beni göndermezsen beynime kurşun sıkırım siz bilirsiniz komutanım” dedim ve vatan savunması için harekâta katıldım. Daha öncesinde Kıbrıs’ta bu karışıklıklar olmaya başladığında zaten hazırlıklar başlamıştı. 20 Temmuz 1974 sabahı biz Sarıkamış’tan birliğimizden çıktık. Giderken Kahramanmaraş şehrinden geçtik. Orada bakkala girdim sigara alacaktım. Oradaki genç bacağından özürlüydü benim asker olduğumu görünce hemen o sakat ayağıyla bana sigarayı getirdi ve para dahi almadı. Adana’ya geldik, halk yolların kenarında toplanmış. Arabaların içine karpuz, kavun ve çuvallarla sigara paketi attılar. Orada ben çok duygulandım. O insanlar için ölüme bile giderim. Sonra Mersin’e geldik ana babalarımıza mektup yazdık. Orada da insanlar mektuplarımızı alıp ailemize gönderdiler sağ olsunlar. Bize çok moral verdiler. Mersin’den akşam gemiye bindik sabah 06.00 sıralarında Kıbrıs Adası’na vardık, Girne sahiline çıktık. Bizden önce komandolar ve havacı askerler Ada’ya çıkmıştı. Tabi çatışmalar şiddetli bir şekilde devam ediyordu. Hatta bizim gittiğimiz gemi sahile tam yanaşamadı biz suyun içine atladık. İlk karaya çıkınca kardeşim bir tarafa gitti ben başka bir tarafa gittim. Daha sonrasında da artık çatışmalar başladı.*”³⁴⁸ Gazilerimizden Gani İliş³⁴⁹ ise Kıbrıs Adası’na paraşütle atlayarak çıkarma yapan birliklerimiz arasındaydı. Askeri havaalanından uçaklarla sevk edilen bu birlik halk ile hiç karşılaşmamıştır ancak gazimiz havaalanına gelen bir hoca tarafından kuran ve dualar eşliğinde uçağa bindiklerini belirtmiştir. Sonrasında yaşadıkları süreci ise “*1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı başladığında Erciyes dağına yakın bir yerde Kayseri Hava İndirme Tugayında askerdik. Biz Kıbrıs Barış Harekâtında, Ada’ya paraşüt ile inen ilk birliklerdeniz. Birlikte akşamüstü bir alarm çalındı, Kıbrıs’a gideceğimizi söylediler. Bizim zaten komando birliğinin bütün malzemeleri hazırda. Hemen teçhizatlarımızı aldık, araçlara*

³⁴⁶ Mehmet Çoban, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 06.05.2019, kişisel görüşme.

³⁴⁷ Biyografisi için bkz. s. 135.

³⁴⁸ Selim Hülako, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 15.05.2019, kişisel görüşme.

³⁴⁹ Biyografisi için bkz. s. 136.

binerek doğru havaalanına gittik. Orada biraz dinlendik, hatta hoca falan geldi kuran okudu. Tüm bunlar 19 Temmuz 1974 akşamı oluyor. Orada uçaklara bindik sabaha karşı havalandık. Paraşütü uçağın içinde kuşandık. Silahımız, malzemelerimiz, sırt çantamızda çadırlarımız, yedek mermilerimiz dâhil üzerimizde 100 kilo yük vardı. Ben 14. atlayışımı Kıbrıs'a yaptım. Yerine göre 1000-2000 metre arası bir yükseklikten atlıyorduk. Üzerimizde çelik başlık, silahımız, teçhizatlarımız, paraşüt ve yedek paraşütümüz olurdu. Atlar atlamaz havada daha inerken kulağımızın dibinden mermiler geçiyordu. Bizim paraşüt kurs komutanı, Komando Piyade Yüzbaşı Sami Akbulut daha havadayken uçak savar mermisiyle şehit edildi. Ruhu şad olsun. Oraya ilk indiğimizde çok şehit verdik. Yanımda çok arkadaşım şehit oldu. Bizim Tugay 4 bölüktü. Biz iki bölük olarak sabah erken saatlerde atlayışımızı sorunsuz yaptık. Ancak bizden sonra atlayış yapan iki bölük, rüzgâr ve düşman atışları nedeniyle çok sıkıntı yaşamış. Atladığımız bölge Beşparmak dağının etekleriydi. Bize gitmeden önce direktifler verilmişti zaten iner inmez paraşütlerinizi bırakın demişlerdi. Ben paraşütü de çantamı da bıraktım ve sadece silahımı, mermilerimi alarak göreve başladım.”³⁵⁰ sözleriyle aktarmıştır.

Gazilerimizin hepsi sadece savaş dolayısıyla Kıbrıs'a gitmemiştir. Barış Harekâtı icra edilmeden çok daha önce, garantör devlet olarak Türkiye'nin Ada'da bulundurduğu Kıbrıs Türk Alayı'nda da askerlik vazifesini yapan gazilerimiz olmuştur. Bunlardan biri de Salih Akduman'dır.³⁵¹ Gazimiz Ada'ya gidiş sürecini ve harekâtın başlama sürecinde yaşadıklarını şu şekilde aktarmıştır: “Ben 1973 yılının sonlarına doğru Edremit\Akçay'da acemi birliğindeyken Kıbrıs Değiştirme Birliğine aday seçiyorlardı. Seçilen askerlerin çoğunun gönüllü olması isteniyordu ama Kıbrıs'a gitmek için gönüllü çıkan yoktu. Kasım Sönmez asteğmenimiz, “Gel Salih seni Kıbrıs'a göndereceğim” dedi. Başka var mı diye sordu, 3-5 kişi daha çıktı. Böylece savaştan çok önce biz Kıbrıs'taki birliğe gönderilmek üzere aday seçildik. Sonrasında İskenderun Akçay'a komando eğitime gittik. İskenderun Akçay'da 3 ay kadar komando eğitimi aldık ve bu eğitimi de başarıyla tamamladık. Kıbrıs'a gitmemize bir hafta kala bir yarbayımız bütün taburu topladı. “Evlatlarım, gitmek istemeyen varsa yine Türkiye'de en güzel yerlere göndereceğiz. Yarın bir gün savaş çıkar bir şey olur bizden bilmeyin bak gönüllü gidin.” dedi. Savaşta çıkabilir her şey olabilir ancak kimseden çit çıkmadı, herkes gönüllüydü. Mersin limanında, o dönem için askeriye'nin en büyük nakil gemisi olan Erkin gemisine bindik. Bizi uğurlarken, kimilerinin aileleri ve halk geldi. İzmir

³⁵⁰ Gani İliş, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 07.05.2019, kişisel görüşme.

³⁵¹ Biyografisi için bkz. s. 137.

marşlarıyla askeri bando eşliğinde akşamüzeri 05.00 gibi limandan ayrıldık. Tarih olarak 1974'ün Şubat Mart aylarıydı. Sabaha karşı Kıbrıs Magosa limanına yanaştık ama o zamanlar Magosa Rumların elindeydi. Bizim gemi de büyük olduğu için barış gücü nezaretinde sadece o limana yanaşabiliyordu. Kış olduğu için her birimizin parkeleri vardı, ceplerimiz tahrip maddesi, ilaç ve mermiyle doluydu. Barış gücünün askeri kamyonlarına binerek Magosa'dan çıktık ve Gönyeli'de birliğimize ulaştık. Böylece görev sürecimiz harekâttan çok önce başlamış oldu.”³⁵² Gazilerimizden Hidayet Bozdağ³⁵³ da savaştan çok önce vatani görevini ifa etmek için Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'na seçilen bir askerdir. Ancak henüz Türkiye'de eğitim alırken Kıbrıs Barış Harekâtı başlamış ve apar topar Kıbrıs'a nakledilmiştir. Kendisi bu süreci şu sözlerle aktarmıştır: “Ben 01 Mart 1974 tarihinde Edremit'e acemi birliğine gittim. 15 günlük askerken daha yemin törenimiz bile olmamıştı. Bizim çavuş bana geldi “Bir Yüzbaşı bir de Binbaşı Kıbrıs'a göndermek için asker seçiyorlar seni seçebilirler” dedi. Kıbrıs'ta 1960'lı yıllarda uluslararası anlaşmalar gereği Türkiye'nin garantör ülke olarak Lefkoşa'da konumlanmış bir “Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı” vardı. Bende aslında savaşın başlamasıyla değil de usta birliğimi yapmak üzere o alaya seçilmiştim ama eğitimlerimiz daha tam bitmeden savaş patlak verdi ve bizde apar topar adaya nakledildik. Bizim 28. dönem artık Kıbrıs Değiştirme Birliği'ne giden son dönem oldu. Değiştirme Alayı'na gitmeden önce İskenderun'da eğitim alırken bir duyduk ki Yunanlılarla savaş çıkmış. Biz İskenderun'da artık silahlarımızla botlarımızla yatıyorduk her an gidebiliriz diye. Bir gece bulunduğumuz birliğe 81 tane helikopter geldi. Teçhizatlarımızı aldık, bir helikoptere 10 kişi binmek suretiyle askeri alandan ayrıldık. Biz askeri alandan ayrıldığımız için halk ile hiç karşılaşmadık, yani diğer arkadaşlarımı halk coşkusuyla uğurlarken biz bunu göremedik. Helikopterler havalandıktan sonra Kıbrıs'ta Ortaköy dediğimiz bölgeye geldik. Helikopter yere tam inmiyor biz teçhizatlarımızla birlikte atlıyoruz, elimizde de 30 kalibrelik mermi kullanan M1 Garand dediğimiz silahlar var. G3'leri bize sonra verdiler. Helikopterlerden atlarken dengesini kaybedip sakatlananlar da oldu. Atladıktan sonra tarlalardan geçip birliğimize gittik.”³⁵⁴

Gazilerimizden Ali Barka'ya ise komutanları hiç bir şey söylememiş, gazimiz haberi olmadan Kıbrıs Barış Harekâtına katılmıştır. Bazı gazilerimiz her ne kadar habersiz bir şekilde zorunlu olarak harekâta dâhil edilseler de, bu gazilerimizin ortak düşüncesi, “önceden haber verip fikrimizi sorsalar da biz zaten o harekâta vatan savunması için

³⁵² Salih Akduman, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 07.05.2019, kişisel görüşme.

³⁵³ Biyografisi için bkz. s. 141.

³⁵⁴ Hidayet Bozdağ, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 15.05.2019, kişisel görüşme.

gönüllü olarak katılırdık” şeklinde olmuştur. Ali Barka da haberi olmadan katılan bir asker olarak o süreçte yaşadıklarını şu sözlerle anlatmıştır: “Ben, 12. Mekanize Piyade Tugay Komutanlığı’nda vatani görevime devam ederken Kıbrıs Barış Harekâtı kararı alınmış ancak Komutanlar bize Kıbrıs’a gidiyoruz demediler. Hepimiz arabalara bindik Mersin limanına geldik yol boyunca halk sıralanmıştı. Kimisi gevrek veriyor kimisi üzüm dağıtıyordu. Tabi onlar biliyormuş Kıbrıs’a çıkartma olduğunu ama bize komutanlar söylememişti. Tarih olarak 21-22 Temmuz 1974 günleriydi gemilerin içerisine tankları, topları yüklediler. Sonra bizde birlik olarak gemiye bindik. Gündüz görülmesin diye gece yola çıktık. Sabah Kıbrıs’a vardık gemi karaya tam yanaşmadı, suyun içinden çıktık. Sonrasında ise bölüğümüzün yarısı bir tarafa yarısı başka bir tarafa dağıldı.”³⁵⁵

Gazilerimizden Sami Uzun ise Kıbrıs Barış Harekâtına deniz yoluyla katılan askerlerimizden. Kendisi harekâta katılım sürecini, “İskenderun 39. Tümen Savaş İstihkâm Taburundayken devamlı tatbikatlar devam ederdi. Orada mayınların imha edilmesini öğrendik. Nehirlerin üzerinden tankların geçmesi için yarım saatte çelik köprüler kurardık. Bizim savaş istihkâm taburu tamamen olduğu gibi harekâta katıldı. Komutanlar isimlerimizi okudu arabalara bindik yola çıktık. Bir hafta önceden Erdemli ile Mersin arasında bir ormanın içine yerleştik. Bir hafta kadar orada kaldık. Herkes ailesine mektup yazdı. Halk bizi genel anlamda coşkuyla uğurladı. Sonra Mersin limanından çıkarma gemilerine bindik. Gemiler Kıbrıs’a vardı çıkartma plajına yanaştı. Biz indik ancak daha arabaları çıkarmadan havan topları yağmaya başladı üzerimize. Hemen mevzilendik. O anda bizim uçaklar geldi. Jetler 90 derece açıyla iniyor bombayı bırakıyor burun kaldırıp kalkış yapıyordu. 15 kadar falan uçak vardı üçer üçer bombaladılar o dağları. Bu sefer o bombalarla ormanın içi ateş aldı. Böylece biz Kıbrıs’a çıkartma yapar yapmaz görev yerlerimize dağıldık.”³⁵⁶ Sözleri ile aktarmıştır. Gazilerimizden Ahmet Emer’e³⁵⁷ ise komutanları, Kıbrıs’a gitmek isteyip istemediğini sormuş ve harekâta gönüllü olarak dahil olmuştur. Gazimiz ve arkadaşları Harekâta gönüllü olarak katılmış, Ada’ya deniz yolu ile sevk edilmişlerdir: “Hatay Dörtüol 39. Mekanize Piyade Tugayında usta birliğindeyken 2-3 ay kadar eğitim gördükten sonra Kıbrıs Barış Harekâtı başladı. Komutanlar bize gitmek isteyenleri sordular herkes gönüllü olarak katıldı. Biz ölürsek şehit kalırsak gazi düşüncesindeydik. Bizim başarımızın temeli de budur. Harekât başlamadan önce 19 Temmuz 1974 tarihinde Mersin’in Erdemli ilçesine geldik. 20 Temmuz sabaha doğru

³⁵⁵ Ali Barka, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 16.05.2019, kişisel görüşme.

³⁵⁶ Sami Uzun, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 09.05.2019, kişisel görüşme.

³⁵⁷ Biyografisi için bkz. s. 140.

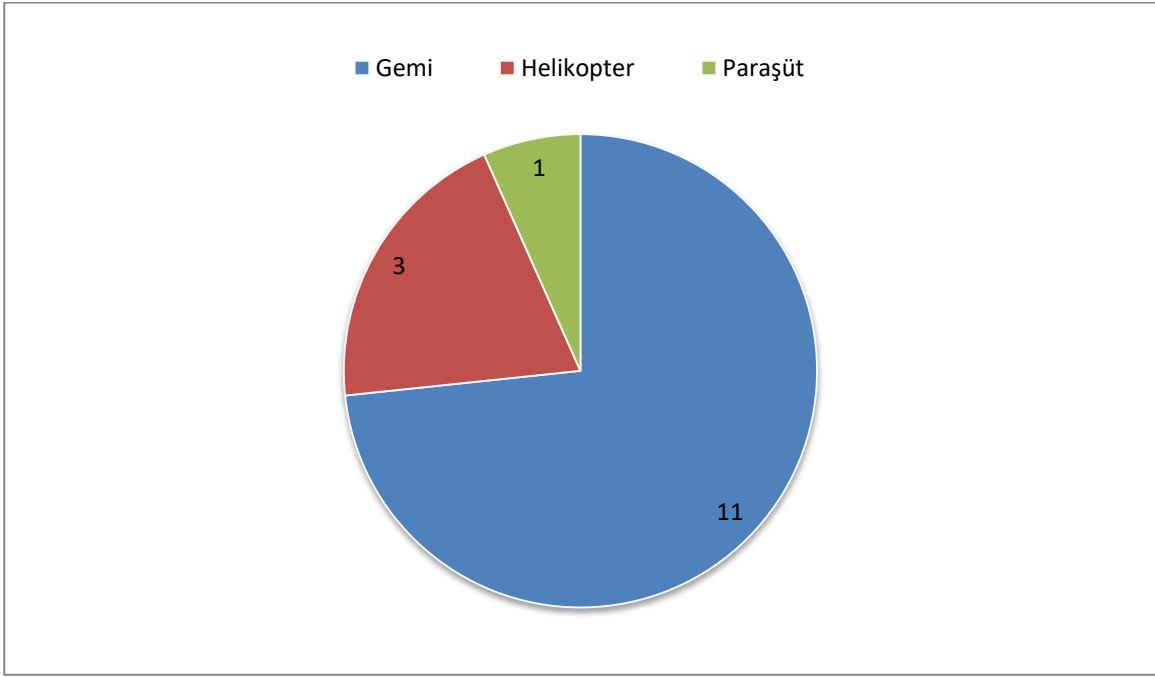
Mersin sahiline intikal ettik. O dönem 39. Tümen Komutanı Bedrettin Demirel, biz gemilere binerken sahilden bizi izliyordu. Biz, “Kıbrıs Kıbrıs” diye haykırıyoruz, tabi paşa duyulandı. Bize, “Arkadaşlar, hepimiz Kıbrıs Adası’na gideceğiz Yunan itlerini yiyeceğiz ve Beşparmak dağlarına şanlı Türk bayrağını dikip öyle döneceğiz” şeklinde bir konuşma yaptı. O sırada sahil çok kalabalıktı halk bize “Mehmetçik var ol, yaşa” gibi tezahüratlar yapıyordu. Gemi Kıbrıs’a hareket etti. Girne sahiline yaklaştık. Ben orayı Türk bölümü zannediyordum meğerse sahil Rumlarınmış. Girne sahilinden 3 katlı bir binadan uçaksavar ile gemiye ateş ettiler. O mermiler cephaneliğe isabet etse hepimiz infilak edebilirdik ama Allaktan isabet almadık. Kaptan hızla sahile yaklaştı, geminin arka kapağı açıldı askeri revo araçlar topları indirdi. Kaptanın gemiyi terk edin demesiyle de gemiyi boşaltmaya başladık. İndikten sonra bölgeyi tanımadığımız için dağıldık.”³⁵⁸

Ali Erkan’da diğer gazilerimiz gibi heyecanla bu göreve katılmayı kabul etmiş ve bulunduğu bölüğüyle birlikte gönüllü olarak Barış Harekâtına katılmıştır. Kendisi bu süreci şöyle anlatmıştır: “Usta birliğinde, yani Hatay Kırıkhan Savaş İstihkâm Taburunda da bir süre eğitim aldıktan sonra 19 Temmuz 1974 tarihinde bizi bölükte sıraya soktular ve Kıbrıs’a gideceğimizi söyleyip gönüllü olup olmadığımızı sordular. Bütün bölük gönüllü olarak harekâta katıldı. Apar topar aileme bir mektup yazdım tabi biraz da heyecanlandım. Amerikan revo tipi kamyonlara bindik ve Kırıkhan’dan Mersin’e kadar onlarla yolculuk ettik. Yolda bir yerde ormanın içinde bir gece geçirdik. Ertesi sabah, yanlış hatırlamıyorsam Köyceğiz isimli büyük bir şilepe bindik. Mersin’de müthiş bir sevgi gösterisi altında uğurlandık. Halk; bisküvi, sigara, çay ne ararsan üstümüze yağdırıyordu. Biz tam donanımlıydık sırt çantası, miğfer ve silahlarımız yanımızdaydı. Yola çıktık Kıbrıs’a vardık ama gemi tam olarak kıyıya yaklaşamadı ve özel çıkarma gemileriyle Girne plajında karaya çıktık.”³⁵⁹ Gazilerimizden İsmail Yılmaz’a ise komutanları tatbikata gideceklerini söyleyerek tüm birliği zorunlu olarak harekâta dâhil etmiştir. Ancak gazilerimizin her biri ister zorunlu olsun isterse tatbikat denilsin vatan savunması için zaten gönüllü olarak bu harekâta katılacaklarını belirtmiştir. İsmail Yılmaz bu süreçte yaşadıklarını şöyle anlatmıştır: “Ben acemi birliğimi İstanbul’da levazım olarak yaptıktan sonra İskenderun’a gittim 1 ay da orada kaldım. 1 ayın sonunda bize dediler ki “Mersin Erdemli’ye tatbikata gideceğiz.” Hatta ben o sırada çay ocağındaydım. Bütün arkadaşlar hazırlandı araçlara bindi. Sonra bölük komutanı bana “oğlum sende teçhizatını al hazırlan” dedi. Erdemli’ye

³⁵⁸ Ahmet Emer, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 15.05.2019, kişisel görüşme.

³⁵⁹ Ali Erkan, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 06.05.2019, kişisel görüşme.

geldiğimizde tarih 17 Temmuz 1974'dü. Tabii bize ilkte Kıbrıs'a çıkartma yapacağımızı söylemediler. Erdemli'de halk bizi alkışlarla uğurlarken yolların kenarlarında sıralanmıştı. Bize su, ekmek, gıda getirmişlerdi. Hatta hiç unutmuyorum "Makarios'un kellesini getirin" diye tezahürat yapıyorlardı. O coşkuyla halk bizi uğurladı. Deniz yoluyla Kıbrıs'a vardık. Giderken heyecan içindeydik 2 tane çocuğum olmasına rağmen onlar bile aklıma gelmedi çünkü biz heyecanla vatan toprağını kurtarmaya gidiyorduk, insanlarımızı zulümden kurtarmaya gidiyorduk. Kıbrıs'a ilk indiğimizde Beşparmak dağlarından üzerimize kurşunlar geldi mevzilere dahi sürünerek gittik. Oradan sonra hiç ateş altında kalmadık."³⁶⁰

Grafik 3.4. Sözlü tarih çalışmasına katılan Aydınli 15 gazinin Ada'ya hangi yollardan sevk edildiğini gösteren grafik

Gazilerimizin görüşlerinden de yola çıkarak söyleyebiliriz ki, Türk hükümeti Kıbrıs Barış Harekâtı kararını aldığı andan itibaren, hatta daha öncesinden askeri hazırlıklara başlamıştır. Bu süreçte bazı gazilerimiz harekât olacağı haberini önceden duymuş, bazıları ise son gün öğrenmiştir. Yine Grafik 3.4'den de anlaşılmaktadır ki, çoğunluğu deniz yoluyla olmak üzere Kıbrıs Adası'na havadan farklı araçlar ile de sevk edilen gazilerimiz vardır.

³⁶⁰ İsmail Yılmaz, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 09.05.2019, kişisel görüşme.

3.3. Gazilerin Harekât Sırasındaki Görevleri

Gazilerimizin her biri farklı rütbelere ile farklı alanlarda görev yapmıştır. İsmail Ece, görevlerinin savaşmak değil, asıl savaşan birliklere haberleşme anlamında destek vermek olduğunu belirtmiş ve görevinin detaylarını şu şekilde aktarmıştır: *“Ben Adana 6. Kolordu muharebe bölüğü telli takım komutanıydım ama oraya gittiğim zaman telsiz komutanı olarak görev yaptım. 28. Tümen, 39. Tümen, Kolordu ve Türkiye arasındaki haberleşmeyi sağlayan birliğin yüzbaşından sonra ikinci komutanıydım. Her haber telsizle veya telle yapılmaz çok özel haberler vardı bunlar dinlemeye takılabilir diye zarf ve dosya içinde ulaştırılması gereken evrakları biz ulaştırırdık. Ayrıca Kıbrıs'ta gizli bir yerde Harekât idare merkezi yapıldı. Onun çalışmalarında bulundum. 30 kadar birliğe oradan hat çektik telefon bağladık. Benim işim genelde şöyle oluyordu; bütün birliklere yerden alelacele kablolar seriliyordu. İki tür kablo vardı “VDITD” ve “S4” dediğimiz kablolar. “VDITD” dediğimiz kablo simetrik iki kablodur onunla bir kişiyle bir kişi konuşur ama “S4” dediğimiz kablolar ile 12 kişi aynı anda konuşurdu. Onlar bazen arıza yapardı bize haber verirdi bende ertesi gün için program yapardım. Kumanyamı alır, askerimi silahımı alır arızayı çözmeye giderdim.”³⁶¹ Ayrıca görevlerinde kullandıkları silahların Amerikan silahları olduğunu belirten Ece, sözlerine şunları da eklemiştir: *“Biz savaşa Amerikan araç gereçleriyle katıldık. Eski Revo dediğimiz benzinli araçları kullandık. Telsizi, telefonu, aracı aklınıza gelen bütün askeri ekipmanlar Amerikan malıydı. Çoğu görevini tam yapamayan iskarta aletlerdi ama biz o zorluklarda başarılı harekâtlar gerçekleştirdik. Yerli malı olarak sadece G3'ler vardı. 20 Temmuz - 14 Ağustos her ikisinde de harekât 3 er gün sürdü ve 6 günde bu iş bitti. Hep söyleriz o gün bıraksalar Kıbrıs'ın tamamını Türk ordusu alırdı. 1 Kolordu, 28. ve 32. tümen olmak üzere iki tane tümen 35.000 asker Kıbrıs'a konuşlanmış durumdaydı. Komandosu, tankçısı aklınıza gelen bütün birlikler yerini aldı. Motivasyonumuz çok yüksek bir şekilde hepimiz hazırдық ama ateşkes sağlandı ve sınırlar çizildi.”³⁶² Mehmet Sami Sarıoğlu da geri hizmette çalışan birlikler arasında yer almıştır. Gelen emir ile birlikleri gezip silahların tamirini yaptıklarını belirten Sarıoğlu görevini şu sözlerle anlatmıştır: *“Ben silahçıydım emir geliyordu “falan yerde falan birlikte bozuk silahlar var bölgeye intikal edin onarın.” Biz gidip bozulan silahları temizleyip onarıyorduk. Sabahlara kadar uyumadığımız olurdu. Harekât başladıktan sonra 3 gün geçmişti ateşkes ilan edildi. O ateşkes sırasında biz birlikleri gezdik bozulan silahları tamir***

³⁶¹ İsmail Ece, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 02.05.2019, kişisel görüşme.

³⁶² İsmail Ece, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 02.05.2019, kişisel görüşme.

ettik.”³⁶³ Tuncer Ballıoğlu, muhrip gemide çalışan bir astsubay olarak Ada’ya intikal ettikten sonra, “Ben makina astsubayı olarak kı kazan daire amiriydim ama savaş durumlarda kı ve baş kazandaki makina personelinden belli kimseler alınıp tamirci parti kuruluyordu. Savaş sırasında gemide delik açılırsa özel malzemelerle o delikleri kapatan gruplar bunlar veya çıkan yangınların söndürülmesi gibi görevlerde yer alırdık, ben harekât sırasında tamirci partide görevliydim ama bize iş düşmedi çünkü bir ayağım makine kazan dairesindeydi. Aşağıda kimi askerler çok olmuş, kimisinin gözü kazan basıncında ona göre yakıtı ayarlıyor, kimisi üstteki su seviyesini kontrol edip kazandaki suyu ayarlıyor. şimdi baktığımız zaman bulunduğumuz bölgede hemen önümüzde oteller, yüksek binalar, Girne sahil kesimi vardı. Komutan büyük binalara şehre zarar vermeden atışlarımızı yapalım şeklinde de uyardı. Ortalık ağarmaya başlayınca bizim zodyak botlar, komandolarımız fırtına gibi Ada’ya çıkartma yapmaya başladı. Sonrasında atışlar başladı. Dağlardan, tepelerden, yüksek binalardan bize ateş ediyorlar. Tabii ben bunları, kaportayı açıp anlık gördüm. Aşağıda görevimin başındaydım. Hava tamamen ağarınca güvertedeki silah bölümü ve topçular hedefleri belirleyip atışlarını yapmaya başladı.”³⁶⁴ diyerek hem harekttaki görevini hem de izlenimlerini aktarmıştır. Röportaj yaptđımız diğer gazimiz Hüseyin Doğan ise kendisinin ileri harektta yer aldığını ve sürekli cepelerde çatışmaya girdiğini belirterek, “Ben taarruz birliğindeydim. Bizim sırt antamızda çadırdan tut, türlü türlü araç gereç vardı ama ben sırt çantamı attım sadece cephanemi aldım. Çünkü zaten arazideyiz bizi yoruyor yavaşlatıyordu. Bizim tüm hedefimiz bir adım ileri gitmekti. Ben taarruz birliğinde olduğum için sürekli sıcak çatışmanın içerisindeydim”³⁶⁵ demiştir.

³⁶³ Mehmet Sami Sarioğlu, Aydın şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 06.05.2019, kişisel görüşme.

³⁶⁴ Tuncer Ballıoğlu, Aydın’da kendi işyeri, 16.05.2019, kişisel görüşme.

³⁶⁵ Hüseyin Doğan, Aydın şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 07.05.2019, kişisel görüşme.

Görsel 3.1. Hüseyin Doğan'ın arşivinden 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı

Aynı şekilde komando birliğinde görev yapan Mehmet Çoban da görevlerinin devamlı ilerlemek olduğunu belirtmiş ve sözlerine, *“Bizim görevimiz, acımızı hafifletmek için düşmanı imha etmektir. Biz komando olduğumuz için görevimiz devamlı taarruzdur. Savunma gibi bir kaygımız yoktur. İkinci barış harekâtında, biz ilerledikçe önce olduğumuz yerin emniyetini alır sonra cephe genişleyince taarruza katılıyorduk.”*³⁶⁶ diyerek devam etmiştir.

Sözlü tarih çalışmasına katılan gazilerimizin her birinin farklı görevi ve sorumlulukları vardı. Selim Hülako'nun görevi ise nişancılıktı. Kullandığı roketatar silahının bilgilerini halen hafızasında tutabilen gazimiz, Türk askerinin üstün yeteneğini, *“şimdi olsa yine giderim”* sözleriyle de cesaretini temsil etmektedir. Hülako görevini şu sözlerle açıklamıştır: *“Benim görevim nişancılıktı. Halen o dönemde kullandığım 72772 roketatarın en ufak parçasından menziline kadar her şeyine hâkimim. Kullandığım roketatar 89 mm çapında, geri tepmesi olmayan, elektronik manyeto ile çalışan tahribat silahıydı. Merminin namlu çıkış hızı 875 metre\saniyedir. Duran hedeflere karşı 300, hareket halindeki hedeflere karşı 200 metre menzili vardı. Kullandığımız dürbünlerde dikey ve yatay*

³⁶⁶ Mehmet Çoban, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 06.05.2019, kişisel görüşme.

hatlar vardı bize yaklaşan ve uzaklaşan hedeflere karşı dikey hatları sağa sola giden hedeflere karşı yatay hatları kullanıyorduk. Roketlerin 3 çeşit mermisi var. Tank tahrip mermisi ki bu mermi hedefe vardığında 3200 derecelik bir ısı açığa çıkar. Birde eğitim mermisi ve sis mermisi. Sis mermisini yakın muharebelerde düşmanı tuzağa düşürmek için kullanırdık. Bizim görevimiz oradaki insanlarımızı baskıdan ve işkenceden kurtarmaktı, biz bunun için mücadele ettik. Vatanımız bizim için kutsaldır. Ben 66 yaşındayım bugün olsa yine giderim. Allahın verdiği bir can vatan için de namus için de feda edilir.”³⁶⁷ Gani İliş ise Eğirdir’de 3 ay boyunca dağcı komando olarak eğitim aldıktan sonra Harekâta paraşüt ile katılmıştır. 14. atlayışını Kıbrıs Adası’na yaptığını belirten gazimiz Komando olması gereği sürekli ileri harekâta çarpışmalarda yer almıştır. Aynı şekilde Hidayet Bozdağ da sürekli cephelerde düşman askerleriyle çatıştığını beyan etmiştir. Harekâttan sonra çatışmalar bittiğinde ise günlerinin nöbet tutmakla geçtiğini belirtmiştir. Sonuçta ordudaki bütün askerler cephede savaşıyor birlikler içinde yer almamıştır. Cephe gerisinde haberleşmeden sağlık hizmetlerine kadar birçok alanda görev yapmıştır. Salih Akduman da geri hizmette yer alarak harekâta ambulans şoförü olarak görev yapmış ve şehitlerimiz ile yaralı askerleri hastaneye taşımıştır. Kendisi o günleri şöyle anlatmıştır: “Ben Gönyeli’de göreve başladım. Bizim revirde sivil hastalar da muayene ve ameliyat olurdu. Yani bizim revirimiz askeriye dışarıda tam teşekküllü bir hastane gibiydi. O şekilde görevimizi layıkıyla yapıyorduk. Barış harekâtı sırasında göreve çıktığımda eğer asker şehitse battaniye sarıp aracın belli bir bölümüne koyuyorduk. Yaralıları ise apar topar hastaneye yetiştiriyorduk. Şehitlerimizi doğrudan şehitliğe götürüyorduk battaniyesi, elbisesi, miğferi ve botuyla birlikte defnediyorduk.”³⁶⁸ Ahmet Emer ise topçu birliklerinde görev yapmış, I. Harekât bittikten sonra ise Girne’nin içinde arama-tarama faaliyetlerinde bulduklarını ifade etmiştir. İkinci harekâttaki görevini ise şu sözlerle anlatmıştır: “Beşparmak dağının arka tarafında Lefkoşa vardır. Dağın eteğinde de bir Türk köyü var. Ben II. Harekâta o köyün hava savunmasıyla görevlendirildim. Bizim II. Harekâta asıl görevimiz düşman uçağı düşürmektir. Ama düşman fazla uçak kaldıramadı.”³⁶⁹ Kendisi Kıbrıs Barış Harekâtı bittiğinde ise inzibat olarak görev yapmıştır. Ali Barka da aynı şekilde topçu sınıfında görev yapmış, belirledikleri düşman unsurlarına top atışı yaparak etkisiz hale getirdiklerini belirtmiş ve bu süreci şöyle anlatmıştır: “Ben sınıf olarak topçuydum. Gündüzleri olduğu kadar geceleri de top atışı yapardık. Ben topçu olduğum için sıcak çatışmalara girmedim.

³⁶⁷ Selim Hülako, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 15.05.2019, kişisel görüşme.

³⁶⁸ Salih Akduman, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 07.05.2019, kişisel görüşme.

³⁶⁹ Ahmet Emer, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 15.05.2019, kişisel görüşme.

En önde piyade ve komandolar giderdi kendi askerimize gelmemesi için mevziye göre barutunu ayarlayıp 15 kilometreye kadar top atışı yapıyorduk. Eğer düzgün ayarlamazsak kendi askerimizin üzerine de düşebilirdi. Bu yüzden görevimizi hatasız yapmamız gerekiyordu.”³⁷⁰

Görsel 3.2. Ali Barka'nın arşivinden 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı

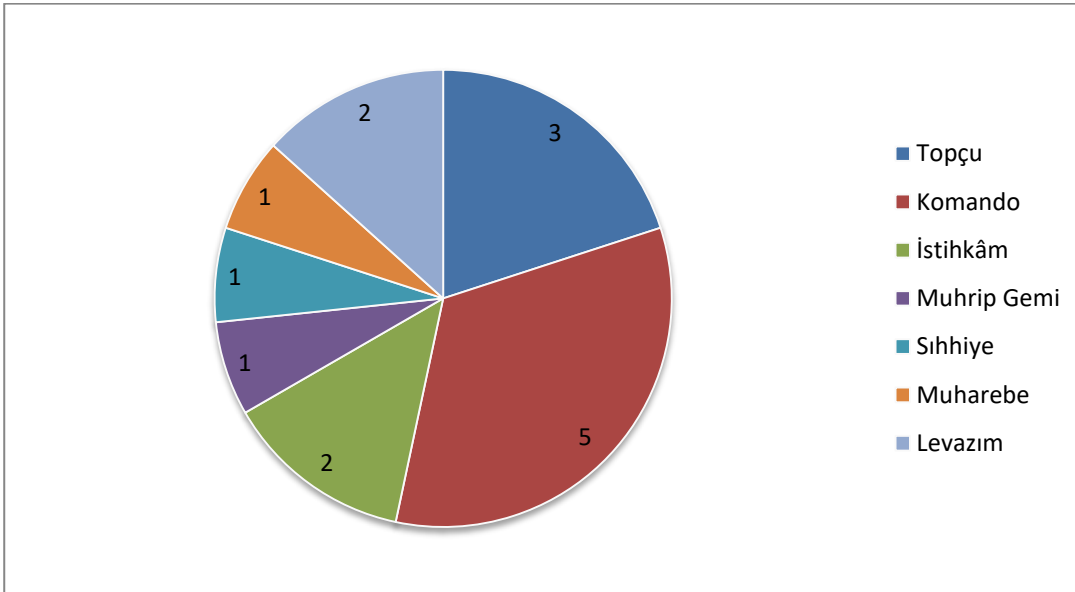
Gazilerimizin her biri görevini layıkıyla yerine getirmiştir. Sami Uzun da Ada'ya ilk çıkan birliklerden olduğunu belirtmiş ve görevinin, uçakların bombaladığı bölgelerde piyadenin önünde giderek mayın temizliği yapmak olduğunu beyan etmiştir. Gazilerimizden Ali Erkan da istihkâm sınıfında olduğunu, görevinin mayın ve patlayıcıları imha etmek olduğunu bildirmiş ve sözlerine şunları da eklemiştir: *“Biz istihkâm taburu olduğumuz için bizi ileride mayın vardır diye hep önden yollarlardı. Ben çok sıcak çatışmaya girdim. Benim görevim mayınları çözmektir ama biz çözmeye kalksak kaç mayın patlardı kim bilir çünkü tam eğitilmemiştik. Bölüğe dışarıdan çok asker gelmişti ama mayınları çözme kapasitesinde sadece üç dört çavuş vardı. O zamanlar ne kadar detektör olsa da kullanmaya fırsatımız yoktu. Tamamen şans eseri ilerliyorduk yanlışlıkla mayına bassak parçamız kalmazdı.”³⁷¹* İsmail Yılmaz ise güvenli bölgelerde kurdukları fırınlarda askeri personele ekmek yapmak suretiyle görev yapmıştır. Kendisi görev sürecini şu sözlerle anlatmıştır: *“Orada ben*

³⁷⁰ Ali Barka, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 16.05.2019, kişisel görüşme.

³⁷¹ Ali Erkan, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 06.05.2019, kişisel görüşme.

levazım olarak fırında çalışıyordum. 4 tane seyyar fırınımız vardı. 45 dakika içinde bu fırınlar kuruluyor hamur yoğuruluyor ve ekme çıkıyordu. Bizim için gece gündüz yoktu jeneratörlerle gece gündüz durmadan ekme çıkarırdık. Karanlık oluyordu ama mecbur çalıştırmak zorundaydık. Savaşan birlikler bizden gıda bekliyordu. Biz harekât sırasında hiç silah kullanmadık. Bölük Komutanı, “Oğlum, biz görevimizi yapacağız, bizde aynı savaşın içinde silah kullanmış gibi oluyoruz, en son çare biziz” derdi. Biz vardığımız yerde devamlı ekme çıkarıyorduk. Tümen doğuya kaydı biz batıya gittik. Biz iki takımdık, bir takım Güzelyurt’a gitti. Bir takımımız da Yılmazköy’den aşağıda bir köy vardı o köyde kaldı. Oralarda Rumlardan, Türklerden kalma taş fırınlar vardı mazotla ısıtır devamlı ekme yapardık. Ham madde açısından ise bölüğe haber verirdik onlar bize buğdayı gönderirdi. Bizde Magosa’daki değirmende un haline getirir ekme yapardık. Yani bu şekilde görevimizi orada layıkıyla yaptık.”³⁷² Gazimiz ayrıca sözlerine, kendi buldukları bölgede bir tane de uçaksavar olduğunu, burada da yardımcı olarak görev yaptığını eklemiştir. Mehmet Şahin ise I. Harekâta topçu birliğinin ateş kısmında görev yaptığını beyan etmiştir. II. Harekât başlamadan ise Lefkoşa’nın üst taraflarında bir Rum köyünü ele geçirdiklerini ve Rum halka evden çıkma yasağı konularak orada nöbet tuttuklarını belirtmiştir.

Yukarıda, gazilerimizin verdiği beyanat sonucunda anlaşıldığı üzere gazilerimiz Harekât sırasında birçok alanda görev yapmışlardır. Çoğunluk olarak ise cephelerde savaşan birliklerde yer almışlardır.

Grafik 3.5. Sözlü tarih çalışmasına katılan 15 gazinin harekât sırasındaki görevlerine göre sınıflandırılması

³⁷² İsmail Yılmaz, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 09.05.2019, kişisel görüşme.

3.4. Harekât Sırasında Yeme, İçme, Sağlık ve Barınma Koşulları

Bir ülkenin binlerce askerini denizaşırı bir Ada'ya yollayarak çıkartma yapması kolay bir iş değil. Askeri olarak harekâtın planlanması kadar savaştan birliklerin gıda ve barınma koşullarında da destek sağlanması gerekmektedir. Kıbrıs Barış Harekâtına katılan askerler zaman zaman açlık çekmiş zaman zaman da kendi imkânlarıyla beslenmişlerdir. Bu süreçte İsmail Ece, gıda yetersiz kaldığı zaman bölgede bolca bulunan keçiboynuzu ağaçlarından beslendiklerini belirtmiş ve sözleri şunları da eklemiştir: *“Boğaz bölgesindeyken ağaçların altında tozun toprağın içinde yaşıyorduk. Yemek yediğimiz yerler biraz kepçelerle çukurlatılmış üzerlerine birer beyaz kamuflaj çadırları konmuş yerlerdi, onların altına girip yemeklerimizi yiyorduk. Hayatımda ilk defa bulgur çorbasını orada içtim. Harekâtın başladığı ilk bir iki gün yeme içme konusunda sıkıntılar vardı. Yemek yeterli değildi. Küçük peksimet gibi bir şey veriyorlardı ama bunları kötülemek için söylemiyorum. Bunların normal olduğunu söylüyorum. Biz oraya bir göreve gittik o görevi, yemek olsa da olmasa da yapacaktık.”*³⁷³ Barınma koşullarına da değinen Ece, yatmaları için portatif karyolalar verildiğini ancak sıcaktan uyuyamadıklarını beyan etmiştir. Ayrıca sözlerine, Ağustos sıcağında duş alamadıklarını ve 10 gün boyunca postallarını çıkarmadıkları zamanlar olduğunu eklemiştir.

Görsel 3.3. İsmail Ece'nin arşivinden, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtında beslenme ve barınma koşulları

³⁷³ İsmail Ece, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 02.05.2019, kişisel görüşme.

Hüseyin Doğan ise Harekâta giderken kendilerine peksimet gibi bir şeyler verildiğini bunları bir gün içinde tükettiklerini söylemiştir. Ayrıca en çok sıkıntıyı 50 derece sıcaklıkta su bulma konusunda çektiklerini vurgulamıştır. Mehmet Sami Sarıoğlu da Doğan'ın sözlerini onaylayarak, düşmanın nehirleri zehirlemiş olabileceğini düşündüklerini için güvenli kaynak olmadıkça su içmediklerini belirtmiştir. Yemek konusunda ise, *“Sabahleyin birlikten çıkarken kumanya veriyorlardı. Onunda içinde de bir peksimet, bir dolma, bir tanede küçük konserve olurdu. Yeterli gelmezdi, bol bol keçiboynuzu yedik. Ama savaş bittikten sonra yemek konusunda rahatladık. Kendimiz, bulduklarımız ile yemek yapmaya başladık.”*³⁷⁴ sözleriyle başlarının çaresine baktıklarını vurgulamıştır. Ayrıca kendilerine portatif yatak verilmediğini bu yüzden yeri az çukurlaştırarak buralarda uyduklarını, çoğu zamanda arazide zeytin ağaçlarının arasında dinlendiklerini söylemiştir. Mehmet Çoban ise yeme konusunda şu beyanatta bulunmuştur: *“Savaş demek açlık susuzluk demektir. Her an ecel kapınızı çalabilir. Buradan giderken iki günlük savaş erzakı vermişlerdi. O kumanyanın içinde ekme, bisküvi, konserve ve 100 tane yedek mermi vardı. O bisküviler bile mermilerin arasında un ufak oldu. Zaten daha ikinci günde toz halinde yedik bitirdik o erzağı. Standart yemek gelmiyordu, hayatta kalmak için uğraşıyorduk. Bir haftanın sonunda bizim bölüğe belki 50 kişiye sadece 3 büyük ekme ve insan başına da 3 er yumurta verdiler. Komutanımız Teğmen Mustafa Şimşek o ekmeği hepimize tek tek böldürüp paylaştırdı birisi biraz fazla tuttu mu “oğlum arkada 49 kişi daha var” derdi.”*³⁷⁵

Ahmet Emer, savaşın ilk zamanlarında aç kaldıklarını ama bölgeyi kontrol altına aldıktan sonra boşa gezen keçi, koyun gibi hayvanları keserek birlikte yemek yaptıklarını ifade etmiştir. Selim Hülako ise sağlık yönünden bir değerlendirmede bulunmuş ve çok hasta olduğu, ayakta duramadığı bir gün revire gittiğinde sadece bir aspirin hapi verdiklerini belirtmiştir. Ayrıca sözlerine, tüm bu koşullara rağmen görevlerini başarıyla yaptıklarını da eklemiştir. Gıda konusunda ise savaşta açlığın önemli bir sorun olduğunu vurgulayan Hülako, Türk askerinin aç da kalsa susuz da kalsa görevini başarıyla ifa etmeden geri dönmeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca şu sözleriyle de Türk askerinin ne kadar merhametli olduğunu göstermiştir: *“Değirmenlik köyünde 100-150 kişiyi esir almıştık. Onları revo kamyonlarla Magosa üzerinden esir kamplarına gönderiyorduk. Esirlerin arasında 10-12 yaşlarında bir kız çocuğu vardı. Dudakları kurumuştü, aldım suyumu getirdim yüzünü yıkadım. Kendim aç olduğum halde son peksimetimi ona verdim. Annesi elini açtı “Allah*

³⁷⁴ Mehmet Sami Sarıoğlu, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 06.05.2019, kişisel görüşme.

³⁷⁵ Mehmet Çoban, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 06.05.2019, kişisel görüşme.

Makarios'un da Ecevit'in de belasını versin" dedi. Aynen bu kelimeyi kullandı. Zaman zaman yakaladığımız esirlere bölük komutanımız ekmeğimizi veriyordu. Biz o kadar da merhametli askerlerdik. Onlara asla savaş esiri olarak davranmadık."³⁷⁶ Gazilerimizden Gani İliş ise sürekli çatışmada oldukları için yanında arkadaşlarının şehit düştüğünü, birçok arkadaşının yaralandığını bu yüzden akıllarına yemeğin dahi gelmediğini ifade etmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı başlamadan Türk Kuvvetleri Alayı'nda görev yapan Salih Akduman, savaştan önce yemeklerinin çok güzel çıktığını belirtmiş sonrasında sözlerine şöyle devam etmiştir: *"Savaştan önce yemeklerimiz o kadar şahane çıkıyordu ki sivilde evde yapamazdın o yemeği. Tavuk, pilav, komposto, sabah kahvaltılarında süt, peynir, tereyağı, reçel ne ararsan vardı. Savaş bir başladı bir daha kapuskayı bile göremedik. Maalesef çok aç ve susuz kaldık. Küçük küçük konserve verirlerdi ekmek zaten yoktu. Bazen hastaneye yaralı getirdiğimde oradan bana ekmek arası veriyorlardı ama cephedeki arkadaşlarımız baya sıkıntı çekti. Susuzluktan dudakları mosmor olmuş, kabuk bağlamış arkadaşlarımız vardı. Barınma olarak ise toprak üstünde yatarдық. Hendek kenarlarında uyurduk. Çadır kuramazdık, çünkü yerimiz belli oluyordu hemen top ve mermi yağmuruna tutarlardı.*"³⁷⁷ Ali Barka ise verdikleri peksimetleri bile yiyemeden kaybettiğini belirtmiş harekât sırasında ilerledikçe çikolata fabrikası gibi yerlere girdiklerinde buralarda buldukları gıdalarla idare ettiklerini beyan etmiştir. Ayrıca sözlerine, bazı yerlerde marketlerde çokça gıda bulduklarını ancak düşmanın zehirlemiş olabileceğini düşünerek yemekten çekindiklerini de eklemiştir. Sami Uzun da diğer gazilerimiz gibi ilk zamanlar peksimetler ile idare ettiklerini belirtmiş, suyu bile komutanların belirlediği su ikmal noktalarından mataralarına doldurarak kullandıklarını söylemiştir. Barınma olarak ise ilk harekâta çatışmalar çok şiddetli geçtiği için yerlerde uyuduklarını ancak ikinci harekâta rahatlayınca mevzi kazıp buralarda dinlendiklerini ifade etmiştir. Ali Erkan da diğer gazilerimiz gibi açlığın çok zor bir şey olduğunun altını çizerek, *"Zaten açız, sıcak bir taraftan vuruyor ne kadar elimiz ayağımız titrese de hedeflediğimiz noktaya varıyor, kendimize bir mevzi hazırlıyorduk. Acıktığımızda keçiboynuzu yiyorduk ağaçlardan. Bazen telsizi çalıştırabilirsek de yerimizi tarif edip ek gıda istiyorduk.*"³⁷⁸ ifadesinde bulunmuştur. İsmail Yılmaz ise harekât sırasında zaten fırında ekmek üretiminde çalıştığını normal gıda gelmese dahi kuru ekmekle idare ettiğini beyan etmiştir. Gazilerimiz özellikle harekâtın ilk günlerinde gıda yetersiz geldiği için çok sıkıntı yaşamıştır. Kıbrıs iklim özellikleri gereği Temmuz-Ağustos aylarında çok sıcak bir

³⁷⁶ Selim Hülako, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 15.05.2019, kişisel görüşme.

³⁷⁷ Salih Akduman, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 07.05.2019, kişisel görüşme.

³⁷⁸ Ali Erkan, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 06.05.2019, kişisel görüşme.

coğrafyaya sahip olduğu için de susuzluk en büyük problem olmuştur. Barınma konusunda ise düşman unsurlarının bombalaması düşünülerek belli bölgelerde ya da evlerde kalınmamış genellikle arazide uygun bulunan yerlerde dinlenilmiştir.

3.5. Kıbrıslı Vatandaşların Türk Askerine Karşı Davranışları

Kıbrıs Barış Harekâtı başladıktan ve hatta bittikten sonra halkla sürekli yanyana ve iç içe olan gazilerimiz, özellikle bu zulümlerden en çok etkilenen vatandaşlar tarafından sevgiyle kucaklanmıştır. Ancak her yerde olduğu gibi kötü niyetli veya bencil insanlarla da karşılaşmışlardır. İsmail Ece, o dönemde bu acıyı çeken insanların Türk askerine şükrettiğini belirtirken özellikle bu ıstırapları yaşamayan, sıkıntıya düşmeyen ve 1974 sonrası doğanların bu harekâtı pek hoş karşılamadıklarını ifade etmiştir. Bunun da en büyük nedenini şu sözlerle açıklamıştır: *“Çünkü Rum tarafı Avrupa Birliği üyesi. Zenginlik ve şatafat var ama Kuzey Kıbrıs'ta hala bir şey yok. Zaman zaman Kıbrıs'a gittiğimde hep karşılaşırım, şuanda Türk askeri gitsin, onlarla anlaşma ne olursa olsun anlaşalım diyenler var.”*³⁷⁹ Aynı şekilde Mehmet Sami Sarioğlu da İsmail Ece'nin sözlerini onaylayarak şu anısını anlatmıştır: *“Savaş bittikten çok sonra bir gün Boğazköy'de yolun üzerinde kahvehanede çay içiyorduk. Orada köylüler de vardı. Bizim komutan, “Hürriyetinize kavuştunuz. Rum belası yok artık daha iyi oldu.” dedi. Oradan biri çıktı, “Keşke olmasaydı, biz önceden portakal bahçelerinde çalışırdık, fabrikalarda çalışırdık şimdi burada boş boş oturuyoruz.” dedi. Komutan o adamı orada dövecekti. Çünkü onlar yıllardan beri Rumların yanında, çiftliklerinde çalışmaya alışmışlar. O arada boşlukta kalınca ilk zamanlarda memnun olmadılar.”*³⁸⁰ Ancak sonraları bu insanların, mal mülk sahibi olduğunu belirten Sarioğlu, harekâttan memnun olmasalar da güven ve huzur içinde yaşadıklarının altını çizmiştir. İkinci Harekâttan en son Lefke bölgesini aldıklarını belirten Hüseyin Doğan, burada kurtardıkları halkın kendilerine su ve ekmek taşıdığını o azaptan onları kurtardıkları için teşekkür ettiklerini beyan etmiştir. Ancak savaştan sonra karşı karşıya kaldıkları davranışları da şu sözlerle anlatmıştır: *“Savaştan sonra Cristof adında bir berber vardı. 65 yaşlarında bir Rum'du. Bizim bölük komutanı da ikişer üçer gidin tıraş olun dedi. Mehmet diye bir arkadaşım da biz gittik. Ben biraz tedirgin oldum, önce Mehmet'i oturttum. Silahımı da çıkardım yanıma koydum. Mehmet tıraş oluyor ama adam da korktu başladı titremeye. Pişmanda oldum biraz. Sonra sıra bana geldi. Korkma dedim ağırlık yapıyor ondan*

³⁷⁹ İsmail Ece, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 02.05.2019, kişisel görüşme.

³⁸⁰ Mehmet Sami Sarioğlu, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 06.05.2019, kişisel görüşme.

çıkarmıştım. Sonra Cristof'la muhabbete başladık. Sen neden burada kaldın dedim. “Ben uzun süredir Türklerin içinde yaşıyorum Türklerden bana zarar gelmez” dedi. Hakikaten de o Rumlar bile güvenle yaşadılar orada. Bizim dönemimizde o savaşı gören insanlar, yerli Kıbrıs halkı bize minnet duydu ama 1974 sonrası doğan çocuklar olaylara biraz farklı bakıyor. Biz daha sonraki yıllarda oraya ziyarete gittiğimizde bunu gördük. Aileler anlatamamış, orada yaşanan zulümleri, insan ölümlerini anlatamamışlar. Yeni nesil de bakıyor Rum tarafı zenginlik içinde, kendi taraflarında bir şey yok, bu harekâtı yapanlara kızıyorlar. Hepsinin değil belki ama onların gözünde biz hiçiz.”³⁸¹ Savaş sırasında Türk halkı, Rum askerlerinin kandırmacalarından korktukları için zaman zaman evden dahi çıkamamıştır. Türk askerinin geldiğinden emin olduklarında ise koşarak kucaklaşmışlardır. Gazimiz Mehmet Çoban da savaş sırasında yaşadığı anısını şu sözlerle anlatmıştır: “Harekâta ilerlerken Gaziveren köyünün sınırlarına girdik. O bölge çok yeşillikti ve portakal bahçelerinden oluşuyordu. Arkadaşlar ağaçların arasına dağıldı. Bende orada bir su birikintisi ve ev gördüm. Oraya yaklaştım “Hey Rum musun Türk müsün” diye bağırdım. 70 yaşlarında beyaz saçlı beyaz sakallı bir adam evden çıktı geldi boynuma sarılıp hüngür hüngür ağladı. “Çok şükür geldiniz yaktılar yaktılar gittiler” dedi. Aynı şekilde İkinci Harekâtın sonlarına doğru Doğancık köyünün yoluna girdik, köylüler bizi görmüş durdurdular istirahat etmemizi istediler. Orada kurban kestiler kanlarından alınlarımıza sürdüler. Hepsi boynumuza sarıldı. Biz gitmesek Rumlar o bölgedeki insanları yok edecekti.”³⁸² Mehmet Çoban’ın aksine pek iyi anıları olmayan Selim Hülako ise zaman zaman kapısına su diye vardıkları insanların kendilerini geri çevirdiğini hatta “nerden geldiniz başımıza bela oldunuz” şeklinde ithamlarda bulduklarını dile getirmiştir. Selim Hülako’nun sözlerini teyit eden Sami Uzun da Omorfo bölgesinde devriye gezerken bir gün bir kapıya giderek su istediğini ancak oradaki insanların kendisini geri çevirdiğini belirtip sözlerine şöyle devam etmiştir: “Bana su vermeyi bırak, “ben şu kadar yatırım yaptım burada şunu yaptım siz geldiniz hepsini mahvettiniz” dediler. Bize soğuk davranıyorlardı. Kimisi “ben yatırım yaptım müşteriler gitti” diyor kimisi Rumların işçisi olarak çalışıyormuş savaş başlayınca her şey bozulmuş. Oradaki halkın çoğu asimile olmuş.”³⁸³ Sami Uzun’a katıldığını belirten Ahmet Emer de İkinci Harekâtın başlamasıyla bir köye doğru ilerlediklerini belirtmiş ve sonrasında yaşadıklarını şu sözlerle anlatmıştır: “Biz köye yaklaşırken köy halkı korkmuş. Eyvah! Rumlar geliyor diye düşünmüşler. Sonra biz Türk

³⁸¹ Hüseyin Doğan, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 07.05.2019, kişisel görüşme.

³⁸² Mehmet Çoban, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 06.05.2019, kişisel görüşme.

³⁸³ Sami Uzun, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 09.05.2019, kişisel görüşme.

bayrağını çekince yanımıza geldiler. Hepsi çok sevindi, toprağa kapanıp öptüler, ‘siz gelmeseydiniz düşmanlar bizi öldürecekti’ dediler. Gerçekten de iki saatlik bir gecikme olsaymış Rumlar abluka altına alacakmış o köyü. Kimse sağ çıkamazdı. Orada Kıbrıslı Türkler bize iyi baktı. Güzel yemekler getirirlerdi. Mehmetçiğimiz derlerdi bize. Kıbrıslı Türkler Rumcayı çok iyi konuşurlardı. Bizim Türkler onların fabrikalarında işyerlerinde çok çalışmış. Ancak bazıları asimile olmuş. Bir gün Kıbrıslı birine sordum. Memnun musun harekât yapmamızdan dedim. Bize komutanım diye hitap ederlerdi. İnekleri, koyunları varmış. Komutanım savaş olmasa iyiydi Rumlara süt satamıyorum artık dedi. Çektiğiniz acıları ne çabuk unuttunuz dedim. Savaş halindeyiz elbette ekonomik sıkıntı olacak dedim. Benim gözlemime göre biraz yozlaşmış olanları da vardı.”³⁸⁴

3.6. Harekât Sırasında Gazilerin En Çok Etkilendikleri Olaylar

İsmail Ece, Kıbrıs’a gittiğinde kendisini en çok orada ilk defa gördüğü aletlerin etkilediğini ifade etmiş ve sözlerini, “Kıbrıs’ta Türkiye’ye göre çok yüksek standartlı bir yaşam varmış. İlk defa otomatik çamaşır makinasını orada gördüm, ilk defa beton santralini orada gördüm, Türkiye’de görmediğim lüks arabaları ilk defa orada gördüm.” diyerek sürdürdü. Savaşın kötü bir şey olduğunu ve insanlık olarak vicdanen rahatsız olduğu olayı ise şu sözlerle dile getirmişti: “Bir gün hiç unutmuyorum kap kacak almak için bir eve girdik. Mutfakta bir masa vardı, dört köşe masanın üstünde tabak, çatal 4 kişilik bir sofraya kurulmuş, tabakların içine de yemekler konulmuş ama bir kaşık bile alınmamış. Demek ki o sırada savaş başlamış kaçmışlar. Şimdi o insanın yerine kendimi koyuyorum acı bir şey yani. Belki bir karı koca ve iki tane küçük çocuğu vardı. Yani o insan bunu hak etmiyor. Öte yandan bizde bize yapılanı hak etmiyoruz. Mesela Türklere devamlı zulüm yapılması ve Avrupa’nın da bunu desteklemesi ve hep Rumlardan taraf olmaları savaşın sebebiydi.”³⁸⁵

Savaş sırasında büyük bir iletişim kopukluğu sonucu kendi uçaklarımızın kendi gemilerimize saldırdığı Kocatepe olayında ise batmamayı başarsa da ağır yaralar alan TCG Mareşal Fevzi Çakmak gemisinde bulunan Tuncer Ballıoğlu, o anları hiç unutmadığını belirtip olayı şöyle anlatmıştır: “Akşamüzeri gemiye bir mesaj geldi bir tane jetimiz isabet alıp düşmüş pilot yüzbaşı şu mevkide uçağı terk ettim diye mesaj göndermiş. Komutan hoparlörden anons etti “Bir jetimiz isabet almış, pilotumuzu kurtarmak üzere şu mevkiye hareket edeceğiz” Biz Mareşal Fevzi Çakmak muhribi olarak o bölgeye gittik ama yavaş

³⁸⁴ Ahmet Emer, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 15.05.2019, kişisel görüşme.

³⁸⁵ İsmail Ece, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 02.05.2019, kişisel görüşme.

yavaş da akşam olmuştu pilotumuzu bulamadık. Tekrar Girne'nin önüne döndük, mevki verildikçe bombardıman yaptık. Bütün her yerden alevler yükseliyordu. Biz yine 4 muhrip seyir halinde bekledik gece boyunca çıkarmalar devam etti. Sabah olurken "sancak taraftan denizden adam kurtarılacaktır" anonsu yapıldı. O pilot yüzbaşı küçük bir lastik botta dalgaların içinde bir gece boyunca denizde kalmış. O Malatyalı pilot yüzbaşısı kurtardık doğru komutanın yanına çıktı. 21 Temmuz öğleden sonra saat 14:00 gibi gemiye bir mesaj daha geldi "Yunanlılar Baf mıntikasına çıkarma yapacakmış bu çıkarmayı önleyin." Bu emirle birlikte biz 4 muhrip Baf bölgesine gittik. Şimdi bizim donanma gemileri bu çıkarma esnasında yukarıda Çanakkale taraflarından tutun da Ege ve Akdeniz bölgesine kadar Yunanların savaş gemisi çıkarabileceği, uçak kaldırabileceği bölgelerde önleme görevi icra ediyordu. Yunanlılar Baf'a çıkarma yapacakmış istihbaratı alınınca o zamanın Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Kemal Kayacan 4 muhribe mesaj gönderip bizi yönlendiriyor. Aynı anda Adana'ya havacılara da aynı emir verilmiş. "Yunanlılar Baf'a çıkarma yapacakmış onlara mani olun." Biz o bölgeye geldik ama ne Yunan gemisi var nede başka bir şey. Kendi aramızda kritik yaparken geminin alarm düzeni aktif hale geldi. Ardından Komutan devreden "uçak alarmı uçak alarmı, gelen uçaklar dost uçaklar ateş yok" diye anons etti. Daha sözünü bitirir bitirmez uçaklar bize saldırmaya başladı. Biri dalıyor makinalı tüfekle tarıyor ardından bombasını bırakıp irtifa alıyor. Şimdi böyle olunca dost uçak falan dinlemedik bizim topçu astsubaylar kara bombardımanında kullandığımız bombalarla ateş etmeye başladı ki bu bombalarla da uçak vuramazsınız. Gemide zaten uçaksavar yok. Uçak bombasını bıraktığı zaman sancak tarafına isabet ettiğinde büyük bir sarsıntıyla gemiyi diğer tarafa savuruyor. Komutan sonradan bize anlatıyor "Uçakları tanıyorum bizim F-100 uçaklarımız geminin başını o tarafa çeviriyorum bomba iskeleye düşüyor" diyor. Geminin topları durmadan uçaklara ateş ediyor en azından çok fazla yaklaşıp zarar vermesinler diye. Gemi ana baba günü gibi oldu. 15 dakika boyunca bu böyle sürdü. Personelden "dost uçaklar niye bizi bombalıyor eğer bunlar Yunan uçağıysa bizim jetlerimiz nerede burada pisipisine öleceğiz" diye sinirle duvarları yumruklayanlar vardı. Telsizci arkadaşlar da "kartallar, pilotlar biz Türk gemisiyiz" diye anons geçiyorlar ama cevap gelmiyordu. Biz bunu sonradan öğrendik üssünden emri alan pilot hedef bölgeye yaklaştığında telsizi kapatır tamamen düşman hedefe odaklanmış. Uçaklar cephanelerini boşaltıp oradan ayrıldılar. Aslında bizim gemilerimizde Türk bayrağı da vardı ama savaş esnasında Yunan gemisi Türk bayrağı çekebilir gibi de düşünülüyormuş. Şimdi düşünün yıllarca harp yapılmamış hep tatbikatlar eğitimler yapılmış savaş esnasında böyle şeyler olabilir. Neyse panik halindeyiz bizim

uçaklarımız niye bizi vuruyor derken tekrardan uçak alarmı verildi komutan yine “gelen uçaklar dost uçaklar ateş etmeyin” dedi ama uçaklarımız tekrardan bize saldırmaya başladı. Bu saldırı da bir 15 dakika sürdü. Bu ikinci 15 dakikalık dilimin sonlarına doğru Kocatepe muhribinden gemiye mesaj geldi “gemimiz isabet aldı gemiyi terk ediyoruz”. Gemi uçağın attığı napalm bombası ile kıç tarafından isabet almış dumanlar içinde suya gömülüyor. Biz hala olayın şokundayız. Bizim bu 4 muhripte tamamen denizaltılara, mayınlara ve kara hedeflerine yönelik silahlar vardı havadan gelen saldırılara karşı etkisizdik. En azından uçaksavar olsa kendimizi savunabilirdik. Kocatepe gemisi batarken baş çarkçı elinde bir balyoz ile geminin içinde değerli makinaları, içinde askeri bilgilerin olduğu makinaları parçalamış imha etmiş. Savaşta gemi terk edilirken bazı önemli cihazlar düşmanın eline geçmesin diye parçalanır. Kocatepe muhribinde subay, astsubay, er toplam 53 kişi şehit oldu. Bizim sınıf arkadaşlarımızdan şehit olanlar vardı. Daha sonra duyduk ki, İsrail bandıralı bir gemi Kocatepe muhribinden denize düşen bir grubu bulmuş onları almışlar uçakla Ankara'ya göndermişler. Biz Kocatepe'ye doğru son sürat ilerliyoruz güverte ekibi halatları hazırladı. Sonra süperhiter dediğimiz geminin yüksek süratte gitmesini sağlayan bölümler kapatıldı, biz olayı görmek için güverteye çıktık yavaş yavaş gemiye yaklaşıp aborda olup yaralıları kurtaracakken tekrar uçak alarmı verildi. Uçak alarmı verilince herkes apar topar görev yerine döndü. Komutan tekrar anons ediyor “gelen uçaklar Türk uçakları ateş etmeyin.” O sözünü bitirir bitirmez uçaklar tekrar saldırmaya başladı 3. defa saldırı altındayız. Biz artık Kocatepe muhribini bırakmak zorunda kaldık. Gemi tekrar yüksek sürate geçti. Yine gelen uçaklara göre mevki alıp karşılıklı bombardımana başladık. 10 dakika kadar da bu sürdü uçaklar cephanelerini bitirince Adana'ya döndüler. Artık havada kararmak üzereydi. Çok isabet aldık, subay salonunda her yer yaralı doluydu. Biz de artık o akşam vakti yani 21 Temmuz'un gecesi oradan tam yol Mersin'e doğru yola çıktık. Ağır yaralılar orada hemen hastaneye kaldırıldı. Mersin'e vardıktan sonra Hava Kuvvetleri Deniz Kuvvetleri arasında olay anlaşılıyor kendi uçaklarımız kendi gemilerimizi bombalamış. Bunu muharebe eksikliği olarak yorumladı komutanlar ve ikinci harekâta çıkarken bir havacı yarbey ve iki havacı astsubay muharebeci olarak bizimle birlikte gemide görevlendirildi uçaklarla daha iyi iletişim kurarlar diye. İlk fırsatta da gemiler Gölcüğe gitti helikopter platformu ile köprüünün arasındaki boş alana birer uçaksavar monte edildi. Hatta daha sonrasında o saldırıyı yapan pilotlardan iki tanesi bizim gemimize gelip incelemelerde bulundular. Çok üzgün olduklarını

ifade edip bu gemi nasıl o kadar saldırıya dayanıp ayakta durdu diye şaşırıldılar. Çünkü Türk pilotları dünyanın en iyi pilotlarıdır, gerektiğinde bombayı baca deliğinden sokarlar.”³⁸⁶

Görsel 3.4. Tuncer Ballıoğlu'nun arşivinden TCG Mareşal Fevzi Çakmak Muhribi

Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında sürekli taarruz birliklerinde görev yaptığını belirten Hüseyin Doğan, çok tehlike atlattığını ve yanında arkadaşlarının şehit düştüğünü dile getirmiştir. Yine bir gün KüçükKaymaklı köyünde çatışma sırasında sıkıştırıldıklarını anlatan Doğan yaşadığı olayı şu sözlerle aktarmıştır: *“Birinci harekâta KüçükKaymaklı'yı aldığımızda cephanemiz çok fazla değildi. Yanımda Erzurumlu Murat Dağaşan ve İskender isminde iki arkadaşım vardı. Birlik olarak bölgeye taarruza geçtik. Açık bir alandan zeytin ağaçlarının arasından merkeze girecekken orada yüksek binalardan makinalı tüfekler bize ateş etmeye başladı. Zeytin ağaçlarını kendimize siper yaptık yattık. Başımızın sağından solundan kurşunlar geçiyor. O çelik başlığın içinden kurşunların geçişini hissedebiliyordum. Yanımdaki arkadaşıma kapan diye işaret ediyorum seslensem zaten duyamaz kurşunların sesinden. Önümüzde de otlar vardı, içimden orada şey geçti ben olsam bir yangın mermisi atar otu yakarım hedefi ortaya çıkarırım bu salakların aklına gelmiyor demek ki diye düşündüm. Sonuç olarak onların hepsini tahrip ettik bölgeye girdik. Beni en çok üzen olay ise arkadaşımın KüçükKaymaklı kucağında şehit olmasıydı. Kuleye bayrak*

³⁸⁶ Tuncer Ballıoğlu, Aydın'da kendi işyeri, 16.05.2019, kişisel görüşme.

dikerken karşıdan açılan makinalı tüfek ateşinde çocuk kucağıma düştü şehit oldu. Yer yer harekât sırasında bizde yaralandık şarapnel parçaları bacağımyı sıyırıp geçti. Ama yanımızdaki malzemelerle bağlayıp devam ettik.”³⁸⁷ Mehmet Çoban da komando olması gereği sürekli çatışmalarda yer almıştır. Kendisinin şans eseri kurtulduğu olayı ise şu sözlerle aktarmıştır: “Gelen emirle birlikte taarruza geçtik ilerlemeye başladık. Benim manga dereye yakındı. Muharebe düzeninde ilerlerken astsubay devamlı dereye yaklaşmayın diye bizi uyarıyordu. Nitekim haklı çıktı, dereden çıkan Rumlar bizi yayılım ateşine tuttu. Tesadüf eseri benim ayağımyı taşa takıldı o anda yere düştüm. Hatta arkamdan gelen arkadaşım beni vuruldu zannetmiş. Benim Allaha şükür burnum dahi kanamadı, yaralanmadım. Fakat şans eseri ayağımyı takılıp düşmeseydim bende şehit olacaktım. Yere düştüğümde üzerimden mermiler geçiyordu. Sürünerek zeytin ağacının arkasına gittim, mevzilendim ateş etmeye başladım. Ateş kesilip kalktığımda gördüm arkadaşlarımyın şehit düştüğünü. O çatışmada az öncesinde hal hatır sorduğum beraber yiyip içtiğimiz Kadir Tonguç ve İskenderunlu Nuri Demir isimli bir arkadaşım şehit düştü. Orada onları şehit bıraktık devam ettik. Savaşta durmak yok, arkadaşının öcünü almak için ölmek için bir kişi fazla vuracaksın savaşın genel kuralı budur. Bölük komutanı arkadaki birlikler ile irtibata geçerci, biz devam ederdik. Onlar gelir şehitlerimizi alırlardı.”³⁸⁸ Hidayet Bozdağ ise Rumları ayağından makinalı tüfeğe bağlı olarak bulduklarında çok şaşırdığını ifade etmiştir. Bu olayla birçok yerde karşılaştıklarını söyleyen Bozdağ, Rumların kaçmaması için çoğu yerde silahları başında zincirlendiklerini belirtmiştir. Gazilerimizden Salih Akduman ise en çok 20 Temmuz gecesi korktuğunu ifade edip o gece yaşananları şu sözlerle anlatmıştır: “20 Temmuz’da Harekât başladığında ilk gece Rumlar müthiş şekilde üzerimize geldiler. Bizim revirin olduğu bölgeye mermiler havan topları yağıyordu. Rumlar tankları ile bizim ön mevzilerimize kadar gelmişti. İlk gece kıpraşacak yerimiz kalmadı, doktorlar falan bütün personel toprak altında sığınağa girdik. Üzerimize ateş yağıyordu bize takviye gelmedi. O zaman için uçaklar gece kalkamıyordu. Kara pilotları vardı, bu kara pilotları bizimle birlikte İskenderun’dan Kıbrıs’a piyade yüzbaşı olarak giriş yaptılar. Altlarında bir cip, yanlarında bir şoför, bir de yüzbaşı karada uçaklarımıza telsiz ile hedef tayini yaparlardı. Sabah olur olmaz kara pilotlarından hedef tayini alan uçaklar o Rumları bombaladı. Rumlar tanklarını, araçlarını, teçhizatlarını bırakarak kaçtılar. Uçaklarımız sayesinde kurtulduk. Sabah uçaklar gelir gelmez göreve devam ettik.” Ayrıca bir görev sırasında da ölüm tehlikesi atlatan Akduman o olayı da şöyle anlatmıştır: “Bir gün görevimi

³⁸⁷ Hüseyin Doğan, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 07.05.2019, kişisel görüşme.

³⁸⁸ Mehmet Çoban, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 06.05.2019, kişisel görüşme.

yaparken ambulansı revirin önüne koydum tam indim havan mermisi arabanın sağ tarafından girdi. Hemen öncesinde ben sol taraftan inmiştim bizim kullandığımız araçlar soldan direksiyonluymuş orası gibi sağdan direksiyonlu değildi. Rumlar şoförün sağ tarafta olduğunu sanıyordu. Az çok da araçlar zırhlıydı onun için mermi tam içeri işleyemedi. İnmesem belki o mermi beni öldürecekti.”³⁸⁹ Gazilerimiz yerine göre karşılaştıkları manzaralar ile duygulanmış yerine göre ölüm tehlikesi atlatmıştır. Ama akıllarındaki tek düşünce görevlerini başarıyla yerine getirmek olmuştur.

Görsel 3.5. Salih Akduman'ın son anda kurtulduğu, saldırıya uğrayan ambulans

3.7. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Sona Ermesi ve Memlekete Dönüş

Kıbrıs Barış Harekâtı sona erdikten sonra Türk askeri nöbetlerine devam etmiş ve kontrol altına aldıkları bölgelerde savaşın izlerini silmek için çalışmalara devam etmişlerdir. Askerlik süresinin 12 ayını Kıbrıs Adası'nda geçiren İsmail Ece, harekâtın sona ermesinden sonra da bölgede faaliyetlerin devam ettiğini belirtmiştir. Türkiye'ye dönmeden önce ise kendilerine bazı tekliflerde bulunulduğunu söyleyerek sözlerine şöyle devam etmiştir: “Türkiye'ye dönmeden önce Kıbrıs'ta bütün birliklere kalmak isterseniz mesleğinizle ilgili ne istiyorsanız verelim dendi. Sanayicisin, kaportacısın, tamircisin ne istersen veriyorlardı.

³⁸⁹ Salih Akduman, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 07.05.2019, kişisel görüşme.

Çünkü Girne'deki bütün dükkânlar, arsalar, evler boştu. Bunların hepsi teklif edildi. Ben nişanlı olduğum için Kıbrıs'ta kalmadım.” Devlet tarafından kendilerine şeref rozeti verildiğini ancak henüz madalya verilmediğini ifade eden Ece, konuşmasına şöyle devam etmiştir: “Kaç seneden beri Kıbrıs Barış Harekâtına katılan askerlerimiz madalya diye sayıklıyor, pek çok arkadaşımız vefat etti. Aradan 45 yıl geçmesine rağmen maalesef madalyalar verilmedi.” Kıbrıs gazilerinin şeref aylıklarını dağıtırken de çok büyük haksızlıkların yapıldığını ifade eden Ece, dışarıdan emekli olanların şeref aylıklarında kesintiler yapıldığını dile getirmiştir. Bir diğer sorunun ise gazete ve televizyonlarda şehit ve gazilerle ilgili yapılan düzenlemeler yayınlandığında ümitlendiklerini ancak bu düzenlemelerin bütün gazi ve şehit yakınlarına uygulanmadığını ifade ederek sözlerini şöyle sürdürmüştür: “Güneydoğu gazilerine, 15 Temmuz gazilerinin iki çocuğuna veya kendine iş imkânı sağladılar. Ancak bizim birçok muharip gazi arkadaşımız bu haklardan yararlanamadı. Sadece gazilerde değil şehitlikte bile ayrımcılık var. Bizim iki tane ormancı şehidimiz var ama onların da ailelerine bu imkânlar sunulmuyor. Bunların düzeltilmesi lazım. Biz mutluyuz o gün askere giderken bir şey beklemedik, görevimiz neyse yerini getirdik, başarıyla tamamladık ama bir hak veriliyorsa bunun adaletli bir şekilde uygulanması lazım.”³⁹⁰ dedi.

Mehmet Sami Sarioğlu ise harekât bittikten sonra da Kıbrıs'ta kaldıklarını ve toplamda askerlik süresinin 16 ayını Ada'da geçirdiğini beyan etmiştir. Çıkarma Harekâtı bittikten sonra da göreve devam ettiklerinin altını çizen Sarioğlu sözlerine şöyle devam etmiştir: “Savaş bittikten sonra da biz birlikleri gezmeye devam ettik. Bugün topçu birliğinde, yarın tank birliğinde silahların bakımını yapardık. Girne'de topçu birliği vardı. Obüsün biri mermiyi ateşliyor ama boş kovani atamıyor. Ben silahçı olarak inceledim ateş ettiğinde boş kovani atmasını sağlayan dişlinin iki tırnağı kırılmış. Koskoca yüzbeşlik obüs görev yapamıyor. O zamanın şartlarına göre Türkiye'den o parçayı istesek top daha bir iki ay daha yatarı. Ben komutana servis kısmında benim arkadaşlarım var biz bunu burada onarıyoruz dedim. Komutan da izin verdi bozulan parçayı 2 günde onardık tekrar monte ettik. Orada namlunun ucunu denize karşı çevirdiler deneme atışı yaptılar muazzam bir şekilde çalıştı. Bir hafta sonra sabah içtimasında bir bildiri okudular. Bizi başarılı bir şekilde topu birliğe geri kazandırdığımız için tebrik ettiler birer tane de saat hediye ettiler.” Askerlik görevini Kıbrıs'ta tamamladığını ifade eden Sarioğlu da kendisini en çok üzen şeyin dönerken halk tarafından karşılanmadıkları olduğunu ifade etmiş ve sözlerini şöyle

³⁹⁰ İsmail Ece, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 02.05.2019, kişisel görüşme.

sürdürmüştür: “Biz Kıbrıs’a gelirken aslanlar gibi uğurlandık ama dönüşte kimse dönüp bakmadı. Ben Erkin gemisiyle döndüm. O gemiyle de kömür getirmişler biz o kömürlerin üzerinde yatıp Türkiye’ye geldik. Rezil bir durumdaydık üstümüz başımız battı. Sonra gemi Mersin limanına geldi. Orada limana uzun masalar hazırlanmış çıkarma birliği komutanı bağıyor 20 kişi insin valizlerini döksün. Ben orada eşya almışım, hediyelik eşya getirmişim, battaniye getirmişim, albüm getirmişim. Yorgunuz sıcaktan bunalmışsınız. 20 kişi iniyor valizlerini açıyor faturası olmayan malları alıyorlardı. Bir tane piyade asker orada atılan mermilerin boş kovanlarını toplamış bir tahtanın üzerine yapıştırmış koleksiyon olarak kendine savaş hatırası bir eşya yapmış. Astsubay orada çocuğa bir tokat attı o mermileri aldılar. Sebep? Sen devletin malını nasıl götürürsün? Yahu Kıbrıs’ta o mevzilerde binlerce mermi vardı dozerler gömdü. Orada silahın merminin haddi hesabı yoktu. Biz o mermilerin üzerinde yattık. Orada çok gücüme gitmişti. Bizim valizlerimizde faturasız mallara el koydular bu o savaşın içinden çıkıp gelen bizlere yapılmış çok büyük bir ayıptı.”³⁹¹ Buna karşılık Sarıoğlu, memleketine ulaştığında tüm köy halkının kendisini coşkuyla karşıladığını ve kurban kestiklerini söyledi. Hüseyin Doğan da savaş bittikten sonra 47 gün boyunca Beşparmak dağlarında kaldıklarını, bölgeyi patlayıcı ve düşman unsurlarından tamamen arındırdıklarını ifade etmiştir. Sonrasında ise, “Girne’ye Karaoğlanoğlu şehitliğinin olduğu sahile geldik. Orada bir otelde konuşlandık. Sabah sporu yapardık keşfe çıkardık eğitimlerle geçerdi günlerimiz. Bizi daha ziyade diğer birliklere göre korumaya aldılar çünkü birinci ve ikinci harekâta sürekli taarruzdaydık, çok yorulduk. Yorulduk dediğime de bakma bize emir verseler 50 gün 100 gün daha devam ederdik.” sözleriyle günlerinin nasıl geçtiğini anlatmıştır. Hüseyin Doğan, Kıbrıs’ta 8 ay kaldıktan sonra dönüşte tekrar gemi yoluyla Mersin’e geldiğini, orada bir gece kaldık sonra da askerlik süresinin geri kalanını tamamlamak üzere Kayseri’ye Hava İndirme Tugayı’na katıldığını beyan etmiştir. Kendisine de aynı şekilde toprak vaat edildiğini ancak kabul etmediğini söyleyen Doğan bunun nedenini ise şu sözlerle açıklamıştır: “O yaşadığımız savaş bizim psikolojimizi bozdu. Komando birliği hep olayın içindeydi. O yaşadığımız olaylar bizim orada kalmamıza mani olurdu. Biz o şartlarda o harekâta katıldıktan sonra devletin bize psikolojik destek sağlaması gerekirdi. Ama olmadı. Çok sakin olan bir insan bile olsan savaştan sonra psikolojin değişiyor bir anda sinirleniyorsun, sinirlenmemen gereken bir şeye kıızıyorsun. İlk döndüğüm zamanlar daha fazlaydı bu sonra sonra normal hayata adapte olabildim.”³⁹² Mehmet Çoban ise harekât bittikten sonra Girne Bellapais

³⁹¹ Mehmet Sami Sarıoğlu, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 06.05.2019, kişisel görüşme.

³⁹² Hüseyin Doğan, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 07.05.2019, kişisel görüşme.

köyündeki Rum birliğinin kışlasını temizleyerek orayı karargâh yaptıklarını ve eğitimlerine orada devam ettiklerini belirtmiştir. 11 ay 10 gün Kıbrıs'ta kaldığını ifade eden Çoban, Türkiye'ye bozuk araçları taşıyan bir gemide geldiğini, kendisini giderken ki gibi halkın karşılamadığını söylemiştir. Köyüne girdiğinde ailesinin karşılamasını ise şu sözlerle anlatmıştır: *“Ben nişanlıydım, memlekette herkes beni bekliyordu, köyümde akrabalarım karşıladı beni. Anneme müjde verdiler annem dışarı çıktı “anne ben geldim” diye bağırdım annem heyecandan bayıldı. Annem ayıldıktan sonra sarıldık. Kolay değil tabi savaşa gidiyorsunuz dönüp dönmeyeceğiniz meçhul. Orada Rum köyünde kalırken benim köyüme ezan sesi duyulmuyordu savaş bittiğinden beri ezan sesi duymamıştım. Türkiye'ye yaklaşınca ezan sesini duydum çok mutlu oldum.”* Diğer gazilerimiz gibi Mehmet Çoban da henüz madalyasını alamadığını belirtmiş ve sözlerini şöyle sürdürmüştür: *“Geldikten sonra İkinci Kolordu Komutanı Suat Aktolga Kıbrıs Barış Harekâtında başarılı olduğumuz için bize belge yolladı. Madalyalarımızı hala alamadık. Hastaneye gittiğimizde sıra numarası alırken istiklâl madalyası verilmiştir yazıyor ama bize verilen bir madalya yok. 45 sene oldu hala madalyamızı alamadık. Belediye arabalarında ücretsiz seyahat etmek için hak tanıldılar. 1989 yılında Turgut Özal zamanında da şeref aylıkları bağlandı. 3 ayda bir aldığımız 2680 TL bir şeref aylığımız var.”*³⁹³ Gazilerimizden Selim Hülako da harekât bittikten sonra eğitim ve nöbetlerin devam ettiğini belirtmiştir. Kendisi 16 ay Kıbrıs'ta kaldıktan sonra teskeresini alıp memleketine dönmüştür. Memleketinde akrabaları tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Selim Hülako da diğer gazilerimiz gibi sadece şeref rozeti aldığını halen madalyasını beklediğini ifade etmiştir.

Ali Barka da Rum gazilerin daha iyi koşullarda yaşadığını belirtip kendi dönüş sürecini şu sözlerle anlatmıştır: *“Bizi halk uğurladı ama dönüşümüzde kimse karşılamadı. Tabi şu da var. Biz harekâta toplu halde gittik evet ama parça parça geldik. Olayın üzerinden aylar geçmişti. Bu yüzden halkın o dönemdeki coşkuyla karşılamaması normal. Ailem beni büyük bir sevinçle karşıladı. Bizim durumumuz iyiydi babam iki tane dana kesti.”*³⁹⁴ Ayrıca bazı gazilerin, dışarıdan emekli olmadığını söyleyerek devlete yalan beyanatta bulunduğunu, bu yüzden onların maaşlarının kesintiye uğramadığını, kesintisiz bir şekilde çift maaş aldıklarını belirtip devletin bunların takibini yaparak haksızlıkları gidermesi gerektiğini ifade etmiştir. Gazilerimizden Gani İliş ise henüz Kıbrıs Barış Harekâtı bitmeden Türkiye'ye dönmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Bir çatışma

³⁹³ Mehmet Çoban, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 06.05.2019, kişisel görüşme.

³⁹⁴ Ali Barka, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 16.05.2019, kişisel görüşme.

sırasında yanına havan topu düşmesiyle yaralanan gazimiz acilen hastaneye kaldırılmış oradan da Türkiye'ye sevk edilmiştir. Olay sırasında vücuduna havan mermisinden çıkan şarapnel parçalarının isabet etmesi sonucu uzun yıllar tedavi gören gazimiz bu süreci, *“Bomba patladı alevin içinde kaldım ama tekrar kalktım koşmaya başladım. Daha sonra koşarken duraksadım. Beş dakika geçmeden her tarafım uyuştu yere yığıldım. Kollarıma ve vücuduma havan mermisinden çıkan şarapneler isabet etmiş. Her yerim kanyordu. Düştüğüm yerde kilitletim kaldım. Aydınli bir arkadaşım beni gördü hemen kaldırdılar arabaya taşıdılar. Girne'ye yakın bir sağlık ocağına götürdüler. Orada hatırladığım kadarıyla “Acele Lefkoşa hastanesine yetiştirin” dediler. Daha 14 aylık askerdim. Sonra hastaneye götürdüler. Sabah uyandım her yanımda kan içinde, elbiselerim yırtık. Birkaç saat geçmeden hastaneyi bombaladılar. Yüksek bir oteli mevzi yapmışlar oradan hastaneyi bombalıyorlar. Bütün yaralıları bodrum kata taşıdılar tabi ben yürüyemiyordum beni sedye ile taşıdılar. Sonra bizim jetler orayı tespit ettiler bombaladılar. 1 hafta Lefkoşa'da hastanede yattım oradan helikopter ile beni Adana'ya sevk ettiler. Bir ay da orada yattım. Babam bir ay boyunca devamlı Kıbrıs'ı aramış. Sonra ben Adana'da hastanede babamlara yaralı olduğumu bildirdiğim bir mektup yazdım. Annem bile “sağ gelmesede dahi kemikleri gelsin” demiş. Sonra Adana'dan taburcu oldum memlekete geldim. Benim yolladığım mektup benden sonra geldi. Beni büyük bir sevinçle karşıladılar. Annem babam ağladı sarıldık. Hastaneye git gel derken ben iki sene koltuk değnekleri ile gezdim. Tekrar Kıbrıs'a dönmedim. Hastanelerde tedavileri ücretsiz yaptırıldı. Babam sonra yaralı olduğuma dair dilekçeler verdi ama rapor alamadık. Komutanım bana Kıbrıs'ta düşman ateşinde yaralanmıştır şeklinde bir tutanak da verdi. Benim savaşta yaralanan biri olarak malul gazi olmam lazım ama ne kadar uğraşsam da yapamadım. Malul gazilerin yararlandığı haklardan yararlanamadım.”³⁹⁵ sözleri ile ifade etmiştir. Sami Uzun ise Kıbrıs'ta 7 ay kaldıktan sonra 10 Kasım 1974 tarihinde terhis olduğunu ve Mersin'e Ertuğrul isimli gemiyle döndüklerini belirtmiştir. Ayrıca diğer gazilerimizin aksine kendilerini yine aynı coşkuyla halkın karşıladığını söylemiştir. Kendisini en çok üzen olayın ise dönüşte valizlerinin aranarak faturasız eşyalara el konulması olduğunu ifade etmiştir. Ali Erkan da Kıbrıs'ta 9 ay kaldıktan sonra teskeresini alarak 1975'in Mart ayında Türkiye'ye döndüğünü belirtmiştir. Dönüşte yine gemiyle Mersin limanına geldiklerini belirten Erkan, halk tarafından aynı karşılamayı beklediklerini ancak sadece aileleri tarafından sevgi ve coşkuyla karşılandıklarını ifade etmiştir. Ayrıca o tarihlerde gazilik kavramını*

³⁹⁵ Gani İliş, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 07.05.2019, kişisel görüşme.

bilmediklerini Turgut Özal zamanında kendilerine maaş bağlanınca haklarını araştırdıklarını belirtmiştir. Yine de günümüzde gazilere yeterince değer verilmediğini, en son katıldıkları milli bayramda bile güneşin altında oturtulduklarını söylemiştir. İsmail Yılmaz ise harekât bittikten sonra da Ada'da kalmaya devam etmiş 1975 yılının Kasım ayında memleketine dönmüştür. Hatta yerine asker gelmeyince 20 gün geç geldiğini ifade etmiştir. Diğer gazilerimiz gibi kendisine de kalması halinde toprak verileceği söylenmiş ancak 2 çocuk sahibi olduğu için kabul etmemiştir. Gazilerimizin en büyük sorunlarından biri olan maaş konusunda ise düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir: *“Bugün aldığımız gazilik maaşlarında haksızlık yapılıyor. Ben burada sigortamı yatırdım, sigortadan da emekliyim. Ancak bu sefer gazilik maaşımdan da kesinti yapılıyor. Madalyalarımızı da hala vermediler bunlar bizim doğal hakkımız. Bugün 15 Temmuz gazilerine 2000-3000 maaş veriyorlar ama bizde orada ateşin içine gittik 498 arkadaşımız orada şehit düştü. Bu haksızlıkların giderilmesini istiyoruz.”*³⁹⁶ Ahmet Emer ise savaş bittikten sonra da düşman sızmasına karşı tedbirli olduklarını, arazide arama taramaya çıktıklarını ve nöbet tutmaya devam ettiklerini belirtmiştir. Kıbrıs'ta 14 ay kaldıktan sonra 1975 yılının Eylül ayında dönen Emer, aynı İsmail Yılmaz gibi dışarıdan da çalışarak emekli olduğunu bu yüzden şeref aylığını kesintili bir şekilde aldığını söylemiştir. Hidayet Bozdağ da Kıbrıs'ta toplamda 15 ay kalmıştır. Kendilerine de Kıbrıs'tan dönerken toprak vaadinde bulunulmuş ancak kendisi bunu reddetmiştir. Bunun sebebini ise şu sözlerle açıklamıştır: *“Orada şöyle bir ortam vardı: Bir kedi geçiyor mayına basıyor patlıyor. Yunanlılar, Türkler geliyor diye taramaya başlıyor. Bizimkiler karşılık veriyor. Huzur yok, moraller bozuk onun için malda, mülkte, parada insanın gözü kalmıyor. Biz kalmadık döndük.”* Kendisinin de dışarıdan emekli olması sebebiyle şeref aylığını yarım aldığını ifade eden Bozdağ, bu konuda adaletin sağlanması gerektiğinin altını çizerek şunları söylemiştir: *“Bu arada diğer arkadaşlarıma da bizden çok alıyorlar diye kızmıyorum küsmüyorum. Benim kızgınlığım bu yasaları çıkarıp bu adaletsizliği yapanlara. Şeref aylığında hak ayrımı yapılmamalı.”*³⁹⁷

³⁹⁶ İsmail Yılmaz, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 09.05.2019, kişisel görüşme.

³⁹⁷ Hidayet Bozdağ, Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği, 15.05.2019, kişisel görüşme.

SONUÇ

Kıbrıs Adası, 1571 yılında Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girdikten sonra 307 yıl boyunca Ada'da huzur ortamı hâkim olmuştur. İngiltere'nin Ada'yı önce kiralaması, sonrasında ise ilhak etmesi sonucunda, Türk ve Rum toplumu arasındaki çatışmalar ve anlaşmazlıklar artmıştır. İngiltere de bu durumu kendi siyasi çıkarları için kullanmıştır. Türkiye, zaman zaman Kıbrıs Türklerinin haklarını savunmaya çalışsa da Rumlar, Enosis politikaları gereği saldırı faaliyetlerini arttırmış ve Türkleri Ada'dan çıkarmak için şiddet eylemlerine girişmişlerdir. Türkiye, Ada'ya 1964 ve 1967 yıllarında müdahale etmek istese de dönemin koşulları gereği bu isteğini gerçekleştirememiştir. 1974 yılına gelindiğinde ise artık hem siyasi koşullar hem de askeri yeterlilikler, Kıbrıs Barış Harekâtının önündeki engelleri kaldırmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Ada'da Türk toplumuna yönelik saldırılar engellenmiş ve sahadaki başarı diplomasi masasında da taçlandırılarak 15 Kasım 1983 günü Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edilmiştir.

Kıbrıs konusu özellikle Ada'daki Türk halka karşı girişilen şiddet olaylarından sonra Türkiye'nin yazılı basınına daha çok yansımıştır. Ulusal gazeteler neredeyse her gün Kıbrıs Türklerinin çilesini ve onlara yapılan katliamları yazmıştır. Aydın'ın yerel gazeteleri incelendiğinde ise Hüraydın, Ses ve Kıroba gazetelerinde 1959, 1964, 1967 yıllarında Kıbrıs'ta olan olaylardan çokça bahsedildiği görülmüştür. O dönemde Kıbrıs Türklerine uygulanan şiddet olayları Aydın gazetelerinde de yer almış ve Aydın halkı tarafından sıkça protesto mitingleri düzenlenmiştir. Özellikle 1964 yılında Rumların ve EOKA militanlarının Türk halkına saldırarak belli bölgelerde sıkıştırması üzerine Aydın halkı Kıbrıs'taki soydaşları için yardım toplamış, Ada'ya gıda malzemesi göndermiştir. 1967 yılında hükümetin müdahale kararı alması üzerine aynı şekilde Aydın halkının da hazır olduğunu ve hükümetin emrini beklediği haberleri yerel gazetelerde yer almıştır. 1974 yılına gelindiğinde ise Türkiye garantör ülke olarak Ada'ya çıkartma harekâtı düzenlemiştir. Türkiye'nin bütün illerinden bu harekâta asker gönderildiği gibi Aydın ilinden de birçok asker Kıbrıs Barış Harekâtına katılmıştır. Araştırmalar sırasında Aydın ilinden 4 askerimizin bu harekâta şehit düştüğü bilgisine ulaşılmıştır. Bu şehitlerimizin isimleri Şefik Kaçar, Mustafa Bakar, Rıdvan Çakır ve Şakir Cezayir'dir.

Bu çalışmanın en önemli bölümünü Kıbrıs Barış Harekâtına katılan Aydınli gaziler ile yapılan sözlü tarih çalışması oluşturmaktadır. Aydın ilinde 435 Kıbrıs gazisi vardır. Ancak tüm gaziler ile görüşmek uzun bir zaman alacağı için Aydın Şehit Aileleri ve

Gazileri Dayanışma Derneği'ne kayıtlı 90 gaziden 15'i ile sözlü tarih çalışması yapılarak çalışma sınırlandırılmıştır. Bu derneğe kayıtlı 90 gaziden 63'ü Aydın ilinde doğmuş olup tüm gaziler Aydın'da ikamet etmektedir. Gazilerimiz Kıbrıs Barış Harekâtına farklı yollarla, farklı zaman dilimlerinde katılmıştır. Kimisi harekâttan çok önce vatani vazifesini yerine getirmek için Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'na katılırken, kimisi de harekâtın başlamasıyla Kıbrıs Adası'na gönderilmiştir. 11 gazimiz gemi yoluyla Ada'ya sevk edilirken, 3 gazimiz helikopter ile 1 gazimiz de paraşüt ile Ada'ya çıkmıştır. Özellikle Mersin limanından gemi ile sevk edilen gazilerimiz halkın sevgi seliyle uğurlanmış ve yanlarına almaları için erzak yardımını yapılmıştır. Buda gazilerimizin en büyük moral kaynağı olmuştur. Gazilerimizin hepsine harekâta katılma konusunda tercih hakkı sunulmamıştır. Ancak emir gereği zorunlu olarak katılan gazilerimiz de bu harekâta seve seve katıldıklarını beyan etmiştir. Bu dönemde gazilerimiz ailelerine, dönemin koşulları gereği mektup yazarak harekâta katıldıklarını bildirmiştir. Harekât sırasında gazilerimizin 5'i komando, 3'ü topçu birliklerinde görev yaparken diğer gazilerimiz geri hizmette farklı kollarda görev yapmıştır. Kimisi taarruz birliğinde sürekli cephelede çarpışırken kimisi de geri hizmette çalışmış, birliklere iletişim, gıda ve sağlık gibi konularda destek sağlamıştır. Sözlü tarih çalışmasında gazilerimizden elde ettiğimiz bilgiler ışığında söyleyebiliriz ki, Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında özellikle o dönemde Rumların zulmüne maruz kalan halk, askerlerimizi can-ı gönülden kucaklamış, bir kurtarıcı olarak görmüş ve harekât boyunca destek vermiştir. Yine gazilerimizin anlatımından yola çıkarak bazı vatandaşların ise bozulan ekonomik durumu bahane ederek bu harekâttan memnun kalmadıkları anlaşılmıştır. Özellikle de 1974 ve sonrasında doğanların bu harekâta daha çok karşı oldukları ve harekâtın öncesindeki Rum zulmünün, gerek eğitim hayatlarında gerekse aileleri tarafından yeterince anlatılmadığı anlaşılmıştır. Gazilerimiz savaş gereği esir aldıkları Rumlara dahi merhametle yaklaşmış yerine göre kendi yemeklerini verdiklerini dile getirmişlerdir.

Sözlü tarih çalışmasına katılan gazilerimiz, harekât bittikten sonra farklı tarihlerde yurda dönmüşlerdir. Kıbrıs Adası'ndan dönerken gazilerimiz yine zor koşullarda yerine göre kömür gemisinde kömürlerin üzerinde seyahat ederek anavatana ulaşmışlardır. Gazilerimizden bazılarını yine halk karşılarken, bazılarının döndüğü dönemde karşılama töreni yapılmamıştır. Gazilerimize o dönemde Kıbrıs Adası'nda kalmak isterlerse toprak ve ev verileceği söylenmiş ancak gazilerimizin hiçbiri bu teklifi kabul etmemiştir. Ayrıca döndükten sonra bir süre normal hayata adapte olamadıklarını beyan etmiş, psikolojik olarak devletin destek vermediğini dile getirmişlerdir.

15 muharip gazimiz ile 2019 Mayıs ayında sözlü tarih çalışması yapılırken hepsinin ortak olarak dile getirdiği en büyük sorun henüz madalyalarını alamamış olmalarıydı. Dernek başkanı İsmail Ece, uzun yıllardır verdikleri mücadele sonucunda halen madalyalarını alamadıklarını belirtmekteydi. Bu tezin yazım sürecinde önemli bir gelişme oldu ve gazilerimiz, Aydın Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'nün koordinasyonu ile Sayın Aydın Valisi Yavuz Selim KÖŞGER ve beraberindeki protokolden 24 Aralık 2019 günü düzenlenen törenle madalyalarını alarak şerefle göğüslerine taktılar. Diğer önemli bir sorun olarak ise gazilerimiz aldıkları şeref aylıklarında haksızlık yapıldığını dile getirmişlerdir. Bazı gazilerimiz dışarıdan çalışarak da emekli olduklarını, bu yüzden şeref aylıklarını kesintili olarak aldıklarını belirtmiştir. Bir diğer açıdan baktığımızda ise 15 Temmuz hain darbe girişiminde ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki terör olaylarında gazilik mertebesine erişen vatandaşlarımızın kendilerinden daha çok aylık aldıkları ve onlara sunulan imkânların diğer gazilerimize sunulmadığını ifade etmişlerdir. Gazilerimiz devlet büyüklerinden bu sorunların giderilmesi ve adil olunarak adaletin sağlanması konusunda istirhamda bulunmuşlardır.

Bu çalışmada, Kıbrıs Adası'nın tarihsel sürecinin yanında Aydınlı 15 muharip gazinin anıları ile Kıbrıs Barış Harekâtı yeniden değerlendirilmiştir. Şüphesiz Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'ne kayıtlı Kıbrıs gazilerinin yanında Aydın iline bağlı diğer gazilerimiz özelinde de bir çalışma yapılmalıdır. Bu çalışmaya katılan gaziler ve ben sonsuza kadar bu hayatta olmayacağız ama bu tez literatürde var olduğu sürece 15 muharip gazinin anılarını ve düşüncelerini geleceğe aktarıyor olacak. Bir işi ne kadar titizlikle yaparsanız yapın mükemmeliyet olanaksızdır. Elbette ki bu araştırmada da hatalar ve eksikler olacaktır. Bu eksiklerin giderilmesi ve diğer gazilerimiz özelinde de çalışmalar yapmak gelecekteki araştırmacıların görevidir. Kalpleri vatan aşkıyla dolu olan, ilerlemiş yaşlarına rağmen bugün olsa yine giderim diyen kıymetli gazilerimizin isteklerinin yerine getirilmesi ve yaşam şartlarının iyileştirilmesi dileğiyle.

KAYNAKLAR

Başbakanlık Cumhuriyet Arşiv Belgeleri

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA, 030\18. 144. 94. 19.)
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA, 030\01. 62. 385. 10.)
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA, 030\10. 153. 44. 16.)
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA, 030\11. 283. 18. 13.)
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA, 030\18. 176. 14. 18.)
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA, 030\18. 317. 47. 12.)
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA, 030\18. 318. 49. 10.)
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA, 272\12. 49. 97. 36.)
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA, 030\01. 16. 89. 10.)
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA, 030\18. 178. 34. 3.)
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA,030\18. 140. 82. 2.)
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA, 030\18. 317. 47. 3.)
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA, 030\18. 317. 47. 4.)
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA, 030\1. 12. 58. 18.)

Kitaplar

- AFYONCU, Erhan ve AHMETBEYOĞLU, Ali, **Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi**, Tatav Yayınları, İstanbul, 2001.
- AGUN, Hüseyin, **Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950 - 1960**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 1997.
- AHMAD, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Hil Yayın, İstanbul, 2010.
- AKŞİN, Sina, **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.
- AKŞİN, Sina, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

- ALASYA, H. Fikret, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1987.
- ALASYA, H. Fikret, **Tarihte Kıbrıs**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Ankara, 1998.
- ALBAYRAK, Mustafa, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.
- ARMAOĞLU, Fahir, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.
- ARTUÇ, İbrahim, **Kıbrıs'ta Savaş ve Barış**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1989.
- AYDEMİR, Şevket S., **Menderes'in Dramı (1899-1960)**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010.
- BAĞCI, Hüseyin, **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**, İmge Yayıncılık, Ankara, 1990.
- BAĞCI, Hüseyin, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2007.
- BİRAND, M. Ali, **30 Sıcak Gün**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1984.
- CAN, Şinasi, **Kurtarılmış Ada Kıbrıs ve 1974 Barış Harekâtı**, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2014.
- COPEAUX, Etienne ve COPEAUX, C. Mauss, **Taksim! Bölünmüş Kıbrıs 1964-2005**, Çev. Ali Berkay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- ÇAY, Abdülhaluk, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1989.
- ÇEVİKEL, Nuri, **Kıbrıs, Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası (1570 – 1878)**, 47 Numara Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- ÇEVİKEL, Nuri, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası (1570 - 1960)**, 47 Numara Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- ÇOPUR, İzzettin, **1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Anılar**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2017.

- DEMİRÜREK, Mehmet, **İngiliz Devrinde Kıbrıs'ta Eşkıyalar ve Devlet (1878-1896)**, Deniz Plaza Yayınevi, İstanbul, 2005.
- DENKTAŞ, Rauf R., **12'ye 5 Kala Kıbrıs**, Butik Matbaa, Ankara, 1966.
- DENKTAŞ, Rauf R., **Rauf Denktaş'ın Hatıraları IX. Cilt (1973-1974)**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1999.
- DENKTAŞ, Rauf R., **Yeniden 12'ye 5 Kala**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.
- EMİRCAN, S. Mehmet, **Kıbrıs Türk Toprağıdır Bütün Türklerin Vatanıdır**, TÜRKAR, Ankara, 2007.
- ERDEMİR, Halil, **Açıklama ve Değerlendirmelerle Adnan Menderes'in Konuşmalarında Kıbrıs (1956-1959)**, EBS Basımevi, İzmir, 2006.
- EVCİL, Cumhur, **Yavru Vatan Kıbrıs'ta Zaferin Hikâyesi**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- FIRAT, M. Melek, **1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997.
- GAZİOĞLU, A. Cemal, **Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1998.
- GAZİOĞLU, A. Cemal, **Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosisin Ayak Sesleri**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 2007.
- GİBBONS, H. Scott, **Kıbrıs'ta Soykırım**, Özyurt Matbaası, Ankara, 2003.
- GÖNLÜBOL, Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.
- HAKERİ, B. Hakkı, **Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi**, K.K.T.C Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Kıbrıs, 1993.
- İSMAİL, Sabahattin, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Lefkoşa, 1992.
- İSMAİL, Sabahattin, **İngiliz Yönetiminde Türk Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaaları**, Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği Yayını, 1997.

- İSMAİL, Sabahattin, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1992.
- KARPAT, K. Haşim, **Türk Dış Politikası Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.
- KESER, Ulvi ve AK, Gökhan, **İntelijans, Strateji ve Güvenlik Cadı Kazanı Kıbrıs**, Motif Matbaacılık, Ankara, 2015.
- KESER, Ulvi, **Düнден Bugüne Kıbrıs (1913-1923)**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2013.
- KESER, Ulvi, **Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- MANİZADE, Derviş, **Baştan Sona Kıbrıs Gerçeği**, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1965.
- MANİZADE, Derviş, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, İstanbul, 1975.
- MERAY, Seha L., **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
- MÜTERCİMLER, Erol, **Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekâtı**, Arba Yayınları, İstanbul, 1998.
- MÜTERCİMLER, Erol, **Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri**, Yaprak Yayınevi, İstanbul, 1990.
- OLGUN, Aydın, **Kıbrıs Gerçeği 1931-1990**, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara, 1993.
- ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)**, Cilt:1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- ÖKE, M. Kemal, **Ermeni Sorunu (1914-1923)**, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- ÖKE, M. Kemal, **Yalnızlıktan Saygınlığa Demokrat Parti'nin Dış Politikası**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 2000.
- SAMANİ, Meltem O., BAKİ, Sevinç, ve OĞUZ, Mete, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kıbrıs'ta İngiliz Dönemi Siyasi Tarihi**, K.T. Eğitim Vakfı Yayınları, Lefkoşa, 2007.

SERTER, V. Zeki, **Adım Adım Kıbrıs Cumhuriyeti (1960-1963)**, Genel Kurmay Başkanlığı ATASE, Ankara, 2014.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul, 2000.

ŞEYHANLIOĞLU, Hüseyin, **Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yayınları, Ankara, 2011.

TARAKÇI, Mustafa, **Kıbrıs Barış Harekâtı**, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2010.

TERZİOĞLU, Said Arif, **Kan Gözyaşı ve Barış**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1989.

TOLGAY, Ahmet, **Kanlı Noel Kıbrıs Türkü'nün Ateşle Sınava**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1993.

TUNCER, Hüner, **İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası (1971-1980)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014.

TUNCER, Hüner, **Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012.

TÜRKMEN, Füsun, **Kırılğan İttifaktan "Model Ortaklığa" Türkiye ABD İlişkileri**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.

YILDIZ, Dursun ve YAŞAR, Doğan, **Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç**, Truva Yayınları, İstanbul, 2012.

YÜCEL, M. Serhan, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001.

Elektronik Kaynaklar

ÇEÇEN, Anıl, *"Kıbrıs: Dünyanın Ortasında Bir Uçak Gemisi"*, Aydınlanma 1923, (Erişim Tarihi: 18.10.2019)

<http://www.aydinlanma1923.com/index.php/AYD23/article/view/196/196>

TAŞKIN, Çağatan, ; TUNCEL, Cem, *"Kıbrıs Türk Milli Mücadelesinde Erenköy Direnişi: Bir Sözlü Tarih Çalışması"*, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 18, Sayı 23, 2017, (Erişim Tarihi: 26.01.2020)

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/351241>

- Dışişleri Bakanlığı resmi sitesi, http://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi-zurich_11-subat-1959_tr.mfa (Erişim Tarihi: 25.01.2019)
- YÜKSEL, Dilek Yiğit, "*Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)*", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 8, 2009, (Erişim Tarihi: 08.01.2020), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ctad/issue/25240/266870>
- YÜKSEL, Dilek Yiğit, "*Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964)*" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:34, Sayı:98, 2018, s. 325-326. https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/40613/489683#article_cite (Erişim Tarihi: 14.01.2020)
- YALÇIN, Emruhan, "*Yunanların Bitmeyen İdeali: Megali İdea*", Toros Üniversitesi **İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:4, Sayı:7, 2017, (Erişim Tarihi: 27.01.2020) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iisbf/issue/33561/368165>
- KINAL, Füzuran, "*İlk Çağlarda Kıbrıs*", **Bellekten**, Cilt XXVII, Sayı 111, İstanbul, 1964, (Erişim Tarihi: 12.10.2019) <https://www.ttk.gov.tr/yayinlarimiz/dergi/bellekten-cilt-xxviii-sayi-111-yil-1964-temmuz/>
- <http://muharipgaziler.org.tr/kibris-baris-harekati/> (Erişim Tarihi: 26.01.2020)
- METİNTAŞ, Mustafa Yahya, "*Sykes- Picot Antlaşmasından 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Kadar İngiltere ve Fransa'nın Kıbrıs Politikaları*", **Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi**, (Erişim Tarihi: 07.12.2019), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/835944>
- VATANSEVER, Müge, "*Kıbrıs Sorunun Tarihi Gelişimi*", **Dokuz Eylül Üniversitesi Dergisi**, 2010, Cilt 12, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/756756> (Erişim Tarihi: 23.12.2019),
- TAMÇELİK, Soyalp, "*Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi (The Importance Of Cyprus Island in Geopolitical Theories)*" (2011). **Center for Turkish Studies Occasional Paper Series**, (Erişim Tarihi: 18.10.2019) https://pdxscholar.library.pdx.edu/turkishstudies_occasionalpaper/3/
- TBMM, Zabıt Ceridesi, Meclis Tutanakları: s.3. (Erişim Tarihi: 24.01.2020) <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c001/tbmm10001001.pdf>

- KESER, Ulvi, "21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 11, Sayı 23, 2011, (Erişim Tarihi: 26.01.2020) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/233457>
- KESER, Ulvi, "Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 2006, (Erişim Tarihi: 05.12.2019), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cttad/issue/25235/266782>
- ÇAKMAK, Zafer, "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Cilt 14, Sayı 36, Erzurum, 2008, (Erişim Tarihi: 05.12.2019), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2875/39445>
- TURKAN, Zihni, *Kıbrıs'ta Osmanlı Döneminden Günümüze Türk Mimarisi Eserleri*, **The Turkish Online Journal of Design Art and Communication**, 2016, http://www.tojdac.org/tojdac/VOLUME6-ISSUE4_files/tojdac_v06i4111.pdf
(Erişim Tarihi: 15.11.2019)

Tezler

- ALTUN, Mehmet, *Kıbrıs Olayları (1960-1974) ve Gaziantep Kıbrıs Gazileri*, (Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, 2016)
- BELEN, Mehmet, *Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Kıbrıs Sorunu*, (Yüksek Lisans Tezi, Gebze İleri teknoloji Enstitüsü, 2010)
- ÇAKIRBAŞ, Ali, *Kıbrıs Sorunu 1950 - 1960*, (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2004)
- DÜNDAR, Recep, *Kıbrıs Beylerbeyliği (1570 - 1670)*, (Doktora tezi, İnönü Üniversitesi, 1998)
- EROL, Hande, *Kıbrıs Politikalarında Lider Rauf Denktaş'ın Rolü*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014)
- GÜRCAN, Gürhan, *6-7 Eylül 1955 Olayları*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2006)
- GÜZEL, Halil İ., *1960-1983 Yılları Arasında Kıbrıs Meselesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2009)

YELİCE, Gürhan, *20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nı Hazırlayan Koşullar*, (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007)

YILDIRIM, Mehmet, *Bütün Yönleriyle 1974 Kıbrıs Harekâtı*, (Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, 2004)

Sürelî Yayınlar

Bozkurt Gazetesi (07 Mart 1959)

Hürriyet Gazetesi (22 Aralık 1963)

Hürriyet Gazetesi (8 Ocak 1966)

Hürriyet Gazetesi (16 Ocak 1966)

Hürriyet Gazetesi (13 Kasım 1967)

Hüraydın Gazetesi (21 Şubat 1959)

Hüraydın Gazetesi (11 Ocak 1964)

Hüraydın Gazetesi (27 Ocak 1964)

Hüraydın Gazetesi (14 Mayıs 1964)

Hüraydın Gazetesi (28 Kasım 1967)

İstiklal Gazetesi (26 Ocak 1950)

Kıroba Gazetesi (19 Şubat 1959)

Milliyet Gazetesi (16 Temmuz 1974)

Milliyet Gazetesi (17 Temmuz 1974)

Milliyet Gazetesi (18 Temmuz 1974)

Milliyet Gazetesi (19 Temmuz 1974)

Milliyet Gazetesi (20 Temmuz 1974)

Milliyet Gazetesi 2. Baskı (21 Temmuz 1974)

Milliyet Gazetesi (24 Temmuz 1974)

Milliyet Gazetesi (14 Ağustos 1974)

Milliyet Gazetesi (17 Ağustos 1974)

Milliyet Gazetesi (19 Ağustos 1974)

Milliyet Gazetesi (02 Eylül 1974)

Ses Gazetesi (26 Aralık 1963)

Ses Gazetesi (28 Aralık 1963)

Tan Gazetesi (7 Eylül 1955)

Ulus Gazetesi (18 Şubat 1959)

Ulus Gazetesi (19 Şubat 1959)

Ulus Gazetesi (20 Şubat 1959)

Vatan Gazetesi (16 Temmuz 1974)

Vatan Gazetesi (20 Temmuz 1974)

Vatan Gazetesi (16 Ağustos 1974)

Vatan Gazetesi (18 Ağustos 1974)

Vatan Gazetesi (8 Eylül 1974)

Zafer Gazetesi (31 Ağustos 1955)

Zafer Gazetesi (4 Eylül 1955)

Zafer Gazetesi (7 Eylül 1955)

Zafer Gazetesi (9 Eylül 1955)

Zafer Gazetesi (13 Eylül 1955)

Kişisel Görüşmeler

Ahmet EMER, 15.05.2019 tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

Ali BARKA, 16.05.2019 tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

Ali ERKAN, 06.05.2019 tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

Gani İLİŞ, 07.05.2019 tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

Hidayet BOZDAĞ, 15.05.2019 tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

Hüseyin DOĞAN, 07.05.2019 tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

İsmail ECE, 02.05.2019 tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

İsmail YILMAZ, 09.05.2019 tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

Mehmet ÇOBAN, 06.05.2019 tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

Mehmet Sami SARIOĞLU, 06.05.2019 tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

Mehmet ŞAHİN, 09.05.2019 tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

Salih AKDUMAN, 07.05.2019 tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

Sami UZUN, 09.05.2019 tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

Selim HÜLAKO, 15.05.2019 tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

Tuncer BALLIOĞLU, 16.05.2019 tarihinde Aydın'da kendi işyerinde yapılan kişisel görüşme.

EKLER

EK 1: Sözlü Tarih Çalışmasına Katılan Gazilerin Biyografileri

İSMAİL ECE

İsmail Ece, 08 Şubat 1948 tarihinde Aydın'da doğmuştur. İlkokulun 1. sınıfını Bozdoğan'da, 2. sınıfı İzmir'de, 3. sınıfı ve devamını da Aydın Güzelhisar ilkokulunda tamamlamış, ortaokul ve liseyi ise Aydın Erkek Sanat Enstitüsü'nde tamamlamıştır. Sonrasında Ege Üniversitesi makine mühendisliği bölümünden mezun olan Ece, 15 Nisan 1974 tarihinde askerlik görevini yapmak için yedek subay olarak Ankara Mamak Muhabere Okulu'na katılmıştır. 1 Ağustos 1974 tarihinde acemi birliğini tamamlayıp usta birliği olarak Adana 6. Kolordu Muharebe Bölüğü'ne atanmıştır. Kıbrıs'ta İkinci Barış Harekâtına katılmış ve telli takım komutanı olarak görev yapmıştır. Kıbrıs'tan döndükten sonra mühendis olarak güneş enerji sistemleri üzerine projeler üretmiştir. 2 çocuk sahibi olan İsmail Ece, halen Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği Başkanlığı görevini sürdürmektedir.³⁹⁸

³⁹⁸ İsmail Ece, 02.05.2019 Tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

TUNCER BALLIOĞLU

15 Mart 1950 tarihinde Aydın'ın Bozdoğan ilçesinde doğan Tuncer Ballıoğlu, ilk ve ortaokulu Yenipazar ilçesinde tamamlamıştır. Lise eğitimini ise Erkek Sanat Enstitüsü'nde tamamladıktan sonra Deniz Kuvvetleri Astsubay Okulu'nun sınavlarını kazanmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtında Mareşal Fevzi Çakmak muhribinde makine astsubayı olarak görev yapmıştır. Harekât bittikten sonra Gölcük'teki donanma üssüne dönmüş muhrip gemilerde görevine devam etmiştir. 1978 yılında talihsiz bir kaza sonucu Astsubay Kıdemli Başçavuş rütbesiyle ordudan emekli olmuştur.³⁹⁹

³⁹⁹ Tuncer Ballıoğlu, 16.05.2019 Tarihinde Aydın'da kendi işyerinde yapılan kişisel görüşme.

MEHMET SAMİ SARIOĞLU

Mehmet Sami Sarioğlu 16 Ocak 1954 tarihinde Aydın'ın Kızılkaya köyünde doğmuştur. Ortaokul mezunu olan Sarioğlu, askere 1974 yılının Mart ayında gitmiştir. Acemi birliğini Balıkesir Bakım Okulu ve Eğitim Merkezi'nde tamamladıktan sonra usta birliği olarak Hatay Dört Yol 39. Mekanize Piyade Tugayı'na katılmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtında bozulan silahların tamirini yapan Sarioğlu, Harekât bittikten sonra da Kıbrıs'ta kalmaya devam etmiş toplamda askerlik süresinin 16 ayını Kıbrıs'ta geçirmiştir. Memlekete döndükten sonra kaporta ustası olarak mesleğine devam etmiştir.⁴⁰⁰

⁴⁰⁰ Mehmet Sami Sarioğlu, 06.05.2019 Tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

HÜSEYİN DOĞAN

Hüseyin Doğan, 1954 yılında Aydın'ın Karacasu ilçesinde doğmuştur. Askere 05 Mart 1974 tarihinde gitmiş ve acemi birliğini Eğirdir Dağ Komando Okulu'nda tamamlamıştır. Sonrasında usta birliği olarak Kayseri Hava İndirme Komando Tugayı'na atanmıştır. Burada 24 günlük kurs eğitimi bittiğinde Kıbrıs Barış Harekâtı başlamış ve Adaya sevk edilmiştir. Taarruz birliğinde görev yapan Doğan sürekli sıcak çatışmanın içerisinde yer almıştır. Kıbrıs'tan döndükten sonra kalan askerlik süresini usta birliği olan Kayseri Hava İndirme Komando Tugayı'nda tamamlamıştır. Terhisini aldıktan sonra gazeteci olarak iş hayatına devam etmiştir.⁴⁰¹

⁴⁰¹ Hüseyin Doğan, 07.05.2019 Tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

MEHMET ÇOBAN

Mehmet Çoban, 4 Aralık 1953 tarihinde Aydın'da doğmuştur. İlkokulu Gölhisar köyünde, ortaokulu Aydın lisesinde tamamlamıştır. 1953\3 devre olarak Eğirdir Dağ Komando Okulunda acemi birliğini tamamladıktan sonra çavuş adayı olarak Bolu Komando Tugayına atanmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtında 3. Tabur 3. Bölükte görev yapmıştır. Biri havacı astsubay olmak üzere iki çocuğu vardır.⁴⁰²

⁴⁰² Mehmet Çoban, 06.05.2019 Tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

SELİM HÜLAKO

Selim Hülako, 4 Nisan 1954 tarihinde Siirt'in Kurtalan ilçesinde doğmuştur. İlkokul mezunu olan Hülako, acemi birliğini Sivas 5. Piyade Er Eğitim Tugayı'nda tamamlamıştır. Sonrasında usta birliğini tamamlamak üzere Sarıkamış 17. Piyade Alayı'na katılmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtında roketatar ile nişancı olarak görev yapmıştır. Kıbrıs'ta 16 ay kaldıktan sonra Aydın'a dönüp güvenlik görevlisi olarak çalışmıştır.⁴⁰³

⁴⁰³ Selim Hülako, 15.05.2019 Tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

GANİ İLİŞ

Gani İliş, 1 Aralık 1953 tarihinde Aydın'da doğmuştur. Mayıs 1973 tarihinde askerlik vazifesini yapmak için Eğirdir Dağ Komando Okulu'na acemi birliğine gitmiştir. Sonrasında usta birliğini tamamlamak üzere Kayseri Hava İndirme Tugayı'na katılmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtında Adaya paraşütle inen ilk birliklerdendir. Sürekli sıcak çatışmalarda görev yapan Gani İliş Kıbrıs Barış Harekâtında bir çatışma sırasında yaralandıktan sonra zorunlu olarak memleketine dönmüştür.⁴⁰⁴

⁴⁰⁴ Gani İliş, 07.05.2019 Tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

SALİH AKDUMAN

Salih Akduman 5 Temmuz 1953 yılında Aydın'da doğmuştur. İlkokul mezunu olan Akduman şoförlük yaparken celp emrinin gelmesiyle 1973 yılında askere gitmiştir. Acemi birliğini Edremit'te tamamladıktan sonra usta birliğini yapmak üzere Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'na seçilmiştir. Kıbrıs'ta harekât sırasında ambulans şoförü olarak görev yapmıştır.⁴⁰⁵

⁴⁰⁵ Salih Akduman, 07.05.2019 Tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

ALİ BARKA

Ali Barka 1 Eylül 1953 tarihinde Aydın Baltaköy’de doğmuştur. Temmuz 1973’de Erzincan 59. Topçu Eğitim Tugayına acemi birliğine giden Barka, orada acemi birliğini tamamladıktan sonra Ağrı 12. Mekanize Piyade Tugay Komutanlığı’na usta birliğini tamamlamak üzere gönderilmiştir. Askerlik süresinin 12 ayını Türkiye’de, 8 ayını Kıbrıs’ta geçirmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtında topçu er olarak görev yapan Barka, memlekete döndükten sonra esnafılık yapmıştır.⁴⁰⁶

⁴⁰⁶ Ali Barka, 16.05.2019 Tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği’nde yapılan kişisel görüşme.

SAMİ UZUN

Sami Uzun 13 Ocak 1953 tarihinde Denizli'nin Buharkent ilçesinde doğmuştur. Ortaokul mezunu olan Uzun 03 Mart 1973 tarihinde acemi birliğini tamamlamak üzere İzmir Narlıdere İstihkâm Birliği'ne gitmiştir. Sonrasında usta birliği olarak İskenderun 39. Tümen Savaş İstihkâm Taburu'na katılmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtında çavuş rütbesiyle komutan şoförü olarak görev yapmıştır. 10 Kasım 1974'te terhis olduktan sonra da Aydın Devlet Su İşlerine girerek buradan emekli olmuştur.⁴⁰⁷

⁴⁰⁷ Sami Uzun, 09.05.2019 Tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

AHMET EMER

Ahmet Emer, 5 Mayıs 1948 tarihinde Kahramanmaraş'ın Afşin ilçesinde doğmuştur. Lise mezunu olan Emer, acemi birliğini Burdur 58. Piyade Eğitim Tugayı'nda tamamlamıştır. Hatay Dörtüol 39. Mekanize Piyade Tugayı'nda usta birliği vazifesini sürdürürken Kıbrıs Barış Harekâtı kararının alınmasıyla Kıbrıs'a sevk edilmiştir. Harekât sırasında topçu uçaksavar birliğinde görev yapmıştır. Harekât bittikten sonra da kalan askerlik süresini Kıbrıs'ta geçirmiş, 1975 yılının Eylül ayında memleketine dönmüştür. Türkiye döndükten sonra da maliye memuru olarak çalışmıştır.⁴⁰⁸

⁴⁰⁸ Ahmet Emer, 15.05.2019 Tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

HİDAYET BOZDAĞ

Hidayet Bozdağ, 25 Ocak 1954 tarihinde Aydın'ın Kabataş köyünde doğmuştur. 1 Mart 1974 tarihinde Edremit 19. Motorlu Piyade Tugayı'nda vatani görevine başlayan Bozdağ, usta birliği olarak Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'na atanmıştır. Kıbrıs'ta taarruza katılan birliklerin arasında yer almıştır. Toplamda 15 ay Kıbrıs'ta kaldıktan sonra terhisini alarak memleketine dönmüştür. İki çocuk sahibi olan Hidayet Bozdağ askerden döndükten sonra çiftçi olarak çalışmıştır.⁴⁰⁹

⁴⁰⁹ Hidayet Bozdağ, 15.05.2019 Tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

ALİ ERKAN

Ali Erkan, 22 Şubat 1953 tarihinde Aydın'ın Koçarlı ilçesinde doğmuştur. Lise mezunu olan Erkan, 1973 yılının Temmuz ayında acemi birliğini tamamlamak üzere İzmir Narlıdere İstihkâm Birliği'ne katılmıştır. Sonrasında usta birliği olarak Hatay Kırıkhan Savaş İstihkâm Taburu'na gitmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtına çavuş rütbesiyle görev yapmış birçok bölgede çatışmalara katılmıştır. Kıbrıs'ta 9 ay başarıyla görevini tamamladıktan sonra 1975 yılının Mart ayında terhisini alarak memleketine dönmüştür. Sonrasında PTT'ye girerek bu kurumdan emekli olmuştur.⁴¹⁰

⁴¹⁰ Ali Erkan, 06.05.2019 Tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

İSMAİL YILMAZ

İsmail Yılmaz, Aydın'ın Kızılcabölük köyünde 05 Mayıs 1954 tarihinde doğmuştur. Acemi birliğini İstanbul'da levazım olarak yaparken Kıbrıs Barış Harekâtının çıkmasıyla 39. Tüme'ne bağlı 6. Kolordu'da er olarak harekâta katılmıştır. Harekât sırasında levazımcı olarak fırında çalışmış ekmek üretiminde çalışmıştır.⁴¹¹

⁴¹¹ İsmail Yılmaz, 09.05.2019 Tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

MEHMET ŞAHİN

Mehmet Şahin, 2 Eylül 1953 tarihinde Aydın'ın Koçarlı ilçesinde doğmuştur. Yaşadığı köye okulun geç kurulması nedeniyle 12 yaşında okula başlayan Şahin, ilkokul mezunudur. 1953\2 devre olarak 1973 yılında acemi birliğine Erzincan 59. Topçu Eğitim Tugayı'na gitmiştir. Orada acemi birliğini tamamladıktan sonra da usta birliğini tamamlamak üzere Erzurum \ Kandilli 6. Zırhlı Tugay Birliğine katılmıştır. Terhis olmasına 7 ay kala Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başlamasıyla Kıbrıs'a sevk edilmiştir. Harekât sırasında topçu birliğinde ateş idare kısmında görev yapmıştır. 1975 yılının kış aylarında da vatani görevini tamamlayarak memleketine dönmüştür.⁴¹²

⁴¹² Mehmet Şahin, 09.05.2019 Tarihinde Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'nde yapılan kişisel görüşme.

EK 2: Aydın Şehit Aileleri ve Gazileri Dayanışma Derneği'ne kayıtlı 90 Gazinin Listesi

SIRA NO	İSİM SOYİSİM	DOĞUM TARİHİ	DOĞUM YERİ
1	ABDULLAH ERDEMİR	01.11.1954	SİİRT/KURTALAN
2	ADNAN TAMAY	02.03.1953	AYDIN/GERMENCİK
3	AHMET AYTİMUR	25.08.1954	AYDIN/ÇİNE
4	AHMET EMER	05.05.1948	KAHRAMANMARAŞ
5	AHMET GÜRSOY	06.02.1953	AYDIN
6	AHMET SARIOĞLU	04.04.1954	AYDIN/KOÇARLI
7	ALİ BARKA	01.09.1953	AYDIN/EFELER/BALTAKÖY
8	ALİ ÇELİK	04.08.1953	TUNCELİ/PÜLÜMÜR
9	ALİ EKSEN	05.05.1954	AYDIN
10	ALİ ERKAN	22.02.1953	AYDIN/KOÇARLI
11	BEHÇET DAYANÇ	20.03.1954	AYDIN/KOÇARLI
12	BİLAL BACAK	08.11.1953	AYDIN
13	ÇETİN BIYIK	07.02.1953	AYDIN/KOÇARLI
14	ELYAS KÖRÜKÇÜ	12.04.1953	AYDIN/KOÇARLI/KIZILKAYA
15	EMİN YILDIZ	03.10.1953	DENİZLİ/DAZKIRI
16	ERDEM TURABA	01.07.1954	AYDIN/KOÇARLI
17	FİKRET BUNALDI	12.01.1954	AYDIN/ÇİNE
18	FİKRET KARAKULAK	15.04.1953	AYDIN/GERMENCİK
19	GANİ İLİŞ	01.12.1953	BİNGÖL/KIĞI
20	HALİL DEMİRCİ	18.10.1952	AYDIN/EFELER/İLYASDERE
21	HALİL YILMAZ	01.02.1954	AYDIN/KUYUCAK/GENCELLİ
22	HASAN AK	05.04.1954	AYDIN/KOÇARLI
23	HAŞEM ESENULUĞ	01.01.1953	AĞRI/HAMUR
24	HAŞİM KEMER	01.01.1953	ARDAHAN/ÇILDIR
25	HİDAYET BOZDAĞ	25.01.1954	AYDIN/ÇİNE/KABATAŞ
26	HİLMİ SADIŞ	15.04.1951	ISPARTA/AŞAĞIDİNEK
27	HÜSAMETTİN CİHAN	05.07.1954	YALOVA/SUBAŞI
28	HÜSEYİN AKSOY	01.09.1953	AYDIN/GERMENCİK
29	HÜSEYİN DOĞAN	13.03.1954	AYDIN/KARACASU
30	HÜSEYİN DOK	05.05.1954	DENİZLİ/KABALAR
31	HÜSEYİN YILDIRAN	16.02.1953	AYDIN
32	EKREM DEMİRHAN	01.02.1953	AYDIN/KARPUZLU/GÜNEY
33	HÜSNÜ ÇEÇEN	01.03.1953	ERZURUM/KARAYAZI
34	İBRAHİM ÇALIŞKAN	01.07.1953	MUĞLA/KAVAKLIDERE
35	İBRAHİM DURAN	04.03.1954	AFYONKARAHİSAR
36	İBRAHİM ERSOY	13.07.1952	AYDIN
37	İBRAHİM KAYA	02.01.1953	AYDIN/KOÇARLI
38	İLHAMİ ÇİMENDAĞ	02.04.1953	KARS
39	İRFAN KARA	01.05.1954	AYDIN/KARACASU/YEŞİLYURT
40	İRFAN ÖZKAN	01.01.1953	TRABZON/ÇAYKARA
41	İSA MÜŞEN	13.07.1946	AYDIN
42	İSMAİL ECE	08.02.1948	AYDIN

43	İSMAİL YILMAZ	05.05.1954	AYDIN/KOÇARLI
44	KADİR AĞAR	03.06.1954	AYDIN/ÇİNE/YÖRÜKLER
45	KADİR KAYA	10.02.1953	ARDAHAN/ÇILDIR
46	MEHMET ALİ ÖZTÜRK	25.10.1951	DİYARBAKIR/BİSMİL
47	MEHMET ALTINOK	01.01.1952	AYDIN/KÖŞK/CUMADERESİ
48	MEHMET BİLİCİ	20.01.1953	AYDIN/İNCİRLİOVA
49	MEHMET C. TEBER	01.11.1953	ŞANLIURFA
50	MEHMET ÇOBAN	04.12.1953	AYDIN
51	M. SAMİ SARIOĞLU	16.01.1954	AYDIN//KOÇARLI/KIZILKAYA
52	MEHMET SELİM GERİŞ	01.01.1953	BİTLİS
53	MEHMET SOYDAN	10.04.1954	AYDIN/KOÇARLI/TAŞKÖY
54	MEHMET ŞAHAN	01.12.1954	AYDIN/EFELER/GÖLCÜK
55	MEHMET ŞAHİN	02.09.1953	AYDIN/KOÇARLI
56	MEVLÜT UYSAL	11.03.1953	AYDIN/KOÇARLI/KARAAĞAÇ
57	MUHARREM AKMEŞE	01.05.1954	ZONGULDAK/DEVREK
58	MUHİTTİN SARIŞIN	01.04.1954	AYDIN/KOÇARLI
59	MUKADDER ÇETİN	01.05.1954	AYDIN/KARACASU/YAZIR
60	MUSTAFA AVŞAR	30.09.1953	AYDIN
61	MUSTAFA K. GİDER	15.08.1954	AYDIN/KARPUZLU/KOĞUK
62	MUSTAFA KUYUCAK	07.07.1953	MUĞLA/ULA
63	MUSTAFA KÜÇÜK	07.03.1952	AYDIN/KOÇARLI/CİNCİN
64	MUSTAFA MARUF	01.01.1953	AĞRI/DOĞUBAYAZIT
65	MUSTAFA MORGÜL	15.03.1954	AYDIN/KOÇARLI/KIZLCABÖLK
66	MUSTAFA MUTLU	26.01.1953	AYDIN
67	MUSTAFA ORAKÇI	15.12.1953	AYDIN/KOÇARLI
68	MUSTAFA TÜRK	13.09.1954	AYDIN/ÇİNE
69	NECMETTİN BASAN	01.01.1954	AYDIN/ KARPUZLU /KOĞUK
70	NEDİM DURAK	01.08.1953	AYDIN/KOÇARLI/YENİKÖY
71	NEDRET KURKUT	01.01.1954	AYDIN/ÇİNE
72	NURİ YILDIRIM	13.10.1953	AYDIN
73	NUSRET BAŞI	13.02.1953	AYDIN/ÇİNE/ŞEVKETİYE
74	OSMAN YARDIM	06.01.1953	AYDIN/ÇİNE
75	ÖMER TEKİN	03.04.1953	SİİRT/KURTALAN
76	ÖZCAN AKAR	20.01.1954	AYDIN/KARPUZLU
77	REFİK TÜMKAR	03.04.1954	AYDIN/ KARPUZLU
78	SADİ BAHRİOĞLU	08.05.1953	AĞRI/AMAT
79	SADİ ÖZDEMİR	12.01.1954	AYDIN/BOZDOĞAN
80	SAFFET TAŞ	10.03.1954	AFYONKARAHİSAR
81	SALAHADDİN SAMET	20.09.1953	AYDIN
82	SALİH AKDUMAN	05.07.1953	AYDIN
83	SAMİ UZUN	13.01.1953	DENİZLİ/BUHARKENT
84	SELİM HÜLAKO	04.04.1954	SİİRT/KURTALAN
85	SÜLEYMAN CAN	04.03.1953	AYDIN
86	SÜLEYMAN ŞEVİK	08.01.1954	AYDIN/ KARPUZLU/MERİÇLER
87	ŞÜKRÜ YÜKSEL	25.03.1953	AYDIN
88	TUNCER BALLIOĞLU	15.03.1950	AYDIN/BOZDOĞAN
89	VEDAT YAMAN	01.04.1954	AYDIN/KOÇARLI/KASAPLAR
90	ZEKİ BUZKAN	16.01.1947	AYDIN/NAZİLLİ

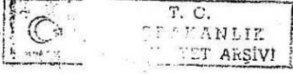
EK 3: Sözlü Tarih Çalışması Yapılan Gaziler

SIRA NO	İSİM SOYİSİM	DOĞUM TARİHİ	DOĞUM YERİ
1	AHMET EMER	05.05.1948	KAHRAMANMARAŞ
2	ALİ BARKA	01.09.1953	AYDIN/EFELER/BALTAKÖY
3	ALİ ERKAN	22.02.1953	AYDIN/KOÇARLI
4	GANİ İLİŞ	01.12.1953	BİNGÖL/KİĞİ
5	HİDAYET BOZDAĞ	25.01.1954	AYDIN/ÇİNE/KABATAŞ
6	HÜSEYİN DOĞAN	13.03.1954	AYDIN/KARACASU
7	İSMAİL ECE	08.02.1948	AYDIN
8	İSMAİL YILMAZ	05.05.1954	AYDIN/KOÇARLI
9	MEHMET ÇOBAN	04.12.1953	AYDIN
10	MEHMETSAMİSARIOĞLU	16.01.1954	AYDIN//KOÇARLI/KIZILKAYA
11	MEHMET ŞAHİN	02.09.1953	AYDIN/KOÇARLI
12	SALİH AKDUMAN	05.07.1953	AYDIN
13	SAMİ UZUN	13.01.1953	DENİZLİ/BUHARKENT
14	SELİM HÜLAKO	04.04.1954	SİİRT/KURTALAN
15	TUNCER BALLIOĞLU	15.03.1950	AYDIN/BOZDOĞAN

EK 4: Gazilere Sorulan Sorular

1. Kısaca kendinizden bahseder misiniz?
2. Sizin döneminizde Türkiye'nin genel durumu nasıldı?
3. Kıbrıs Barış Harekâtına giden süreçte neler yaşandı?
4. Kıbrıs Barış Harekâtından önce nerede askerlik yapıyordunuz?
5. Kıbrıs Barış Harekâtına nasıl dâhil oldunuz?
6. Harekâta zorunlu olarak mı yoksa gönüllü olarak mı katıldınız?
7. Adaya hava yoluyla mı yoksa deniz yoluyla mı sevk edildiniz?
8. Kıbrıs Adasına vardığınızda nelerle karşılaştınız?
9. Harekât sırasında göreviniz neydi?
10. Kıbrıslı Türk vatandaşları size nasıl davrandı?
11. Rumlarla veya askerleriyle karşılaştınız mı?
12. Harekât sırasında yeme, içme, sağlık ve barınma koşulları nasıldı?
13. Harekât esnasında olağanüstü herhangi bir durumla karşılaştınız mı?
14. Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında en etkilendiğiniz olay nedir?
15. Kıbrıs'ta ne kadar kaldınız?
16. Savaş sırasında hiç tehlike atlattınız mı?
17. Savaş sırasında yaşadığınız unutamadığınız bir anınız var mı?
18. Kıbrıs'tan kalan eşya veya hatıra fotoğrafınız var mı?
19. Devlet tarafından size bir şey verildi mi veya herhangi bir vaatte bulunuldu mu?
20. Birliğinizde ya da birlikte çarpıştığınız askerlerden yaralanan veya şehit olan oldu mu?
21. Savaş nasıl sona erdi ve memlekete döndüğünüzde nasıl karşılandınız?
22. Harekât öncesiyle sonrasını karşılaştırdığınızda hayatınızda neler değişti?
23. Kıbrıs Barış Harekâtından sonra Türkiye'nin genel durumu nasıldı?

Ek 5: 6-7 Eylül Olayları Sebebiyle İlan Edilen Sıkıyönetimin Karar Metni
(BCA,030\18.140.82.2.) (07.09.1955)

T. C. BASVEKÂLET KANUNLAR VE KARARLAR Tetkik Dairesi				
Karar Sayısı <u>4</u>	KARARNAME			
5843				
<p>Kıbrıs meselesini ve Selânik'de Atatürk'ün doğduğu eve ve Konsoloshanemize karşı vukubulan tecavüzü vesile ittihaz ederek vatandaşları tahrik ve memleketin yüksek menfaatlarına aykırı olarak Hükümet kuvvetlerine karşı koymak suretiyle girişilen toplu hareketlerin amme huzur ve asayişini ihlâl edecek istidat göstermesi muvacehesinde, Teşkilâtı Esasiye Kanununun 86 ncı maddesi hükmüne tevfiқан İstanbul, İzmir ve Ankara v. i l â yetlerinde Ürfî İdare ilânı; İcra Vekilleri Heyetinin 7 / 9 /1955 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.</p>				
REİSİCUMHUR <i>L. Bayazıt</i>				
Basvekiye Hariciye V.V. <i>A. M. ...</i>	Devlet Vekili Basvekil Yardımcısı ve Milli M. Vekili V. <i>T. Köpür</i>	Devlet Vekili <i>D. ...</i>	Devlet Vekili <i>...</i>	Devlet Vekili <i>...</i>
Adliye Vekili <i>...</i>	Millî Müdafaa Vekili <i>...</i>	Dahiliye Vekili <i>...</i>	Hariciye Vekili <i>...</i>	Maliye Vekili <i>...</i>
Muarrif Vekili <i>...</i>	Nafza Vekili <i>...</i>	İkt. ve Ticaret Vekili <i>...</i>	Şih. ve İç. Mua. Vekili <i>D. B. ...</i>	Güm. ve İnş. Vekili <i>...</i>
Ziraat Vekili <i>...</i>	Münakalat Vekili <i>...</i>	Çalışma Vekili <i>...</i>	İşletmeler Vekili <i>...</i>	
(30 18 01 2 140 82 2)				
<i>2-2</i> <i>1819</i>				

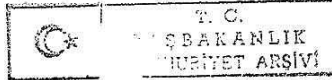
EK 6: 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı Genel Seferberlik İlanı (BCA, 030\18. 317. 47.

12.) (20.07.1974)

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

KARARNAME

Sayı : 7/ 8617

Kıbrıs'ta gelişen olayların sonucu savaşı gerektiren bir durumun başgöstermesi nedeniyle;

1-Harekâtın devamında doğması muhtemel ihtiyaçları karşılamak amacıyla genel seferberlik ilânına,

2-Harekâtın başlangıcında personel ihtiyacının Millî Alârm Sistemi Talimatı gereğince, Genelkurmay Başkanlığının emirleri ile uygulanacak özel çağrı planlarına göre sağlanmasına,

3-7/6/1939 tarihli ve 3634 sayılı Millî Müdafaa Mükellefiyeti Kanununun lüzum görülecek maddelerinin Genelkurmay Başkanlığınca verilecek emirlerle yürürlüğe konulmasına,

4-1050 Sayılı Muhasebi Umumiye Kanununun 58 inci maddesi hükmünün Millî Savunma ve Maliye Bakanlıklarınca derhal uygulanmasına,

5-Bu Kararnamenin yayımına, Genelkurmay Başkanlığının göstereceği lüzum üzerine Başbakanlığın yetkili kılınmasına,

Genelkurmay Başkanlığının 19/7/1974 tarihli ve HRK:1115.3-1-74/Sef.Ş.(33) sayılı yazısı üzerine, 5/3/1928 tarihli ve 1211 Sayılı Seferberlik Kanununun birinci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 20/7/1974 tarihinde karar verilmiştir.

CUMHURBAŞKANI

030 18 01 02 317 47 12

Başbakan

Devlet Bakanı
Başbakan Yrd.

Devlet Bakanı

Devlet Bakanı

Devlet Bakanı

Adalet Bakanı

Millî Savunma Bakanı

İçişleri Bakanı

Dışişleri Bakanı

Maliye Bakanı

Millî Eğitim Bakanı

Bayındırlık Bakanı

Ticaret Bakanı

Sağ. ve Sos. Y. Bakanı

Güm. ve Tekel Bakanı

Çınar, Tar. ve Hay. Bakanı

Ulaştırma Bakanı

Çarşı ve Tic. Bakanı

Sanayi ve Tek. Bakanı

En. ve Tab. Kay. Bakanı

Dosya No :
100-51
1254

Turizm ve Tan. Bakanı

İmar ve İskân Bakanı

Köy İskân ve Koop. Bakanı

Orman Bakanı

Genç. ve Spor Bakanı

Perşembe
19
ŞUBAT
1959
Karş. 19

Amityon Şubhatı
MİLLETİNİN COŞKUN
Yeni İşleri Müessesesi
İSKET SEZGİN
Telsiz No. 1565
Telefon No. 1665

KIROBA

ORMAN YEŞİLLİK VE
SAADET DİYARIDIR
ORMANSIZ VATANDA
HAYAT YOKTUR.

YIL: 7
GÜNLÜK SİYASİ DEMOKRAT GAZETE
SAYI: 1627

Başvekilimiz ve beraberindekilerin atlattıkları kaza şehrimizde de büyük bir teessür uyandırdı

Dün Londra ile görüşen Belediye Reisimiz Başvekilimizin sıhhat haberini aldı. Halk büyük heyecan içinde radyolardan haber beklediler. Heyetimizden 14 kişinin öldüğü bildiriliyor

Londra'da vakum gelen fevri kaza müessesetle ve İlim Arif Özgen Aydın'lar adına kazadan sağ ve sol-m kurtulan sayın Başvekilimiz Adnan Menderes'e aşağıdaki telgraf çekmiştir.

Sayın,
Adnan Menderes
Türkiye Başvekilii
London

Müessif kazadan dolayı bütün Aydın'lar derin bir teessür içindedir.

Sorgülü Başvekilimizi Türk Milletine bağlayan ten rıza güdür atmekte ve her zaman sız koruması için dua etmekteyiz.

Memleketimizin kaybettiği değerli mesal arkadaşlarımız için acınıza katılır baş sağlığı dileriz

Aydın Vâlisi
Arif Özgen
(Da. sa. 4 şb. 4 da)

Başvekilimiz ve beraberindekilerin sız yâhatadan uğradıkları büyük kaza g-h rimiade büyük infial uyandırmıştır. Bir çok yerlerde halk radyoların başında ne tiseyi beklemişlerdir.

Dün saat tam 14'de Lond raille telefon teması temin eden Belediye Reisimiz İsmet Sezgin, Başvekilimizin istî rahat atmekte oldukları kilitte bulunan Türk seferat

arhanle konuşmuş ve Başvekilimiz Adnan Menderes'in gayet sıhhatli bulduğuna haberi sız bizzat almıştır.

Belediye reisimiz bu mü esabetle, Aydın'ların vaki kazadan duydukları teessürü sız sızıncağuna ve bütün şehirci Tearıya meğrur bulduğuna sayın Başvekilimize duyurulmasını, seferat arkadaşından rica etmiştir.

[Da s. 2 şb. 4 da]

Kıbrıs için üçlü Konferans Bugün Londra'da Başlıyor

Macmillan ve K. Karamanlis, A. Menderes'i ziyaret ettiler

Kraliçe Elizabeth de başvekilimize bir geçmiş olsun mesajı gönderdi

Londra, (AP) — Burada ki Türk seferatının bir otelinde bu akşam Türkiye Başvekilinin açık kasasını müteakip misafir edildiği Şerveydeki çiftlik evinde Menderesin sekretiyale bir konuşma yaptığı söylenmiştir. Sekretar, Menderesin gayet iyi olduğunu, fakat derhal Londra Kliniğine gideceğini söylemiştir.

Londrada Menderesin yürüyerek girdiği kliniğe Başbakan, Türkiye Hükümet Reisinin sıhhat durumunun hiç bir surette sadipe verici olmadığını, sadece sükûnet ve istirahat mah tag bulduğuna beyan etmiştir.

Londrada Türk hariciyesi mensuplarından Tepedelen, gazetecilere verdiği beyanatta, Başvekilin grupuna mensup kimselerin istisnai bir kâsece bulunduğunu an-

(Da. sa. 2 şb. 2 da)

DÖRTLÜ KONFERANSA SOVYETLER, TARAFTAR

Açık Teşekkür

Bizim güç doğumuna, büyük bir husakat ve kolaylıkla başararak, bize bir erkek evlad kazandıran çok kıymetli doğum müşahhası doktor,

DANYAL BAYKAL

ile

Kıymetli Ebe
Hareza Taylan'a minnet ve şükranlarının ibraz ve şükranlarının ibrazına sayın gazetesinin aracılığına rica ederim.

Türk Mithat
O han Mentepe

Berlin meselesi evvelâ 2 Bahli Devletin müteahhasları arasında Paris'te görüşülecek

Moskova, (A.A.) — Moskavadaki batılı çevrelerde hani çöken kasabate göre, Sovyetler birliği batılı devletler tarafından dün verilen sultardaki dörtü k-

sefaca teklifi kabul edenektir. Bu çevreler, Sovyet Rusyaya yaktaberi Berlin ve Almanya memleketinde Duğu — Batı görüşmeleri

(Da. sa. 2 şb. 2 da)

Bizim Açından: Devlet adamı değil, ACÛBE!

Bizim Açından:

Devlet adamı değil, ACÛBE!
"Evet, ben ölüyorum.. ölüyorum ama, dünya ne büyük bir san'atkar kaybediyor."

Nabî ÇALIK

Milâdim ilk yılları... Roma İmparatoruğu bütün ihtimam. bütün dehdeleriyle ayakta. Oguldar, Senarlar, Pompeyuslar, Anturealar yelp g-çmiş. Husarın yerini Kâluguldar, Tiberiyuslar, Klodyuslar ve nihayet Neroneer almış. Oto yanda Golgothalı İsa tek Tanrıya ait ahidalarını yağmağa başlamış ve hatta Nerone devrine uluşmadan iki kez sız yan yan çarmlık görülmüş. Üstelikte "dikensi tacı" gymştir İsa'nın iki havari sızın atmekte ve birinciye hani Paul'lar ve aziz Peterler sızıncağına yapılmış, seferat bulmuş başlamış. Tek Tanrıya ve onun Peygamberine inananlar çoğaldıkça putlar tek tek devrimekte. Jipiterler,

(Da. sa. 2 şb. 1 da)

Papaz Makarios'un Londra'ya gelişini protestaya muvaffak olmasına da polis derhal almışığı yaktala mıştır.

Lancaster House'ün ilk gelmiş Makarios olmuştur. Daha sonra üç devletin Hariciye vekilleri gelmişlerdir. Hariciye Vekilleri Dr. Fazıl KŞÖk takip etmiş.

Selennun giriş konuşması konuşmada bulunan tarafta konferansa açık konuşmasını yapan İngiltere Hariciye Vekili S. Lloyd bulunmaktaydı. Söğde Müteahhaslar Vekili L. Boyd, sızında da Kıbrıs Vâlisi Foot oturmuştu. Karşı taraf

(Da. sa. 4 şb. 4 da)

ABONE
Senzelik Abonesi : 35 TL.
Altı aylığı : 20 TL.
Resmî İlanlar resmî tarifeye, Özel İlanlar pazarlığa tabidir. İlanlardan sorumluluk kabul edilmez.

HÜRAYDIN

Demokrasi ve Sosyal Adalet İlikelerini Savunan Günlük Siyasi Gazetedir

KURUCUSU
RAİP AYDOĞDU-
İnciyan Sahibi:
Müdürlük Aydoğdu
Yeni İşleri Müdürü :
Sakıni Şen
Basıldığı Yeri: Aydoğdu
Mehmeti Sivas Feneri
No. 1 - Tel. 1993
Aydoğdu

28
KASIM
SALI
1967
28 Kuruş

Yılı 15

Sayı : 4492

«Hükûmetin vereceği emri bekliyoruz...»

Her ilde olduğu gibi ilimizde de Sivil Savunma ile ilgili hazırlıkların yanında Askerî hazırlıklar da yapılıyor

Kıbrıs buhranında diploma tik temaslara Başkentlere devam edilmesine rağmen, çeşitli illerimizde de sivil savunma hazırlıkları bütün hızla devam edilmekte, memlekette tam bir savaş havası hüküm sürmektedir. Askerî birliklerin yer değiştirmeleri bütün yortta olduğu gibi Aydın da da devam etmektedir. Ayda bulunan Jandarma Er Eğitimi Okulu gece yarısı «bütün mühimliği ile birlikte Muğlaya nakledilmiş, yerine başka bir ilde bir askerî birlik gelmiştir. Jandarma Alayının nakli edilmesinde, Bayındırlık müdürlüğü ile YSE müdürlüğünün motorlu araçlarından da yararlanılmıştır.

Ayda, yapılan çalışmalarla ilgili olarak Vali yardımcı yardımcısı İ. Necati Özdemir, kendisi ile görüşen bir arkadaşımız «Kıbrıs buhranı dolayısıyla ilimizde de hazırlıklar yapılmaktadır. Ancak bunların hepsini açıklamak, memleket menfaati bakımından doğru olmaz. Ayda ne gibi tedbir alınması gerekiyorsa oturup konuşuyor ve alıyoruz. Vatandaşlarımız müsterih olsunlar. Çalışmalarımız bütün hızla devam etmektedir» demektedir.

Vali yardımcısı Özdemir sözlerini şöyle tamamlamıştır: «Hükûmetin vereceği emri bekliyoruz.»

28 Kasım gecesi 7 ilimizde uygulanan «karartma tedbirleri» dolayısıyla özellikle İzmir'e gidip gelen araçların ön farları mavimsi boyanmıştır. Bu yeni tedbirler vatandaşlar arasında merak konusu olmuş, ve pek çok kişi «her an bir savaş patlak verebileceğimizi» ileri sürmüştür.

Batıköy'deki askerî mühimmat deposunda da son olaylar dolayısıyla çok sıkı emniyet tedbirleri alınmıştır.

MUZAFFER KARAN'ın SÖZLERİ

Pazar günü şehrimizde yapılan CHP Merkez ilçe kongresinde bir konuşma yapan Millî Birlik Komitesi üyelerinden, Denizli milletvekili Mü-

zaffer Karan, Kıbrıs konusundaki konuşmasında «Ekstremizm» dolayısıyla başlangıçta bağımsızlığımıza yitirmeye yoluna girdiğimiz için Kıbrıs gibi çok önemli bir meselede kendi ba-

(Devamı 4 s. 4 de)

Söke'deki minübüs ile traktör çarpıştı

Pazar günü saat 8,30 sularında Milâtran Söke'ye gelmekte olan Söke Yerel köyden 28 yaşındaki ehliyetli şoför Süleyman Damsa idaresindeki 35 AP 479 plakalı minübüs ile Söke-Turboğuz köyünden 31 yaşındaki Demir Kaya idaresindeki plakasız traktör Akçınar köyü civarında dikkatsizlik yüzünden çarpışmıştır.

Dikkatsizlik yüzünden meydana gelen kaza sonucunda minübüs yolcularından Yaşar Köylü 37 yaşlarında Mehmet Demir yaralanmıştır.

Yaralı derhal Söke devlet hastahanesine kaldırılmış ve gerekli tedavisi yapılmıştır. Kazaya sebep olan her iki şoför yakalanarak haklarında kanuni işlem yapılmıştır.

Otobüs, kamyon ile çarpıştı muavin ile bir yolcu yaralandı

Geçtiğimiz Pazar günü saat 5,00 sularında Denizli - Beşiriçi bacağından 36 yaşlarında Yusuf Bayındır idaresindeki 29-AE 931 plakalı otobüs ile İzmir'e doğru seyretmekte iken, ilimize bağlı Atça bacağı Derbent mevkiinde yolun sağında bozularak park etmiş olan Konya-Beyşehir ilcesi Yenidoğan köyünden 28 yaşlarında İbrahim Atıyavaj'ın 42 AD 674 Plaka numaralı kamyonu çarpmıştır.

Çarpışma sonucunda otobüs yolcularından Denizli - Saraylar mahallesiinde oturmakta olan 70 yaşlarında Hasan Demirdöğen ile aynı yerdan 30 yaşlarında şoför muavini Hüseyin Türkylmaz ağır sar-

rette yaralanmışlardır.

Yaralılar derhal ilimiz Nazilli devlet hastahanesine kaldırılmış ve gerekli tedavileri

yaşanmıştır. Kazaya sebep olan Şahin Şoför Yusuf Bayındır yakalanarak hakkında kanuni işlem yapılmıştır.

İl Ziraat Odaları kongresi Pazar günü yapıldı

İl Ziraat Odaları kongresi Pazar günü saat 9.00 da Belediye salonunda yapılmıştır. Kongrenin açılış konuşmasını Vali Turgut Eğilmez yaptı. Dilek ve istekler faslında sırayla Söke delegesi İsmail

Hakkı Kösteli Kuşadası delegesi İbrahim Öcal ve Aydın delegesi Kemal Çetin konuşmuşlardır. Bu delegeler yaptıkları konuşmalarında bütün konuşmacıların Ziraat Odaları kanununu

değiştirilmesini değilmişler, Kredi ve tahkim mevzuatlarına göre geçtikleri için çifte ve yeter derecede Kredi ve tahkim verilmesini istemişlerdir. Bundan sonra Ziraat Odaları (Devamı s. 2 s. 3 de)

Resimde, 1972 de Münih'te yapılacak olimpiyatları organize edecek komite üyesi yegane kadın üy si Bayan Liselott görüldüğü

TİMSEN genel kurul toplantısı cumartesi günü yapıldı

Türkiye Tekel İdaresi Meclisleri Şuandaki toplantısı Cumartesi günü yapılmıştır.

Nureddin Yavuz'un açılış konuşması ve ölmüş Atatürk ile şahitlerimiz için ya-

pılan saygı duruşuna müteakip, Timsen ikinci başkanı Sa-

(Devamı s. 2 s. 4 de)

Şapkasının arkasından atlayınca yaralandı

Önceki gün saat 10.00 sularında ilimiz Borzdoğan ilcesi Pınarlı Köyünden 31 yaşlarında şoför Durmuş Arıcı idaresindeki 03 AC 855 plakalı jip otosu Borzdoğan istikametine seyretmekte iken, aynı köyden jipin yolcu olarak gelmekte olan 48 yaşlarında Mehmet Demir Borzdoğan'ın başlı Anırvat kahveleri civarında başından düşen şapkasının almak için otodan eğildiği kendisini atınca ağır sar-

rette yaralanmıştır. Yaralı derhal Nazilli devlet hastahanesine kaldırılmış ve gerekli tedavisi kısa zamanda yapılmıştır. Dikkatsizliği yüzünden (Devamı 4 s. 6 de)

İT ADASI

Muzaffer İZGÜ, iki yıl çarşı ve İT ADASI'na ya da iddia ediyoruz, İT ADASI son yılların en güzel misal romanıdır.

Okuduğunuz da siz de bize bu... aksiyonla.

İşte İT ADASI'nın kahramanları:

MEHDI: Genç bir köylü çocuğu. Yıllık olmanın, şehri görmeyen, kadınlara... Kadınlara ve diğer insanları tanıya mamamın saflığı içinde. Günlerden bir gün, dağıtımın arkasında Necmiyeyle buluşur...

NECMIYE: Sarışın, kıvrık kıvrık, capcanlı bir köylü kız. Kocası askerde. Necmiye için ölmüştür iki yıl askerde iki kocasını beklemek. Mehdi ile karşılaşmasından sonra hayatı değişir... Sever, Mehdiyi Mehdi de Necmiyeyi... İki günü bir oluncu samanlık seyrarı olur, derler. Fakat ikisi de çocuk denilecek yaşta. Üstelik, Necmiye ile buluştuğum duyular vurular Mehdiyi... Mehdi, imamsız yapmışa razı olur, bir gece yarısı kaçarlar köyden...

MOLLA EFENDİ: Günlük yaşantınızda, özellikle köylerde, hemen hepimizin karşılaştığı, bir kaç yanlışsız adale hayattını kazanmak isteyen, bir cesin hocası...

Yapmadığı yok. Kendisine sorarsanız, Mısırdaki bir medresede yıllarca çalışarak yetiştirmiş kendini. Fakat, öyle söylemesi gerekli. Karısını doyuracak, kadınlara, çocuk doğurmasını için, muska yazacak. Fala bakacak, yıldız harıştıracak... Siz de bu yaşlı adamı sevecektiniz.

KÖYÜN DELİSİ: Köyde yaşamıştınız ağır, muhtaka siz de karşılığınızızdır onunla. Herkes ona deli der, aldırma yın. Akıldışı, belki on doğru düşündürür, O...

Köye gelip giden politikacıları tanımanın gereği var mı, bilmem? Onları bizden çok daha iyi tanıdığınıza inanıyoruz. Fakat, İT ADASI'ndaki politikacılar bir başka ilah...

Ve ekonomik deşerisi için sonunda hayata küsmüş, kötü denen yollara sarmış «sarı» cuların hayatı... Padışah, vezir, kral... Ve diğerleri...

Gülünar, Dürdane abla, Gülistan, Yalık Kadir, Balıgövek Süleyman... Ve sonra...

İT ADASI pek yakında gazetemizde...

(Muzaffer İZGÜ ile yapılan bir konuşmayı bugün ikinci sayfamızda bulacaksınız.)

GİRNE
Kurtarma GİRNE'de yapıldı. Türk birlikleri Lefkoşa'ya kadar yolu derhal aldılar

LEFKOŞA
Ulusal Mubafızların üsleri bombalandı. Türk birlikleri Yeşil-Hat'ta dayandı

LIMASOL
«Dört dalgan» balinde bombalandı ve ikinci cepbe burada açıldı

KIBRIS, TÜRK ORDUSUNUN DENETİMİNDE

KURUMETEMEREL SAVAŞI KİSİSİ BİLDİ
Emel Temerel, Emel Temerel'in kızıdır. Emel Temerel'in kızıdır. Emel Temerel'in kızıdır.

Türk Ordusu Komutanı Emel Temerel'in kızıdır. Emel Temerel'in kızıdır. Emel Temerel'in kızıdır.

Kıbrıs'a denizden çıkarma yapılırken parşütçüler de havodan indi. Jeter muhafızların üssünü bombaladı

TEPKİLER
Yunanistan'da Türk müdahalesi üzerine Atina'da halk gıda maddeleri satan dükkanlara hücum etti. Memurlar işlerine gitmedi.

YUNANİSTAN'DA
Türk müdahalesi üzerine Atina'da halk gıda maddeleri satan dükkanlara hücum etti. Memurlar işlerine gitmedi.

YUNANİSTAN'DA SEFERBERLİK İLAN EDİLDİ
Başkan Nixon Atina'ya gönderdiği bir mesajda, «Çatışmanın karşısında» olduğunu bildirdi.

ATINA, 20. TEMMUZ (İHA) - Yunanistan'da Türk müdahalesi üzerine Atina'da halk gıda maddeleri satan dükkanlara hücum etti. Memurlar işlerine gitmedi.

DİPLOMATİK ÇALIŞMALAR
KISSINGER VE SISCO: «Ateş-kes olanağı artıyor»

YURUM
TEKİRĞE ÖÇÖNCÜ KEZ SİÇRAYADI...

TEKİRĞE ÖÇÖNCÜ KEZ SİÇRAYADI...

Sisco 10 dakika görüşen Ecevit'in oral konuşmasını bugün yapacağı açıklıyor

Güvenlik Konseyi Türkiye ve Yunanistan'ı Ateş-Kes'e çağırdı

Gizikis: «Kendimizi savunmaya kararlıyız»

Gizikis: «Kendimizi savunmaya kararlıyız»

EK 10: İsmail Ece'nin Kıbrıs Barış Harekâtı Milli Mücadele Madalyası

EK 11: Hidayet Bozdağ'ın Şerit Rozet Berati

T. C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
KARA KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI
ANKARA

ŞERİT ROZET BERATI

VERİLİŞ TARİHİ : Temmuz - 1975
BERAT NO. : 3992

KITASI : KIBRIS Değişirme B.l.P.B1.
RÜTBESİ : P. Er.
ADI VE SOYADI : Hidayet BOZDAĞ

Yukarıda kimliği yazılı personele Kıbrıs Barış Harekâtına fiilen katılması nedeniyle Kıbrıs Harekât şerit rozeti verilmesi uygun görülmüştür.

M. Suat AKTULGA
Orgeneral
2 nci Ordu Komutanı

EK 12: Sözlü Tarih Çalışması Yapılan Gaziler Toplu Fotoğraf

EK 13: Aydın Valisi Sayın Yavuz Selim KÖŞGER, Kıbrıs Gazilerine Madalyalarını Takdim Ederken

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ahmet SARUHAN

Doğum Yeri ve Tarihi : Denizli \ 23.03.1994

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Akdeniz Üniversitesi \ İİBF \ Uluslararası İlişkiler (2016)

Yüksek Lisans Öğrenimi : Aydın Adnan Menderes Üniversitesi \ Sosyal Bilimler Enstitüsü \ Tarih Anabilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İLETİŞİM

E-posta : ahmertsar@gmail.com

Telefon : 0544 420 96 27

Tarih : 20.02.2020